C.a I.a E.t 3

XXII A 29
O. oibito

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
A
29
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JOANNIS CLERICI

EPISTOLÆ CRITICÆ, ET ECCLESIASTICÆ,

In quibus oſtenditur uſus

ARTIS CRITICÆ,

Cujus poſſunt haberi

VOLUMEN TERTIUM.

Editio Sexta prioribus emendatior.

Acceſſere Epiſtola de Hammondo & Critica, *ac Diſſertatio*, *in qua quæritur*, an ſit ſemper reſpondendum Calumniis Theologorum.

Cum quatuor Indicibus.

B. R. NEAPOLIS

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud SAM. ET JOH. LUCHTMANS.

M D C C L X X V I I I.

Digitized by Google

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Statueram, Candide Lector, rationem aliquam hic reddere, cur ab alio genere Studiorum & Scriptorum, aliquantiſper ad hæc Eriſtica tranſierim; ſed poſtea ſatius duxi te amandare ad Diſſertationem, quæ calci hujus Operis a me addita eſt; ex qua colligas licet cur a malevolis laceſſitus reſpondeam, aut taceam. Si paullo adtentius legatur, non erit cur me purgare neceſſe habeam. Hominibus quibusdam notæ acerbitatis reſpondit nuper Gallice *Theodorus Parrhaſius*,

quorum etiam nonnullis hic aliquid repoſui; ſed quæ multum abſunt ab eorum conviciis ac contumeliis, ut cuivis legenti ac contendenti utraque Scripta, me tacente, ſatis liquebit. Non debui tamen adverſus tantam iniquitatem ac malignitatem adeo inſolitam, præſertim ab iis quos non læſeram laceſſitus, frigide cauſam agere; ne putarent nonnulli minus prudentes me, præ timore & prava conſcientia, non audere loqui, ſicut innocentes & Veritatis amantes ſolent. Verum non recuſo damnari, ab omnibus eruditis ac bonis viris; ſi rationem, qua me tueor, ſimilem Adverſario-

rio-

riorum iracundis & iniquis Scriptis judicent.

Te præterea, LECTOR, de nulla alia re monitum velim, niſi quod dixi pag. 61. de Interprete Anglico Operis mei *de Incredulitate*, oportere intelligi de uno tantum (nam poſtea accepi duos fuiſſe, qui id Opus verterint) cui, niſi fallor, prior pars debetur, & qui nomine amicitiæ, quæ numquam arctior ulla inter nos fuit, apud Anglos quosdam amicos meos abuſus eſt. Antequam hoc reſcirem, non poteram vitare invidiam, quam mihi, malis artibus, homo Hibernus creabat; nunc rem palam prædico, ne fi-

fides illi de me ulla habeatur. Eum quidem non averſatus ſum, cum nihil mali antea in eo cognoviſſem, quando anno cIↄ Iↄc xciii paucis hebdomadibus in hac urbe eſſet; ſed cum homine nullam umquam arctiorem contraxi amicitiam. Vale.

Dabam Amſtelodami, Idibus Decembribus anni cIↄ Iↄc xcix.

MONITUM ANNI MDCCXII.

Bellam hic occaſionem habebamus reſpondendi *Guil. Cavei* libello, quo ſex prioribus Epiſtolis meis repoſuit; ſed eorum, quæ Diſſertatione, quæ ad calcem eſt, diximus memores, ſilere maluimus. Nihil erat, ut quidem videbatur, quod aut Veritati, aut nobis timeremus. Quare ſilendum dudum cenſuimus, nec ſententiam mutamus.

Dabam Amſtelodami Calendis Martiis MDCCXII.

I N-

INDEX

Eorum quæ hoc Volumine continentur.

EPISTOLA I. *Querela de* Guil. Caveo *ad Præſules delata.* p. 2. *& ſeqq.*

Nihil contumelioſi in eum fuiſſe, in loco vitæ Gallicæ Clementis Alex. p. 4

Photii *judicium de* Clemente *recitatur & expenditur, unde liquet multa a* Caveo *diſſimulata in ejus vita.* p. 7 *& ſeqq.*

Clementem *alienum non fuiſſe ab eorum ſententia, qui materiam mundi æternam eſſe cenſuerunt.* p. 10

Ideas Platonicas ex Scriptura perperam deduxiſſe. p. 13

Arianiſmum redolentia ſcripſiſſe. Ibid.

Periodos Platonicas, de mundi renovatione, non improbaſſe. p. 14

Credidiſſe Angelos amore mulierum captos fuiſſe. p. 15

Sententia ejus, de ambiguitate vocis λόγ⊙. p. 16

Diſſimulatos ejus errores fuiſſe a Caveo. p. 17

Error Clementis *de ἀπαθείᾳ Chriſti & Apoſtolorum.* p. 18. *& ſeqq.*

De idololatria eum abſurde ſenſiſſe. p. 20
Prædicationem Petri & Acta Pauli *perperam genuina ab eo credita.* p. 22
Scripturam torſiſſe ad Ethnicorum placita. p. 26
Epistola II. Cavei *judicium de* Euſebio *nequaquam Ariano.* p. 30
Examen Epiſtolæ Euſebii *ad Cæſarienſes, ex quo liquet eum fuiſſe Arianum.* p. 32 & *ſeqq.*
Ὁμοούσια, *conſubſtantialia dicta a Platonicis non tantum perfecte paria, ſed & ſimilia.* p. 35
Ariana verba minime inſerta Epiſtolæ Euſebii. p. 40
Nicænæ Synodi II. grave judicium de Arianiſmo Euſebii. p. 45. & *ſeqq.*
Quæ ei objicit H. Valeſius *ad examen revocata.* p. 54
Canon Criticus ad dignoſcendam Veterum Scriptorum ſententiam. p. 56
Euſebius *hinc convictus Arianiſmi.* p. 57
A multis veteribus & recentioribus accuſatum eum fuiſſe Arianiſmi. p. 58
Iniquitas Cavei *erga* Clericum. Ibid.
Clerico *abſurde tribui ſententias eorum qui Anglice, eo inſcio, ſcripta ejus verte-*

terunt, & quibuſcum nullam amicitiam colit. p. 60
Non debuiſſe diſſimulari, quæ Euſebium *Arianiſmi reum peragunt.* p. 62. & *ſeqq.*
Caveum *eſſe Panegyriſten, non hiſtoricum.* p. 65
Caritatem fruſtra exercere erga mortuos, qui vivis detrahit. p. 67
Epistola III. Cavei *iniquum judicium, de T. X. Bibliothecæ Univerſalis.* p. 72
Iſidori *Peluſiotæ egregius locus contra diſſimulatores Veritatis.* p. 73
Henr. Meibomii *error de X. Tomo B. U. auctore.* Ibid.
Caveus *a viro docto Socinianiſmi inſimulatus.* p. 75
Clericum *ita ſcripſiſſe vitas aliquot Patrum, ut ſoli Veritati litarit.* p. 76
Cavei *erga eum manifeſta iniquitas.* p. 77
Periculoſum eſſe diſſimulari errores Patrum. p. 79
Patres ſibi non ſatis conſtare, ubi loquuntur de S. Trinitate. p. 81
Patres non immerito a Clerico *deſcriptos, quaſi parum perſpicuos.* p. 83
Ambiguitas vocum jam olim reprehenſa a

 So-

Socrate, *cujus locus illuſtratur.* p. 88
Sententia Patrum de generatione Filii, quam obſcura. p. 93
EPISTOLA IV. *Judicium de Libro* I. Dallæi, *de uſu Patrum*, defenſum. p. 97
Quænam Scriptori reverentiam concilient. p. 100
Dignitatem ad hoc nihil facere. Ibid.
Eruditionis cauſa, an magni ſint faciendi Patres. p 102
Qui Eruditi olim dicti fuerunt, non eſſe æquiparandos hodiernis Eruditis. Ibid.
Controverſia de eruditione Patrum collata cum controverſia de Veteribus Poëtis, Auguſti ætate exorta. p. 104. & *ſeqq.*
Multa ſubſidia fuerunt Veteribus, quibus neſciverunt uti. p. 107
Patres pleroſque Linguarum vernacularum dumtaxat fuiſſe peritos. p. 109
Origenes & Hieronymus *parum uſi ſunt ſua peritia linguæ Hebraïcæ.* p. 110
Eam potuiſſe facilius quam nunc excoli. Ibid.
Sanctitas an debeat reverentiam Scriptori creare. p. 111
An temporibus antiquis multo major fuerit ſanctitas, quam hodie. p. 112

Pa-

Patrum uſus quis eſſe debeat. p. 113
Ordinis & ſtyli Patrum examen. p. 115 & *ſeqq.*
Auctoritas Antiquitatis quæ. p. 117 & *ſeqq.*
Conſenſus maximæ partis Chriſtianorum an ſit indicium veri. p. 120
Traditioni ore conſervatæ an poſſimus fidere. p. 121
Primævos Chriſtianos non fuiſſe pleroſque ſanctos, aut eruditos viros. Ibid. & *ſeqq.*
Adcuratiores eſſe Recentiores a ſæculo XVI. quàm Antiquiores. p. 125
Unum doctorem Chriſtum per omnia audiendum. p. 128
EPISTOLA V. *Diſſimulationes omnes vitandas eſſe in Eccleſiaſtica Hiſtoria.* p. 134
Malæ artes an piæ dici poſſint in Hiſtoria Eccleſiaſtica. p. 135
Melchior. Cani *grave ea de re judicium.* p. 136
Periculoſiſſimas eſſe diſſimulationes, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, decem rationibus probatur. p. 137 & *ſeqq.*
Aperta profeſſione Veritatis, nec Veritati, nec Clero noceri. p. 151

EPISTOLA VI. *A* Clerico *non eſſe traductum Eccleſiaſticum Ordinem, quod Veterum vitia non diſſimularit.* p. 154
Conſtantinum, in eo quod ſpectabat ad Arianiſmum, varie ſe geſſiſſe, pro Sacerdotibus a quibus conſilium acceperat. p. 158 & *ſeqq.*
Idem contigiſſe aliis Principibus. p. 160 & *ſeqq.*
Vitia Eccleſiaſticorum IV. ſæculi non debuiſſe diſſimulari ab eo qui ſcribebat vitam Gregorii Nazianzeni. p. 162 & *ſeqq.*
Iſidori *Peluſiotæ Scripta recenſenti non licere diſſimulare caſtigationes morum Eccleſiaſticorum, quæ in iis occurrunt, quarum exempla proferuntur.* p. 166
Merito reprehendi mores nonnullorum Eccleſiaſticorum hodiernorum, ſine Ordinis contumelia. p. 173
EPISTOLA VII. *Occaſio hujus Epiſtolæ ex animadverſionibus ad initium Joannis.* p. 177
Platonem *Barbaris multa ſe debere faſſum, ſed Barbaros illos non fuiſſe Judæos.* p. 179
Fabulam Phœniciam, *apud* Platonem, *eſſe fabulam Thebanam.* p. 181

Ve-

Veteres, *quibus nonnulla accepta fert* Plato, *non eſſe Hebræos.* p. 185
Lactantium *recte negaſſe a Platone umquam auditos Judæos.* p. 187
Judæos & Chriſtianos Platonem *ad ſe trahere fruſtra conatos.* Ibid. & *ſeqq.*
Ariſtobuli *Philoſophi Judæi teſtimonium* de Platone *ad examen revocatum.* p. 189
Joſephi *ſimile teſtimonium.* p. 190
Megaſthenis *verba de Judæis.* p. 191
Multa potuiſſe eſſe Hebræorum inſtitutis adfinia, apud alios populos, quæ ab iis non fuere deſumta. p. 192
Quod ſenſere Plato *& alii de tribus Principiis, vel Diis inæqualibus, non fuiſſe deſumtum ex V. T.* p. 194
Unde & quomodo potuerint eam notionem animo concipere. p. 196
Quid ſenſerit Plato *de Ratione & anima mundi, & quam aliena a dogmatibus Chriſtianis.* p. 197 & *ſeqq.*
Quæ Plato *de creatione habet deſumta non fuiſſe a Judæis.* p. 204
Timæum *Moſi nihil debuiſſe.* p. 206
Juſtini M. *locus de* Platone *examinatus.* p. 208
Epistola VIII. Philonem *nimis addic-*

dictum fuiſſe Philoſophiæ Platonicæ, quam fruſtra quærit in Scriptura. p. 210
Summopere verſatum fuiſſe in lectione Platonis. p. 211
Ideo vocatas ab eo ſtellas ſenſiles Deos. p. 219
Solere pleroſque ex Philoſophia, quam optimam judicant, Scripturam Sacram interpretari. p. 220
Auguſtini *locus, de quæſita opinione Platonica in Scriptura.* p. 222
Philonis *locus de ſecundo Deo prorſus Platonicus.* p. 223
A Philone *contemtam non fuiſſe Philoſophiam in ſe ſpectatam.* p. 225
Philonem *quæ habet de Ratione nec Judæis, nec Chriſtianis debuiſſe.* p. 227. *& ſeqq.*
Verbum Dei, *apud Paraphraſtas Chaldæos, non ſignificare perſonam a Deo diſtinctam.* p. 228
Philonem *fuiſſe, bona fide, citatum & explicatum a* Clerico, *nec debuiſſe Scripturæ quæ habet de Ratione divina.* p. 230. *& ſeqq.*
P. Ventidium *mala fide mentem* Clerici *interpretatum.* p. 232
Loca Philonis *ad rem nihil facientia eſſe ab eo prolata.* p 233

EPIS-

EPISTOLA IX. P. Ventidium *abſurde miſcuiſſe* Philonem *ſuppoſititium* Annii Viterbienſis, *cum vero.* p. 248
Judæos, poſt Alexandri tempora, interdum Philoſophiæ Græcanicæ operam dediſſe, & falſa ejus dogmata ſequutos. p 250
Integras eorum ſectas opiniones ac loquutiones a Græcis accepiſſe. p. 251. *& ſeqq.*
Ideo Paulum monuiſſe Chriſtianos, ut ſibi caverent a Philoſophia. p. 255
Ex Philoſophia natas hæreſes. p. 256
P. D. Huëtii *locus inſignis de* Philone. p. 259
Potuiſſe facile fieri ut Joannes ad Philonem *reſpiceret.* p. 260
EPISTOLA X. Clerici *Scripta Anglice verſa invidos in eum concitaſſe.* p. 265
Henr. Hammondi *laus.* p. 268
Poſſe & debere delicta magnorum virorum, ſine malignitate, notari. p. 272
Hammondo *nullam admiſtam Socinianam opinionem.* p. 276
Neminem poſſe haberi Socinianum, quia Unitarios damnare æterno exitio, quomodocumque vivant, aut vexare in hac vita nolit. p. 277. *& ſeqq.*
Socinianiſmi, aut hæreſeos ſimilis accuſator

tos a malis quicumque novi aliquid docuerunt. p. 280
Longe maximum eſſe errorem eorum, qui bonos Religionis cauſa vexari poſſe cenſent. p. 281
Criticæ loca defenſa contra Anonymum Cenſorem. p. 288. & *ſeqq.*
Auguſtini *opiniones duæ noxiæ.* p. 289
Alia loca Criticæ defenſa. p. 291. & *ſeqq.*
DISSERTATIO *Ethica, in qua ſolvitur hoc problema, an ſemper reſpondendum ſit calumniis Theologorum.* p. 297
Quid debeatur Veritati. p. 300
Interdum defendendam, interdum tacendum. p. 302. & *ſeqq.*
Ubi ſatius eſt tacere, non prodeſſe Eriſtica Scripta Auctori. p. 309
Non prodeſſe aliis, quod multis demonſtratur. p. 320
Deo non eſſe grata. p. 337

FINIS.

AR-

Digitized by Google

JOANNIS CLERICI EPISTOLÆ CRITICÆ ET ECCLESIASTICÆ.

EPISTOLA I.

De injuria Joanni Clerico *a* Guil. Caveo *illata. Locus ex Vita Gallica* Euſebii, *quo ſe læſum perperam queritur* Caveus. *Potuiſſe vere dici eum Encomiaſtæ, potius quam Hiſtorici, munere eſſe functum, quamvis antea dictum non fuiſſet. Quod probatur ex Cenſura* Photii, *in Hypotypoſes* Clementis Alexandrini, *quæ non poſſunt cenſeri corruptæ; quia quæ in iis caſtigantur alibi etiam apud* Clementem *occurrunt, ſuntque conſtanti ejus doctrinæ conſentanea. Tria præterea in ea caſtigantur a* Caveo *diſſimulata. Ex quibus omnibus liquet Virum Doctum laudatorem egiſſe, non fidum Hiſtoricum.*

Reverendiſſ. atque Illuſtriſſimo Præſuli

THOMÆ ARCHIEPISCOPO

Cantuarienſi,

Totius Angliæ Primati & Metropolitæ,

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Ex quo Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, fratrum *Huguetanorum* nomine, non nolenti *Patrum Apoſtolicorum* volumina conſecravi; occupatum maximis negotiis interpellare non ſuſtinui. Ipſe etiam in varia diſtractus vix potui aliis de rebus cogitare; cum nec ingenium, nec vitæ ratio præterea patiantur, ut crebris litteris eorum, quos ceteroqui ſummopere revereor, gratiam ambire videar. At tandem nactus aliquanto plus otii, nec Te uſque adeo impeditum ratus, manum calamo admovendam exiſtimavi; ut, apud Te & apud alios aliquot Reverendiſſ. Præſules Anglos, querelas juſtiſſimas deponerem; de violata adverſum me graviter æquitate, a Viro Erudito *Guil. Caveo*, in

Diſ-

Diſſertatione *de Euſebii Cæſarienſis Arianiſmo*, alteri volumini *Hiſtoriæ Litterariæ* Tibi dicato ſubjecta.

Si mihi injuria a Pontificio Scriptore impoſita fuiſſet, minime confugerem ad Epiſcopos Regni aut Diœceſeos, in quibus viveret; cum ab iis nihil æqui ſoleant impetrare quicumque ab eorum communione ſeceſſerunt; imo vero pia ac juſta omnia judicentur, quæ fiunt in eos, quos invidioſo *Hæreticorum* nomine vulgo infamant. Quærunt, nimirum, illi non quid verum & æquum ſit, ſed quid rebus, rationibusque ſuis expediat; utque avide amplectuntur quidquid ad dignitatem, auctoritatemque ſuam amplificandam conducere poſſe exiſtimant: ita quæcumque ad alia ſpectant aut negligunt, aut etiam aſpernantur. At Anglorum Præſulum, qui nullo fuco, nec ullis malis artibus indigent, ut dignitatem ſuam tueantur; aliud eſt ingenium, alia ſunt inſtituta. Tantum abeſt ut Veritatem ſibi timendam cenſeant, utque iniquum factum ullum, utilitatis cauſa, defendendum ſibi putent; ut nulla re magis florere ſe, & ſuas Eccleſias merito judicent, quam ſi Veritas omnibus innoteſcat, & adcuratiſſime omnes æquitatis leges erga quoſcumque a ſuis obſerventur.

Hiſce ergo fretus, & non dubia juſtitia cauſæ, quam apud Te alioſque ſum acturus, non dubitavi judicium litis, quæ mihi eſt cum Erudito Viro, Windeſorienſi Canonico, ad vos deferre. Quod profecto a vobis ferri cupio, non ut illi noceam, aut adverſario ipſi,

A 2 apud

apud vos, invidiam creem; ſed ut famam meam tuear, adverſus iniquum ejus judicium, ſimileſque contumelias, in poſterum forte in me intorquendas ab iniquis hominibus, ſi fieri queat, antevertam; ſin minus, æquiore animo patiar, poſtquam hanc ita arcuero, nemo ut amplius dubitare poſſit an ſit mihi immerito illata. Nec exſpecto, aut expeto ullum ab adverſario ipſo reſponſum, cum res dubia non agatur; ſed ut ſecum rem reputet, & videat quomodo facti ſui, apud Deum & homines, rationem ſit redditurus.

Ab initio Diſſertationis, gravem hanc cenſuram in me ſtringit: *Utrum cum noſtri temporis Arianis, vel potius Photinianis facit, mihi eſt inexploratum.* Neſcire ſe ait Vir Doctus, utrum faciam cum Arianis, an vero cum Photinianis hodiernis; quibus verbis innuit me alterutris favere, ſed non ſatis conſtare utris. Quod judicium abſurdum ſimul ac iniquum eſſe oſtendam, ſi prius originem tantæ acerbitatis aperuero. Tum etiam cetera minoris momenti, quæ mihi objicit, ita, uti ſpero, diluam; ut, apud æquos omnes judices, me cauſam obtinere neceſſe ſit.

Profert *Guil. Caveus* ex *Bibliothecæ Univerſalis* T. x. p. 479. judicium hoc meum, de *Euſebio Cæſarienſi*: *Stetit ſemper a partibus Arianorum, inſimulatuſque eſt ab* Athanaſio & Hieronymo, *quaſi eadem cum illis ſenſerit. Ac ſane vix intelligi queat hominem recte ſentientem uſque adeo fauturum fuiſſe Arianiſmo, atque de exauctorando* Athanaſio *conſenſurum. Attamen* Socrates *Lib.* II. c. 4. *purgare eum* ad-

adgreſſus eſt, prolatis aliquot locis, in quibus haud aliter loquitur, ac recte ſentientes; quod etiam aliquot hodierni Scriptores fecerunt, inter quos Guil. Caveus, *in vita Euſebii, quam eum Latine, tum Anglice edidit. Is exiſtimavit hoc a ſe poſtulaſſe caritatem Chriſtianam; at alii credent caritatem Chriſtianam, hoc eſt, amorem, quem Chriſtianis omnibus debemus, poſtulare ab omnibus Hiſtoricis, ut vera in lucem proferant, quibus nulla mutatio adfertur eorum conditioni, qui vita functi ſunt, & quæ multum proſunt iis qui ſunt etiamnum in vivis, ut ſana de rebus judicia ferre diſcant. Caritate illa, quæ hic prætexitur, & quæ ad eos dumtaxat Patres pertinet, qui recte ſenſiſſe de Religione cenſentur, factum eſt ut nihil ferme habeamus, præter laudationes Veterum; in quibus conſtanter prætermiſſa ſunt eorum vitia, quando virtutis cujuſpiam larva tegi non potuere.* Vir Doctus ita hæc verba interpretatur, quaſi innuere voluerim vitas Patrum ad id exemplum ab eo fuiſſe ſcriptas. Qua de re, ſi recte memini, tunc temporis non cogitabam; nec certe ad eum magis ſpectant, quam ad alios multos, qui laudes Vetuſtatis Eccleſiaſticæ, potius quam Hiſtorias, ſcripſerunt. Imo vero, niſi reus eſſet hujuſce erga Veteres adulationis, nihil hic erat quod ad ſe pertinere poſſe exiſtimaret. Ratiocinatio enim mea ad eos dumtaxat ſpectat, qui diſſimulant vitia Veterum, ex occaſione eorum quæ dixerat de *Euſebio Caveus*; ſed non ad *Caveum* ipſum. Alibi etiam queſtus ſum ita ſcribi ſolere Eccleſiaſticas Hiſtorias, quaſi eſſent lau-

dationes; in proœmio, nimirum, vitæ *Clementis Alexandrini.* At illic nihil de *Caveo*, nec erat cur propterea mihi indignaretur, Forte & alius, aut palam, aut certe tacitus apud ſe mihi gratias egiſſet; quod delictum, cujus ſe reum ſenſiſſet, caſtigaſſem ſine ulla vel minima delinquentis reprehenſione; & quam primum emendaſſet, quod merito notatum animadvertiſſet. At pro gratiarum actionibus, convicia a Vitarum Scriptore accepi. Quin etiam, in vita *Clementis*, profeſſus ſum ingenue me ejus labore libenter uſum, in ea adornanda; nec quidquam de homine aliud dixi, niſi ab eo quædam verba, quæ ſunt *Socratis*, *Clementi* eſſe tributa, quod abſque ulla malignitate a me dictum eſt, ut locus ipſe ſatis oſtendit.

Quare ergo mihi ita ſuccenſuit, ut æternam famæ meæ notam inurere conatus ſit? An moneri noluit, quamvis modeſte & ſine ulla vel minima inſectatione? At æqui hominis non eſt, nec memoris communis humanitatis. An credidit ſuam obſervationem de caritate erga *Euſebium*, quamvis mortuum, confutari molliter non potuiſſe, ſine exiſtimationis ſuæ detrimento? Sed error ejuſmodi non eſt ex eorum numero, qui famam errantium commaculent; nec pars ulla, ut ita dicam, exiſtimationis eſt umquam anteferenda Vero.

Verum, inquit, Clericus *tecte innuit me Vitas Sanctorum Patrum*, Euſebii *ſaltem, ad hunc modum conſcripſiſſe.* Fallitur, eo enim tempore, de nullo Scriptore Hiſtoriæ Eccleſiaſti-

ſiaſticæ ſingillatim, quidquam animo meo obverſabatur. At nunc, re adcuratius expenſa, non diſſimulabo me in Vitis Patrum ab eo conſcriptis diligentiam quidem, elegantiam ſermonis, aut eruditionem non deſiderare; ſed candidam illam Veritatis expoſitionem, quæ eſt potiſſima laus Hiſtorici, præſertim Eccleſiaſtici. At ille *priusquam hæc*, quæ antea protuli ex Vita *Euſebii* a me Gallice conſcripta, *in vulgus projicerem*, *niſi calumniator haberi vellem*, *quas veritates ſilentio ſuppreſſerit*, *quibus nævis fictos fucatosque calores obduxerit*, *quorumnam Vitas* Panegyrice, *potius quam* Hiſtorice, *deſcripſerit*, *me liquido oſtendere debuiſſe*. Non debui eo tempore, quia nullius rei *Caveum* nominatim inſimulavi; at nunc faciam, quoniam ita ei libuit; ut intelligatur bonus vir, non alia de cauſa excanduiſſe ob monita generalia, de fide Hiſtoricorum; quam quia ſibi ejus violatæ conſcius erat. Nec procul argumenta ejus rei petam; ex *Clementis Alexandrini*, & *Euſebii Cæſarienſis* Vitis, quas ipſe memoravit, hauriuntur.

In vita *Clementis*, profert Vir Eruditus judicium *Photii*, de libris *Clementis*, qui *Hypotypoſes* inſcribebantur, parum honorificum *Clementi*; deinde hunc excuſare nititur, non tam ex vero, quam quia diſſimulare vitia Patrum ſtatuerat; quod conſilium quam periculoſum ſit & indignum Veritatis amantibus, aliis in litteris, demonſtrabo. Ita autem habet *Photius*: (*) Ἔν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δο-

(*) *Cod.* CIX. p. 286. *Ed. Roth.*

καὶ λέγειν. ἐν τισὶ δὲ παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται. ὕλην τε γὰρ ἄχρονον καὶ ἰδέας ὡς ἀπό τινων ῥητῶν εἰσαγομένας δοξάζει, καὶ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα κατάγει. ἔτι δὲ μετεμψυχώσεις καὶ πολλοὺς πρὸ τοῦ Ἀδὰμ κόσμους τερατεύεται, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὴν Εὔαν, οὐχ ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος βούλεται, ἀλλ' αἰσχρῶς τε καὶ ἀθέως ἀποφαίνεται. μίγνυσθαι δὲ τοὺς Ἀγγέλους γυναιξὶ καὶ παιδοποιεῖν ἐξ αὐτῶν ὀνειροπολεῖ, καὶ μὴ σαρκωθῆναι τὸν Λόγον, ἀλλὰ δόξαι. Λόγους τε τοῦ Πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται· ὧν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον· „ φησὶ γὰρ, λέγεται μὲν καὶ „ ὁ Υἱὸς Λόγος, ὁμωνύμως τῷ πατρικῷ Λό„γῳ, ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐςι ὁ σὰρξ γενόμενος, „ οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος Λόγος, ἀλλὰ δύνα„μίς τις τοῦ Θεοῦ, οἷον ἀπόρροια τοῦ Λόγου αὐ„τοῦ, νοῦς γενόμενος, τὰς τῶν ἀνθρώπων καρ„δίας διαπεφοίτηκε. Καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινων πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς Γραφῆς, καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθείς: *In nonnullis quidem recte dicere videtur, in nonnullis vero plane ad impios ac fabuloſos ſermones delabitur. Contendit enim materiam eſſe æternam, & ideas quaſi a locis quibusdam* (Scripturæ) *inductas. Filium etiam ad creaturæ ſortem deprimit. Præterea*

terea animorum migrationes, & multos ante Adamum mundos abſurde commemorat. Ex Adamo quoque Evam, non ut Eccleſiæ libri volunt, ſed turpiter atque impie educit. Somniat etiam Angelos cum mulieribus coiviſſe, & liberos ex iis ſuſcepiſſe; nec Rationem carnem eſſe factam, ſed videri. Duas autem eſſe Rationes Patris abſurde differentem eum deprehendere eſt: quarum minorem vult hominibus conſpicuam eſſe factam, imo ne hanc quidem, ait enim: Dicitur & Filius Ratio ambigue cum paterna Ratione, ſed hæc non eſt caro facta. Non enim paterna Ratio, ſed potentia quædam Dei, quaſi effluvium Rationis ejus, mens facta, hominum animos pervaſit. *Quæ quidem omnia nonnullis Scripturæ dictis adſtruere nititur. Alia etiam ſexcenta blaſphemat & blaterat; ſive ipſe, ſive alius quiſpiam, qui perſonam ejus agit.*

Quid ad hæc *Caveus* noſter? *Photius* inquit, (*) *innuit talia aliena manu inſerta, ut diſerte etiam adfirmat Rufinus Scripta* Clementis *corrupta ab Hæreticis fuiſſe.* At hæc ſimiliaque dogmata oſtendamus exſtare in aliis *Clementis* Scriptis, contextaque & connexa eſſe cum univerſa ejus doctrina, philoſophicis ejusmodi opinionibus referta; an omnia corrupta eſſe cenſebuntur, in quibus occurrent? Non opinor; neque quisquam, quod abſurdius eſſet, ſuppoſiticia omnia eſſe ideo contendat. Itaque inanem Photii conjecturam habeamus neceſſe eſt; nec dignus eſt qui au-

A 5

(*) *Pag. 199. Vol. I. Vit. Anglic. Patrum.*

audiatur *Rufinus*, manifeſtarius ipſe corruptor Veterum, qui ſic *Origenem* etiam excuſare fruſtra conatus eſt. At audiamus Anglum Vitarum Scriptorem: *Profectò*, inquit, *ſi hi libri fuiſſent profanis illis ac venenatis dogmatibus Euſebii ævo infecti; vix credibile eſt eum obſcure ſaltem hoc ſignificaturum non fuiſſe. Dignum etiam obſervatu eſt quod Photius animadvertit, hæc aliis ejus libris minime confirmari, imo etiam multa eorum aperte in illis oppugnari.* Verum ſi noſtris oculis ea legamus, quemadmodum dixi, annon his potius credemus, quam *Photio*? An ſilentii *Euſebii*, cujus graves poſſunt eſſe cauſæ, majus erit pondus, apud nos; quam diſertiſſimorum *Clementis* locorum, quos in aliis ejus Operibus etiamnum hodie deprehendimus?

Paucis (*) ſignificavi, & intento dumtaxat ad loca digito, hæc omnia hodieque in libris *Clementis* legi; ſed nunc, a Viro Erudito, provocatus, ea proferam.

I. Adgreditur *Clemens* Stromatum Lib. V. (†) probare unum eſſe Principium omnium rerum, etiam ex Philoſophorum ſententia, ſibique hanc objectionem proponit: ἀλλὰ ὕλην ὑποτίθενται οἱ φιλόσοφοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς, οἵ τε Στωϊκοὶ, καὶ Πλάτων, καὶ Πυθαγόρας, ἀλλὰ καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Περιπατητικὸς, οὐχὶ δὲ μίαν ἀρχήν: *ſed materiam ponunt Philoſophi, inter principia, Stoïci & Plato, & Pythagoras, imo &* Ariſtoteles *Peripateticus, non vero unum*

(*) *In Vita Gallica Clementis.* (†) *Pag. 591.*

unum principium. Ac ſane notum eſt hosce Philoſophos materiam Deo conſtituiſſe συναΐδιον. Nec negat *Clemens*, ſed reſpondet, materiam qualitatibus omnibus deſtitutam ſtatui, ut intelligatur id principium Deo minime æquiparari poſſe: ἴσωσαν οὖν τὴν καλουμένην ὕλην ἄποιον καὶ ἀσχημάτιστον λεγομένην πρὸς αὐτῶν καὶ τολμηρότερον ἤδη μὴ ὂν πρὸς τοῦ Πλάτωνος εἰρῆσθαι: *ſciant igitur eam, quæ vocatur materia, ab iis dici eſſe ſine qualitate & forma; præterea & a* Platone *audacius non exſiſtentem dictam.* Tum recitatis verbis *Platonis* ex *Timæo*: ἄλλως τε, inquit, ἡ λέξις ἡ προφητικὴ ἐκείνη, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος, καὶ ἀκατασκεύαστος, ἀφορμὰς αὐτοῖς ὑλικῆς οὐσίας παρέσχηται: *ceteroqui dictum illud propheticum*, terra erat inviſibilis & informis, *occaſionem eis præbuit eſſentiæ materialis.* (*) In eodem libro, minime improbat ſententiam *Heracliti* Epheſii, quam hiſce verbis deſcribit: Σαφέστατα Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος ταύτης ἐστὶ τῆς δόξης. τὸν μέν τινα κόσμον, ἀΐδιον εἶναι δοκιμάσας· τὸν δέ τινα φθειρόμενον, τὸν κατὰ τὴν διακόσμησιν εἰδὼς οὐχ ἕτερον ὄντα ἐκείνου πῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὅτι μὲν ἀΐδιον τὸν ἐξ ἁπάσης τῆς οὐσίας ἀϊδίως ποιὸν κόσμον ᾔδει φανερὸν ποιεῖ λέγων οὕτως· „ Κόσμον „ τὸν αὐτὸν ἁπάντων οὔτε τις Θεῶν, οὔτε ἀνθρώπων „ ἐποίησεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *Manifeſtiſſime Heraclitus Epheſius in hac eſt ſententia, cum exiſtimarit mundum quemdam eſſe æternum, quemdam corrumpi, ſciens eum, qui eſt exornatus,* *non*

(*) Pag. 199.

non alium eſſe ab eo qui quomodocumque ſe habet, Ceterum a ſe quidem cognitum fuiſſe mundum æternum ex univerſa eſſentia, qui æternum qualitate quapiam eſt ornatus, planum facit ſic dicens : Mundum eumdem univerſorum neque quiſquam Deorum, neque hominum fecit, &c.

Si *Photius* ſimilia legit, in eo *Clementis* Opere, mirari non debemus *Clementem* illi viſum eſſe æternitatem materiæ mundi tribuere; quod ex Philoſophiæ Ethnicæ amore nimio facile, ut alia, ei adhærere potuit. *Origenes* ipſe neſcio quid ſimile docuiſſe videtur, quamvis materiam mundi emanationem quamdam æternam a Deo eſſe ſcripſerit. Qua de re, legendus vir doctiſſimus *Pet. Dan. Huëtius*, in Origenianis Lib. II. Quæſt. 12.

II. Inſimulatur *Clemens* a *Photio*, quod crediderit eſſe *Ideas*, *quaſi a locis quibusdam*, Scripturæ, nimirum, *inductas*. Sic enim τὰ ῥητὰ intelligenda oſtendunt duo alia exempla, quæ ſunt in hoc ipſo *Photii* judicio : eſtque ejus vocis poteſtas ea frequens, apud Patres. Male verterat *And. Schottus*, *decreta*, quod nonnullos fefellit. *Clemens* autem cum (*) alibi Ideas Platonicas, quaſi Scripturæ, nobis obtrudit, tum etiam Lib. V. (†) Stromat. ubi de loco, in quo Abrahamus mactare adgreſſus eſt Iſaacum : μακρόθεν οὖν ἀκολούθως ὁρᾷ τὸν τόπον· δυσάλωτος γὰρ ἡ χώρα τοῦ Θεοῦ. ὃν χώραν ἰδεῶν ὁ Πλάτων κέκληκεν,

ὡς ἂν

(*) *Lib. IV. & VI.* (†) *Pag. 583.*

παρὰ Μωσέως λαβὼν τόπον εἶναι αὐτὸν, ὡς τῶν ἁπάντων καὶ τῶν ὅλων περιεκτικόν: *Eminus ergo conſequenter videt locum; eſt enim Dei regio captu difficilis, quem adpellavit* Plato χώραν ἰδεῶν, *hoc eſt, idearum regionem, cum a Moſe eum accepiſſet eſſe locum, ut qui omnia & univerſa contineat.* (*) In eodem libro, adlatis verbis Moſis de creatione: ἆρ' οὐ δοκεῖ σοι ἐντεῦθεν ὁ Πλάτων ζώων ἰδέας ἐν τῷ νοητῷ ἀπολείπειν κόσμῳ καὶ τὰ εἴδη τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ γένη δημιουργεῖν τὰ νοητά; εἰκότως ἄρα ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάττεσθαι λέγει ὁ Μωσῆς, ὃ γήϊνόν φησιν ὁ Πλάτων σκῆνος: *Nonne videtur tibi hinc* Plato *animalium ideas in intelligibili relinquere mundo, & formas ſenſiles & intelligibilia fabricare genera? Merito igitur ex terra quidem corpus formari dicit* Moſes, *quod* terreſtre tabernaculum *vocat* Plato, &c.

III. Si quid fuiſſe dicatur in libris ὑποτυπώσεων, quod redoleret ſententiam, quam poſtea *Arius* defendit; id non magis mirum videri poterit, quam nonnulla loca quæ in Stromatum Opere leguntur. Sic (†) Lib. V. Sapientiam, quæ omnia permeat, ait eſſe πρωτόκτιστον τοῦ Θεοῦ, *primum a Deo creatam.* Libro vero VII. (‡) ſic deſcribit Filii naturam: τελειοτάτη δὲ καὶ ἁγιωτάτη καὶ κυριωτάτη καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ βασιλικωτάτη, καὶ εὐεργετικωτάτη ἡ Υἱοῦ φύσις, ἡ τῷ μόνῳ παντοκράτορι ΠΡΟΣΕΧΕΣΤΑΤΗ: *perfectiſſima &*

(*) Pag. 593. (†) Pag. 591. (‡) Pag. 702.

& ſanctiſſima, *& dominio*, *imperio*, *regnoque digniſſima & beneficentiſſima Filii natura*, *quæ eſt ſolo omnipotenti* Propinquissima. Illa propinquitas naturæ diverſitatem ſaltem numericam, non ταυτότητα ejus, innuere, & ejus diſtinctio a *ſolo omnipotente* aliquid eo minus indicare videtur. Quare hic quoque potuiſſet *Photius* Arianiſmum olfacere; quod contigit viro doctiſſimo *Dionyſio Petavio* Dog. Theol. T. 2. Lib. I. c. 4. Scio quæ poſſint & ſoleant dici, ut ſenſus commodus in hiſce verbis inveniatur; at ſatis mihi eſt ex ejuſmodi dictis ſuſpectas Hypotypoſes *Photio* fieri potuiſſe, quamvis *Clementis* genuinum opus fuerint.

IV. Exiſtimabat *Plato*, certis annorum periodis exactis, occidere & renaſci formam hanc mundi adſpectabilis, ſæpiusque ante nos renovatam fuiſſe; quod multis in *Politico* perſequitur. Similia ſenſiſſe ſi dicatur *Clemens*, nihil ſtatuetur quod non belle conſentiat cum perpetua ejus conſuetudine exſcribendi dogmata philoſophica, quæ ei cum doctrina Chriſtiana non plane ἀσύςατα videbantur. Quin & hoc ipſum dogma probare videtur Lib. V. Stromatum, (*) ubi, prolatis Stoïcorum & *Platonis* ſententiis, ſubdit ſe primo Stromate oſtendiſſe Græcorum Philoſophos merito dici *fures*, qui a Moſe ac Prophetis præcipua dogmata parum grato animo acce-

(*) *Pag.* 549. *& ſeq.*

accepiſſent. *Euſebius* etiam *Platonicam*, hac de re, doctrinam, quaſi cum Chriſtiana conſentientem profert. Præp. Evang. Lib. XI. c. 34.

Sed & aperte docuit *Origenes*, *Clementis* noſtri diſcipulus, Lib. II. & III. περὶ ἀρχῶν, ab ultima æternitate mundos alios aliis ſucceſſiſſe, & porro per totam æternitatem ſucceſſuros. Loca ejus, ne quæſtioni ſint, collegit vir eruditiſſimus *P. Dan. Huëtius*, loco laudato. Quid igitur mirum, talia etiam, apud *Clementem Origenis* magiſtrum lecta? Ut nemo propterea *Origeni* libros de *Principiis* abjudicarit: ſic nec *Clementis* Hypotypoſes ideo corruptas jure cenſuerit.

V. Idem *Plato*, in Convivio, fingit homines primos fuiſſe ἀνδρογύνους, & quidem duplices, cum geminis capitibus, quatuor manibus & pedibus &c. Deinde eos fuiſſe in duas partes diviſos, & in duos homines distinctorum ſexuum ſejunctos. Ut ex *Platone* Rabbini nonnulli hæc deſumſerunt, prout a viris eruditis obſervatum ad Gen. II, 21: ita & *Clemens* ex eodem Philoſopho hauſta, detorta ſimiliter pro more ſuo Scriptura, confirmare potuit.

VI. Si damnandus eſt *Clemens*, aut Hypotypoſes ejus corruptæ fuiſſe cenſendæ, quod in eo Opere dicerentur Angeli amore mulierum capti fuiſſe & liberos ex iis ſuſcepiſſe; idem ferendum erit judicium non de Stromatibus modo, ſed & de multorum aliorum Veterum

Digitized by Google

terum Scriptis. Quoniam res eſt vulgo nota, loca *Clementis* dumtaxat indicabo. Conſulatur ergo Pædagogi Lib. III. Cap. 2. ſub finem, & Stromat. Lib. III. p. 450. ac Lib. V. p. 550. Similia ſenſerunt *Juſtinus*, *Athenagoras*, *Euſebius*, *Methodius*, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Lactantius*, *Ambroſius*, & alii, quorum verba ſuppeditabit *Dionyſ. Petavius* Theol. Dogmat. T. III. Lib. 3. C. II.

VII. In loco *Clementis*, quem profert *Photius*, ſermo non videtur fuiſſe de incarnatione Chriſti, ſed de Mentibus a ſumma Dei Ratione creatis, quæ corpora humana induunt. Hæc ejus eſt ſententia, tria eſſe quæ vocantur λόγος, ſeu *Ratio*, 1. Patris ipſius æterni proprietatem, quæ non deſcendit in hominum corpora, ut in iis mens humana fieret, quemadmodum ſenſiſſe videntur Stoïci: 2. Filium, qui a Joanne Λόγος etiam vocatur, & qui nec ipſe in hominum corpora eſt diviſus, ut Mentes iis ſuppeditet: 3. *Ratio* humana, ſeu Mens, quæ eſt potentia Dei, & Rationis ejus effluvium, in homines diviſum. Legendus eſt ſecundus Tomus *Origenis* in Joannem, ubi multa de ambiguitate vocis Λόγος.

Erat candidi Scriptoris Photianam Cenſuram diligenter expendere, nec tam facile concedere interpolatas fuiſſe Hypotypoſes Clementinas; quod nonnulla in iis occurrerent a *Photio* damnata, aut minus vera, aut ſpecie tenus falſa. Hinc etiam intelligere potuiſſet Lector, cur *Euſebius* non memorarit

quæ

quæ *Photio* diſplicuerunt, & quemadmodum intelligendæ ſint laudes in *Clementem* congeſtæ. *Euſebius*; *Origenis* admirator & diſcipulus, non poterat carpere in *Clemente* quod in *Origene* minime improbabat. Quod ſi *Clemens* ab aliis laudatus eſt, laudes illæ pertinent ad ejus mores, & variam lectionem Scriptorum Ethnicorum, non ad judicium, aut ſingularem recte ratiocinandi facultatem; quibus, niſi verum diſſimulare velimus, fatendum *Clementem* minime excelluiſſe.

Hæc potuiſſent facile a Viro Docto animadverti, & digna erant quæ Lectoribus penſitanda proponerentur. Debuiſſet *Clemens* nobis ex ipſius Scriptis pingi, qualis re vera fuit; non qualis fuiſſe fingitur, ex teſtimoniis Veterum non ſatis recte intellectis, aut fortaſſe etiam benignioribus æquo. Quod ſi factum eſſet, nemo dixiſſet (*) *extollere eximium hunc virum, poſt tantas laudes a Veteribus in eum congeſtas, perinde eſſe ac facem in meridiana luce accendere.* Jam hoc ſatis conſtare poteſt, ex iis quæ dicta ſunt, & quæ judice *Photio*, & ipſo *Caveo*, vocari queant βλάσφημοι τερατολογίαι. Sed nonnulla alia addam; partim in Vita Gallica *Clementis* obſervata, partim etiam intacta.

Tria igitur ſunt, ex quibus intelligere plenius licebit, quæ fuerit indoles *Clementis*. Primum eſt, eum ex nimia lectione Scriptorum Ethnicorum, amiciorem æquo illis eſſe

(*) *The liefe of Clemens p.* 197. 3. *Edit.*

factum, ita ut eorum placita a Chriſtiana Religione plane aliena, in noſtram Theologiam transferre conatus ſit. Quod jam animadvertere licuit, in exemplis antea prolatis, ſed uno aut altero dilucidius a me probabitur. Quamvis Eclecticam Philoſophiæ ſectam ſe ſequi profiteatur, attamen in Stoïcam, ut in ejus vita dixi, propenſior erat; qua propenſione, factum eſt ut illorum deliriis Theologiam Chriſtianam incruſtare adgreſſus ſit, non una in re. Sic quia Stoïci ſapientem ſuum plane ἀπαθῆ eſſe fingebant, Alexandrinus Catechiſtes adfectibus etiam innocuis caruiſſe, non modo Chriſtum, ſed & Apoſtolos & quemvis γνωστικὸν, hoc eſt, Religione Chriſtiana penitus imbutum, contendit. Quod ſomnium ita exprimit Strom. (*) Lib. VI. Τοιοῦτος γὰρ ὁ Γνωστικὸς, ὡς μόνοις τοῖς διὰ τὴν μονὴν τοῦ σώματος γινομένοις πάθεσι περιπίπτειν, οἷον πείνῃ, δίψει καὶ τοῖς ὁμοίοις: *ejusmodi enim eſt qui eſt cognitione prœditus, ut in eos ſolos incidat adfectus, qui ſunt propter conſervationem corporis, ut in famem, in ſitim & in ſimiles.* Sic de omnibus loquitur, quæ abſurda ſunt; at abſurdiora hæc habet de Chriſto, in proxime ſequentibus verbis: ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Σωτῆρος τὸ σῶμα ἀπαιτεῖν ὡς σῶμα τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας εἰς διαμονὴν, γέλως ἂν εἴη. ἔφαγε γὰρ οὐ διὰ τὸ σῶμα, δυνάμει συνεχόμενον ἁγίᾳ. ἀλλ' ὡς μὴ τοὺς συνόντας ἄλλως περὶ αὐτοῦ φρονεῖν ὑπεισέλθοι. ὥσπερ ἀμέλει ὕστερον δοκήσει τινὲς αὐτὸν πεφα-

(*) *Pag.* 649.

παφανερῶσαι ὑπέλαβον. αὐτὸς δὲ ἁπαξαπλῶς ἀ-
παθὴς ἦν, εἰς ὃν οὐδὲν παρεισδύεται κίνημα πα-
θητικὸν, οὔτε ἡδονὴ, οὔτε λύπη: *Sed in Ser-
vatore corpus, ut corpus, neceſſaria poſtulaſ-
ſe miniſteria, ut conſervaretur, ridiculum
eſſet. Comedebat enim, non propter corpus,
quod ſancta virtute continebatur, ſed ne iis,
qui una cum eo verſabantur, veniret in men-
tem aliter de eo ſentire. Sicut certe poſtea
quidam exiſtimarunt eum ſpecie tenus conſpi-
cuum eſſe factum; ille vero erat omnis pror-
ſus adfectus expers, quem nullus motus ad-
fectus ullius ſubibat, neque voluptas, neque
dolor.*

Nolo hic ex iis verbis conſectaria deduce-
re, quæ ſponte ſua cujusvis Theologi hæc
legentis animum ſubeunt; ſed profecto Ca-
techiſten hunc noſtrum Alexandrinæ juventu-
ti, ſi talia eam doceret, turpiſſime impoſuiſ-
ſe nemo non videt. Quæ qui legerit, ne-
quaquam mirabitur eum deliria Stoïca, de
Apoſtolis Chriſti, Lectoribus ſuis propinare:
Οἱ δὲ Ἀπόστολοι ὀργῆς καὶ φόβου καὶ ἐπιθυμίας
διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας γνωστικώτερον κρατήσαν-
τες καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ τῶν παθητικῶν κινημά-
των, οἷον θάρσος, ζῆλον, χαρὰν, ἐπιθυμίαν,
οὐδὲ αὐτὰ ἀνεδέξαντο, ἐμπέδῳ τινὶ τῆς διανοίας κα-
ταστάσει, μηδὲ καθοτιοῦν μεταβαλλόμενοι ἀλλ' ἐν
ἕξει ἀσκήσεως ἀεὶ μένοντες ἀναλλοίωτοι, μετά γε
τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν: *Apoſtoli autem, cum
iram & metum, & cupiditatem, per Do-
minicam doctrinam, ex uberiore quadam cog-
nitione ſuperaſſent, ne eos quidem adfectuum*

 motus,

motus, qui videntur boni, quales ſunt confidentia, zelus, gaudium, cupiditas, ſuſceperunt; quippe qui, propter ſtabilem quemdam animi ſtatum, nihil penitus mutarentur, ſed in habitu aſcetico ſemper manentes, poſt Domini quidem reſurrectionem, immutabiles eſſent. Si quis ſtatueret *Clementem Alexandrinum* hominem fuiſſe acris judicii, & qui ſecum ipſe ſemper conſenſiſſet; hinc propemodum poſſet colligere eum Evangelia, aliaque Apoſtolorum Scripta non habuiſſe, quæ nunc exſtant; cum quisquis Novum Teſtamentum non plane oſcitanter legerit, ſciat contraria omnia in eo perſpicue haberi. Sed bene eſt, quod ex ejus Scriptis Novum Teſtamentum, quale nunc habemus, verſatum ab eo fuiſſe manifeſtum ſit. At certe fatendum eſt eum, Stoïcorum præjudiciis occæcatum, in Novo Teſtamento non vidiſſe id quod pueri ipſi vident, videruntque ſemper.

Alterum ſubjiciam exemplum ad Vetus Teſtamentum pertinens, ex quo ſimilia colligere liceret de Veteris Teſtamenti Libris; niſi nobis conſtaret *Clementem*, inanes allegorias ſubinde captantem, proprii & grammatici ſenſus parum ſtudioſum fuiſſe. Certe quiſquis allegoricis nugis non prorſus faſcinatus leget Vetus Teſtamentum, intelliget non exiguam partem Idololatriæ Ethnicorum ſitam fuiſſe in Siderum cultu; ſed *Clemens* contra vult Ethnicis propoſita fuiſſe, ut ea colerent, ſic enim loquitur Stromat. VI. (*) Ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει

(*) *Pag.* 669.

ᾔδει ὁ Θεὸς, ἅτε προγνώστης ὤν, μὴ πιστεύσοντα τοῦτον, οὐδὲν ἧττον ὅπως τήν γε καθ' ἑαυτὸν ἀναδέξηται τελείωσιν, ἔδωκε μὲν φιλοσοφίαν αὐτῷ, ἀλλὰ πρὸ τῆς πίστεως. ἔδωκε δὲ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην, καὶ τὰ Ἄστρα εἰς θρησκείαν· ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῖς Ἔθνεσι, φησὶν ὁ νόμος· ἵνα μὴ τέλεον ἄθεοι γενόμενοι τελέως καὶ διαφθαρῶσιν, οἱ δὲ, κἂν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ἐντολῇ ἀγνώμονες γλυπτοῖς προσεσχηκότες ἀγάλμασι, κἂν μὴ μετανοήσωσι, κρίνονται: *Cum ſciret Deus, quippe præſcius, hunc* (Gentilem) *non crediturum, nihilo minus ut perfectionem ſibi convenientem conſequeretur, dedit quidem illi Philoſophiam, ſed ante fidem. Dedit autem Solem & Lunam & Aſtra in cultum;* quæ fecit Deus gentibus, *ait Lex, ut ne prorſus ſine Deo eſſent, funditusque perirent. At illi etiam in hoc præcepto vecordes ſculptis adhæſerunt imaginibus, & niſi reſipiſcant damnantur.* Paullo poſt: ὁδὸς γὰρ ἦν αὕτη δοθεῖσα τοῖς Ἔθνεσιν ἀνακύψαι πρὸς Θεὸν, διὰ τῆς ἄστρων θρησκείας: *hæc enim via data fuerat gentibus, ut per Aſtrorum cultum ad Deum ſeſe erigerent.* Hiſce prolatis, non opus eſt ut *Clementem* benignius ſenſiſſe de Philoſophia, quam par erat, oſtendam. Nunc abs Te quæro, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, annon is qui hæc omiſit, in Vita *Clementis*, dixitque laudes in eum congerere eſſe propemodum φῶς ἡλίῳ δανίζειν, videatur Encomiaſten,

potius quam Hiſtoricum, egiſſe? Certe ſi ſit hoc fidum Hiſtoricum agere, fateor me quænam ſint fidi Hiſtorici munera ignorare.

Secundo loco, quamquam, ut dixi, multijugis lectionis laudem *Clementi* nolo eripere; profecto præditus non fuit ulla διακρίσει πνευμάτων, cum quaſi *Petri* & *Pauli* genuinos fœtus laudaverit putidiſſimos libros, conſtanti utriusque, & omnium Judæorum doctrinæ contrarios. Ejusmodi fuere Κήρυγμα Πέτρου, & Πράξεις Παύλου, (*) ex quibus nonnulla habet Strom. VI. quæ ſubjiciam, quamvis ſatis nota; ne quærenda ſint, neve Vir Eruditus eadem fiducia, qua hæc omnia reticuit, mihi objiciat loca a me non eſſe prolata. Ὅτι δὲ, inquit, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ἴσασι τὸν Θεὸν ἀλλὰ κατὰ περίφασιν (lego παράφασιν) Ἑλλήνων οἱ δοκιμώτατοι, Πέτρος ἐν τῷ κηρύγματι λέγει· „ Γινώσκετε
„ οὖν ὅτι εἷς Θεός ἐστιν, ὃς ἀρχὴν πάντων ἐ-
„ ποίησεν, καὶ τέλους ἐξουσίαν ἔχων· καὶ ὁ ἀόρα-
„ τος, ὃς τὰ πάντα ὁρᾷ· ἀχώρητος, ὃς τὰ
„ πάντα χωρεῖ· ἀνεπιδεής, οὗ τὰ πάντα ἐπι-
„ δέεται, καὶ δι' ὅν ἐστιν· ἀκατάληπτος, ἀέ-
„ ναος, ἄφθαρτος· ἀποίητος, ὃς τὰ πάν-
„ τα ἐποίησε λόγῳ δυνάμεως αὐτοῦ, τῆς γνω-
„ στικῆς γραφῆς, τουτέστι τοῦ Υἱοῦ. εἶτα ἐπιφέ-
„ ρει· „ τοῦτον τὸν Θεὸν σέβεσθε, μὴ κατὰ τοὺς
Ἕλληνας· ὡς δηλονότι τὸν αὐτὸν ἡμῖν σεβόν-
των

(*) *Pag.* 635.

των Θεὸν καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι δοκίμων, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν παντελῆ τὴν τοῦ Υἱοῦ παράδοσιν μεμαθηκότων· Μὴ τοίνυν, φησὶ, σέβεσθε, οὐκ εἶπον, Θεὸν ὃν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας. τὸν τρόπον τὸν τῆς σεβήσεως ἐναλλάττων τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ ἄλλον καταγγέλλων· τί οὖν ἐστι τὸ, μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, αὐτὸς διασαφήσει Πέτρος ἐπιφέρων. „ ὅτι ἀγνοίᾳ
„ φερόμενοι, καὶ μὴ ἐπιστάμενοι τὸν Θεὸν ὡς
„ ἡμεῖς κατὰ τὴν γνῶσιν τὴν τελείαν, ὧν ἔδωκεν
„ αὐτοῖς ἐξουσίαν (ſic lego, non ἣν & ἐξου-
„ σίας) εἰς χρῆσιν, μορφώσαντες ξύλα καὶ
„ λίθους, χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσὸν καὶ ἄργυ-
„ ρον, τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως, τὰ δοῦλα τῆς
„ ὑπάρξεως ἀναστήσαντες σέβονται, καὶ τὰ ἑξῆς:
Deum autem noſſe, non cognitione clara, ſed palpatione, Græcorum probatiſſimos dicit Petrus in Prædicatione: Cognoſcite ergo unum eſſe Deum, qui omnibus fecit principium, & finis habet poteſtatem; qui cum ſit inconſpicuus, omnia videt; cum capi non poſſit, omnia capit; quo, cum nullius rei indigeat, omnia indigent, & per quem facta ſunt; qui comprehendi nequit, æternus, interitui non obnoxius, non factus; qui omnia fecit verbo potentiæ ſuæ, Scripturæ myſtice intellectæ, hoc eſt, Filii. *Deinde ſubjicit:* Hunc Deum colite, non more Græcorum; *quippe virorum probatorum apud Græcos eumdem Deum colentium ac nos, ſed qui doctrinam a Filio datam*

 tam

tam perfecta cognitione non acceperant. Ne ergo, *inquit*, colite, non dixi quem Græci colunt, ſed more Græcorum; *mutans rationem cultus divini, non alium adnuntians. Quid ſit igitur*, non more Græcorum, *Petrus ipſe explicabit, addens:* eos inſcitia abreptos, nec Deum noſcentes, quemadmodum nos, cognitione perfecta, eorum quorum poteſtatem illis fecerat, ut iis uterentur, imagines facientes e ligno & lapide, ex ære & ferro, ex auro & argento, ea, quorum materia & uſus ad eis inſerviendum comparata erant, erecta colunt &c. Paullo poſt, ſic pergit *Clemens:* καὶ ὅτι γε ὡς τὸν αὐτὸν Θεὸν ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ Ἑλλήνων ἐγνωκότων φέρεται πλὴν οὐχ ὁμοίως, ἐποίσει πάλιν ὡδέπως· ,, Μηδὲ κατὰ Ἰουδαίους ,, σέβεσθε, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον οἰόμενοι τὸν ,, Θεὸν γινώσκειν, οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ,, ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ καὶ σε- ,, λήνῃ, καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον· οὐδὲ νεομηνίαν ἄγουσι, οὔτε ἄζυμα, οὔτε ἑορτὴν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν: *Rem autem ita ſe habere, a nobis ipſis & a Græcis eumdem Deum coli, ſed non ſimiliter, rurſus infert hoc modo:* Neque more Judaïco colite, etenim illi Deum ſolum cognoſcere ſe rati neſciunt ſe colere Angelos & Archangelos, Menſem & Lunam. Nec, niſi Luna conſpecta ſit, agunt Sabbathum, quod vocant primum, neque neomeniam, neque azyma, neque feſtum, neque mag-

magnum diem. Hæc confictus ille *Petrus*, quæ meræ ſunt calumniæ in Judæos, eæque profectæ ab homine Religionis Judaïcæ prorſus imperito, & alieniſſimæ ab ingenio Apoſtolorum. Quod vel pueri intelligant, ita ut minime neceſſe ſit plura proferre. Qui ejusmodi ridicula Scripta, neque Judaïcæ, neque Chriſtianæ Religionis ingenium redolentia, miſcere potuerunt cum genuinis Apoſtolorum Libris; illi incredibili laborarunt ἀκρισίᾳ, quæ hodie nemini condonaretur.

Eadem imprudentia, bonus *Clemens*, veluti ex *Paulo*, ſequentia habet haud multo poſt. Δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρου Κηρύγματι, ὁ Ἀπόστολος λέγων Παῦλος· ,, Λάβετε καὶ τὰς
,, Ἑλληνικὰς βίβλους· ἐπίγνωτε Σιβύλλαν,
,, ὡς δηλοῖ ἕνα Θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι·
,, καὶ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες, ἀνάγνωτε, καὶ
,, εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον, καὶ σαφέστε-
,, ρον γεγραμμένον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς
,, παράταξιν ποιήσουσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ Βα-
,, σιλεῖς, μισοῦντες αὐτὸν καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ
,, ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ, καὶ τα ἑξῆς·
Præter Petri prædicationem, *declarabit Apoſtolus* Paulus *dicens:* Sumite Græcanicos libros, intelligite quomodo Sibylla unum Deum eſſe aperte dicat, & quæ futura ſunt. Sumto Hyſtaſpe, legite & invenietis multo clarius & apertius deſcriptum Filium Dei & qua ratione aciem inſtruent contra Chriſtum multi Reges, odio eum habentes & eos qui nomen

 ejus

ejus geſtant, & fideles ejus, &c. Hunc locum dudum caſtigavit *David Blondellus*, vir doctus, Operis Gallici de Sibyllis Lib. 1. c. 5. ita ut nihil in gratiam *Clementis* ei reponi poſſe videatur. *Caveus* præſertim non negabit, quin imperite *Clemens* Paulo tribuerit Librum, in quo memorantur Sibyllina oracula, circa tempora Hadriani, ut putat, confiĉta.

Alia etiam παροράματα *Clementi* exprobrat *Blondellus*, Capite ſequente; qua in re, ut per omnia judicium ejus non probarim: ſic dubium non eſt quin multa merito reprehenderit. Quæ cum ita ſint, nemo non intelliget Virum Eruditum, in Vita *Clementis*, diſſimulationis minime laudabilis reum eſſe; vel ob Cenſuram Blondellianum, quam neſcio an ignorarit.

Tertium addam, quod prætermiſſum non oportuit. *Clemens*, nimirum, Scripturam non modo allegorice interpretatur, ut in Vetere Teſtamento inveniat dogmata & eventus Novi, utque Ethica monita eliciat ex locis aliis de rebus agentibus, quod dudum ſollemne erat Chriſtianis, quibus partim præiverant Judæi; ſed, quod propemodum ſingulare eſt, ut Philoſophorum Ethnicorum placita ex invita Scriptura eliciat. Ejusmodi eſt locus de Ideis a me antea adlatus, aliique ſimiles. Quod genus interpretandi an ſit viri multæ lectionis neſcio, certe non eſt viri Scripturæ periti. Condonanda hæc ſunt, inquies, Vetuſtati; nec repugno. At non ſunt usque adeo extollendi, qui tam ſæpe venia atque indulgentia noſtra indigent; nec ſunt diſſimulan-

landa ea delicta, ſi Scriptorum illorum Hiſtoriam conſcribere adgrediamur.

Nunc eſſet mihi ad *Euſebium* veniendum, ut oſtenderem Virum Doctum haud aliter ſe erga eum geſſiſſe, ac erga *Clementem*; ſed ſat longa eſt Epiſtola, ſatisque tædii Tibi, REVERENDISSIME PRÆSUL, jam peperit. Quod quomodo vitarem non videbam, dum enim vulgaria dicuntur creatur peritis tædium, ſed dum vulgaria illa alto ſilentio diſſimulantur a *Caveo*, imperitus Lector fallitur, & Encomia pro Hiſtoria, inſcius legit. Fuerunt igitur pluribus mihi repetenda, ut liqueret, ſi *Caveum* aperte inſimulaſſem ejus rei, quam ſibi occulte objectam, ut putat, tam ægre tulit, non fuiſſe cur quereretur, curve modeſte monenti indignaretur.

(*) Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖ ἀχρήιος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes per ſe ipſe quid utile, quid non

Qui

(*) *Heſiodus*, in *Oper. verſ.* 291.

Qui videt & longe fines proſpectat agendi;
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus;
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

Viderit ille ad quem ordinem referri malit; ego vero in iis me profiteor eſſe, qui libenter amicas admonitiones audiunt, & præſertim Tuas, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, ſi quas impertiri mihi digneris. Vale.

Dabam Amſtelodami a. d. v. *Nonas Julias.* A. C. MDCXCIX.

EPISTOLA II.

Euſebium *non immerito inſimulatum fuiſſe Arianiſmi. Quod omnes facile ex ejus vita intellexiſſent, ſi ſine diſſimulatione a* Caveo *fuiſſet ſcripta. Altera ejus diſſimulatio, in proferendo Nicæni II. Concilii judicio.* Henr. Valeſius *confutatus. Canon, ex quo intelligere licet quid vere ſentiat Scriptor quivis, quid ſimulet. Calumniæ* Cavei *in* Clericum, *ejusque peroratio confutata.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Pollicitus ſum, REVERENDISSIME PRÆSUL, me oſtenſurum, Vitam *Euſebii*

ſebii a viro erudito *Guil. Caveo* conſcriptam ad idem exemplum, ac Vitam *Clementis*; hoc eſt, diſſimulata nonnulla fuiſſe, quæ minus honorifica erant Cæſarienſi Epiſcopo, atque ex quibus facile omnes intelligerent Arianis partibus eum faviſſe. Nunc promiſſis ſtabo, quod cum fecero, oſtendam, quam immerito gravem calumniam mihi Vir Eruditus impegerit. Res agitur usque adeo manifeſta, ut minime neceſſe ſit me ad ingenii Tui acumen, & judicii præſtantiam confugere. Sed mihi opus eſt æquitate Tua, qua Tibi patiaris exponi paullo copioſius, quod Adverſarius diſſimulavit; ne fiducia ejus in negando ex bonitate cauſæ, quæ pejor eſſe non poteſt, orta videatur. Notiſſima Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ perito iterum dicam, ſed quando ea negantur, quaſi ignota eſſent, etiam invito ſunt probanda. Interdum animum ſubiit Virum Eruditum, eo deveniſſe confidentiæ, ut negaret, quæ non ignorabat comperta eſſe iis, qui Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ operam dediſſent; quia exiſtimavit me plane ejus eſſe imperitum, nec umquam demonſtraturum quod aliis facile oſtendere poſſet. Alioqui vix intelligebam quî res tam apertæ negari poſſent, quemadmodum fecit, initio Diſſertationis de Arianismo *Euſebii*. Fama etiam eſt a veſtratibus nonnullis vulgo ſperni Scripta ferme omnia hominum cis mare viventium. Quod quo jure fieri queat, non quæram; nec negabo mihi perexiguam eſſe Eccleſiaſticarum, juxta ac profanarum litterarum, cognitionem; at quia earum adtigiſſe me ſpero elementa, & communi

muni illo ſenſu, quo a brutis diſtinguimur, etiam eſſe prædítum; adgrediar oſtendere id quod neque eruditionem ullam, neque ſingulare ingenium poſtulat; ut ſciat *Caveus* eſſe homines etiam cis mare, quibus non tam facile, quam forte credit, fucus fieri poſſit. Quod ſi Anglis quoque os oblinere poſſe ſe ſperavit, erit hoc nobis ſolatio, quod Windeſorienſi Canonico nos incolæ Continentis ſtipites ſoli eſſe non videamur.

In Editione Latina Vitæ *Euſebii*, paucis verbis, deſcribit quod ab eo geſtum eſt, in Synodo Nicæna; ad Symbolum, ejusque ſubſcriptionem quod adtinet. Itaque, ne ſibi injuriam fieri queratur, rem petamus ex Anglica, ubi copioſius exponitur; cum præſertim dicta a ſe, in nupera Diſſertatione, repetendo confirmet. Poſtquam ergo dixit Symbolum a Patribus conflatum fuiſſe, ita pergit: (*) *Hanc formulam primum* Euſebius *improbavit, remque ſubtiliſſime diſcuſſit, & de ea diſceptavit; ſed cum reputaſſet quanto pluris fieri deberet pax Eccleſiæ, privatis omnibus ſententiis, verborumque aucupiis, poſtridie Symbolum commune conſcripſit.* Deinde ſubjicit ipſam *Euſebii* hac de re Epiſtolam, qua recitata, negat ſe quidquam obſervaturum, niſi *hinc quidem liquere, quidquid contenderent Ariani de novitate vocum Symboli Nicæni, dictionem* ὁμοούσιος, *qua maxime offendebantur, fuiſſe antiquiorem & uſurpatam a Patribus, ſuperioribus Eccleſiæ ſæculis; quotiescum-*

(*) Pag. 13.

cumque vero loquitur Euſebius *de Chriſto, quaſi aliquo ſenſu creato, ab eo ſemper intelligi divinam productionem; hoc eſt, æternam generationem; neque umquam eum negaſſe Filium eſſe ejusdem eſſentiæ ac Patrem, alio ſenſu; niſi quo in divinam naturam non cadit diviſio, aut ſeparatio, quemadmodum in res corporeas.* Denique de verbis quibusdam, quæ ſub finem Epiſtolæ *Euſebii* leguntur, & quibus merus Arianismus perſpicue continetur, ut poſtea oſtendam, ita judicat: *Lector præterea animadvertere poteſt locum illum, ſub finem Epiſtolæ, de Chriſto qui fuerit actu aut potentia in Patre, confuſum eſſe & obſcurum; ac ſane integra Periodus, quam uncinis clauſimus, non exſtat in hac Epiſtola, prout legitur apud* Socratem, *neque in tranſlatione veteris collectoris* Tripartitæ Hiſtoriæ. *Unde manifeſto ſequitur alterum horum, aut eum locum eſſe ab iis prætermiſſum quod periculoſus eſſet, nec poſſet excuſari: aut (quod quidem veriſimilius mihi videtur) cum non eſſet in Autographo hujus Epiſtolæ, ab aliena manu inſertum fuiſſe. Neque enim impetrare a me poſſum, ut exiſtimem* Socratem *reum fuiſſe tantæ ſimul imprudentiæ & malæ fidei, ut dum integram Epiſtolam proferre videri vult, reſecuerit, aut diſſimularit tanti momenti particulam; cum ex Epiſtola, quæ omnium manibus terebatur, fraudem brevi innoteſcere neceſſe eſſet.*

Hæc habet de ſubſcriptione, deque Epiſtola *Euſebii Caveus:* quæ imperitiores, qui ejus judicio, magis quam ſuo, uterentur, facile fal-

fallere queant. Itaque rem paullo adcuratius expendemus. Ante omnia, tenendum eſt *Euſebium* & ante Synodum Nicænam, & poſtea, Præſulum Arianorum partibus impenſe faviſſe, quod non diffitetur *Caveus* in vita ejus Anglica; & ſæpe inſtar eorum eſſe loquutum, quod nec negat noſter, & multis probavit *Dionyſ. Petavius* Dogmat. Theologic. T. 2. Lib. I. Capp. XI & XII. Quæ cum ita ſint, facile intelligemus quid ſibi velit, in hac Epiſtola ad Cæſarienſes; quos docere cupit ſe non alio ſenſu ſubſcripſiſſe Symbolum, quam qui optime ſtet cum priſtina ſua, hoc eſt, cum Arianorum ſententia. Poſt Epiſtolæ præfationem, *Euſebius* (*) profert Confeſſionem fidei a ſe conſcriptam, in qua nihil eſt quod Ariani facile non comprobarent; profitetur enim dumtaxat ſe credere εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα: *in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Rationem Dei, Deum ex Deo, lumen e lumine, vitam ex vita, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia ſæcula ex Patre genitum, per quem & omnia facta ſunt.* Hæc omnia fatebantur Ariani, qui Filium ante omnia ſæcula genitum non illibenter dicebant, quod crederent ante eum a Deo procreatum fuiſſe, quam ſæ-

(*) *Num. 2. & 3. in Ed. Athanaſiana Anni 1698. pag. 238. T. I.*

ſæculis, hoc eſt, ætati mundi initium fieret; quod tum demum contigit, cum a Filio mundus creari cœpit. Quin etiam non deſunt viri docti, qui velint hanc ipſam Confeſſionem *Euſebii* eam eſſe, quæ nomine XVII. Epiſcoporum Arianorum oblata eſt & a ceteris illico exploſa, ut docet *Theodoretus* Lib. I. c. 7. ad quem vide *H. Valeſium*. Quod ſi verum eſſet, oporteret *Euſebium* rem aliter narraſſe, quam par erat; verum nihil definio, & aliorum etiam ſententiam, in vita *Euſebii*, ſum ſequutus, quaſi veriſimiliorem.

Claudit *Euſebius* ſuam hanc Confeſſionem, teſtificatione qua profitetur ſe ita credere & docere, atque antea credidiſſe & docuiſſe, ne quis eum ſententiam mutaſſe putet: καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν: *præteritis etiam temporibus, ſic credidimus & docuimus.* Tum ſubjicit, expoſita hac ſua fide, οὐδένι παρεῖναι ἀντιλογίας τόπον, *nulli fuiſſe contradicendi locum*, probatam eam fuiſſe Imperatori; qui & poſtea hortatus eſt Epiſcopos, ut eam ſubſcriberent, una adjecta voce ὁμοουσίου, quam ſic ipſe interpretatus eſt: ὅτι μὴ κατὰ τὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιον, οὔτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄυλον, καὶ νοερὰν, καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θείοις δὲ καὶ ἀπορρήτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν: *non ſecundum corporum adfectiones dici* conſubſtantialem, *nempe, neque diviſione, neque ulla abſciſſione ex*

ex Patre eum ſubſtitiſſe; *neque enim poſſe immaterialem, intellectualem, & incorpoream naturam corpoream ullam adfectionem ſubire, ſed divinis atque inexplicabilibus rationibus talia eſſe intelligenda.* Nec Ariani credebant Filium diviſione, aut abſciſſione corporea, ex Patre natum eſſe. Ideoque *negativo*, ut ita loquar, ſenſu, quem hic habet *Euſebius*, vocem ὁμοούσιος admittere poterant; quatenus illa ſignificabat, in generatione Filii, nullam diviſionem corpoream eſſe factam. Qua de re poſtea pluribus dicam.

Subjicit *Euſebius*, προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης: *prætextu addendi* conſubſtantialem, a Patribus Symbolum conditum, quod profert. Deinde eos a ſe interrogatos diligenter interpretatos eſſe voces, quibus uſi eſſent. Cum ergo quæſiviſſet quid intelligerent vocibus, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, *ex eſſentia Patris*, & ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, *conſubſtantialem Patri*, (*) τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς: *conſentiebant illi voces*, ex ſubſtantia, *ſignificare ex Patre quidem eum eſſe, ſed non partem eſſe Patris.* Quod Arianus non negaſſet; quare eſt ab *Euſebio* conceſſum, qui non videbat cur hæc inficiaretur, cum crederet Filii ſubſtantiam natam eſſe ex ſubſtantia Patris; quod unum ſignificabatur, ſi illi credimus, voce ὁμοούσιος. Ταύτῃ δὴ, inquit,

(*) *Num.* 5.

inquit, ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συνετιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας: *Viſum vero eſt nobis recte habere, ſi adſentiremus huic ſenſui piæ doctrinæ, ſtatuentis Filium eſſe ex Patre, non vero partem eſſe ejus eſſentiæ. Ideoque huic ſenſui & ipſi adſenſimus, ne repudiantes quidem vocem* Conſubſtantialis, *ſcopo pacis nobis præ oculis obverſante, & ne a recto ſenſu excideremus.* Quæ omnia clare oſtendunt *Euſebium* minime adſenſum præbuiſſe τῷ ὁμοουσίῳ, prout ea voce ſignificatur naturæ perfecta paritas, quæ fuit ſententia Nicænorum Patrum, quam minime commemorat; ſed prout tantum ſignificatur Filius non ex alia ſubſtantia ortus, quam ex Patris natura, eique ſimilis eſſe. Ac ſane Platonici vocem ὁμοούσιος ita ſolebant aliquando intelligere. Cum enim ſubſtantiam Mentium humanarum minime æquarent Deo, attamen aliquando eas ὁμοουσίους Diis eſſe dictitabant; quod ab iis ortas originem ſuam aliquatenus referre exiſtimarent. *Plotinus* Ennead. IV. Lib. VII. c. 10. de mente humana, ἀνάγκη, inquit, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείων μετὸν αὐτῷ, διὰ συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον: *neceſſe eſt divinam eſſe rem ejusmodi,*

 quippe

quippe quæ facultatibus divinis referta ipſa eſt, propter adfinitatem, & naturæ communionem. Hanc etiam, apud Chriſtianos, ei voci poteſtatem interdum ſubjectam oſtendit Scriptor Libri *de Definitionibus*, qui eſt in Tomo II. *Athanaſii*, inter ea quæ falſo ei adſcribuntur. Poſtquam enim definiit ὁμοούσιον, (*) *quod eſt ejuſdem ſubſtantiæ atque efficaciæ, ſine diſcrimine*, ſubjicit, πενταχῶς δὲ εἴρεται, ὁμοούσιον, καὶ ὁμογενὲς, καὶ συγγενὲς, καὶ ὁμοφυὲς, καὶ ὁμόφυλον. ὁμοούσιον δέ ἐστι τὸ ὂν ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ, ἔχον δέ τινα διαφορὰν, οἷον λίθος σαθρὸς, καὶ λίθος σκληρός· εἰσὶ γὰρ ὁμοούσιοι, τουτέστι μιᾶς οὐσίας, ἔστι γὰρ καὶ ξύλον φοίνικος καὶ ξύλον ἐβένου· ὁμοίως καὶ σὰρξ καμήλου καὶ σὰρξ ἰχθύος· ταῦτα δὲ λέγονται ὁμοούσια, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστίν· ὥσπερ πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς οὐσίας εἰσίν· ἔχουσι γὰρ διαφορὰν τὸ εἶναι ἕτερος μακρὸς, καὶ ἕτερος κολοβός. ἄλλος δυνατὸς καὶ ἄλλος ταλαίπωρος, ἀλλ' ὅμως μίας οὐσίας εἰσὶ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος: *Quintuplici autem ratione dicitur*, conſubſtantiale, *ejusdem generis*, *adfine*, *ejusdem naturæ*, *ejuſdem ſpeciei.* Conſubſtantiale *eſt quod eſt in eadem ſubſtantia*, (genere, vel ſpecie) *etiam habens aliquod diſcrimen*, *ut lapis carioſus & lapis durus. Sunt autem* conſubſtantiales, *hoc eſt*, *unius ſubſtantiæ*. *Eſt*,

(*) *Cap. VII.*

Eſt quoque lignum palmæ & lignum ebeni; ſimiliter caro cameli & caro piſcis. Hæc conſubſtantialia *dicuntur, eo quod ſint ejusdem ſubſtantiæ* (genere, aut ſpecie.) *Quemadmodum omnes quidem homines ſunt unius ſubſtantiæ; differunt vero eo quod ſit alius procerus & alius brevis, alius potens & alius miſer. Verumtamen unius ſunt ſubſtantiæ, animi, inquam, & corporis.* Itaque homo Arianus vocem hanc, pacis cauſa, & ne in exſilium pelleretur, admittere potuit; quod rectam, ut putabat, ei poſſet ſubjicere poteſtatem.

Sequentia haud minus evidenter probant *Euſebium*, in Symbolo Nicæno, Arianam inveniſſe ſententiam. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ, inquit, καὶ τὸ γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα κατεδεξάμεθα, ἐπειδὰν τὸ ποιηθὲν κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν ΛΟΙΠΩΝ κτισμάτων, τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν Υἱόν: *ſimiliter admiſimus voces genitum & non factum, quoniam factum commune eſſe aiebant adjectivum* CETERARUM *creaturarum, quæ per Filium factæ ſunt, & quibus nihil habet ſimile Filius.* In hiſce verbis, Filius numero *creaturarum* cenſetur; nec ab iis ſecernitur, niſi quod a ſolo Patre, ſingulari quadam ratione, ſit procreatus; quod Ariani minime negaverint. Quam in rem, proferam poſtea eorum verba, ex Epiſtola ad Alexandrum Alexandriæ Episcopum.

Similia, in ſequentibus, repetuntur, ac

ac tandem in hæc verba (*) contrahuntur: παραςατικὸν δὲ εἶναι, τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιῶσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποςάσεώς τε καὶ οὐσίας ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρός· ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι: *verba vero*, consubſtantialem Patri, *ſignificare nullam eſſe Filio Dei ſimilitudinem cum factis Creaturis, ſed ſoli Patri, qui eum genuit, per omnia ſimilem eſſe factum; nec eſſe ex altera quadam hypoſtaſi & eſſentia, ſed ex Patre. Cui voci ita explicatæ bene habere nobis viſum eſt, ſi adſentiremur.* Hic Arianiſmus, aut certe Semiarianiſmus clare exprimitur, quo non perfecta *paritas*, ſeu ἰσότης, naturæ, ſed tantum maxima *ſimilitudo*, ὁμοιότης, inter Patrem & Filium, ſtatuitur. Non dicam ὁμοιότητα non ſtare cum ταυτότητι οὐσίας vel *unitate numerica ſubſtantiæ*, nam una eademque numero ſubſtantia non dicitur ſibi eſſe ſimilis. Qua de re, alias videro; ſed certum eſt *Euſebium* ita interpretari Symbolum Nicænum, ut, ſi ejus fuiſſet is ſenſus, quem dicit, Ariani id ſubſcribere ſententia ſua incolumi, non ægre potuiſſent. Poterant negare Filium eſſe ἐξ ἑτέρας οὐσίας, quia a ſolo Patre creatum contendebant, eique ἀφομοιῶσθαι κατὰ πάν-

(*) *Num.* 7.

πάντα τρόπον, *ſimilem factum omni ratione;* qua, nimirum, creatura creatori ſimilis eſſe poteſt.

Poſtea ſequitur, (*) omnibus probe expenſis & explicatis, Anathematiſmum etiam, ſine noxa, potuiſſe admitti. Qua in re, ſuſpicari non inepte quis poſſit *Euſebio* animum fuiſſe Nicænam Synodum irridere; cum eam facientem inducat, quod ab Ario factum anathemate percutit. Certe hoc ita innuit, ut, data opera, ab eo factum eſſe omnino videatur: ſic enim loquitur: καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὰ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας· μηδεμίας γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν, καὶ διδάσκειν, ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα: *Anathematiſmum porro illum, qui poſt Fidem ab illis editus eſt, nihil noxium habere judicavimus; cum prohibeat ne voces, quæ non exſtant in Scripturis, uſurpentur; quamobrem ferme tota contigit perturbatio, & diſſenſio Eccleſiæ. Cum ergo nulla divinitus inſpirata Scriptura uſa ſit vocibus*, ex non exſiſtentibus, &, fuit aliquando cum non eſſet, *aliiſque ibi ſubjectis; non viſum eſt rationi conſentaneum, hæc dice-*

(*) *Num.* 8.

dicere & docere; cui rei, cum recta eſſe videretur, adſenſi ſumus. Dum damnandas cenſet voces Arianas, quod eſſent ἄγραφοι, aut prorſus deſipit, aut eadem de ratione improbat vocem ὁμοούσιος, quæ eodem incommodo laborabat. Ac ſane illa ratio damnandi loquutiones Arianorum nequaquam legitur in Anathematiſmo Nicæno, (*) qualem profert *Athanaſius* in Epiſtola ad Jovianum. Præterea diligenter obſervandum ab *Euſebio* hic damnari potius loquutiones ἀγράφους, quam dogma iis expreſſum; quod tamen potiſſimum damnari volebat Synodus, & cujus ſolius cauſa anathema dicebat iis, qui ejuſmodi loquutionibus utebantur.

Si ſuperiora Arianiſmum redolent, (†) ſequentia aperte complectuntur, quæ ita habent: ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως: *Nec item abſurdum judicavimus his vocibus*, non erat antequam genitus eſſet, *anathema dicere, cum omnes fateantur filium Dei fuiſſe, priuſquam ſecundum carnem gigneretur.* Merus hic eſt Arianiſmus, ex quo Anathematiſmum interpretatur *Euſebius*, non ex doctrina Nicæna. Verum hæc verba, & ſequentia aliquot, de quibus mox agam, Vir Eruditus cenſet eſſe ab aliena manu; quia non leguntur apud *Socratem*, neque in *Hiſtoria Tripartita.* At primo

(*) *Vide T. I. p. 782. nupera Edit.* (†) *Num. 9. & 10.*

mo leguntur apud *Athanaſium*, *Theodoritum* & *Gelaſium*. Secundo, ad ea manifeſto adludit *Athanaſius*, in Epiſt. de Decretis Synodi Nicænæ, (*) non procul ab initio, ubi ita de *Euſebio* loquitur: Καὶ πέπονθέ τι δεινὸν, ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες, ΟΥΚ ΗΝ Ο ΥΙΟΣ ΠΡΙΝ ΓΕΝΝΗΘΗΝΑΙ, οὐκ ἤθελον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τῆς ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΓΕΝΕΣΕΩΣ: *Moleſtum quiddam ei accidit, nam quaſi ſe defendens accuſavit in poſterum Arianos, quod ſcribentes*, non erat Filius, antequam gigneretur, *noluerunt eum fuiſſe, ne ante quidem generationem ſecundum carnem.* Obſervaveramus, in vita Gallica *Euſebii* ante decennium edita, *Athanaſium*, in hiſce verbis, reſpexiſſe ad locum *Euſebii* antea prolatum; quod etiam animadverterunt eruditi Monachi Benedictini, qui nuper *Athanaſium* ediderunt. An hoc ſciverit *Caveus* neſcio. Quod ſi animadvertiſſet, hæc eſſet parum honeſta diſſimulatio; ſi vero neſcivit, male profecto fecit, qui tam acriter invectus eſt in eum, a quo ab inſigni errore revocari potuit. Sed quidquid id eſt, hunc locum νοθείας perperam arguit, ut mox copioſius oſtendam, poſtquam ſequentia ſubjecero *Euſebii* verba.

Ait igitur, (†) religioſiſſimum Imperatorem probaſſe Filium fuiſſe, ſecundum divinam ejus generationem, quæ fuit ante omnia

(*) *Num.* 9. *pag.* 211. (†) *Num.* 10.

ſæcula, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ Πατρὸς ἀεὶ Πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ, καὶ σωτῆρος ἀεὶ, δυνάμει πάντα ὄντος, ἀεί τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος: *quandoquidem priuſquam actu fuiſſet genitus, potentia erat in Patre, ratione ingenita, cum Pater ſemper fuerit Pater, & ſemper ſervator; & potentia omnia ſit, ſemperque eodem modo & ſimiliter ſe habeat.* Hinc intelligere eſt quo ſenſu *Euſebius* poſſet fateri, incolumi Arianiſmo, Filium eſſe æternum; quod, nempe, potentia ſemper fuerit, ſi non actu.

Vir quidem Eruditus verba hæc *confuſa atque obſcura* eſſe vult, quia ea interpretatur ex vera, quæ nunc obtinet, ſententia; ſed ex Arianiſmi dogmatibus, ut par eſt, intellecta minime ſunt obſcura. Volebant enim Ariani, non aliter ac ceteri omnes Chriſtiani, in Deo potentia fuiſſe omnes creaturas, antequam actu exſiſterent; ſed ſeorſim ab aliis ſentiebant, in eo quod contendebant inter eas creaturas recenſendum eſſe Filium, cujus ſubſtantiam actu fuiſſe ab omni æternitate ceteri adfirmabant. Igitur non erat cur ſuſpectus propterea hic locus *Caveo* eſſet.

Non poteſt a ſe impetrare ut *Socratem* putet tantæ impudentiæ & uſque adeo malæ fidei, ut reſecuerit hunc locum ex Epiſtola *Euſebii.* Attamen Benedictini Monachi ita de eo cenſent: *Hæc verba* ἔτι μὴν &c. *deſunt apud* Socratem, *quæ forte reticuit, ne*

Eu-

Euſebii, *quem ab Ariana Hæreſi, ex hac Epiſtola, purgandum ſuſceperat, cauſam aperte proderet.* Ego vero non dubito, quin ita ſe geſſerit; nec video cur malæ fidei ſuſpectos habere malimus, non modo *Theodoritum* & *Gelaſium*, ſed etiam *Athanaſium*, quam *Socratem;* qui *Athanaſio* quidem certe, hac in re, æquiparari non poteſt, niſi ab imperitis. Neque ſuſpecti poſſunt eſſe *Gelaſius* & *Theodoritus*, qui *Euſebium* Arianum fuiſſe negant.

Quæ cum ita ſint, REVERENDISSIME PRÆSUL, vix quiſquam dubitare poſſit *Euſebium*, in hac Epiſtola, id egiſſe, ut Arianis ſuis oſtenderet, ſe ipſorum cauſam minime prodidiſſe, quia ſubſcripſerat Symbolum Synodi Nicænæ. Quamobrem vir callidus, in ipſa Synodo, conatus eſt ab aliter ſentientibus eas explicationes exſulpere, quæ cum Arianiſmo ſtare poſſent; quod, ut Arianis ſatiſfaceret, multis exponit. Animadvertit hoc partim *Theodoritus*, qui de hac Epiſtola ita loquitur, Hiſt. Eccleſ. Lib. I. cap. 11. γέγραφε δὲ τὴν Ἐπιστολὴν πρός τινας τὰ Ἀρείου φρονοῦντας προδοσίαν, ὡς εἰκὸς ἐγκαλοῦντας αὐτῷ: *Scripſit hanc Epiſtolam ad quoſdam, qui cum Ario ſentiebant, proditionis, ut videtur, eum inſimulantes.* Mirum eſt *Theodoritum* non vidiſſe *Euſebium* non purgare ſe, ut par erat, fatendo ingenue ſe meliora fuiſſe edoctum; ſed ſententiam Arianam Symbolo tribuendo; negandoque ſe aliud nunc ſentire, quam antea.

Hinc

Hinc jam liquet, quam imprudenter Vir Doctus in Vita Anglica *Euſebii*, ſcripſerit, (*) *quamvis multi, caritatis immemores, dixerint eum fraudulento ac doloſo animo ita ſe geſſiſſe, dum loquutiones ex ſua ipſius ſententia intelligit; attamen nihil planius eſſe poſſe, quam illum libere & ſollemnem in modum teſtari, in Epiſtola ad plebem Cæſarienſem, ſe eas interpretatum ex illa ipſa poteſtate atque explicatione, quam ipſi Patres Concilii illis tribuerant.* Nihil contra manifeſtius eſt, quam *Euſebium*, ſi res geſta eſt, prout narrat, magna arte ex ore Patrum ea expreſſiſſe, quæ cum Arianiſmo ſtare poſſent, iiſque fucum feciſſe. Quin & ipſe ſatis aperte hoc in clauſula Epiſtolæ ſignificat, in qua Symbolo Nicæno negat quidquam ineſſe, præter id quod antea profeſſus erat in Confeſſione Fidei, quam nullus non Arianus probarit; ἀφιλονείκως, inquit, τὰ μὴ λυποῦντα καταδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξεταζῦσι τὴν διάνοιαν ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις: *Ea quæ nihil offenſionis habebant, ſine contentione amplexi ſumus, poſtquam nobis verborum ſententiam candide examinantibus adparuit ea prorſus cum illis convenire, quæ nos ipſi in Fide a nobis primum expoſita confeſſi fueramus.* Qui artes *Euſebii*, reliquorumque Arianorum, vocum ambiguitate perpetuo abutentium, non olfaciet hac in re; ei quid

(*) *Pag.* 31.

quid aliud optem non video, præter naſum. Quod ſi id quod probe olfecit nolit profiteri, ei præterea candidiorem animum precabor. Merito ergo Monachus Benedictinus, vir eruditus, qui vitam Athanaſii ejus Operibus præfixam nuper edidit, ad annum cccxxv. *num.* 12. *Euſebius*, inquit, *Cæſarienſis, miſſa ad ſuos Epiſtola cauſam adfert cur ad ſubſcribendum adpulerit animum; multaque* περὶ τοῦ ὁμοιουσίου *ediſſerit, quæ nedum Arianiſmi ab eo ſuſpicionem dimoveant, dubiam ejus de Verbi generatione fuiſſe fidem confirment.*

Quiſquis ſuperiora expenderit, facile intelliget loca, quæ ab *Euſebio* adferuntur, quaſi conſentanea doctrinæ Nicænæ, exigui eſſe ponderis, ad probandum eum cum Synodo ſenſiſſe; nam qui potuit, ex Arianorum ſententia, interpretari ejus Symbolum, quævis alia verba torquere potuit. Verum hac de re agam paullo poſt.

Nunc venio ad alteram diſſimulationem *Cavei*, qui in Diſſertatione de Arianiſmo *Euſebii*, ſic contemtim profert judicium alterius Synodi Nicænæ de Cæſarienſi Epiſcopo, ut ſine argumentis ullis hominum Arianiſmi inſimulaſſe videatur, eo dumtaxat quod Imaginum ſacrarum uſum improbaſſet. Atqui ea Synodus oſtendit, & ante & poſt priorem Synodum Nicænam, Arianiſmum eſſe ab *Euſebio* propugnatum. (*) *Productus fuerat*, inquit Caveus, *in iſthoc Concilio ex Epiſtola* Euſebii *ad* Con-

(*) *Pag.* 63.

Conſtantiam Auguſtam Conſtantini M. ſororem locus, quo adverſus omnem Chriſti imaginem faciendam erudite diſputat. Cui cum nihil quod opponerent haberent Patres, communis ſtatim exortus eſt clamor, εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς, καὶ σύμφρων τοῖς τὰ Ἀρείου θρησκεύουσιν, homo eſt in reprobum ſenſum traditus, ejuſdem cum Ario opinionis; eademque cum ejus ſectatoribus ſapiens. *Quaſi, ſcilicet, omnes, quas adfert* Euſebius, *rationes nullius eſſent ponderis, nec flocci penitus faciendæ, in re licet ad Arianismum parum ſpectante, ſi modo ipſe eſſet Arianus.* Plane hæc in re adſentior Viro Docto neganti Hæreſin pondus rationibus detrahere poſſe; undecumque enim exoriatur Veritas, libenter excipienda eſt. Verum probare non poſſum quod omittit objectiones Synodi, quæ præfecto leves non ſunt. Itaque eas hic ſubjiciam integras, ne ſint Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, in Conciliorum Voluminibus quærendæ.

Hæc ergo *Euſebii* verba ex Epiſtola ad Euphrationem proferuntur, Action. V. p. 386. Ed. Regiæ, anni 1636. T. XIX. „ Οὐ
„ γὰρ συνυπάρχειν φαμὲν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ,
„ προϋπάρχειν δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ· ἐὰν γὰρ
„ συνυπάρχωσι, πῶς ἔσται ὁ Πατὴρ πατὴρ, καὶ
„ ὁ Υἱὸς υἱός; ἢ πῶς ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύ-
„ τερος; ὁ μὲν ἀγέννητος, ὁ δὲ γεννητός; δύο
„ γὰρ ἐξ ἴσου ὁμοίως ἀλλήλοις συνυπάρχοντα ἰσό-
„ τιμα ἂν νοοῖντο· καὶ ἤτοι ἄμφω, ὡς ἔφην,
„ ἀγέννητα, ἢ ἑκάτερα γεννητά. ἀλλ' οὐδέτερον

„ τού-

„ τούτων ἀληθές. οὐκ ἔτι γὰρ τὸ ἀγέννητον, οὐκ ἔτι τὸ
„ γεννητὸν ἂν εἴη. ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον καὶ κρεῖττον
„ καὶ τάξει καὶ τιμῇ τοῦ δευτέρου ἡγεῖται, ὡς ἂν
„ καὶ τοῦ εἶναι, καὶ τοῦ τοιῶσδε εἶναι τῷ δευ-
„ τέρῳ αἴτιον γεγεννημένον : *non enim coëxſiſte-*
„ *re Filium Patri, ſed ante fuiſſe Patrem,*
„ *quam Filium, dicimus. Nam ſi coëxſiſ-*
„ *tunt, quomodo erit Pater pater & Filius fi-*
„ *lius? Vel quomodo unus quidem primus,*
„ *alter vero ſecundus eſt? & alter quidem*
„ *ingenitus, alter autem genitus? Duo quip-*
„ *pe ſi ex æquo ſimiliter coëxſiſtant, & æqua-*
„ *liter honorantur; intelligi datur aut utrum-*
„ *que, ut dixi, ingenitum, aut utrumque*
„ *genitum eſſe. Sed neutrum eorum verum.*
„ *Neque enim eſſent ingenitum & genitum;*
„ *ſed unum quidem primum & præſtantius,*
„ *& ordine & honore, ſecundum antecedit;*
„ *quippe quod cauſa fuit ſecundo & exſiſten-*
„ *di & ita exſiſtendi.* Cum hæc Synodus
eſſet exſecrata, quaſi Ariana, recitata ſunt
& ſequentia ex eadem Epiſtola: „ Τὸν αὐ-
„ τὸν δὲ καὶ μόνον ἀληθινὸν εἶναι διδάσκει δι' ὧν
„ φησιν· ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.
„ οὐχὶ ὡς ἑνὸς ὄντος μόνου τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἑνὸς
„ ὄντος μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, μετὰ προσθήκης ἀναγ-
„ καιοτάτης τοῦ ἀληθινοῦ. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς Θεὸς μὲν
„ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸς Θεός· εἷς γάρ ἐστι καὶ μό-
„ νος ἀληθινὸς Θεὸς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πρὸ αὐτοῦ τινά·
„ εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ἀληθινὸς, ἀλλ' ὡς εἰκὼν τοῦ
„ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἴη ἂν καὶ Θεός. ἐπεὶ καὶ Θεὸς ἦν
„ ὁ Λόγος, οὐ μὲν ὡς ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός:
Eum-

„ *Eumdem autem & ſolum verum eſſe docet, per ea quæ ait:* ut ſciant te ſolum verum Deum; *non quaſi unus ſolus ſit Deus, ſed quia unus eſt* verus Deus, *cum additamento perneceſſario* veri. *Nam & ipſe quidem Filius Deus, ſed non* verus Deus; *unus enim eſt & ſolus*, verus Deus, *eo quod non habeat ante ſe quemquam. Quod ſi & ipſe Filius* verus *eſt, at ſicut imago veri Dei, erit Deus, quandoquidem &* Deus erat Ratio, *non tamen ut ſolus verus Deus*. Hic ipſe eſt locus, quem Arianiſmi inſimulat non immerito *Athanaſius*.

At in Actione VI. ejuſdem Synodi, p. 520. prolato *Euſebii* loco contra imagines; hoc judicium de homine recitat ex Scripto Epiphanius Diaconus: Τίς οὐκ ἔγνω τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ γνῶσιν εἰληφότων τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς, ὁμόδοξος καὶ σύμφρων γέγονε τοῖς τὰ Ἀρείου θρησκεύουσιν ἐν πάσαις ταῖς ἱστορικαῖς αὐτοῦ βίβλοις ΚΤΙΣΜΑ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποκαλῶν, καὶ ΥΠΟΥΡΓΟΝ καὶ ΔΕΥΤΕΡΟΝ προσκυνητέον; *Quis fidelium Eccleſiæ & eorum, qui verorum dogmatum notitiam perceperunt ignorat* Euſebium Pamphili, *in reprobum ſenſum traditum, ejuſdem ſententiæ, & conſentientem fuiſſe cum iis qui Arii dogma ſequuntur? In omnibus quippe hiſtoricis ſuis libris*, CREATURAM *Filium & Rationem Dei vocat*, & MINIS-

NISTRUM & SECUNDUM *adorabilem.* Poſtea profertur & alius locus, ex Epiſtola ad *Euphraſionem;* qui fortaſſe idem eſt ac qui *Euphration* Act. V. & apud *Athanaſium* dicitur, quamvis Epiſtola non ſit eadem, ut liquet ex diverſis initiis, quæ in Act. V. & VI. proferuntur. Hæc autem ſunt verba *Euſebii:*
„ οὐ μὴν συνυπάρχειν φαμὲν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ,
„ προϋπάρχειν δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ πλὴν αὐ-
„ τὸς ὁ πάντων μᾶλλον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος
„ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερον ἑαυτὸν εἰδὼς τοῦ Πατρὸς καὶ
„ μείω καὶ ὑποβεβηκότα, εὖ μάλα εὐσεβῶς
„ τοῦτο καὶ ἡμᾶς διδάσκει λέγων· ὁ Πατὴρ ὁ
„ πέμψας με μείζων μου ἐστί· καὶ μεθ' ἕτερα·
„ ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μὲν Θεὸς ὁ Υἱὸς ἀλλ' οὐκ
„ ἀληθινὸς Θεός: *dicimus Filium non coëx-*
„ *ſiſtere Patri, ſed Patrem priorem eſſe Filio.*
„ *Quin & ipſe Filius Dei, qui adcuratius om-*
„ *nibus rem novit, alium ſe a Patre, mino-*
„ *remque & inferiorem ſciens, admodum pie*
„ *hoc etiam nos docet dicens:* Pater, qui me
„ miſit, major me eſt. *Et poſt alia: nam &*
„ *ipſe quidem Filius Deus eſt, ſed non verus*
„ *Deus.*

Nequis vero objiceret ſubſcriptionem Symboli Nicæni, ita pergunt: Εἰ δέ τινες τοῦτον διεκδικοῦντες λέγουσιν ὑπογράψαι ἐν τῇ συνόδῳ, δῶμεν οὕτως εἶναι, ἀλλὰ τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν τετίμηκεν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' αὐτῆς, ὡς δεικνύουσι τά-

τε συγγράμματα καὶ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πᾶσαι· εἰ δὲ ἄλλοτε ἄλλος κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ κατὰ τὰ πράγματα συνεφύρετο καὶ μετεβάλλετο, ποτὲ μὲν ἐπαινῶν τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, ποτὲ δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑποκρινόμενος, ἀποδείκνυται κατὰ τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον ἀνὴρ ὢν δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· καὶ μὴ οἰέσθω ὅτι λήψεταί τι παρὰ Κυρίου: *Si qui eum defendentes dicant ſubſcripſiſſe eum in Synodo, demus ita eſſe; at labiis veritatem honoravit, animus vero longe ab ea aberat, ut oſtendunt Scripta ejus & Epiſtolæ omnes; licet alias alius, ſecundum tempora & res, miſceretur ac mutaretur, aliquando laudans ſentientes cum Ario, aliquando veritatem ſimulans, adpareat, ſecundum fratrem Dei Jacobum* vir duplici animo & inconſtans in omnibus viis ſuis; *nec exiſtimet ſe accepturum quidquam a Domino.* Hæc eſt clavis, qua aperitur occulta *Euſebii* ſententia, qui ubi loquitur cum vulgo, non continuo id dicit quod ſentit: ubi vero oppugnat dogmata conſecrata, ex animo loqui cenſendus eſt, ut poſtea oſtendam.

Rationem ejus rei ſubjiciunt Patres illi Nicæni, quæ digna eſt auditu: Εἰ γὰρ καρδίᾳ ἐπίστευσεν εἰς δικαιοσύνην, καὶ στόματι ὡμολόγησεν εἰς σωτηρίαν τὸν ἀληθῆ λόγον, πάντως ὑπὲρ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συγγνώμην ᾐτήσατο, τούτων τὴν ἐπανόρθωσιν ποιούμενος καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, λόγον ἀπολογίας ἐποιήσα-

σα-

σατο ἄν· ἀλλ' οὐδαμῇ οὐδαμῶς τοῦτο πέπραχεν· ἔμεινε γὰρ ὡς Αἰθίοψ μὴ ἀλλάξας τὸ δέρμα αὐτοῦ· ἐν γὰρ τῷ ἑρμηνεύειν αὐτὸν τό. Εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ· ἔξω τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐκβεβηκὼς, οὕτως φησί. ,, νόμοις φύσεως ,, παντὸς Υἱοῦ Πατὴρ Κύριος ἂν εἴη αὐτοῦ, ,, διὸ καὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁ γεν- ,, νήσας αὐτὸν Θεὸς εἴη ἂν αὐτοῦ καὶ Θεὸς ὁμοῦ, ,, καὶ Κύριος,. καὶ Πατήρ: *Si enim corde credidiſſet ad juſtitiam, & ore confeſſus eſſet in ſalutem verum ſermonem, utique pro Scriptis ſuis veniam petiiſſet, hæcce corrigens; & pro Epiſtolis ſuis defenſionem protuliſſet. Sed hoc nulla ratione, nec umquam fecit, manſit enim, ut Æthiops, minime mutata cute ſua. Cum enim interpretaretur*, dixi Domino, Deus meus es tu, *egreſſus vera cognitione ſic dicit: ,, legibus ,, naturæ omnis Filii Pater Dominus ejus ſit ,, neceſſe eſt. Itaque & unigeniti Dei Filii ,, Patrem, qui eum generavit, oportet ſi- ,, mul eſſe ejus Deum, & Dominum, & Pa- ,, trem.*

Deinde proferuntur verba ex ejus Epiſtola ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum, in quibus Arium, ejusque doctrinam tuetur *Euſebius*: ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον ἐπιστολῇ τὸν καθηγητὴν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἧς ἡ ἀρχή· ,,μεθ' ὅσης μὲν ,, ἀγωνίας, καὶ μεθ' ὅσης φροντίδος ἐπὶ ταῦ- ,, τα ἦλθον τὰ γράμματα· τρανώτατα βλασ- ,, φημῶν οὕτω φησὶ περὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐ-

,, τῶ. ᾗ κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ γράμματα, ὡς λε-
,, γόντων, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγο-
,, νεν ὡς εἷς τῶν πάντων. οἱ δὲ προσήνεγκαν ἑαυ-
,, τῶν γραμματεῖον, ὃ πρός σε πεποιήκασιν·
,, ἐν ᾧ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐκθέμενοι αὐτοῖς ῥήμα-
,, σι τάδε ὡμολόγουν. τοῦ νόμου, καὶ προφητῶν
,, καὶ καινῆς Διαθήκης Θεὸν γεννήσαντα Υἱὸν μο-
,, νογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς
,, αἰῶνας καὶ τὰ πάντα πεποίηκε· γεννήσαντα
,, δὲ οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ὑποστήσαντα
,, ἰδίῳ θελήματι ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον,
,, ΚΤΙΣΜΑ τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν
,, τῶν κτισμάτων. εἰ δὲ οὖν τὰ παρ' αὐτῶν γράμ-
,, ματα ἀληθεύει, πάντως δὲ παρά σοι φέρε-
,, ται· ἐν ᾧ ὡμολογοῦσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ χρό-
,, νων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας πεποίηκεν,
,, εἶναι ἄτρεπτον, καὶ κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον
,, ἀλλ' οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων. ἡ δὲ σὴ ἐπι-
,, στολὴ κατηγορεῖ αὐτῶν ὡς ἂν λεγόντων ὅτι ὁ
,, Υἱὸς γέγονεν ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· αὐτῶν
,, τοῦτο μὴ λεγόντων, ἀλλὰ σαφῶς διορισα-
,, μένων ὅτι οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ὅρα εἰ
,, μὴ εὐθὺς πάλιν αὐτοῖς ἀφορμὴ δίδοται εἰς τὸ
,, ἐπιλαβέσθαι καὶ διαβάλλειν ὁρμᾶσθαι ὅσα καὶ
,, θέλουσι. πάλιν αὐτοὺς ᾐτιῶ λέγοντας ὅτι ὁ
,, ὢν τὰ μὴ ὄντα ἐγέννησε. θαυμάζω δὲ εἰ δύ-
,, ναταί τις ἄλλως εἰπεῖν. εἰ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ ὤν,
,, δῆλον ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέγονε πᾶν ὅ, τι καὶ ἔστι

,, μετ'

„ μετ' αὐτόν· εἰ δὲ μὴ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ὤν, „ ἀλλὰ καὶ Υἱὸς ἦν ὁ ὤν, καὶ πῶς τὸν ὄντα ὁ ὢν ἐγέν„ νησεν; οὕτως γὰρ ἂν δύο εἴη τὰ ὄντα: *Similiter autem & in Epiſtola ad ſanctum, Alexandrum, præceptorem magni Athanaſii cujus eſt initium*, cum quanta anxietate & quanta ſolicitudine ad has litteras venerim, *apertiſſime blaſphemans ſic loquitur de Ario & iis qui cum illo erant:* „ *accuſant eos litteræ tuæ* „ *tanquam dicentes* Filium ex non exſiſtenti„ bus factum eſſe, ſicut unum ex omnibus. „ *At illi protulerunt Epiſtolam quam ad te de*„ *derant, in qua fidem ſuam explicantes, ipſis* „ *verbis hæc confitebantur*, Legis ac Prophe„ tarum & Novi Teſtamenti Deum genuiſſe „ Filium unigenitum, ante tempora mundi, „ per quem & omnia & mundum fecit; ge„ nuiſſe autem eum non ſpecie tenus ſed ve„ re ſubſiſtentem, propria voluntate, immu„ tabilem & inconvertibilem, CREATU„ RAM Dei perfectam, ſed non ſicut u„ nam ex creaturis. *Si ergo litteræ ipſorum* „ *vera profitentur, ſcriptum omnino apud te* „ *etiam eorum fertur, in quo confitentur* Fi„ lium Dei ante tempora mundi, per quem „ & mundum fecit; eſſe immutabilem & „ creaturam Dei perfectam, ſed non ut u„ nam creaturarum; *tum vero Epiſtola eos in*„ *ſimulat, quaſi dicentes Filium factum fuiſſe* „ ſicut unam creaturarum; *cum hoc non dixe*„ *rint, ſed clare definierint*, non eſſe inſtar „ unius creaturarum. *Vide an non protinus* „ *illis occaſio detur adgrediendi, reprehenden-*

 „ *di*

„ *di & calumniandi quæcumque voluerint. I-*
„ *terum eos accuſabas dicentes*, ab eo qui erat
„ genitum eſſe eum qui non erat. *Mirum ſi*
„ *quis aliter dicere poſſit. Si enim unus eſt*
„ *qui erat, manifeſtum eſt ex eo ſuiſſe quid-*
„ *quid eſt poſt eum. Si autem ille ſolus non*
„ *eſt qui erat, ſed & Filius etiam erat, quo-*
„ *modo exiſtentem is qui erat genuit? Sic fuiſ-*
„ *ſent duo quæ erant.*

Antequam ad *Caveum* redeam, breviter hic confutabo quæ de hoc judicio Nicæno habet *Henr. Valeſius*, vir eruditiſſimus, in Vita *Euſebii*. Pro more plerorumque omnium, qui Scriptorem quempiam illuſtrare adgreſſi ſunt, *Euſebii* ſui honori vehementer patrocinatur; ne laboris, quem in ejus Hiſtoria vertenda & explicanda exantlaverat, ulla in re, minueretur pretium. Itaque non potuit concoquere judicium II. Synodi Nicænæ, quamvis Canones ejus rati in Eccleſia Romana habeantur. *Non agebatur*, inquit, *de* Euſebii *fide in illa Synodo, ſed de imaginum cultu. Ad quem ſubvertendum, cum adverſarii paullo ante, in urbe regia, congregati, teſtimonium ex* Euſebii *ad Conſtantiam Epiſtola protuliſſent, eoque maxime niterentur; Patres VII. Synodi, ad elevandam hujus teſtimonii auctoritatem adclamarunt* Euſebium *Arianum fuiſſe. Verum id obiter tantum, ex occaſione & odio illius Epiſtolæ, ab eis factum eſt, non autem data opera, aut cauſa prius cognita.* At cauſam ſatis cognorant, qui parata habuere inſignia illa *Euſebii* loca, quæ recitata ſunt, qui ſciebant ante a nobis commemora-

rata, legerantque *Euſebii* Scripta. Senſit hoc partim vir ſummus, quamobrem ſubjicit: *Proferunt quidem loca quædam ex Euſebio, quibus adprobent illum Ariano dogmati adhæſiſſe.* Sunt loca minime dubia, & quæ cum Nicænis decretis in concordiam nulla ratione redigi poſſunt; nec, ut objectioni ex *Euſebio* petitæ ſatisfieret, opus fuit omnia ejus Scripta legi. *Sed nullum*, inquit *Valeſius*, *diſcrimen adhibent inter libros ante Concilium Nicænum, & eos qui poſt illud Concilium ſunt ab Euſebio elaborati; quod tamen fieri omnino debuerat, ut de Euſebii fide certum ac legitimum judicium promeretur. Quæcumque enim ante Nicænam Synodum ſcripta ſunt Euſebio objici & imputari non debent.* Fallitur vir doctiſſimus, quia *Euſebius*, ut oſtendi, conſtanter negavit ſe aliud ſenſiſſe, ante Synodum, aliud poſt editum ejus Symbolum; quod tamen ſtatuit *Valeſius*. Deinde quamvis Epiſtola, ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum, ſcripta ſit ante Synodum, nullo indicio conſtat cetera loca deprompta non eſſe ex Libris poſt Synodum ſcriptis.

Hæc integra proferre & contra *Valeſium* tueri non piguit; ut liqueret a *Caveo* diſſimulatas graviſſimas objectiones contra *Euſebium*, adeoque querelas non ſatis juſtas effuſas, quaſi nonniſi falſo diſſimulationis incuſari poſſet. Rem Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, & omnibus veri amantibus expendendam relinquo.

Ex hiſce autem colligere mihi poſſe videor Criticum Canonem, ex quo intelligere licebit

bit inania eſſe quæcumque adferuntur ad purgandum *Euſebium* a labe Arianiſmi, ex iis locis, in quibus videtur conſentanea doctrinæ Nicænæ docere. Ita autem habet Canon: *Quotiescumque Scriptor quiſpiam loquitur ex ſententia & conſuetudine vulgo recepta, non eſt ſemper putandus cum vulgo ſentire; præſertim ſi periculoſum ſit diſſenſum ullum ea in re teſtari, aut ambiguæ ſint loquutiones; ac ſi ab ea ſententia, vel ab uſitatis formulis aliquando manifeſto recedat, tum vero ex animi ſententia loqui cenſendus erit.* Prior pars Canonis dubia non eſt, primo quia ſatis conſtat homines eruditos, aut prudentia, aut timiditate adductos, ſæpe malle cum vulgo loqui; quam ſibi moleſtias, aut etiam graves calamitates creare. Jam autem nemo negabit *Euſebio* non licuiſſe, tempore Synodi, impune diſſentire a Patribus Nicænis; ut oſtendit exemplum *Theonæ* & *Secundi*, propterea miſſorum in exſilium. Secundo, ambiguitatibus paſſim uſos Arianos nemo dubitet, niſi qui Hiſtoriam eorum temporum numquam legerit. Legatur hanc in rem liber *Hilarii* de Synodis, ubi plura occurrent exempla, ex quibus conſtabit veriſſimum eſſe judicium quod de Arii diſcipulis tulit, ad VII. Anathematiſmum Orientalium: *Confuſis, permiſtisque verbis veritatem frequentiſſime Hæretici eludunt, & incautorum aures communium vocabulorum ſono capiunt.* Ita ſe geſſiſſe *Euſebium*, in examine ejus ad Cæſarienſes Epiſtolæ, ſatis, niſi fallor, oſtendi. At potuit tamen, inquies, *Euſebius* ex animo Syno-

no-

nodo adſentiri, quamvis diſſentientibus propoſitæ eſſent graves pœnæ, ſolerentque Ariani ambiguitatibus ludere adverſarios. Non nego, ſed cum prius aperte faviſſet Arianis, negaritque poſtea a ſe ſententiam eſſe mutatam, & ſenſum Arianum Symbolo Nicæno tribuerit; non intelligo quomodo ex ſola ſubſcriptione eum purgare poſſimus. Ad quod ſi accedat, quod vexando *Athanaſio*, Arianisque partibus defendendis operam dederit, quam primum licuit per Imperatorem; jam non *caritas Chriſtiana*, ſed ſpontanea cæcitas eum abſolvet.

Quod multo manifeſtius erit, ſi alteram Canonis partem adtendamus. Cum enim *Euſebius* refertus ſit loquutionibus & ratiocinationibus disſidentibus a placitis, formulisque Nicænis, præſertim in Libris *contra Marcellum* & de *Theologia Eccleſiaſtica*, ut oſtendit inter alios *D. Petavius* Tom. II. Theologicorum Dogmatum, nec ipſe *Caveus* diffitetur; quis, niſi ſponte ſua cæcutiens, non videat hominem ex animo loqui, cum Arianiſmo conſentanea habet; cedere vero temporibus, cum Nicænis decretis videtur favere? Igitur non opus eſt ut loca illa excutiam, in quibus videtur cum Nicæna Synodo ſentire (quamvis facillimum eſſet oſtendere nihil in iis eſſe quod ab ore, animoque Ariano proficiſci non potuerit) cum ea loca ex aliis potius ſint intelligenda.

Quæ cum dubia non ſint, ceteras partes Diſſertationis *Caveanæ* non expendam. Sed querar primum, quod inſcripſerit Diſſertatio-

 nem

nem ſuam *contra Joannem Clericum*, non vero *contra Athanaſium*, *Euſtathium*, *Marcellum*, *Epiphanium*, *Hilarium*, *Hieronymum*, *Antipatrum*, *Nicænam II. Synodum* &c. *Baronium* item, *Petavium*, *Sirmondum*, *Vigerum*, aliosque doctisſimos viros; quos fatetur ante me ſimilia ſenſiſſe, & quorum nonnulli, ut *Petavius*, ex profeſſo adgreſſi ſunt oſtendere *Euſebium* Arianum fuiſſe, cum rem tantum obiter adtigerim. Hæccine eſt *Caritas Chriſtiana*, qua inviſi redduntur vivi, ut parcatur mortuis; quibus nec calumniæ, nec veritas amplius nocere poſſunt? Hæccine eſt *Caritas Chriſtiana*, qua, pro æquiſſimis & modeſtiſſimis monitis, redditur graviſſima invidia? Parum mea intereſt, an *Euſebius* Arinus fuerit, necne, qui cum Arianis minime ſentio, imo eos in gravi errore verſatos exiſtimo; & qui fidem meam ex ſolis Novi Teſtamenti Tabulis pendere profiteor, non ex *Euſebii* aliorumve Patrum Scriptis. Sed exiſtimavi minime eſſe disſimulandum quod mihi perſpicuum videbatur, ut & aliis ante me viris doctisſimis.

Attamen hoc meum, de *Euſebio*, judicium, & quod exiſtimarit Vir Eruditus me ſubobſcure apertisſimas disſimulationes ſuas carpſiſſe, ita ejus iram in me moverunt; ut præterquam quod me ex turba tot adverſariorum delegit, in quem unum tela conjiceret, atrox illico ab initio Diſſertationis judicium tulerit: *utrum cum noſtri temporis Arianis, vel potius Photinianis facit, mihi eſt inexploratum.* Ut hoc judicium non penitus ri-

ridiculum eſſe deprehendatur, oporteret me ſic loqui ſolere, ut intelligere nemo poſſet utrum Arianis, an vero Photinianis faveam, ſed ita ut alterutris neceſſario patrociner; nam ſi hoc vellet *Caveus*, nullum ſibi argumentum eſſe, ex quo colligeret, me cum Arianis aut Photinianis facere, tum vero me ab ejuſmodi criminatione abſolveret. Quænam autem ſunt loca, in quibus ita loquutus ſum, ut neceſſe ſit me voluiſſe Arianis, aut Photinianis gratificari? Nulla. Nuſquam quidem illis invidiam facere, ſpreta veritate atque æquitate, conatus ſum; ſed nuſquam etiam in eorum gratiam quidquam diſſimulavi, quod in iis reprehendi poſſet. Nihil de illis eorum infenſisſimis adverſariis, ſimpliciter adfirmantibus, credendum cenſui; ſed nec Hæreticis ullis fidem habui, adverſariis detrahentibus. Solius Veritatis rationem habendam cenſui & etiamnum cenſeo, abjecto omni partium ſtudio; quod ſi ſit *facere cum* Hæreticis, *faciat Caveus* cum *Orthodoxis*, contrariis artibus. Ei nequaquam invidebo.

Præterea nemo poſſit ita loqui ut ambiguum ſit faveatne Arianis, an Photinianis; cum eorum dogmata ſint ἀσύστατα, cumque Scripturam ſoleant aliter prorſus interpretari. Olim Ariani anathema dicebant Photinianis, nec alii ferme, præter Arianos, *Photinum* ſede ſua expulerunt, anno CCCLI. Si Photiniani tanto numero fuiſſent, quanto erant Ariani, non minus fortaſſe adverſarios damnaſſent. Nec hodie Ariani, & Photiniani, aut Unitarii, ubicumque ſint, magis inter ſe con-

conſentiunt. Ideoque abſurde Vir Eruditus ſibi exploratum eſſe negavit utris faverem, cum tam acriter diſſideant. Verum ego eum docebo, ſi me audire velit, quod mihi multo magis exploratum eſt; nimirum, me cum neutris facere. Nec Arianorum probo ſententiam, nec eam rationem, qua Photiniani Scripturæ loca de Chriſti Divinitate interpretantur. Nuſquam confutavi Arianos, quod neſciam an ulli ſint hodie, inter Chriſtianos, nec libros ullos eorum viderim, præter Scripta aliquot *Chriſtophori Sandii;* quæ nec magni facio, & quorum farrago paucos, niſi fallor, decipiet. Interpretationes vero Socinianorum, quos videtur *Caveus Photinianos noſtri temporis* vocare, non ſemel oppugnavi, ad loca nobiliſſima Novi Teſtamenti, ut ad initium Evangelii Joannis, & ad Coloſſ. 1, 15. Hæc *explorata* oppono *inexploratis Cavei* ſuſpicionibus.

At ſubjicit id *certum eſſe* Vitas aliquot Patrum in *Bibliotheca univerſali* a me Gallice editas, *noſtri temporis Arianorum, vel Photinianorum cura verſas fuiſſe, & in lucem emiſſas, quin & in hanc, quam habent Angli, formam redactas.* Verum ſancte & liquido jurare poſſum me conſilium hoc eorum, qui Vitas a me ſcriptas verterunt in Linguam Anglicam, penitus ignoraſſe; nec ſciviſſe quidquam ſimile factum, niſi diu poſtea. Interpres eorum nec ad me umquam ſcripſit, nec ego ad illum; quem nec de facie, nec nomine certo novi. Ante paucos dies, accepi hominem eſſe Gallum, qui albusne an ater ſit neſcio.

Ei

Ei nec temerario judicio nocere velim, nec gratias agere poſſum; ob tranſlationem, quam numquam vidi. Non puto tamen aut Arianum, aut Socinianum eſſe; certe neutram harum opinionum, ex meis libellis, haurire potuit.

Ceterum abſurdum eſt & iniquum Scriptori libri tribui dogmata ejus Interpretum, aut Editorum, ideo tantum quia ejus librum interpretati ſunt, aut in lucem emiſerunt; nec vellet *Caveus* haberi *Presbyterii* patronus, quia ejusmodi homines nonnulla ejus Scripta in Linguam Belgicam tranſtulerunt, aut ediderunt.

Audivi nonnullos ex meis libellis in Anglicam Linguam eſſe verſos ab hominibus, quorum nec ſententiam, nec mores ullo modo probarim, ſi vera ſunt quæ de iis ſparguntur. Dicitur nonnemo vertiſſe Opus meum *de Incredulitate*, qui plane alienus eſſe fertur a Fide, quam propugnandam mihi ſuſcepi. Cujus hominis nec amicus umquam fui, nec ero; donec mihi conſtet falſa eſſe, quæ de illo feruntur, aut ad meliorem frugem eum rediiſſe. Nullum cum eo amicitiæ commercium colui, quod ab illo tamen, ut ſe ſe apud nonnullos, quos videbat non male ſentire de me, venditaret, audacisſime jactatum audio; cum dixerit ſe in ædibus meis vixiſſe, & diſcipulum meum fuiſſe, qui a me quæcumque ſentirem accepiſſet; quæ omnia ſunt turpisſima mendacia, ut ſciunt omnes, quibus paullo notior ſum. Poſſem etiam & ea proferre, in quibus inſcius hominis auda-

daciſſimum & abſurdiſſimum quoddam conſilium prorſus anteverti. Sed malo illi ſaniorem mentem precari, quam invidiam augere, quam ſibi ſat magnam conflavit. Hæc obiter dicenda fuere, quia Vir Eruditus mihi objecit Interpretes opuſculorum meorum; ne, ſi tacerem, ſimilia forte alius objiceret, neve hujusmodi maligne captati a malevolis rumuſculi pro rebus compertis haberentur.

Nunc veniendum mihi ad perorationem Viri Eruditi. *Si Euſebius*, inquit, *non fuit Arianus, ipſum calumniæ evertitur fundamentum*; quod, nimirum, Encomiaſten egerit *Caveus*, non Hiſtoricum. At *Euſebius fuit Arianus*, ut vel cæco patet; unde conſequens eſt, ut ei adulatus ſit *Caveus*. Sed quamvis cum Nicænis Patribus ſenſiſſet, non minus inſimulari potuiſſet Vir Doctus diſſimulationis minime laudandæ; ut ex *Clementis* vita liquido oſtendi, ejus provocatione coactus.

Quin ſi in incerto adhuc res eſſet, quænam amabo in me culpa erit, quod tantum virum a tam atroci crimine conarer liberare? Quod Socrati, Theodorito, Gelaſio, quod Valeſio, Montacutio &c. licuit, cur non & mihi liceat? Quaſi vero idem reponere non poſſim! Profecto, ſi nullæ aliæ ſuppeterent mihi rationes, *Athanaſium*, *Hieronymum* & alios ſummos viros, veteres & recentiores, tam ego ſequi potui, quam ille eos quos commemorat; & Arianum cenſere hominem, quem Ariani omnes ſuum eſſe putarunt, & doctiſſimi quique aliter ſentientium, qui æquales,

aut

aut ſuppares illi fuere. Sed ex ipſa lectione Scriptorum *Euſebii*, res eſt manifeſta, ut oſtendi, non *in incerto*, ut vult *Caveus*, poſita. Quamobrem nuper eruditus Monachus Benedictinus, qui vitam *Athanaſii* edidit Operibus ejus præfixam, hoc de *Euſebio* judicium fert, ad annum CCCXXIII. *num* 4. *Poſtquam ad Arianam deſcivit opinionem, haud ſemel, in Scriptis ſuis, ejus ſemina conſperſit; ad* Euphrationem *enim Balanææ Epiſcopum reſcribens non timuit palam efferre*, Chriſtum non eſſe verum Deum. *Hujus porro Epiſtolæ fragmentum exſtat in Actione quinta Synodi Nicænæ II. ubi aperte ait*, una non exſiſtere cum Patre Filium, ſed eſſe Patrem & ordine & honore priorem. *Et in Actione ſexta, habetur aliud fragmentum, ex ejusdem Epiſtola ad Alexandrum Alexandrinum, ubi blaſphemam illam Arianorum vindicat opinionem, qua dicebant* eſſe Filium rem a Patre creatam. *Quare vereor ne aërem verberare videantur, qui ab ejusmodi homine nituntur Arianiſmi ſuſpicionem dimovere.* Idem Monachus etiam alibi teſtatur, & præſertim in Admonitione ad libellum *Athanaſii*, de ſententia *Dionyſii Alexandrini*: *Quod autem*, inquit, Euſebius, *qui Dionyſii geſta fuſe ſatis proſequitur, ne verbum quidem de hac Hiſtoria fecerit, hinc ſane augetur jam vulgata de ipſo, nimisque firma Arianiſmi ſuſpicio. Callide profecto tacuit hæreſi ſuæ exitioſam hiſtoriam, quam incautius, ut ait Athanaſius, alii Ariani in ſuam perniciem evulgarunt.* Sic, hoc in negotio, ipſos Pontificios candidiores eſſe nonnullis Proteſtanti-

bus

bus videmus. Scio quidem Virum Doctum ſuſpicari Pontificios ſolere adverſari *Euſebio*, quod nonnulla ſcripſerit Romanæ ſedi minus placentia. Quæ ſuſpicio ferri poſſet, ſi primi illi cœpiſſent *Euſebium* inſimulare Arianiſmi, aut non ſupereſſent in ejus Scriptis certiſſima ejus indicia. At ſi vellem ſuſpicioni ſimiliter indulgere, nihil vetaret me dicere quoſdam ex iis, qui *Euſebium* olim & nuper Arianorum numero eximere voluerunt, non tam Veritatis ſtudio adductos fuiſſe, quam cupiditate eripiendi eruditisſimum ſuæ ætatis virum Arianis partibus, quæ eo gloriabantur; cum præſertim ſoleant objicere Arianis traditionem Patrum ſecundi & tertii ſæculi, quaſi perſpicuam & univerſalem; quæ dubia fieret iis, qui reputarent hominem illius ævi, in ſuperiorum monumentis omnium verſatisſimum, Arianis faviſſe. Sic pasſim multa, quia conducunt cauſæ, non quia comperta eſt eorum veritas, defenduntur ab hominibus minus veri amantibus, aut non ſatis peritis earum artium, quibus ſolis Veritatem nos decet tueri.

At ego ad Arianismum damnandum neque traditione illa nitor, neque puto mea intereſſe *Euſebium* his, aut illis partibus faviſſe. Quamobrem nullo æſtu partium, nullo præconcepto judicio hac in re præpedior; quominus Veritatem quæram, inveniam, atque profitear. Imo vero, ſi *Caveus* potuiſſet purgare *Euſebium*, libenter faterer me antea erraſſe; quippe qui famam meam multo magis pertinacia lædi putem, quam aperta confesſio-

ſione erroris, cui omnes obnoxii ſumus. Sed redeo ad *Caveum*, qui ita pergit: *Accedit denique ad vituperii cumulum, quod Vitas Sanctorum Patrum* panegyrice, *non* hiſtorice *deſcripſerim. At unde id liquet? quibus indiciis, quibus exemplis defenditur? Volvantur & revolvantur Scripta mea, & num ita ſit dicant æqui judices. Ubinam, ſodes, toties objecti ſermones panegyrici? Ubinam laudationes immodicæ? Ubinam ficta, falſave encomia? Immo quid non ſtricte & uſquequaque verum, &, favente omnium Eruditorum ſuffragio, Veteribus conceſſum?* Quam prudentes ſint hæ interrogationes, ex iis quæ a me dicta ſunt intelligere potes, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, aut potius ex lectione ipſa *Clementis* & *Euſebii*. Ea fiducia interrogandi fallere imperitos poteſt, qui res ipſas non norunt, & vix ſibi perſuadent hominem male ſibi conſcium tam confidenter adverſarium provocaturum. Forte exiſtimavit fore ut gravioribus occupationibus avocatus tacerem, vel me ignarum plane putavit Antiquitatum Eccleſiaſticarum, aut imparatum ab omnibus ſubſidiis, quæ ejuſmodi adſultibus repellendis neceſſaria ſunt. At eruditos certe atque otioſos Lectores timere debuit, ne jam dicam tacitas ipſius Veritatis, apud animum, exprobrationes exhorreſcere. Oſtendi jam quam multa diſſimularit, in *Clemente* & *Euſebio*, & oſtendam cum in ſequentibus, quæ mihi initio Diſſertationis objicit, eamdem perſonam ita agere, ut mirum ſit diſſimulationem exprobranti larva tectum auſum eſſe reſpon-

dere. Illo enim loco, res manifeſtiſſimas & quas ipſe alibi fatetur, aut negat, aut mihi exprobrat, quia Veteribus ſunt parum honorificæ, ut aliis in litteris copioſius demonſtrabo; quaſi Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lex eſſet vitia & errores eorum, quorum res geſtæ ſcribuntur, diſſimulare.

At noſter, *quis vero*, inquit, *Clerico jus & auctoritatem dedit Leges biographicas præſcribendi?* Ego vero nullas Leges novas præſcribo, quæ nonniſi auctoritate ſingulari imponi aliis poſſint. Eas quæ ſemper fuerunt in uſum revoco, legeſque numquam abrogandas conculcari ægre patior. *Quis neſcit*, ut verba *Ciceronis* e Lib. II. de Oratore uſurpem, *primam eſſe Hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat; deinde ne quid veri dicere non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis? Hæc, ſcilicet, fundamenta nota ſunt omnibus;* niſi *Caveo* noſtro; qui Leges novas eſſe putat, & iniquos qui earum obſervationem exigunt. *Candidi eſt*, inquit, *ingenuique animi aliena humaniter tractare, & in meliorem partem interpretari.* Candidi & ingenui viri eſt verum minime diſſimulare; humani ignoſcere quidem delictis, non vero blandiri peccantibus. Quicumque legerint quæ de *Cavei* Scriptis dixi, in *Bibliotheca Univerſali*, ea eſſe propiora multo laudibus, quam vituperationi intelligent; nec me ab eo, in diverſa abiiſſe, niſi humanis verbis adhibitis, & ubi res neceſſario poſtulabat.

Si animo carpendi ea ſcripſiſſem, alius plane

ne fuiſſet ſtylus, & examen multo adcuratius ſingularum rerum. Numquam, exempli cauſa, prætermiſiſſem hanc excuſationem *Clementis Alexandrini: Si in hiſce libris ſint id quod* Photius *adfirmat, pauca quædam hic atque illic* οὐχ ὑγιῶς *dicta; attamen non ſunt ſimilia iis quæ legebantur in Hypotypoſibus, ſed quæ candidam ac benignam interpretationem capere poſſint; nec multum noxia doctrinæ Religionis aut moribus, & talia quæ occurrere vulgo ſolent in Scriptoribus primævis.* An ſit levis error *Caveo* & qui in bonam partem ſumi ab eo poſſit, quod adfirmat *Clemens* Chriſtum non ſenſiſſe dolorem, neſcio; at certe ſi quid ſimile ſuſpicari liceret, omnis efficacia & præſtantia ſacrificii & obedientiæ univerſæ Chriſti in auras abirent; inſtar phantaſmatum ceterorum, quæ non ſunt quod videntur. Expendantur & ceteri errores *Clementis* a me notati, atque ex iis facile intelligere licebit an gravem Cenſorem egerim Scriptorum *Cavei*, anve prudenter fecerit, cum me ad haſce querelas devenire adegit.

At tandem redit ad fucum, quo diſſimulationes in Hiſtoria incruſtare jam conatus eſt: *Chriſtianam Caritatem*, inquit, *quam mihi objicit & pene vitio vertit, ſtudioſe colo & amplector; nec profiteri erubeſco, malle me cum Chriſtiana caritate derideri, quam critico ſupercilio inſoleſcere, & in alios temere & leviter inſultare; neque huic objectiunculæ aliud repono, quam illud Apoſtoli* 1. Cor. XIII, 5, 6. *&c.* Caritas patiens eſt, benigna eſt &c. *Quibus conſona eſt æquiſſima & vetuſtiſſima illa*

 ju-

juris Regula, *in dubiis benigniora ſemper eſſe præferenda.* De Reg. Juris, n. 56. Quaſi vero hic ſermo ſit de *caritate* de qua Paulus, quæ in vivos exercetur, quibus prodeſt; & quibus poſſet nocere nimium veri, ſine neceſſitate, aperiendi ſtudium; aut quaſi obſcurum eſſet, vel dubium, an *Clemens* ſcripſerit quæ ex eo protulimus, anve *Euſebius* Arianis faverit! Quando ſcribitur Hiſtoria, & præſertim antiquiorum temporum, nihil licet diſſimulare, ut jam eum monui, quia nec nocet Veritas mortuis, & multum prodeſt vivis; contra vero diſſimulatio nec juvat vita functos, & vehementer officit iis, qui Hiſtoriam legunt. Quod probare, niſi fallor, neceſſe non eſt. Si *caritas* eo pertineret, ut Hiſtorici diſſimularent vitia ac delicta eorum, quorum res geſtas ſcribunt, & excuſare omnia niterentur; actum eſſet de veritate & candore Hiſtoriæ, nihil præter Encomia, aut Apologias, poſteritati relinqueretur. Si ſimilia ſenſiſſent Hiſtorici Sacri, omnia bonorum & minus bonorum vitia & peccata, æterno ſilentio, obnupſiſſent; nec quidquam haberemus, præter eorum laudes. Sed nihil opus eſt verbis, in re perſpicua; at dignum eſt obſervatu *Caveum*, hoc ipſo in loco, ubi Encomiaſtæ nomen tantopere averſatur, ſeſe Encomiaſten profiteri; tanta eſt vis Veritatis, ut ſæpe ex diſſimulantis ore invito erumpat! Nam *caritatem* vocat meram diſſimulationem, ut jam vidimus. Quam autem alienus ſit a *caritate* illa, quam ſibi a me exprobrari ridicule jactat, vel hinc liquet, quod *Euſebium* in-

invitum Arianiſmi criminatione abſolvat, cui ejus judicium prodeſſe non poteſt; me vero traducat, quaſi inter Arianiſmum & Photinianiſmum fluctuantem, qui ab utraque opinione alieniſſimus ſum, & me eſſe profiteor; cum non ignoret judicia ejuſmodi, temeraria licet, vivis nocere. O eximiam *caritatem Caveanam*, quæ erga mortuos exercetur, ad vivos vero non pertinet! O inſignem æquitatem, qua craſſi & manifeſti errores Veterum negantur, aut molliuntur; dum æqualium vel minimæ diſſenſiones acerbiſſime exagitantur, hominesque ipſi turpiſſimis conviciis proſcinduntur! O modeſtiam ſingularem, qua, pro mitiſſima & juſtiſſima admonitione, invidioſiſſima hæreſeon nomina redduntur!

Sed manum, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, de tabula tollo, ut Tibi potius, aliisque eruditis ac bonis viris, quibus Eccleſiæ Anglicanæ Clerus abundat, rem totam disceptandam ac judicandam permittam. Quo in negotio, ſi judicia veſtra faventia habuero, ut ſpero, erit cur Veritati & mihi gratuler; ſin vero ſpe mea excidero, ob rationes quas non adſequor, cauſa tamen nulla erit cur me mei pœniteat inſtituti, qui Deum teſtem vocare poſſum me favoris & odii, in hoc negotio, prorſus vacuum nihil præter ſanctiſſimam ejus quæſiviſſe Veritatem. Vale.

Dabam Amſtelodami Nonis Juliis.

cIↃ IↃ c xcix.

EPISTOLA III.

Judicium iniquum Henrici Meibomii *de* Clerico, *quod comprobat* Caveus, *confutatum. Si a* Clerico *Patres diſſidentes deſcripti ſunt, id poſtulaſſe veritatem Hiſtoriæ, judice ipſo* Caveo. *Idem judicandum de eorum obſcuro ſtylo, incommodis, ambiguisve loquutionibus, in Controverſiis Arianis; quod exemplis oſtenditur.*

Reverendiſſimo Præſuli

GILBERTO EPISCOPO

Salisburienſi

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Duabus Epiſtolis, REVERENDISSIME PRÆSUL, ad Illuſtriſſimum Tuum Metropolitam datis, queſtus ſum calumnia me fuiſſe adpetitum a Viro Erudito *Guil. Caveo* Eccleſiæ in tua, niſi fallor, Diœceſi ſitæ Canonico; nulla alia de cauſa, niſi quia huma-

maniſſime nonnulla quæ edidit de ratione conſcribendæ Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, confutaram. Spero autem me iis Litteris ita diluiſſe quæ de me dixit, ut nulla alia defenſione mihi opus futurum ſit; atque ita oſtendiſſe reum illum eſſe diſſimulationum, quas ſibi falſo objectas querebatur, ut res dubia nemini amplius eſſe poſſit, qui quidem eas Epiſtolas legerit. Quia vero non ſatis habuit ſuas diſſimulationes defendere, quemadmodum potuit, ac calumniari me fluctuare inter Arianiſmum & Photinianiſmum; ſed etiam nonnulla mihi objecit, quaſi veluti Patrum Vitas ſcripſit, ut eos laudaret; ſic ego idem negotium adgreſſus eſſem, ut iis detraherem; neceſſe habeo oſtendere me nihil de iis dixiſſe, quod non manifeſto ex veteribus monumentis hauſerim, & probatum etiam dederim. Cujus certaminis nemo magis idoneus Judex eſſe poteſt, quam Tu, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, qui non modo noſti quæ ſint Leges Hiſtoriæ, ſed & qui eas omnes diligentiſſime in pulcherrima Tua *Reformationis Hiſtoria* obſervaſti. Hæc enim diſceptatio mea, cum Viro Erudito, poſtulat Judicem, qui & norit Leges Hiſtoricas & eas ſacroſanctas, omnibus Hiſtoriam ſcribentibus eſſe velit. Nulla hic mihi opus eſt indulgentia, ſed rigido ac ſevero examine, quo omnia exigantur ad verum; quod ſi diſſimularim, aut ulla ratione corruperim, cauſam non dico cur a Te, ſine ulla provocatione, non damner. At ſi verum tantum dixiſſe comperiar, æquum eſſe exiſtimo, ut nemo pejus

ſentiat de me; quam is meretur, qui inflexæ Veritati ſe & ſua Scripta conſecravit.

Antequam ad rem adgrediar, nonnulla mihi dicenda ſunt de iis quæ de me habet Caveus, in præfatione ſecundi Voluminis Hiſtoriæ Litterariæ, ubi poſtquam me, præter meritum, dixit *doctiſſimum* eſſe, *& in quovis fere litterarum genere non indiligenter verſatum;* præter meritum etiam vituperat, cum *optandum eſſe* ait *ut a tam liberis, tam iniquis, & temerariis cenſuris, quales potiſſimum Tomo X. Bibliothecæ Univerſalis reperiuntur, magis temperaſſem.* Cenſorem nuſquam egi, ſed Hiſtoricum; qui narrat quod invenit in monumentis eorum, quorum Hiſtoriam contexit; ut poſtea ſingillatim, ad ea quæ mihi *Caveus* objecit, oſtendam. *Libera* ſunt, fateor, quæ dixi; ſed nemo ab Hiſtorico ſerviles adſentationes, aut diſſimulationes exſpectat. *Iniqua*, aut *temeraria* eſſe non probavit *Caveus*, neque quiſquam alius probabit, ſit ſint vera; quod ego quidem exiſtimo, nec auſus eſt negare Vir Eruditus. Quis enim dixerit Hiſtoricum eſſe *iniquum* & *temerarium*, qui ſimpliciter narrat quæ invenit in Veterum Scriptis? Imo vero *æquum* eſt ut omnia in lucem proferantur, quæ poſſunt ex Antiquitatis ruderibus erui, & *timiditas* eſt Hiſtorico indigna non audere dicere quod comperit. Præſtaret Veterum libros numquam adtigiſſe, nec quid vere ſenſerint quæſiviſſe; ſi poſtea quæ invenimus ſint occultanda, aut arte in alienos ſenſus detorquenda. Rerum antiquarum, & præſertim Eccleſiaſticarum ſtudioſos opor-

oportet animo infixam habere pulcherrimam fortiſſimi & conſtantiſſimi Aſcetæ, *Iſidori* Peluſiotæ, Epiſtolam, quæ eſt ccxv Libri III. Οἱ τέχνῃ λόγων τ᾽ἀληθὲς συσκιάζοντες πολλῷ μοι δοκοῦσι τῶν τοῦτο μὴ κατειληφότων ἀθλιώτεροι εἶναι. οἱ μὲν γὰρ διὰ βραδύτητα γνώμης ἀπολειφθέντες τῆς θήρας ἴσως σύγγνωστοι· οἱ δὲ δι᾽ ὀξύτητα μὲν γνώμης τοῦτο θηρεύσαντες, κακούργως δὲ τοῦτ᾽ ἀφανίζοντες συγγνώμης ἁμαρτάνουσι μείζονα: *qui ſermonum artificio veritatem obnubunt multo mihi miſeriores iis eſſe videntur, qui eam minime perceperunt. Nam qui, ob ingenii tarditatem, eam haudquaquam adſequuti ſunt, ii forte venia indigni non ſunt. Qui vero ob mentis acumen eam inveſtigarunt, nequiter vero occultant, gravius peccant, quam ut iis ignoſci queat.* O egregiam ſententiam! O dignam, quæ diſſimulatoribus noſtris perpetuo occinatur!

Poſtquam dixit *Caveus* quæ antea memoravi, ita pergit: *de quo celeberrimus hujus ſæculi Polyhiſtor* Henr. Meibomius, *ante ſexennium, ipſum graviter admonuit, addit. ad Vogleri introductionem* p. 176. & ſeqq. Hic primum dicam quid peccatum ſit a *Meibomio*, deinde etiam a *Caveo*, avidius adripiente quod mihi invidiam creare poſſe putavit. *Meibomius* in illis Additamentis, citat Tom. x. *Bibliothecæ Univerſalis*, qui meus eſt, quaſi in eo recenſuerim Volumina *Rerum Germanicarum* a ſe edita; in quo tamen ne verbum quidem eſt de eo Opere, quod numquam legi. Voluit, nempe, indicare Tomum XI.

Bibliothecæ Univerſalis, ubi recenſentur; at meum non eſſe intelligere potuiſſet ex Dedicatione, nomineque ei ſubjecto; neque eum Tomum umquam legi. Itaque *Meibomius*, hoc in negotio, aut valde negligenter, aut parum candide ſe geſſit, qui mihi alienum Opus tribuit: cum præſertim id Opus eſſet vituperaturus. In Gallicis Scriptis, ejus erroris, in quo aliis præivit, admonitus jam eſt aliquoties; neque a me provocatus ſilere diutius honeſte poteſt, ſi vivit. Ejuſmodi enim ſilentio, hallucinatio, cui ignoſci queat, fieret intoleranda calumnia. (*)

Itaque in eo laudando non poteſt oſcitantiam ſuam excuſare *Caveus*; cum tam manifeſte errarit. Deinde etiam ejus verba in alienum ſenſum torquet, cum enim *Meibomius* queratur auctorem XI. Tomi *B. U.* irriſiſſe Epiſcopos & Abbates, quorum opera exſtant in *Rerum Germanicarum* Voluminibus; *Caveus* ita ejus verba intelligi vult, quaſi *Meibomius* loqueretur de judiciis, quæ Tomo X. B. U. de Patrum loquutionibus & controverſiis a me lata ſunt. Itaque dum cæcus cæcum ſequitur, ambo in foveam inciderunt.

Sed quamvis minime erraſſet *Meibomius*, eſſetque non perperam a *Caveo* in me criminator productus; quid ad rem faceret ejuſmodi criminatio, ſi ſit falſa? An tantæ eſt auctoritatis *Rerum Germanicarum* collector, ut illi adfirmanti credendum ſit? An manifeſta veritas eſſet repudianda, quia illi minus pla-

(*) *Errorem patris agnovit poſtea ejus filius, his jam editis.*

placeret? Si *Caveus* vellet, ea lege, cum aliis merito agi poſſe; oporteret ut ſecum etiam ab aliis agi, eadem ratione, graviter non ferret. Quod tamen, ſine dubio, nolet, ſi audiverit eſſe celebrem Profeſſorem Lugdunenſem *Herman. Witſium*, (*) qui præfixit Diſſertationem Belgicam Vitis Apoſtolorum Caveanis Belgice verſis, ſcripſitque, cum *Socinus* ſtatuat credere in Chriſtum perinde eſſe ac Deo, ad exemplum & præſcriptum Chriſti, obedire, ac propterea coronam vitæ æternæ a Chriſto exſpectare; ſe ab hac ſententia quantum Caveus diſcrepet ignorare, ſaltem ea quæ de obedientia Evangelica ſcribit non multum a verbis *Socini* abludere. Adeat, ſi velit, *Caveus* Caput XII. Menſ. Martii & Aprilis anni 1698. *Bibliothecæ Librorum Novorum*, quæ editur Ultrajecti; ubi videbit judicium hoc *Witſii* Latine repetitum a pluribus jam legi, quam quando Belgice tantum exſtabat. Non probo conſilium eorum, qui, ſi quid contumelioſius de quopiam dictum eſt, id excerpunt, quaſi elegans quoddam emblema, Lectorique jucundum. Recte facerent Collectores *Bibliothecæ* illius *Novæ*, ſi a prava illa conſuetudine abſtinerent. Non adſentior etiam *Witſio*, invidiam, ex ſimilitudine aliqua cum *Socini* ſententia de fide, *Caveo* facienti. Verum hinc colligat *Caveus* non oportere prava judicia aliorum, minime expenſa, bonis viris objicere. Profecto in diſſidiis, quibus lacerantur Chriſtiani; nemo fer-

(*) *Idem in ea Diſſertatione Latine verſa poſtea iteravit.*

ferme eſt qui Scriptis nonnihil inclaruerit, qui multos ſibi adverſarios, in contrariarum partium hominibus, non excitarit. Mos etiam obtinet, in Republica Litteraria, ut homines litterati ſibi invicem perfacile detrahant, & propter levem injuriam, aut quod interpretantur injuriam eſſe, conviciorum plauſtra in adverſarios conjiciant. Nihil igitur mirum, judicia parum honorifica aliorum plerisque poſſe objici.

Sed ad rem ipſam veniendum. Sic ergo loquitur Windeſorienſis Canonicus, de Vitis Gallicis aliquot Patrum a me in *Bibliotheca Univerſali* editis, deinde in Anglicam Linguam translatis: (*) *Poſt primarium*, inquit, *Operis inſtitutum, id ſibi pæne unice propoſuiſſe videtur auctor ut Sanctos Patres inter ſe committeret, quaſi nec ſibimet ipſis, nec inter ſe invicem convenientes.* Primum & unicum meum inſtitutum fuit ſcribere Vitas, in quibus Veritatis ſolius ratio haberetur, ut Lectores ex iis opuſculis colligere poſſent eos fructus, qui ex veris Hiſtoriis colliguntur. Eo dumtaxat ſpectant quæcumque, in eo genere, ſcripſi. Quod ſi poſtulavit veritas Hiſtoriæ, ut deſcriberentur *Sancti Patres*, quaſi a ſe ipſi, & ab aliis diſſidentes, quia re vera ſibi ſatis non conſtant & inter ſe digladiantur; an tamen debuerunt a me deſcribi, quaſi ſecum & cum aliis ſemper conſenſiſſent? Non opinor, nec quisquam, ut puto, qui ſit Veritatis, in Hiſtoria, paullo amantior, Hiſtorico

(*) *Diſſ.* 3. *de Euſebii Arianiſmo p.* 61.

rico quidquam ſimile conceſſerit. Debebat ergo *Caveus* oſtendere falſo deſcriptos Patres, quaſi diſſentientes, & me reum agere mendacii, quo in Hiſtoria majus ſcelus admitti non poteſt.

Erit forte qui cum ignoret quid ſenſerint Patres, nec eorum Scripta verſarit, judicium tamen feret de illis, ex elogiis *Caveanis*, aliisque ſimilibus; ac proinde contendet tanta eruditione ac ſanctimonia viros non poſſe repugnantiarum aut diſſidiorum niſi falſo inſimulari. At non ita reſpondebit *Caveus*, aut certe reſpondere jure poterit, qui, in hac ipſa Diſſertatione, eos committit inter ſe; nam *Socratem*, *Theodoritum*, & *Gelaſium* negantes *Euſebium* Cæſarienſem fuiſſe Arianum, quod & ipſe inficiatur, opponit *Athanaſio*, *Euſtathio*, *Epiphanio*, *Hilario*, *Hieronymo*, & aliis, qui hominem aperte Arianiſmi inſimularunt; ita ut neceſſe ſit hos eſſe calumniatores acerrimos, qui virum doctiſſimum, eumdemque Epiſcopali dignitate ornatum, exitialis Hæreſeωs accuſarunt; aut illos *Euſebii* Hæreſin fruſtra diſſimulare. Hoc demum eſt non modo *Sanctos Patres* inter ſe committere, ſed turpiſſimæ calumniæ reos facere, atque eo ſpectat tota hæc diſſertatio *Cavei*; quæ multo minus contra *Clericum* eſt, quam contra *Athanaſium*, *Hieronymum* & alios quos nominatim adpellavi. Si enim argumenta *Cavei* ſint bona, temere quidem ego dicar Patres illos ſequutus; at illi, quaſi auctores graviſſimæ calumniæ, damnabuntur.

Hinc facile intelligere eſt a Viro Erudito

non tam defendi *Sanctos Patres*, quos de induſtria graviſſimæ calumniæ inſimulat, quam oppugnari *Clericum*. Si de Patribus omnia dixiſſem, quæ dixi, & forte etiam acerbiora; ferrentur illa, ſi modo *Caveum* non adtigiſſem; aut etiam laudarentur, ſi Vitas ejus extuliſſem. Vult quidem noſſe Veritatem, vult eam proferre, quando ita videtur; ſed non vult eam aliis innoteſcere, in ſuum detrimentum. Offendi neminem vult, iis quæ de Patrum aliquot & quidem primi, ut ita loquar, ſubſellii, calumniis habet; vult ſibi licere judicium ignominioſum de iis ferre, cum ita res poſtulat, quam probandam ſuſcepit; at ab alio ſimile fieri poſſe negat, ſi præſertim ei quapiam in re adverſetur. Quo vero jure, & cur ita ſe gerit Canonicus noſter? (*) *Quia* (liceat enim reſpondere, aut, ſi mavis, ſuſpicionem exprimere verbis *Auguſtini*) *quia ſic amatur Veritas, ut quicumque aliud amant, hoc quod amant velint eſſe Veritatem, & quia falli nolunt, nolunt convinci quod falſi ſint. Itaque propter eam rem oderunt Veritatem, quam pro Veritate amant. Amant eam LUCENTEM, oderunt REDARGUENTEM. Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cum ſe ipſa indicat, & oderunt eam cum eos ipſos indicat.*

Erit forte etiam, qui optet a me diſſimulata fuiſſe, quæ in vita *Euſebii* dixi parum honorifica nonnullis Patribus dogma de Unitate Dei

(*) *Confeſſ. Lib. X. C. XXIII.*

Dei male interpretatis, quamvis ſint vera; ne male ſentientibus occaſio præbeatur illudendi venerandæ Antiquitati, & plures ad ſe pertrahendi. At ſi quod eſt ab iis periculum, ſi quid Veritati timendum; ei periculo occurrendum aliter, quam diſſimulatione Veritatis, quæ Veritati contraria eſſe nequit. Oſtendendum, quidquid illi ſenſerint, propterea quod a Deo revelatum eſt non minus eſſe verum; nec Veritatem cœleſtem ſtare, aut cadere, pro judiciis hominum; quod & Religioni honorificum eſt, & facile poteſt demonſtrari. Diſſimulatum malum alitur, non curatur, ac tandem in perniciem diſſimulantium erumpit. Narratur a *Tacito* (*) ignavus atque imprudens Imperator, *nuntios cladis* acceptæ, *occultans, ſtulta diſſimulatione remedia potius malorum, quam mala, diſtuliſſe. Quippe,* ſubdit, *confitenti, conſultantique ſupererant ſpes, vireſque; cum e contrario læta omnia fingeret, falſis ingraveſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium; prohibiti per civitatem ſermones, eoque plures; ac, ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant.* Sic & hodie, parum prudente diſſimulatione pravarum ſententiarum Antiquitatis Eccleſiaſticæ, quaſi nemini innotuiſſent; remedia potius errorum, quam mala ex erroribus manantia, differuntur. Contra fatentibus quidem quod res eſt, & conſultantibus de ratione, qua errori quam tutiſſime obviam iri poſſit, ſupererunt rationes, quibus haud diffi-

(*) *Hiſt. Lib. III. c. 54.*

difficulter propulſetur. Si vero fingantur quæ non ſunt, errores ingraveſcent. Sileantur licet in libris hallucinationes Veterum, prohibeanturque de iis in Academiis ſermones; magis in dies errores erumpent, pluresque de iis colloquentur. Imo vero ſi eos aperte dicere liceret, minores futuri, quia auctoritate prævalentium vetantur ſermones, errores illi a male ſentientibus majores, quam fuerunt, vulgantur.

Statim ac reteximus Veritatem, quæ præſertim magni momenti videtur, cœleſte hoc beneficium vulgandum nobis eſt, quippe non alium in finem a Deo nobis conceſſum. (*) *Veritas* Dei *nec mea eſt, nec illius, aut illius; ſed omnium noſtrum; quos ad ejus communionem publice vocat, terribiliter admonens nos, ut nolimus eam habere privatam, ne privemur ea. Nam quisquis id quod Deus omnibus ad fruendum proponit, ſibi proprie vindicat, & ſuum vult eſſe quod omnium eſt, a communi propellitur ad ſua, hoc eſt, a Veritate ad Mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur.* Abſit ergo a nobis omnis diſſimulatio, qua Veritas proditur, Deusque ejus auctor, vel potius, ut Platonice loquar, αὐτοαλήθεια graviter offenditur.

Igitur ſi Patres, nonnullis in Capitibus, ſecum, aut cum aliis non conſentiant, ne hoc quidem diſſimulandum erit. Indicat, hanc in rem, *Caveus* locum ex Vita *Euſebii* Anglica, quem puto exſtare pag. 410. & ſeq.

T. x.

(*) *Auguſt. Confeſſion. Lib. XII. c. 25.*

T. x. *Bibliothecæ Univerſalis*, ubi poſtquam dixi Patres cum Platonicis videri ſenſiſſe, περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, *de tribus principalibus ſubſtantiis*, quod ex antecedentibus liquet, ita porro pergo: *Nunc dicunt fuiſſe tempus, quo Filius non erat; nunc eſſe æternum, æque ac Patrem; aliquando eos eſſe æquales, aliquando Patrem majorem eſſe ajunt. Hi credunt Patrem & Filium eſſe duas hypoſtaſes, duas naturas, duas eſſentias, ut liquet ex loco* Pierii, *quem profert* Photius, *Cod.* CXIX: *illi negant.* Tum vero, *omnium horum*, inquam, *exempla adferri nequeunt, quia prolixiorem me eſſe oporteret, quam mihi, hoc in loco, licet; ſed ſatis ſuperque exemplorum reperientur in libro* Georg. Bulli *jam laudato;* nempe, in *Defenſione Fidei Nicænæ.* Similia etiam dicuntur pag. 415. ubi animadverto propterea Patres, qui ante Nicænum Concilium vixerunt, viſos Arianiſmo favere *Dionyſ. Petavio*, & *Pet. Danieli Huëtio* Abrincenſi Epiſcopo, viris longe doctiſſimis; aliter vero ſentire *Georgio Bullo*, viro pariter erudito, & loca contraria proferri, quæ non facile in concordiam rediguntur.

Nunc teſtes adpello omnes, qui vel ſolum *Bullum* legerunt, ut dicant annon multa ſibi occurrerint exempla, in quibus vir eruditus, non ſine magno labore, repugnantias tollere conatur. Legatur Sectio ejus III. ubi agit περὶ τοῦ συναϊδίου τοῦ Υἱοῦ, *de æternitate Filii*, & præſertim cap. x. de *Tertulliano* & *Lactantio*, ac Sect. IV. c. 3. & ſatis liquebit Patres

non eodem modo ſemper eſſe loquutos. Nunc non ago de eorum verbis in concordiam redigendis, quod fortaſſe aliter commodius fieri queat, quam eſt factum a viro erudito; ago tantum de eorum loquutionibus, quas, prima ſaltem fronte, contrarias eſſe nemo poteſt negare. Non ſunt conſtantiores in loquutionibus, quas adhibent, quando loquuntur de æqualitate, vel inæqualitate Patris & Filii. Liquet hoc potiſſimum ex locis, quæ ad examen revocat *Bullus* Sect. IV. ubi de Filii ſubordinatione. Sed nihil nobis opus eſt *Bullo;* nobiſcum enim militat hic *Caveus*, qui de *Euſebio*, quem Conſubſtantialiſtam fuiſſe contendit, ſic loquitur, non procul (*) ab initio Diſſertationis qua eum Arianiſmi inſimulatione purgare ſtudet: *Plus vice ſimplici*, inquit, *teſtatus ſum multa Scriptis ejus ineſſe incautius*, *durius*, *periculoſius dicta*, *quæ æquum & candidum Lectorem expetunt*, *inſolentes quandoque & incommodas reperiri loquendi formulas*, *a receptis Theologorum Regulis abhorrentes*, *quas nec probo*, *nec defendo*. Sunt, nimirum, loquutiones quibus videtur negare quod alibi adfirmaſſe eum vult Vir Eruditus. Itaque *Euſebius*, vir doctiſſimus, & quod caput eſt rei, ex ſententia *Cavei*, recte de S. Trinitate ſentiens, loquitur nunc cum Arianis, nunc cum Nicænis Patribus. A Patribus Filium modo æquatum Patri, modo ſubjectum, docet quoque *Caveus*, ad Regulam ſecundam, quam in Diſſer-

(*) *Pag.* 63.

ſertatione ſua proponit. Vario quidem ſenſu, dici æqualem & minorem oſtendit, quod nec nego. Locum *Pierii* qui legerit apud *Photium*, eum comparet cum Epiſtola *Alexandri* Alexandriæ Epiſcopi, quam habet *Theodoritus* Lib. I. c. 4. & quam laudavi p. 433. Tom. X. *B. U.* Adiri poſſunt & *Dionyſ. Petavius*, & *Steph. Curcellæus*, qui oſtenderunt quam varie uſi ſint Patres voce ὑποστάσεως.

Hæc cum ita ſint, nullam rationem habuit *Caveus* cur verba mea carperet; invidiamque propterea mihi facere conaretur; cum nihil complectantur, quod non ſit ſine dubio verum. Subjicit me deſcribere Patres, *tamquam obſcuros, perplexos, confuſos, nec eorum quæ tractant ſatis peritos, qui terminis utuntur æquivocis, & præclare ſe munere ſuo functos arbitrantur, cum de myſteriis incomprehenſibilibus, modo quodam haud intelligibili, diſputarint.* In margine indicat paginas e Vitis *Clementis Alexandrini*, & *Euſebii*. Atqui contendo nihil ejusmodi a me dictum, in iis Vitis, quod indubitatis exemplis illico aut paullo poſt, vel antea, non probarim.

Vel loquutus ſum de Stromatibus (*) *Clementis: Verum nullum in eo Opere obſervat ordinem, quemadmodum* IPSE *ad calcem Libri* VII. TESTATUR. *Ex occaſione cujuspiam rei ad aliam tranſit, nullo ſibi dicendorum ordine præſcripto, nec alio conſilio niſi ut proferat utiliſſima quæque, quæ ſtudio & me-*

F 2 di-

(*) *B. U. T. X. p.* 218. *& ſeq.*

ditatione dedicerat, de rebus quæ in animum ejus incidebant. Stylus ejus in poſtremo hoc Opere (Stromatum) *durior, quam in duobus prioribus* (Admonitione ad Gentes & Pædagogos;) *ubi tamen accerſitum potius ornatum inveneris, quam elegantiam & perſpicuitatem. Contendit quidem ſe, non ſine ratione, ita ſcripſiſſe; ſed in hoc genere ſcribendi, duo ſunt gravia incommoda. Prius ſitum eſt in pravo ordine, quo fit ut non tantum optimorum argumentorum vis non ſatis ſentiatur, verum etiam ut Scriptoris ipſius animus conturbetur, eadem ſæpe repetat, multasque congerat ratiocinationes, quarum infirma eſt collectio. Alterum pertinet ad Stylum neglectiorem, qua negligentia ſæpe fit ut non intelligatur quod volumus: neque enim hinc elegantia tantum, ſed etiam perſpicuitas abeſt. Quæſita autem obſcuritas, in rebus difficilioribus, quales ſunt eæ, de quibus agit* Clemens, *eo dignior eſt quæ vituperetur, quod ne facile quidem intelligi queamus in rebus natura ſua perſpicuis, niſi clare mentem noſtram exprimamus. Cum loqui non liceat, niſi ut intelligamur, nulla ratione excuſari poteſt Scriptor, eo quod perſpicue non loquatur; niſi mentem ſuam melius exprimere neſciverit. Ac ſane eo natura ferimur, ut credamus eorum, quorum obſcura eſt dictio, minime perſpicuas eſſe cogitationes; eosque non alia de cauſa ita loqui, niſi quia non clarius res intelligunt, quam eas exprimunt. Debent quidem contemni longe petita ornamenta eloquentiæ accerſitæ; ſed inter ea ornamenta non eſt cenſenda perſpicuitas. Pauci ſunt, fateor,*

Pa-

Patres, in quorum Scriptis ſimilia animadvertere non liceat. Plerique dum neglectum eloquentiæ excuſant, omni ope nituntur eloquentes, ſuo more, videri; ut intelligere eſt ex innumeris tumidis & coactis cogitationibus, loquutionibusque nimium metaphoricis, naturæque rerum minime convenientibus, quibus eorum Scripta ſcatent. Perpauci intellexerunt maximam Scriptoris curam in eo ſitam eſſe oportere, ut animo Lectoris perſpicuas notiones eorum quæ dicit objiciat, adhibitis vocibus minime ambiguis. Ita ad verbum tranſtuli locum Vitæ *Clementis*, ad quem reſpicit *Caveus*, ut liqueat quanta fide loquutus ſim de Patrum Scriptis. Primum de *Clemente Alexandrino* aliud nihil dixi, niſi quod ipſe fatetur, & quod obſervavit *Photius*, Cod. CIX. Quin & *Caveus*, ſub finem vitæ *Clementis*, ſimilia habet. Nec poſſunt certe negari ab iis qui Græce *Clementem* legerunt. Quæ vero ſubjeci de ordinis & perſpicuitatis neceſſitate, præſertim in argumento difficili & obſcuro per ſe, ea ſunt usque adeo perſpicua, ut vix opus ſit Dialecticæ elementis, ut concedantur; ſenſus enim ipſe communis hæc docet litterarum omnium expertes.

Quod addo de plerorumque Patrum Scriptis, nemini dubium eſſe poteſt, niſi iis qui ea numquam vel a limine ſalutarunt. Comparentur plerique Patres Græci cum Scriptoribus Atticis, atque ex ea collatione illico liquebit eos non elegantia tantum ab Ethnicis multum ſuperari, ſed præſertim perſpicuitate totius Orationis. Eadem collatio inſtituatur

inter Latinos Eccleſiaſticos & Profanos; atque idem manifeſto intelligere licebit. Quid ergo adtinet negare quod certisſimum eſt, & quod facili experimento cognoſci poteſt? An fiet perſpicuus & adcuratus ſtylus Patrum, quia adfirmabimus eum ejusmodi eſſe? Quæ malum eſt ergo hæc prudentia, qua negantur aperta, ut videatur Antiquitas Eccleſiaſtica defendi? Ego quidem fateor me non intelligere.

In vita *Euſebii*, poſtquam varias loquutiones Patrum de S. Trinitatis dogmate, in ſpeciem ſaltem pugnantes, protuliſſem, ita ſum loquutus (*): *Si quis nunc quærat quas poteſtates ſubjicerent iis loquutionibus, perſpicuas quidem eas fuiſſe nemo dixerit; primo quia quamvis nitamur intelligere quid velint, claram ejus notionem animo concipere non poſſumus; ſecundo quia ipſi fatentur rem eſſe, quæ intelligi nequit. Hoc unum ergo, in hoc negotio, fieri poteſt; proferri, nimirum, loquutiones, quibus uſi ſunt, ut liqueat quomodo de hoc argumento olim loquerentur. Attamen viri docti magno labore conati ſunt explicare loca Patrum, qui vixerunt ante Concilium Nicænum, nec intellexerunt inanes eſſe omnes interpretationes; cum Patres ipſi, dum faterentur intelligi non potuiſſe quod dicebant, eadem opera faſſi fuerint ſe poteſtatem nullam vocibus quibus utebantur, niſi generalem admodum & obſcuram, ſubjeciſſe.*

Horum verborum defenſionem nullam melio-

(*) *Pag.* 111. *T. X. B. V.*

liorem adhibere queam, quam *Defenſionem Fidei Nicænæ Georgii Bulli*; in cujus ſingulis ferme paginis, invicta argumenta eorum quæ dixi occurrunt, & quæ a Viro Erudito ſine dubio perlecta eſt. Loca enim innumera profert *Bullus*, ex quibus intelligere licet nihil verius dici potuiſſe, quam quod a me dictum eſt. Inſpiciatur liber ab iis qui non legerunt, nec cauſam dico cur ab omnibus non ſpernar; niſi illico intelligant me veriſſimum, de Patrum loquutionibus, judicium tuliſſe. Sed ne hoc quidem libro eſt opus, ſi adtendatur vel ſola ratiocinatio, qua uſus ſum. Quis enim poteſt dicere claram ſubjici poteſtatem vocibus, quibus exprimitur res ἀκατάληπτος, hoc eſt, quæ intelligi nequit? Annon repugnant hæc, perſpicue quidem orationem intelligere, rem vero quæ exprimitur, non adſequi? Annon hoc eſt, intelligere, & ſimul non intelligere? Non erat ergo cur mihi propterea invidiam movere conaretur Vir Eruditus; cum Veritas aperta, nonniſi apud malos, invidiam facere poſſit. Si cauſa hæc agatur apud bonos, ut ſane agitur, nihil mihi timendum eſt, nihil enim ſpectant boni præter Veritatem; a qua libentiſſime vinci ſeſe patiuntur, ſi quando contra eam imprudentes ſenſerint. *Bonum eſt homini*, (*) ut recte Auguſtinus, *ut eum Veritas vincat volentem; quia malum eſt homini, ut eum Veritas vincat invitum. Nam ipſa vincat neceſſe eſt, ſive negantem, ſive confitentem.* Liceat &

(*) *Ep. CCXXXVIII, ad Paſcentium.*

& adverſarium adloqui, ſequentibus ejusdem *Auguſtini* verbis: *Da veniam* (Cavee) *ſi quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, ſed ad defenſionem meam. Præſumſi enim de gravitate & prudentia tua, quia potes conſiderare quantam mihi reſpondendi neceſſitatem impoſueris; aut ſi & hoc non recte feci, & huic da veniam.*

Alibi in ejusdem *Euſebii* Vita, plura a me dicta ſunt, non nego, de vocibus ambiguis, quibus uſi ſunt Patres, in controverſiis contra Arianos; ſed ea ſunt manifeſtiſſimis exemplis comprobata. (*) Alicubi poſtquam obſervavi Nicænæ Synodi decretis lites minime diremtas fuiſſe, adtuli inſignem locum *Socratis* Hiſt. Eccleſ. Lib. I. c. 23. quem hîc reponam; quandoquidem a *Caveo* omnia, quæ confirmandis iis quæ dixeram protuli, prætermittuntur, atque intacta relinquuntur; quaſi temere tantum, nec ullo prolato argumento, aut exemplo ex Antiquitate, loquutus eſſem. Sic ergo ille: Πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκεῖοι τῆς Ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου φησὶν εὐθὺς μετὰ τὴν Σύνοδον, πρὸς ἑαυτὴν στασιάζειν τὴν Αἴγυπτον, τὴν αἰτίαν μὴ προστεθείς. ἐξ ὧν καὶ διγλώσσου δόξαν ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν ἐκκλίνουν μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνέθετο· ὡς γὰρ ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὑρήκαμεν, ἃς μετὰ τὴν Σύνοδον οἱ Ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις τινὰς διετάραττε· περὶ ἣν κατατρι-

βό-

(*) *Tom. X. B. V. p. 461.*

βόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι τὸν κατὰ ἀλλήλων πόλεμον ἤγειραν· νυκτομαχίας τε οὐδὲν ἀπεῖχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλους ἐφαίνοντο νοοῦντες, ἀφ' ὧν ἀλλήλους βλασφημεῖν ὑπελάμβανον· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοουσίου τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ δόξαν εἰσηγεῖσθαι αὐτὴν τοὺς προσδεχομένους ἐνόμιζον· καὶ διὰ τοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὕπαρξιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενοι, πολυθεΐαν εἰσάγειν τοὺς ἑτέρους νομίζοντες, ὡς Ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετρέποντο: *Pacem Eccleſiæ domeſtici ejus iterum perturbarunt.* Euſebius *quidem Pamphili dicit ſtatim poſt Synodum Ægyptum diſſidiis agitatam fuiſſe, nec cauſam addit. Unde & bilinguis famam adeptus eſt, quod vitans dicere cauſas conſtituerat minime adſentiri decretis Nicœnis. Verum, ut nos ex variis Epiſtolis comperimus, quas poſt Synodum mutuas ad ſe ſcripſerunt, vox* conſubſtantialis *quosdam conturbabat. Quam animo diu verſantes & adcuratius expendentes bellum inter ſe excitaverunt. Quæ fiebant non multum aberant a pugnæ nocturnæ ſimilitudine. Neque enim videbantur ſe invicem intelligere, deinde alii alios blaſphemare putabant. Alii enim, qui vitabant vocem* conſubſtantialis, *credebant eos qui eam admittebant inducere dogma Sabellii & Montani. Propterea eos blaſphemos vocabant, quippe tollentes exſiſtentiam Filii Dei. Contra vero qui adhærebant voci* conſubſtantialis, *exiſtimantes ab aliis multitudinem Deo-*

 rum

rum induci, eos quaſi Gentiliſmum inducentes averſabantur. Annon hinc manifeſtum ſit vocem ὁμοούσιον ambiguam fuiſſe habitam, ab iis ipſis qui diſſidebant ab Ario; cum poſſet ſignificare *participem unius numero eſſentiæ*, quod Sabellianiſmum expreſſiſſet; aut *participem eſſentiæ unius ſpeciei*, quo ſenſu Nicænam ſententiam ſignificabat, mediam inter Sabellianiſmum, & Gentiliſmum, ut ſæpe Patres docent; quam in rem loca aliquot inſignia *Gregorii Nazianzeni*, in ejus Vita, protuli? Nemo ergo harum rerum paullo peritior non adſentiatur iis, quæ ſubjecti loco Socratis: *Hæc peperere*, inquiebam, *cum ambiguæ voces, quæ non ſatis definitæ cœpere in Chriſtianiſmum intromitti; tum etiam prava conſuetudo plerorumque Veterum, qui numquam, ſedato animo, hiſce de rebus loquebantur; qui numquam ferme de perſpicua mentis ſuæ expreſſione cogitarunt, & qui videntur voluiſſe probare ſe ex animi ſententia loquutos, cum ajebant ſe credere myſterium, de quo diſputabant, eſſe* ἀκατάληπτον, *dum ita mentem ſuam exprimunt, ut intelligi nequeat.* Satis exemplorum ejus rei adtuli, in *Euſebii* primum, tum etiam in *Gregorii Nazianzeni* Vita. At hic quoniam mihi probandum quod omnes nunc norunt in Antiquitate Eccleſiaſtica paullo adtentius verſati, duplici ratione id quod dixi confirmabo.

Ambiguis vocibus uſos Patres Nicænos ſatis intelligere eſt vel ex ratione, qua *Euſebius* eorum Symbolum interpretatus eſt, cum in

eo

Digitized by Google

eo merum Arianiſmum invenerit; ut liquido oſtendi, in altera ad Reverendiſſ. & Illuſtriſſimum *Archiepiſcopum Cantuarienſem* Epiſtola. Sed ne auctoritate *Euſebii*, quem fucum Patribus feciſſe exiſtimo, abuti videar; vox illa ὁμοούσιος, quæ Nicænarum partium fuit olim teſſera, graviſſima ambiguitate laborat, quam jam adtigi; & qua factum eſt ut Univerſa Eccleſia Chriſtiana, ab aliquot ſæculis, ſentire ſe crediderit cum Nicæna Synodo, cum ab ejus ſententia imprudens quidem, ſed merito abiiſſet. Credunt enim ab aliquot ſæculis Chriſtiani eſſe unicam numero eſſentiam divinam, prout ſine dubio docent Veteris & Novi Teſtamenti Tabulæ; nec eo ſecius exiſtimant ſecum olim ſenſiſſe Nicænos Patres; qui tamen unicam dumtaxat ſpecie, ſed numero triplicem Naturam divinam eſſe crediderunt; ut *Dionyſ. Petavius*, *Steph. Curcellæus*, *Rod. Cudworthus* veſtras aliique, iis argumentis quibus nihil reponi queat, docuerunt. Quod intelliget etiam quiſquis Vitas *Euſebii* & *Gregorii* a me conſcriptas paullo adtentius, locaque a me ſubinde prolata, in ipſis Scriptoribus, legerit. Quin etiam viros doctos in Anglia complures fama eſt non dubia ita ſentire; qui melius Tibi, REVERENDISSIME PRÆSUL, quam mihi noti ſunt. Quod cum ita ſit, qua fronte audet Vir Eruditus negare a Patribus Nicænis ambiguas voces eſſe adhibitas, aut certe mihi dicenti, quod omnes norunt, odium apud imperitos creare? Quis neſcit etiam quam ambigua ſit vox ὑπόστασις, quæ *ſubſtantiam* aliquando ſigni-

ſignificat, aliquando *exſiſtentiam*? *Petavius* & *Curcellæus* tam copioſe hac de re ſcripſerunt, ut actum agere videatur, qui rem pluribus demonſtrare velit. Addam tamen verba ſequentia *Socratis*, quoniam eum cœpi teſtem, hanc in rem, dare: Καὶ Εὐστάθιος μὲν, inquit, ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος διασύρει τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραχαράττοντα· Εὐσέβιος δὲ τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ πίστιν οὐ φησι παραβαίνειν· διαβάλλει δὲ Εὐστάθιον, ὡς τὴν Σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διὰ ταῦτα ἕκαστοι ὡς κατὰ ἀντιπάλων τοὺς λόγους συνέγραφον. ἀμφότεροί τε λέγοντες ἐνυπόστατόν τε καὶ ἐνυπάρχοντα τὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἕνα, τε Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν εἶναι ὁμολογοῦντες, ἀλλήλοις οὐκ οἶδ' ὅπως συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον· καὶ διὰ ταῦτα ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἠνείχοντο: *Et* Euſtathius *quidem*, *Antiochiæ Epiſcopus*, Euſebius Pamphili *perſtringit*, *quaſi adulterantem fidem Nicænam;* Euſebius *vero negat ſe a Nicæna fide diſcedere*, *at calumniatur* Euſtathium, *quaſi inducentem* Sabellii *ſententiam. Propterea ſinguli*, *veluti contra adverſarios*, *libros ſcripſerunt. Cum utrique dicerent Filium Dei hypoſtaſin ſuam habere*, *& exſiſtere*, *Deumque unum eſſe in tribus hypoſtaſibus faterentur*, *neſcio quomodo invicem conſentire non poterant*, *nec ideo ulla ratione quieſcere ſuſtinebant.* Quis non videt ambiguitate vocum fuiſſe perturbatos ac deluſos? Quare nec mirum eſt recentiores Chriſtianos, ab aliquot ſæculis, cum abiiſſent a Nicæna ſententia,

tia, crediditiſſe tamen ſe eam etiamnum tueri.

Quod vero dixi Patres *ita mentem ſuam expreſſiſſe, ut intelligi nequeat*, id egregie probavit popularis *Cavei Georgius Bullus*, vir eruditus, in *Defenſione Fidei Nicænæ;* in qua a capite ad calcem ad obſcuriſſima loca explicanda deſudat. Exemplum tamen unum ex eo proferam, & petitum quidem ex re, quam maximi ille momenti judicavit ad intelligendos Patres. (*) *Nonnulli*, nimirum, *ſunt Scriptores Catholici Synodo Nicæna antiquiores, qui videntur Filio Dei, etiam qua Deus eſt, nativitatem tribuiſſe quamdam, quæ aliquando cœperit & mundi creationem proxime anteceſſerit.* Hanc nativitatem, quam tralaticiam eſſe vult vir doctus, non propriam, vocant illi aliquando προέλευσιν & συγκατάβασιν, *progreſſionem* & *deſcenſum*, multaque, apud Patres, ea de re habentur, quæ in memorato Opere congeſta legere licet. Cum vero facile intelligeret Lectorem ſibi προέλευσιν illam deſcribi poſtulaturum, (†) rem ipſe occupavit, &, *Interrogabit*, inquit, *fortaſſe me qualisnam fuerit illa* τοῦ λόγου, *ad condendum univerſa*, συγκατάβασις, *de qua ſancti Patres loquuntur?* Tum reſpondet: *Quid vero ſi ſimpliciter reſpondeam me neſcire? Haud propterea licet mihi hanc venerandorum Patrum notionem (quorum ea fuit modeſtia, & ſacroſancti myſterii reverentia, ut*

(*) *Sect.* 3. *C. V.* (†) *Sect.* 3. *C. IX.* §. 12.

ut e ſuo cerebello ipſam effinxiſſe neutiquam exiſtimandi ſint) tamquam inanem ſubtilitatem deſpicere & contemnere. Dic tu qualis fuerit τῦ Λόγυ *& Filii Dei* κένωσις *&* συγκατάβασις, *qua propter nos homines & noſtram ſalutem a Patre exivit, e cœlis deſcendit & incarnatus fuit; & ego tibi alterum illam* συγκατάβασιν *explicare conabor; ut, ſcilicet, inſaniamus ambo, in Dei myſteria oculos injicientes*, &c. Hæc certe non intelligo, aut perinde eſt ac ſi dicerentur ita eſſe loquuti de re ἀκαταλήπτῳ, ut intelligi nequeant. Talia autem non pauca occurrunt, ut ſola lectio *Defenſionis Bullanæ* eos qui Patres ipſos non legerunt ſatis docebit.

Quid eſt ergo, REVERENDISSIME PRÆSUL, cur mihi hæc aliaque id genus dicenti indignetur, & invidiam facere conetur Windeſorienſis Canonicus? Non capio, niſi forte ſit intoleranda, in meis Scriptis, Veritas, quæ in aliis laudatur. Forte tamen dicet Vir Eruditus a me talia in contumeliam Patrum proferri; ſed alio animo a *Bullo* eſſe animadverſa. At ſi res ipſa non ſit contumelioſa, animus quo profertur eam non mutat. Si contumelioſa ſit, irreverentius de Patribus loquutus eſſe cenſeri non poſſum quam *Bullus*, qui eam prior dixit. Sed niſi diſſimulare id quod veriſſimum eſt velimus, fateamur neceſſe eſt multo prudentius ac religioſius facturos fuiſſe Patres, quibus hiſce de rebus nihil certi innotuit, niſi ex Scriptura, ſi de re ἀκαταλήπτῳ loquuti eſſent, ut loquuntur Scriptores Sacri, nec ulla confec-

ta-

taria ex iis duxiſſent, niſi plane neceſſaria, & quæ ex grammatica ac non dubia verborum, quibus uſi ſunt, interpretatione naſcebantur. Verum, de re ipſa, hic agere non conſtitui; ſatis habui oſtendere Virum Eruditum ſine cauſa in me invectum fuiſſe; quod an præſtiterim, Vos demum poteritis optime omnium judicare; apud quos fama eſt Veritatem plurimum poſſe, tutiſſimamque eſſe innocentiam. Quod quin verisſimum ſit non dubito, certe credere debeo, donec contrarium ſim expertus; quod numquam ſiverit ille Deus, qui florentisſimæ Eccleſiæ curam vobis credidit! Cujus ego Eccleſiæ & Paſtoribus & Gregibus omnia ſecundisſima opto, quæ a Deo Optimo Maximo iis poſſum precari. Vale, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, meque in eorum numero, qui judicium tuum magni faciunt, numerato.

Dabam Amſtelodami III. Nonas, Julias.

cIↃ IↃ c xcIx.

EPIS-

EPISTOLA IV.

Judicium de Libro Joan. Dallæi *de uſu Patrum. Quid poſſit reverentiam Scriptori, ejuſque Scriptis conciliare. Non eſſe cur magnifice de pleriſque Veterum, eruditionis cauſa, ſentiamus, qui nec judicio, ingeniove ſuo, nec ſubſidiis quæ habebant uſi ſunt, ut par erat Studia Orientalium Linguarum ab iis perperam neglecta. Bonis moribus Scriptores non eſſe æſtimandos. Uſus Patrum quis ſit. Auctoritas an ex antiquitate & conſenſu naſcatur. Quatenus ſint in pretio habendi Patres.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

DE ſingularibus nonnullis Capitibus, ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam pertinentibus, in proximis meis ad Te, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, litteris egi. Nunc me vocat *Gulielm. Caveus* ad quæſtionem generalem, quæ ad reverentiam Patribus Eccleſiæ debitam ſpectat; de qua ſententiam meam, ne ſilentium cum Veritati, tum mihi etiam ſit fraudi, aperire me neceſſe eſt. Si mihi hac de re agendum eſſet, apud nonnullos homines, qui credunt non quod compererunt, ſed quod cu-

cupiunt; magnopere mihi eſſet laborandum, ne præjudicatis opinionibus Veritas vinceretur. Dum enim vehementer cupimus quidpiam eſſe verum, primum id nobis perſuademus; deinde indignamur iis, qui nos ab errore revocare adgrediuntur, auremque proinde ſurdam rationibus omnibus præbemus. Quam in rem, veriſſime elegantiſſimus Platonicus: (*) ἀπειθὴς χρῆμα ἐπιθυμία προσλαβοῦσα οἶστρον, καὶ προσελθοῦσα ἐγγύτατα μανία: *cupiditas res eſt, cui nihil perſuaderi poteſt, præſertim ſi œſtro agatur, & furori proxima ſit.* At mihi res eſt, apud eos qui id demum optant verum eſſe, quod verum eſt.

Quamobrem verbis Viri Eruditi prolatis, ſimpliciter ac ſine fuco, dicam quid ſentiam. (†) *Dallæi*, inquit, *librum* de Uſu Patrum, *magnis effert laudibus* (quidquid, *inquit*, aliter ſentiant Antiquitatis Panegyriſtæ) *nec mirum; cum auctori, viro cetera doctiſſimo, viſum fuerit omnem, quæ Patribus debetur, reverentiam excutere, deque eorum ſcriptis ſiniſtre & duriori cenſura judicare.* Reſpicit Vir Eruditus ad locum Vitæ *Clementis*, qui exſtat T. X. *Bibl. Univerſalis*, p. 223. ubi poſtquam dixi nonnullos Patres, qui Orthodoxorum numero cenſentur, propter miras opiniones, minime fuiſſe damnatos, ita pergo: *Ejus rei varia exempla invenire licebit Cap. IV. Partis I. Dallæi* de Uſu Patrum: *qui Liber, invitis Antiquitatis Encomiaſtis, ſemper ab iis quibus nota eſt, egregium Opus*

(*) *Maximus Tyrius Diſſert. IX.* (†) *P. 6. Diſſert. 3.*

habebitur. Hæc ſunt verba, quorum ſenſum indicaſſe exiſtimavit *Caveus* perinde eſſe ac me reum feciſſe tanti ſceleris; ut, apud Antiquitatis admiratores, nullo piaculo queat expiari. Nunc vero videamus, quid poſſit in illis verbis carpi. Primum de *Dallæi* Opere agam, deinde de re ipſa.

Nemo, iterum dico, qui id Opus adtente legerit, noveritque penitus Antiquitatem Eccleſiaſticam, & ſciverit qua ratione Pontificii ea abuti ſoleant, non fatebitur mecum Opus eſſe egregium. Cum enim Pontificii negent ſolam Scripturam normam eſſe fidei noſtræ, contendantque nimia obſcuritate laborare, quam ut intelligi poſſit, niſi cum ea conſenſus Patrum conjungatur; nihil aptius ad eos confutandos potuit facere *Dallæus*, quam ſi ea quæ ab iis objiciuntur Scripturæ, multo potiore jure Patribus, ut & plura alia, objici poſſe oſtenderet; quod egregie, meo quidem judicio, in eo Opere præſtitit. Scio eſſe confutatum a *Matthæo Scrivenero*, Eccleſiæ Anglicanæ Presbytero; at ea confutatio non effecit ut quiſquam de *Dallæi* Libro antea lecto & expenſo pejus ſentiret. Bonus ille vir, ut hoc ſolum dicam, non conflixerat cum Pontificiis, ut *Dallæus*, non norat quid ab iis ſoleret objici, nec ſatis etiam ipſos Patres verſaverat; ideoque de fine Operis, deque toto ejus inſtituto & rationibus *Dallæi*, perperam judicavit.

Hæc eo non dico, quod ſingulos verſus ejus Libri probem, aut nuſquam a *Dallæo* diſſentiam; quem, exempli cauſa, exiſtimo pla-

plane erraſſe in eo quod ſentit de antiquitate ſingularium Epiſcoporum, quam ego ad Apoſtolicam ætatem referendam puto; ſed Operis inſtitutum ſummatim ſpectatum, & pleræque rationes, quibus *Dallæus* utitur, mihi, ne quid diſſimulem, ſummopere probantur, ut aliis multis cis & trans mare viris eruditis. De quo noſtro judicio, ſi quis dubitet an rectum ſit, hoc unum in ejus gratiam facere poſſim; orare, nempe, dubitantem ut ſtudioſe id Opus legat, conferatque cum adverſario. Quod ſi fecerit, ſpernatque, re expenſa, *Dallæanum* Opus, & magni ſerio faciat *Scrivenerianum*, nihil erit amplius quod ei objiciam; rationes enim meæ re ipſa clariores eſſe non poſſent. Mirabor ejus judicium, at profecto ei non invidebo. Ignoſcendum etiam hoc eſſe cenſebo, ſi ceteroqui bonum ac religioſum virum ſe ſe præſtiterit; ſed neceſſitatem ſimilis ferendi judicii ſi mihi, aut aliis imponere nitatur, ni fecerim infamaturus, aut etiam acrius vexaturus, ſi poſſit; hanc eſſe dicam ſævitiam ac ſuperbiam, in nulla recte conſtituta Republica ferendam, aut certe probandam.

Sed de re ipſa, uſu, nimirum, Patrum; ſententia mihi eſt candide dicenda; mihi enim videor audire *Caveum* noſtrum, quaſi Senatus Litterarii præſidem, poſt rogatas aliorum ſententias, me quoque formula ſollemni rogantem: *dic Clerice.* Eo, nimirum, ſpectat quod dicit a me ideo probatum *Dallæi* Opus, quod excutiat debitam Patribus reverentiam; quaſi omnia molirer, ut ſpernerentur

 Pa-

Patres, *Dallæumque* laudaturus non fuiſſem, quamquam veriſſima docentem, niſi Patres aſpernatus eſſet. Quod ego pernego mihi conſilium fuiſſe, qui quid eſſet verum dumtaxat quæſivi; nec Patres proinde aut ſupra merita laudandos, nec infra honorem, qui eis debetur, habendos umquam cenſui.

Verum ut quod ſentio aperire incipiam, ante omnia diſtinguenda eſt, ubi ſermo eſt de Scriptoribus, reverentia quæ hominibus debetur, ab ea qua eorum Scripta proſequimur. Poſſunt enim homines ipſi coli & magni fieri, Scripta non item, & vicisſim.

Tria autem ſunt potisſimum, quæ reverentiam Scriptoribus conciliant mores, eruditio, & dignitates ſeu munera. Ut ὕστερον πρότερον incipiam, dignitates Eccleſiaſticæ, quibus plurimi eorum, qui Patres vocantur, ornati fuere, poſt eorum fata nihil eis reverentiæ creare, ſeorſim ſpectatæ, poſſunt; quia dignitates eo tantum in vivis coluntur, ut ordo in Societate Eccleſiaſtica divinitus conſtitutus ſacroſanctus habeatur, in totius Societatis utilitatem; quæ, ſine ordine, non magis ſtare poteſt, quam ſocietas Civilis. Verum honor mortuorum nihil amplius ad viventium Societatem pertinet. Ea de cauſa, Poteſtates omnes, quibus Civilis regitur Societas, majeſtatem, honorem, reverentiam illis creant qui iis ſunt induti; at mortuos non magis colendos, ac reverendos, quam ceteros homines, reddunt; quia jam ſunt exuti ea perſona, quam vivi geſſerunt, nec magis Societati prodeſſe culti, quam ſpreti nocere poſ-

poſſunt. Jam mimum vitæ, ut ita dicam, peregerunt, nec depoſitam perſonam umquam recuperabunt; qua proinde non amplius teguntur, ut honores ei debitos a nobis mortui exigant.

Societatis a Deo, ut dixi, conſtitutæ cauſa, is honos debetur muneribus, ut ii etiam colendi ſint, quorum dotes ac mores non ſatis conſentiunt cum dignitatibus, quibus ſunt ornati; ne dignitatis contemtus Societati ipſi ſit noxius. At poſt mortem, dignitate in alium translata; æque libere, exempli gratia, de mortuo Rege, ſi ita libeat, judicamus ac de viliſſimo opifice, ſine ulla dignitatis Regiæ vel minima imminutione. Pariter de Pontifice Romano, vita defuncto, non aliter judicant ipſi Pontificii, quam de tenuisſimo quolibet Sacerdote; ſine ullo, ut recte cenſent, Pontificiæ dignitatis contemtu. Cur vero ſimilia de Veteribus Epiſcopis judicia ferri nequeant, incolumi dignitate Epiſcopali, non intelligo.

Igitur non ſunt nobis amplius commemorandæ dignitates Sacerdotum, Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, Metropolitarum, Patriarcharum; quas in vivis veneramur, non in mortuis. Nec nos fallant oportet Veteres humanitatis Eccleſiaſticæ formulæ, qua dignitatibus illis ornati dicuntur ἅγιοι, ἁγιώτατοι, εὐσεβέστατοι, θεοφιλέστατοι, μακάριοι, aliaque id genus; quæ apud Græcos præſertim utramque paginam faciunt, in Actis Synodorum. Elogia hæc erant uſus quotidiani,

ſacerdoteſque ſimiliter, apud Latine loquentes, ſe invicem *ſanctos*, aut *beatos* vocabant, ut nunc eos in hodiernis linguis, *dominos noſtros* vocamus; quibus verbis, non dotes aut virtutes animi, ſed perſonæ dignitas ſignificabatur.

Alterum, quod venerationem Scriptoribus antiquis conciliare poſſet, dixi eſſe eruditionem; quæ eſt rerum, diſpoſitionis & verborum, ut omnes norunt. De illorum autem eruditione, non ex fama, quæ fallax ſæpe eſt, ſed ex rebus ipſis, hoc eſt, ex eorum Scriptis, judicare debemus. Videndum an multa utilia noſſent, quorum cognitio nonniſi ab ingenio acuto, aut longo labore comparari poſſet; an ſcirent eruditione ſua uti, hoc eſt, recte ratiocinari ex iis, quæ vera eſſe compererant, eaque adcurato ordine diſponere; an quæ norant poſſent ita exprimere, ut Lectores doceant, delectent, an flectant, aut certe perſpicua cognitione rerum, quas deſcribunt, illuſtrent. Alioqui ſi nec res ipſæ magnam eruditionem redoleant, nec ratiocinationes firmæ ſint, nec ordo earum commodus, nec dictio perſpicua aut elegans; non video quid mirari in Veteribus poſſimus, & tantis laudibus extollere.

Hodie eruditus nemo haberi queat qui vulgaria tantum proferat, qui recte ratiocinandi regulas paſſim perfringat, qui nullo ordine utatur, qui nullam ſtyli, aut certe perſpicuitatis rationem habeat; nec intelligo cur velimus eruditionis laudem Veteribus multis tribuere, in quorum Scriptis hæc omnia animad-

advertere licet. Miſerrima profecto eſt hodie ſors noſtra, quibus ſine magno labore, ſine ſingulari rerum delectu, ſine ratiocinationibus in quibus nihil acutisſimi Dialectici merito carpere posſint, ſine adcurato ordine, ſtyloque minimum perſpicuo, negatur eruditionis honos; felicisſima contra fuit Veterum, quorum in multos, omnibus hiſce aut maxima eorum parte deſtitutos, tantæ laudes congeſtæ fuere.

Ego vero, nec ſane ſolus, ut ingenue profitear quod ſentio, cum de Patrum eruditione judicare adgredior, eadem menſura, ut ita dicam, utor, qua ſoleo Recentiorum eruditionem metiri; neque enim puto oportere eos meliore eſſe conditione, quam nos. Quæ laudo & miror in nuperis Scriptoribus, ea in antiquis eodem honore proſequor; quæ ſperno, aut rideo in Recentiorum Scriptis, ea non pluris facio, cum mihi occurrunt in Veterum monumentis. Sane timerem ne disſimulationis inſimularer aut iniquitatis, ſi laudarem in *Irenæo;* aut *Cypriano*, exempli cauſa, quæ ſpernerem in *Luthero*, vel *Calvino;* aut vicisſim.

Objiciet forte aliquis Veteribus non fuiſſe ſubſidia illa ſtudiorum, quæ nunc habemus, in tot libris, ſumma arte, & adcurato ordine conſcriptis, quorum ope diſciplinas quasvis facilius addiſcimus, quam illi poterant; necdum etiam diſciplinas ipſas ad tantam perfectionem adductas fuiſſe, ad quam nunc ſunt; ideoque a Recentioribus plura jure exigi posſe, quam a Veteribus.

Atqui ex hac objectione non obſcure liquet eos, qui docti apud Veteres dicuntur, non eſſe æquiparandos iis, quibus idem elogium, hoc noſtro tempore, merito tribuitur; ex quo conſequens eſt, ut eruditionis ſaltem cauſa pluris faciamus, magisque revereamur noſtri ſæculi Scriptores, quam antiquos; ſi eruditio Recentiorum multo major ſit, quam Priſcorum. Poſſumus laudare doctrinam Veterum, ſi ita libeat, at pro modulo illius ævi; non ita ut multum Recentiorum eruditioni præferatur, quemadmodum ſolet a multis fieri. Poſſumus ignoſcere delectui rerum parum ſevero, ratiocinationibus minus firmis, ordini confuſiori, ſtylo non ſatis caſtigato, nec perſpicuo; at hæc præferre iis, quæ contrariis ornamentis ingenii, judicii, eloquentiæ prædita ſunt, minime ſuſtinemus.

Eadem nunc concertatio eſt inter Eruditos, de reverentia Veteribus debita, eorumque collatione cum Recentioribus, quæ fuit olim Romæ, ætate Auguſti, de Poëtis antiquis & novis. Erant qui nonniſi antiqua mirarentur, & quibus nova omnia ſorderent; quos egregie confutat *Horatius*, in Epiſt. ad Auguſtum. Itaque licet ab hoc mutuemur quæ de Veteribus dicamus:

Non equidem inſector, inquit ille, *delendaque carmina Livi*
Eſſe reor ——

Nec ego cenſeam abjicienda Scripta Patrum, quia non ſatis erudita, ſi cum hodiernis confe-

ferantur. Eſt iis & ſua utilitas non ſpernenda, ut mox oſtendam.

—— Sed emendata videri
Pulcraque & exactis minimum diſtantia, miror.
Inter quæ verbum emicuit ſi forte decorum, &
Si verſus paullo concinnior unus & alter
Injuſte totum ducit, venditque Poëma.

Sic & hodie miror in eruditionem Veterum tantas laudes congeri, ut videatur multum ſuperaſſe ſummam doctrinam, & ad rectæ rationis normam exactam, quam in hodiernis nonnullis Scriptoribus laudamus. Sunt multi etiam, qui cum nihil ferme ex Patrum Scriptis legerint, præter concinnas quasdam, elegantes, piasve ſententias, quibus viri eruditi ſolent, quaſi gemmis quibusdam, Scripta ſua exornare; judicant ex hiſce gnomis de integris Patrum libris, falſo putant omnia eſſe ſimilia aut certe ad eas accedere, vimque ratiocinationum, & ordinis adcurationem ubique cum elegantia dictionis certare. Quod ſi numquam eorum aliquot Opera integra legant, quod permultis contingit; collectam ex ramentis illis aureis imaginem Patrum animo ſuo obverſantem numquam mutant, nec ferre poſſunt eos, qui ex adtenta illorum lectione de iis aliter prorſus judicant. Quin etiam ſunt, qui eo animo Patres legunt, ut mirentur quidquid tandem in iis invenient; utque judicium illud ſuum tuean-

tur, ne videantur leves, neve tempus fruſtra abſumſerint, pergunt ea laudare Veterum Scripta, quæ, ſi a Recentioribus profecta eſſent, ab iis merito exſibilarentur.

Contra, ſi quid non ita pridem ſcriptum ſit, acri judicio, ſummaque ordinis & ſermonis elegantia; continuo eos faſtidire hoc videas, ideo tantum quod nuper editum ſit. Ego vero, ne mentiar,

Indignor quidquam reprehendi, non quia craſſe
Compoſitum, illepideve putetur, ſed quia nuper,
Nec veniam Antiquis, ſed honorem & præmia poſci.

Quare autem ita ſe gerebant Romani, *Horatii* ætate? Eadem eorum judiciorum fuit ratio, quæ nunc eſt horum, a quibus antiqua usque adeo laudantur, & quam partim jam adtigi. Audiamus *Horatium*, quæſtioni propoſitæ veriſſime reſpondentem:

Vel quia nil rectum, niſi quod placuit ſibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Imberbi didicere ſenes perdenda fateri.

Quod olim viſum eſt & defendi a juvenibus cœptum, in ſenectute non facile revocatur; ſi præſertim, quod ſubjicit *Horatius*, fama eruditionis inde poſſit captari; aut ſi invida

ſit

ſit indoles, & nova feliciter audentibus ſuccenſeat. Non tam amantur antiqua, quam libenter deprimuntur hodierna ingenia; nec jucundius quidquam invidis accidere poteſt, quam ſi ea legiſſe ferantur, quæ inacceſſa ſunt ceteris.

Jam ſaliare Numæ carmen qui laudat, & illud
Quod mecum ignorat, ſolus vult ſcire videri;
Ingeniis non ille favet, plauditque ſepultis,
Noſtra ſed impugnat, nos, noſtraque lividus odit.

Non dubito quin etiam multi eruditionem Patrum hodiernæ collatam jactent, ex mera invidia erga eos, qui ea aperire conantur, quæ clauſa prioribus ſæculis fuerunt. Sed ut redeam ad id quod modo dicebam, multa ſubſidia defuiſſe Patribus, quæ nobis nunc ſuppetunt: tametſi non diffiteor nos paratiores eſſe a ratione ac via veri inveſtigandi, & inventi ordine proferendi ac probandi; tamen multa adfuere auxilia Patribus quibus, ſi verum quæras, neſcivere uti, & quibus nos bardi ac ſtipites, ſi nonnullis credimus, egregie uteremur, ſi hodie nobis ſuppeterent.

Innumeri nunc periere Scriptores, ex quibus permulta haurire licuit pertinentia ad hiſtoriam & mores gentium finitimarum populi Hebræi, quibus Hiſtoria Sacra potuiſſet illuſtrari. At cum eos evolvere licuerit Veteribus, vix inſpicere dignati ſunt. Multos ha-

habuerunt Hiſtoricos Ægyptiorum, Tyriorum, & Babyloniorum, ex quibus Chronologiæ Sacræ non obſcura lux adfulſiſſet. Herodis vitam habuerunt a *Nicolao Damaſceno* conſcriptam, ex qua annum natalem Chriſti colligere potuerunt; ſed perinde fuit, ac ſi non habuiſſent. At unde, inquies, noſti ex iis quæ non vidiſti potuiſſe multa hauriri prætermiſſa aut neglecta a Patribus, quæ prodesſent cum Sacræ Scripturæ, tum etiam Chronologiæ intelligendæ? Hinc, nimirum, colligo, quod ex Scriptoribus qui nobis ſuperſunt, & ex deperditorum pauculis fragmentis, innumera ſint a Chronologis recentioribus collecta, quæ univerſam Antiquitatem fugerant, idemque dicere liceat de Scripturæ nuperis Interpretibus. Ope Artis Criticæ & Chronologiæ, ex paucis fluviis aut rivulis potius multo plura hauſta ſunt a Recentioribus, quam ex univerſo innumerorum Scriptorum Oceano hauſtum umquam a Veteribus fuerat. Quid ergo facere non potuiſſemus, ſi aditus nobis patuiſſet ad illa maria, quæ dudum prorſus exaruerunt?

Habuerunt etiam Veteres innumeros Philoſophos, qui nunc interciderunt, ex quorum Scriptis multa, fateor, hauſerunt, illuſtrandæ, ut putabant, Religioni Chriſtianæ idonea; ut vel ex *Clemente Alexandrino* & *Euſebio* manifeſtum eſt. Sed ſi rem adcurate penſitemus, non eſt cur magnam gratiam eis deberent, a quibus innumera figmenta inania acceperant, nec artem inveſtigandi veri, aut recto ordine exponendi didicerant. Quin etiam for-

forte præſtaret ab iis Philoſophos numquam lectos fuiſſe, qui Theologiam Chriſtianam, admiſtione Philoſophiæ Ethnicæ, corruperunt, quod merito *Origeni* exprobratum eſt; non quod ille ſolus deliquerit, ſed quod maxime omnium Philoſophia abuſus ſit, auctorque fuerit & exemplum peccandi innumeris aliis, qui poſtea vixere. Huc accedit quod imitatis Veteres Philoſophos exigua cura fuerit ratiocinationem nullam proferendi, quæ non firma eſſet, aut ordine collocandi quod invenerant, aut inveniſſe ſe putabant. Igitur, neque hac in re, eruditio Patrum magnam illis reverentiam parere poteſt.

Quod vero adtinet ad eam eruditionis partem quæ ad verba ſpectat, hoc unum plerisque Veteribus concedere poſſumus, peritos fuiſſe Linguæ vernaculæ, Græcos Græcæ, Latinos Latinæ; & quidem ita ut maxima eorum pars, præſertim apud Latinos, pro modulo ſuæ ætatis, non ad normam meliorum ſæculorum, ſcribere poſſent. Præterea neceſſe eſt eos, qui ſibi Patres admirationi eſſe dictitant, fateri plerorumque ſtylum eſſe potius declamatorium, quam ſedatum, & qualem eſſe oportet docentium. Quo fit ut ſæpe ægre adſequamur quid ſibi velint, & optemus ſubinde eos ἀμαθεστέρως μὲν, σαφεστέρως δὲ ſcripſiſſe. Hæc ſane mentis ſuæ exprimendæ ratio fecit, ut pauci perſpicue intelligerent Religionis Chriſtianæ dogmata, ut oſtendi in Hiſtoria Rhetoricorum Studiorum, ſubjecta I. Parti *Artis Criticæ*.

Unus

Digitized by Google

Unus quidem, aut alter, ut *Origenes* apud Græcos, *Hieronymus* apud Latinos, operam dedere addiſcendæ Linguæ Hebraïcæ; ſed nec ſcivere eam in rem ſubſidiis, quæ habebant, uti, nec iis quæ norant multum uſi ſunt. Vigebant, iis temporibus, Linguæ Syriaca & Arabica, in vicinia Palæſtinæ & Ægypti; quæ Linguæ, cum maximi eſſent uſus, ad intelligendam Hebraïcam, debuerant ab iis ediſci, quod tamen factum non eſt. At Syri ipſi & Arabes Chriſtiani perfacile potuiſſent a Judæis Hebraïcam Linguam diſcere, & cum ſua comparare, cum maximo ſuæ ætatis & poſteritatis fructu. Etiam Pœnis, niſi iis mens læva fuiſſet, licuiſſet, ope Punicæ ſuæ Linguæ, ad cognitionem Hebraïcæ pervenire, eamque domeſticis opibus illuſtrare; cujus rei *Sam. Bochartus*, XVII. ſæculo, ea edidit ſpecimina, quæ deſiderium Punicorum Scriptorum vehementiſſimum in nobis accenderunt, ſed fruſtra. Perierunt illi & quæ ruſtici tunc facile facere potuiſſent, ſi ars ad id quod norant acceſſiſſet, ne doctiſſimi quidem viri nunc præſtare queunt.

Maluerunt Græci & Latini ſtatuere abſurdiſſime divinitus fuiſſe adflatos Septuaginta Interpretes; quam laborem ſubire, qui exantlandus fuiſſet, in addiſcenda Lingua Hebraïca. Maluerunt in Linguæ ſuæ cognitione adquieſcere, & allegoricum interpretandi genus, quo nihil futilius dicamne an facilius erat, ſectari; quam grammatice ſingula, ut decuit, utque nunc facimus, explicare. Quisquis enim ſumma capita Theologiæ atque

que Ethicæ Chriſtianæ norat, & facultatem aliquam vernacula lingua dicendi ſibi comparaverat, ex quolibet loco Scripturæ, quidlibet poterat deducere; allegoricis, nimirum, machinis, prout libebat, adhibitis. Quisquis eam rationem ſtudiorum, eamque loquendi & ſcribendi conſuetudinem noſtræ prætulerit, & Patres majore reverentia dignos, quam optimos noſtri ſæculi Interpretes cenſuerit, idem poſt inventas fruges, glandibus veſcatur, per me licet.

Ex hiſce omnibus colligo ſi reverentia, quam Antiquitati deberi a nobis volunt viri eruditi, hac opinione nitatur, quod fuerit poſtremis hiſce ætatibus eruditior, falſo eam niti judicio. Si vero, quamvis Recentioribus pares non ſint, ad eruditionem quod adtinet, Veteribus tamen ſuam quoque reverentiam tribuendam contendant; non intercedo quidem, modo ne nimia exigatur.

At tertia res eſt, ob quam Veteribus reverentiam ſingularem deberi volunt; nimirum, mores ſanctiores, quam ferant hæc tempora, & qui eleganti oratione ſolent deſcribi. Si verum eſſe concederem quidquid de ſanctitate primorum Sæculorum, tanta pompa verborum, jactatur; attamen ex ſanctitate morum, & conſtantia in Religione Chriſtiana, minime ſequeretur, egregios Scriptores Patres haberi oportere. Sanctitas ac conſtantia non ſunt neceſſario cum ſummo judicio in ſcribendo, ſummaque adcuratione conjunctæ xvi. ſæculo, permulti non deterioribus moribus, neque minore conſtantia fuere,

quam

quam primis ſæculis; qui ſanguine ſuo, ad tuendam Veritatem effuſo, Deo Opt. Max. perlitaverunt; quos tamen egregiorum Scriptorum numero nemo habuerit. *Juſtinus* quoque *Martyr*, exempli cauſa, quamvis merito, virtutis & conſtantiæ cauſa, laudetur, Scriptoris eruditi atque adcurati laudem a nemine tulerit, qui eum legerit & ſerio loqui velit. Igitur nihil vetat quo minus concedamus eorum inculpatam fuiſſe vitam, & miram malorum patientiam, quorum Scripta tamen magni facere non poſſumus. Iis honorem tribuimus, qui viris bonis; non eam laudem, quæ doctis tantum debetur.

Deinde boni viri, antiquiorum ſæculorum, non fuere tamen nævorum omnium expertes: uti nec optimi quique noſtræ ætatis. In omnibus fuit ſemper miſtura humanæ infirmitatis, cui quidem ignoſcere nos noſtri memores decet; ſed non plaudere, quaſi rei laudandæ. Solus Chriſtus fuit immunis, ut omnis erroris, ita & omnis vitii; ideoque per omnia laudandus, & quaſi abſolutiſſimum virtutis exemplar nobis effingendum deligendus. Viſne gravia indicia adfectuum humanorum, ſæculo ſecundo ſe ſe prodentium, in Epiſcopis & Martyribus? Lege quæ habet Hiſtoria Eccleſiaſtica de contentione, circa diem Paſchatis, tempore *Victoris* Epiſcopi Romani exorta. Viſne ſimile quid, in tertio ſæculo? Suppeditabit diſceptatio *Cypriani Carthaginienſis* cum *Stephano Romano*.

Igitur quemadmodum eorum virtutes objici

ci nobis non debent, ut ſi quid ab iis delictum eſt id probemus: ita nec ut eorum errores admittamus, efficere poſſunt. Revereamur ergo virtutes, recte dicta amplectamur; at a vitiis ac erroribus caveamus, nec reverentia noſtra magis ſuperet eorum merita, quam caſtigationes minus recte factorum, aut hallucinationum. Itaque, eorum jure, iiſdemque legibus erga Veteres utemur, ac erga Recentiores; atque ex iis reverebimur, aut ſpernemus; abſolvemus, aut damnabimus.

Quæ dixi hactenus eo ſpectant, ut intelligatur haud paullo major deberi reverentia viris magnis, quos patrum noſtrorum & noſtra hæc ætas tulit; quam priſcis, quos omni eruditionis genere multum ſuperarunt. At, inquies, quis ergo uſus erit Scriptorum Patrum? Idem, qui ex omnis generis Scriptoribus colligitur.

Primum cum nullos poſſimus habere alios certiores & fide digniores teſtes eorum quæ ætatibus, quibus vixerunt, geſta & credita ſunt, ex eorum Scriptis Hiſtoriam factorum & dogmatum hauriemus. Quibus in rebus, ne fallamur, adhibenda erit cautio & diligentia, ut alias fieri ſolet, ſi quæ res paullo gravior agitur. Cuilibet teſti non credimus, circumſtantiaſque omnes rei adtento animo conſideramus, antequam judicium feramus. Non æquum erit, exempli gratia, ut indicta cauſa quemquam damnemus, ex ſola adverſarii accuſatione; hoc eſt, ut credamus adverſario qui acerbe invehitur in eum quem

erroris inſimulat, & cujus nullum ſupereſt monumentum. Nam cum facile ſit etiam adtentum, nec ullo præjudicio laborantem errare, in aliena ſententia; multo facilius errabit qui adfectu præpeditus in adverſarii ſententiam, ut eam infamet, inquiret. Non credemus, ſine examine, in æſtu diſputationis verſanti, cum confirmabit ſuam ſententiam ſemper in Eccleſiis Chriſtianis viguiſſe; contra vero adverſarii dogma nuper inventum, aut ſemper antea damnatum fuiſſe. Non temere habebimus fidem Hiſtorico, qui partibus manifeſto favet; cum loquitur de iis, quæ ab adverſariis geſta ſunt. Quæ certo reſciri poterunt diſtinguentur ab incertis, atque in medio relinquendis; prout, nimirum, ſuppetent aut deerunt nobis teſtes, quibus tuto credere poſſimus, quemadmodum fieri ſolet in reliquis omnibus Hiſtoricis.

Secundo, legentes Opera Patrum, de ratiocinationum vi & ordine, ex legibus Dialecticæ judicabimus, ſtylumque ad Rhetorum canones exigemus. Ratiocinationes omnes, in quibus ex perſpicuis aut demonſtratis enunciationibus neceſſario colligetur quidpiam, probabimus, amplectemur, laudabimus. Si ſint tantum credibiles enunciationes, aut collectio minus neceſſaria, eas inter credibilia referemus; at non ita eis adſentiemur, quaſi res perſpectæ eſſent. Quod ſi collectio prava ſit, aut enunciationes ex quibus deducitur ne veriſimiles quidem haberi queant, totam ratiocinationem ſpernemus. Uno verbo ut omnia complectar, non magis infirmas col-

lec-

lectiones, aut paralogiſmos Patribus condonabimus; quam Recentiori cuivis, e media turba, Scriptori. Eodem hic jure omnes omnium ſæculorum tenentur mortales; nec quod ex Dialecticis regulis nunc eſt paralogiſmus, in Scriptis noſtris, poteſt haberi recta ratiocinatio in Veterum Chriſtianorum Libris. Qui autem eorum Scripta legerunt, nec imperiti ſunt Dialecticorum canonum, dicant, ſi ita eis videatur, quam ſæpe in paralogiſmos inciderint, præſertim ex enunciationibus Scripturæ, perperam intellectis, deductos.

Ad ordinem quod adtinet, doceant nos iidem annon pleraque eorum Scripta ſimiliora ſint ſilvæ nullo ordine exortæ, hic rariori, illic denſiori, quam nemori ad quincuncem conſito? At, inquies, ita, etiam ſcripſerunt vulgo Philoſophi & Oratores Ethnici, nec majorem ordinem invenias in Scriptis *Senecæ*, *Plutarchi*, *Dionis*, *Libanii*, *Themiſtii* & aliorum. Non nego, ſed quod vituperamus in Ethnicis, id profecto laudari non poteſt in Scriptoribus Chriſtianis. Poſtquam ſtudioſe legimus orationem quampiam *Gregorii Nazianzeni*, ut hoc exemplo utar, ſæpe ægre potiſſimum ejus ſcopum adſequimur; nec capimus cur a cogitatione quapiam inceperit, cur in aliam deſierit; cur hæc ſequantur, illa antecedant, aut quomodo inter ſe connectantur; ita ut, quovis alio ordine, non poſſent æque commode collocari. Atqui oportuiſſet ante omnia ſemper proponi perſpicuis verbis quid probandum ſit, deinde a Lectore

facile intelligi qua via orator ad finem ſibi propoſitum contendat. Sin minus, exiguus eſt orationis fructus, nec diuturna eorum, quæ legimus, memoria. Attamen plerique Patres ita paſſim ſcripſerunt.

Ad ſtylum vero quod ſpectat, non dicam eorum nonnullos, ut *Tertullianum*, & *Hilarium*, obſcuriſſime ſcripſiſſe; ſed declamatoria pleroſque dictione uſos eſſe, quod jam antea animadverti; unde fit ut ſæpe difficillimum ſit perſpicuas ac plenas notiones eorum quæ ſenſerunt colligere. In controverſiis præſertim paſſim ambiguitatibus laborant, nec tam ſcribunt ut Lector eorum ſententiam adſequatur, quam ut vincant, aut ne adverſarius ex illorum verbis occaſionem infamandæ eorum ſententiæ adripere poſſit. Nervos omnes intendunt, ut graviſſimos ictus inferant adverſario, utque declinent ejus tela; ſed de perſpicua & plena notione ſententiæ ſuæ, in Lectorum animis relinquenda, parum ſolliciti ſunt. Animadvertere hoc licet ubique, in libris *Auguſtini* contra Pelagianos, quos libros ultimum Operum ejus volumen complectitur; ubi ita loquitur ut *libertatem* videatur homini peccatori relinquere, quotieſcumque Pelagianorum objectionibus aliter reſpondere non poteſt, alibi vero non obſcure eam illi detrahat; unde natæ hoc noſtro ſæculo acerrimæ controverſiæ, inter viros eruditos Eccleſiæ Romanæ, de ſententia *Auguſtini*, quem diſſidentes ad ſe trahere utrimque conantur. An ejuſmodi ſcribendi ratio placeat iis, qui admirari ſe Patres ajunt, equidem neſ-

neſcio; at profecto in hodiernis Scriptoribus non placeret, nec intelligo cur jure ſingulari, hac in re, Veteres gaudere neceſſe ſit.

Verum videor mihi audire eos, qui Veteres jactare ſolent, hic exclamantes a me eis omnem auctoritatem detrahi; quam antiquitas ſaltem eis tribuit, præſertim quando inter ſe conſentiunt; fuiſſe propiores temporibus Apoſtolicis, ac proinde Apoſtolorum ſententiam veluti per manus ad eos puriorem, quam ad nos tot ſæculis remotiores, perveniſſe.

Libenter quæſiverim a viris eruditis, quid in hoc negotio ſit *auctoritas*; an ſit jus quodpiam ſingulare, quo, ſi quid incidat controverſiæ, Veteres, quamvis eruditione neceſſaria, ad rem penitus cognoſcendam caruerint, nec in eo negotio ratiocinati ſint ad rectæ Rationis normam; tamen ſint audiendi, quaſi perſpicaces judices ac duces certi, quorum judicium ſequutis error ſit minime timendus? Ubi vero Deus Patribus promiſit, quamvis judicarent de re ſibi incomperta, nec bene ratiocinarentur, a vero non aberraturos? Nuſquam, ſine dubio. *Auctoritas* ergo eorum, quæcumque tandem ſit, his nitetur fundamentis, quod nos doceant rem ſibi perſpectam, utanturque rationibus, quibus adſenſum negare non poſſumus. Atqui in hujusmodi negotiis non auctoritate Veterum adfirmantium, ſed rebus ipſis movemur. Iis credimus, non quia ſunt Antiqui; ſed quia eorum judicium omnibus Veritatis indiciis eſt ornatum.

Sed annon, inquies, antiquitas auctorita-

tem quamdam conciliat judiciis, qua cetero-qui carerent? Annon idem judicium, in Scriptis Patrum, majoris eſt ponderis, quam in Recentiorum libris? Antiquitas, ſi quid judico, pondus & auctoritatem judicio addit, ſi res agatur, quæ non potuerit probe noſci, niſi ab Antiquis, quod ad eorum ætatem pertineat; modo ne teſtimoniis Veterum quæ proferuntur deſint indicia veri, quæ in teſtimoniis poſtulari ſolent. Exempli cauſa, ſi quæratur an ab ætate Apoſtolorum ſingulares fuerint Epiſcopi Eccleſiis præfecti; cum videam hoc adfirmari ab univerſa Antiquitate, pluris ejus teſtimonium facio, quam omnes ratiocinationes Recentiorum; quia ſermo eſt de re, quam ab Antiquis ſolis accipere poſſumus, & quia omnia Veritatis ſigna Veterum hoc teſtimonium comitantur. Verum ſi quæſiveris quis ſit ſenſus loci cujuſpiam Veteris Teſtamenti, Antiquis non magis credam, quam Recentioribus; quia nullum ſingulare auxilium habuerunt, quo nos careamus, & cujus ope ſententiam loci obſcuri intelligere potuerint. Exempli gratia, ſi quæretur ſenſus verborum Pſalmi CX, 3. מרחם משחר לך טל ילדתך *ex utero auroræ tibi ros genituræ tuæ*, proferanturque LXX. Intt. qui verterunt: ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, *ex utero ante Luciferum genui te*; tum addatur chorus Patrum hunc locum ſummo conſenſu interpretantium, de generatione æterna Filii; majus apud me pondus rationes grammaticæ, quæ adferuntur a Recentio-

tioribus, quam auctoritas univerſæ Antiquitatis, habebunt. Cur vero? Quia, nimirum, Veteres fuere deſtituti præſidiis neceſſariis, ad judicandum an LXX. Intt. recte vertiſſent; aut, quod perinde eſt, iis quæ habebant uſi non ſunt.

Quotieſcumque res agetur, de qua judicium ferri nequeat, niſi ope Grammaticæ, verbi gratia, & Logicæ; pondus judicii non ex antiquitate judicum, ſed ex recto uſu utriusque illius Diſciplinæ pendebit; nec gravius habebitur in Veterum, quam in Recentiorum Libris, niſi forte melius Grammatica & Logica ſint uſi. Conſenſus ad evertendas rationes grammaticas, aut dialecticas nihil facit; ſtatim enim animo occurrit ratio conſenſus, petita ex communi ignorantia rerum, quibus ab errore conſentientes potuiſſent revocari. Sic quamvis Græca & Latina Eccleſia, per aliquot ſæcula, poſt Apoſtolorum ætatem, magnifice ſenſiſſet de Verſione LXX. Interpretum, quos multi divinitus adflatos, ceteri optimos Interpretes conſtanter judicarunt, non dubitavit *Hieronymus* eos erroris arguere, novamque verſionem adornare, quam merito tandem probarunt Occidentales Eccleſiæ; quia norat eam verſionem cum Hebraïco Codice a perpaucis conferri potuisſe. Nec nos hodie dubitamus, quotquot cum Hebraïco Codice eam contulimus, multo meliorem potuiſſe fieri. Igitur conſenſus Veterum, rationibus deſtitutus, tum demum urgeri poteſt, cum res aguntur, quæ ſine ratiocinatione aliisque præſidiis, cognoſci ab iis

 po-

potuerunt, nec nos aliter quam eorum teſtimoniis noſcimus; quale eſt, ut dixi, Epiſcopale regimen, a temporibus uſque Apoſtolicis deductum.

Sunt qui velint conſenſum maximæ partis Chriſtianorum ejuſmodi eſſe indicium veri, ut res de qua conſentiunt ad Examen revocari amplius non poſſit. Verum primum definiendæ eſſent voces *maxima pars Chriſtianorum*; poſſunt enim hæc verba intelligi de unius ætatis hominibus conſentientibus; aut de maxima parte Chriſtianorum per omnia ſæcula, quæ ab Apoſtolis ad hanc uſque ætatem fluxerunt. An ſatis eſt una ætate conſentire pleroſque Chriſtianos, quamvis de ceterorum conſenſu non conſtet, ut ſciamus quidpiam eſſe verum? An omnium ſæculorum conſenſus eſt probandus? An Chriſti & Apoſtolorum auctoritas, ſi eorum ſententia manifeſta ſit, ſatis gravis non eſt, ut controverſia dirimatur; quamvis ſequentium ſæculorum ſuffragia ignota ſint? Quod ſi nec Chriſtus, nec Apoſtoli quidquam ſtatuerunt de re, quæ in controverſiam vocatur; an ſequentes ætates jus habent judicii ferendi, quod ſine examine ſit admittendum? Deinde quæcumque horum, quaſi vera adfirmarentur, probanda eſſent, non ambiguo Dei promiſſo; ex quo liqueret Deum operam dare ne *maxima pars Chriſtianorum in errore conſentiat*, eo ſenſu quo hæc enunciatio fuiſſet intellecta. Quale promiſſum cum nuſquam exſtet, ſequitur ut in Chriſti, ejusque Apoſtolorum ſolorum auctoritate ἀβασανίστως adquieſcamus,

mus, quorum dicta Deus miraculis confirmavit.

Scio objici hic ſolere traditionem, quam ore dumtaxat Apoſtoli diſcipulis reliquerint; quæ deinde cum ore, tum Scriptis, propagata ſit, & quæ initio purior fuerit, cum ob probitatem hominum, tum etiam recentem omnium memoriam. Verum huic objectioni multo major ſpecies ineſt, quam veritas. Etenim; ne dicam quæ in Antiquitatem quamvis dici queant, ſine ratione & contra fidem Hiſtoriæ, resque adeo ipſas, plerosque omnes Apoſtolorum diſcipulos indolem ſanctiſſimorum illorum virorum retuliſſe, & ſumma cura ac fide magiſtrorum doctrinam addidiciſſe, ac retinuiſſe ſtatueremus. Chriſtus quidem numquam exſpectavit eum prædicationis Evangelii exitum, ut tantum bonos ac veritatis amantes in Eccleſiam Chriſtianam adliceret. Liquet hoc ex Parabolis de Zizaniis & Everriculo *Matth.* XIII, 24. & ſeqq. in quibus manifeſto oſtendit malos bonis, in Eccleſia Chriſtiana, ab initio miſtum iri; & tum demum ſeparandos, cum ad judicium ipſe venturus eſt. In ipſo Apoſtolorum collegio fuit Judas; inter primos Apoſtolorum diſcipulos Ananias & Sapphira, homines avari & doloſi; tum etiam Judæi ritibus antiquis ſuperſtitioſe addicti, & qui Paullo Apoſtolo multas moleſtias crearunt; deinde Gentiles tumultuoſi, qui in Eccleſia Corinthia omnia miſcebant, quamvis & ipſi varia cœleſtia dona accepiſſent, ut docet Paulus 1 Cor. XII. & alibi; poſtea & homines ambitioſi, qualis

Diotrephes ille, qui Joannem Apoſtolum ſpernebat: denique multi alii, quos in Scriptis ſuis non raro caſtigant. Potuerunt facile eſſe, inter ejusmodi homines, qui doctrinam Apoſtolicam adulterarent; imo vero fuerunt, viventibus ipſis Apoſtolis, in quos Paulus aliquando graviter invehitur, ut Epiſt. ad Galatas Cap. I. & alibi. Fuere, ut ſunt ſemper, homines etiam minime mali, ſed exiguo judicio; qui & audita & lecta male intelligere potuerunt, & quaſi Apoſtolica dogmata errores ſuos propagare.

Ea ætate, quæ Apoſtolicam proxima excepit, floruit fabulator *Papias*, qui bonum *Irenæum*, & alios multos traditionibus veluti Apoſtolicis fefellit. *Euſebius* Lib. III. c. 39. σφόδρα σμικρὸν τὸν νοῦν, *exigui judicii* fuiſſe non falſo prodidit; *attamen* PLERISQUE *poſt ipſum Eccleſiaſticis viris ſimiles opinionis* (de regno Chriſti in terris mille annorum) *auctor fuit hominis* ANTIQUITATE *ſententiam ſuam tuentibus:* Πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ΠΛΕΙΣΤΟΙΣ ὅσοις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος γέγονε τὴν ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ τἀνδρὸς προβεβλημένοις. Dignum Caput illud *Euſebii*, quod integrum adtente legatur, nam ex eo intelligere licebit, apud antiquiſſimos Chriſtianos, non defuiſſe homines parum cautos, qui ſibi facile imponi paterentur, & forte etiam parum veri amantes; ac proinde antiquitatem ſolam non poſſe veluti Chriſti commeatum haberi, quo conſpecto omnes, qui eum gerunt, ſint quaſi teſtes fide digni admittendi.

Mul-

Multi deinde Græci, non tantum eruditi, & adcurati inquiſitores Veritatis, ſed etiam rudiores in Eccleſiam Chriſtianam ingreſſi ſunt; nec contenti ſimpliciter narrare quæ a magiſtris acceperant, ea, prout poterant, interpretabantur, ornabantque & tuebantur contra Ethnicos, aut Hæreticos. Philoſophia Ethnica veluti ſuccenturiata venit Theologiæ Chriſtianæ, eamque non parum vitiavit, ut exemplo *Clementis Alexandrini* oſtendi. Hæc quidem condonare partim poſſumus animo ſimplici, quo fiebant; ſed laudare, aut plane excuſare non poſſumus. *Guilielmus* quidem *Caveus*, qui mihi occaſionem hac de re ſcribendi præbuit in Anglica *Clementis* vita, poſtquam dixit errores, qui Alexandrino Catechiſtæ exprobrantur, inveniri & in aliis Scriptoribus primævis: *nec mirum*, inquit, *bonos ac pios viros eorum temporum, qui perpetuo diſtinebantur acerrimis controverſiis, hinc cum Ethnicis, illinc cum Judæis, Hæreticisque, non ſemper* ὀρθοτομῆσαι *in nonnullis ſubtilioribus capitibus* &c. Imo vero propter controverſias illas, præſertim cum Hæreticis, debuiſſent dare operam, ut caute & adcurate de ſingulis rebus loquerentur, ne erroribus feneſtram aperirent. Nec levia omnia fuere capita, in quibus a vero aberraverunt, ut ſatis liquet ex ejusdem *Clementis* exemplo.

Sed, niſi Veri nos pudeat, fateamur oportet, poſt Apoſtolos, qui ex inſtitutione ipſa Chriſti & divino adflatu *in omnem veritatem ducti fuerant*, & Apoſtolicos aliquot viros cœleſtium illorum donorum participes; cum

ars

Digitized by Google

ars & ratio non ſuccederent inuſitatis illis donis, ſed tantum nonnulla declamandi facultas; Theologiam Chriſtianam non modo non ſatis commodo ordine traditam fuiſſe, ſed ne ſatis quidem plene ac perſpicue. Viri boni videntur tunc temporis in notionibus obſcurioribus acquieviſſe, quæ certe ſeſe paſſim produnt in Scriptis, quæ temporum injuriæ erepta ad nos pervenerunt. Cum Linguæ Hebraïcæ ſacræque Criticæ non eſſent periti, Vetus & Novum Teſtamentum, ſola divinarum revelationum non dubia, nec fallacia monumenta, non ſatis commode interpretabantur, & paſſim torquebant. Ideoque ſi ex omnibus Scriptoribus ſecundi ſæculi, qui ſuperſunt, colligas ſummam quamdam Theologiæ, Religionisque Chriſtianæ; animadvertes varia eſſe capita, de quibus difficile eſt ſcire quid ſenſerint. Ceteroqui non negarim pleroſque in ſummis capitibus recte ſenſiſſe, quamvis non ſint reliqua ſubtilius exquirenda.

Poſtquam vero res Chriſtiana aucta eſt, plures plura ſcripſerunt, definitiones a Conciliis conditæ ſunt, conſtitutaque varia dogmata, & loquutiones quibus exprimerentur, vel uſu, vel auctoritate Synodorum conſecratæ. Verum hiſce etiam temporibus, hoc eſt, ex quo Imperatores facti ſunt Chriſtiani, multo magis florebat facultas declamandi, & philoſophandi, more Ethnicorum; quam ars interpretandi Scripturam ex grammaticis regulis, & adcurate etiam ratiocinandi canonibus. Qua de re antea jam dixi.

Se-

Sequentia ſæcula, cum apud Græcos, tum apud Latinos, erroribus & diſſidiis infamiora ſunt Theologiæ Chriſtianæ peritis; quam ut cum noſtra ætate ea conferri patiantur. Nec Veteris nec Novi Teſtamenti divinas Tabulas adcuratius interpretari, lapſu temporis, didicerant, nec ullas alias diſciplinas diligentius excoluerant. Imo in meram barbariem paullatim delapſi, mirabantur priorum ætatum Scriptores quos non intelligebant; nec proinde aut eorum errata emendare, aut vere dictis quidquam addere potuerunt.

At tandem, XVI præſertim ſæculo, & hoc noſtro XVII, cum diſciplinæ omnes & quæ pertinent ad Antiquitatis, Linguarumque demortuarum intelligentiam, & quæ rerum ipſarum cognitionem tradunt, & quæ veri, in quavis arte, inveniendi ac exponendi rationem docent, ad multo majorem perfectionem adductæ eſſent; antiquiſſima illa Religionis divinitus revelatæ monumenta multo melius explicari, certioraque ex iis conſectaria duci, capitaque omnia Theologica rectius tradi cœperunt, quam umquam antea ab Apoſtolorum ætate factum fuerat. Quod multo citius contigiſſet, ſi Majores noſtri judicio ſuo maluiſſent uti, quam alieno; neque enim ingenia defuiſſe puto poſterioribus ſæculis, ſed artem dumtaxat; quæ nimia, cæcaque admiratione priorum veluti oppreſſa jacebat. Quare contigit idem Theologiæ Chriſtianæ, quod Philoſophiæ: quæ tum demum cum fructu, ut par erat, excoli & perfici cœpit; cum

cum homines cœpere recordari ſibi Rationem non minus eſſe datam, quam *Ariſtoteli;* excuſſaque admiratione Antiquitatis, dogmata ejus ad examen revocare. Ut igitur qui nunc pulcherrima Recentiorum in Philoſophia inventa oblivioni mandari vellent, ut Ariſtotelea decreta ſola iterum obtinerent, tenebras luci præferri merito cenſerentur: ita qui nunc nos revocant ad elementa, ac prima veluti tentamina Patrum Græcorum, aut Latinorum, pluriſque ea fieri volunt quam quæ nunc ſcimus; ii virum adultæ ætatis pertinaci ſtudio, longaque experientia edoctum ad pueritiæ ruditatem redire volunt, majoreque in pretio habere quæ puer animo agitabat, quam quæ adultus maturo judicio penſitavit. Inimici ſunt profectus omnis in Sacris Litteris, adeoque ipſius Veritatis. Talenta divinitus nobis data, & nuper mirum in modum aucta, minuere atque infodere omni ope conantur. Quod ab iis perfici nec Deus, nec homines ſinent; donec in aliquo terrarum angulo Sacræ Litteræ & Veritatis amor vigebunt.

Qui priſcos Scriptores non legerunt, aut oſcitanter evolverunt, rem ipſam minime adtendentes, ſibi fingunt, aut aliis deſcribunt Patrum Scripta, non qualia ſunt, ſed qualia ea oportuiſſe eſſe exiſtimant; ideoque ea de illis prædicant, quæ ab adtentis Patrum Lectoribus contraria rei ipſi deprehenduntur. Sic & in aliis judiciis, quæ de antiquioribus temporibus ferre homines ſolent, plerumque peccatur. Antiquiora enim omnia, quaſi propiora

piora origini, aut etiam ipſi Deo, meliora & auguſtiora eſſe cenſentur. Sæpe quo plura vetuſtas rebus detraxit, eo plura a poſteris adduntur: ita ut, vel ſolo tempore, rerum notiones augeantur. Recte hanc in rem (*) *Philemon* Comicus:

Ὦ Πάμφιλ᾽ ὁ χρόνος ὐ μόνον τὰ σώματα
Αὔξει βαδίζων, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα.

O Pamphile, tempus non tantum corpora auget procedens, ſed etiam res.

Hæc cum ita ſint, ſatis jam manifeſtum eſt, antiquitatem ſolam & conſenſum plurimorum minime eſſe indicia Veri. Indidem etiam colligere licet, noſtræ ætatis viros eruditos, cinctos omnibus illis præſidiis, quæ nunc nobis ſuppetunt, poſſe melius intelligere ex Vetere & Novo Teſtamento quid ſenſerint Scriptores Sacri; quam homines Græci aut Latini, qui ſecundo ſæculo florebant, quamquam Apoſtolis propiores. Incertis traditionibus Apoſtolicis, non patimur nunc fucum nobis fieri, & omnia adhibemus Criticæ & Grammaticæ ſubſidia; quorum ope, obſcuram ſententiam illuſtrari poſſe novimus. Ac ſane ſi conferantur laudati Interpretes noſtri ſæculi, cum illis; antiquiores pueri videbuntur, cum viris maturi judicii collati. Si, exempli cauſa, *Juſtinum* & *Irenæum* cum *Grotio* & *Hammondo* contuleris, priorum te

(*) *Apud Stobæum de Rer. Natura Tit. XI.*

te miſerebit; intelligesque de Martyre non minus vere potuiſſe dici, quam de Epiſcopo, in ejus ſcriptis τὴν κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα ἀληθείας ἀκρίβειαν νόθοις λογισμοῖς κιβδηλεύεται, ὃ χρὴ παρασημαίνεσθαι: *Eccleſiaſticorum dogmatum adcuratam veritatem ſpuriis ratiocinationibus adulterari, quod oportet animadvertere.* Quod judicium eſt *Photii*, de *Irenæo*, Cod. cxx.

Hinc jam liquet, ut uſui ſint Patrum Scripta, primum diſtinguendam eſſe Hiſtoriam dogmatum & rerum geſtarum, quam ab illis ſolis petere poſſumus; a Veritate ipſa dogmatum, & regula morum, quas a Chriſto, ejusque Apoſtolis dumtaxat accipimus, quia nos fallere non poſſunt. Ut ſciamus an probandum ſit quod fecerunt, aut dixerunt Patres, id exigendum eſt ad Novi Teſtamenti normam; cum qua quidquid conſentit rectum eſt, & a qua quidquid diſſentit obliquum, quantælibet multitudini probetur. Chriſtus ſolus dicendus *Magiſter & PATER*, a quo diſſentire non licet, ut ipſe docuit, Matth. XXIII, 8, & ſeqq. Patrum vero, ut vocantur, conſenſus, multitudo & antiquitas pondus nullum apud nos habeant oportet; niſi quatenus conſentiunt cum ſummo illo & unico doctore, fidelibusque ejus diſcipulis, quorum doctrinam miraculis comprobavit. His, non quia ſunt antiqui, ſed propter doctrinæ præſtantiam, eamque cœleſtibus teſtimoniis, hoc eſt, prodigiis confirmatam, credimus.

Scio

Scio Pontificios docere non potuiſſe fieri, ut plerique eorum a Chriſto diſſentirent; nec ejus doctrinam poſſe intelligi, niſi ex Patrum Scriptis illuſtretur. Sed cum hæc duo merito rejiciantur ab iis, qui ab eorum communione ſeceſſerunt, quod nullo cœleſti promiſſo, aut præcepto nitantur; non opus eſt ut a me confutentur, cum præſertim poſterius ſit a *Joanne Dallæo* funditus everſum.

Deinde in aliis, quæ ad dogmata Religionis aut ad mores non pertinent, omnia illorum dicta aut facta ſunt ad rectam Rationem, Arteſque ab ea prognatas, & minime fallaces exigenda; quarum ſolis ſuffragiis probari, nimirum, poſſunt, aut improbari.

Igitur Patrum Scripta majore aut minore reverentia proſequemur, ſeu pluris aut minoris faciemus; prout magis aut minus conſentient cum explorata Chriſti & Apoſtolorum doctrina, cumque recta Ratione; quæ duæ ſolæ ſunt faces, a Deo ad homines demiſſæ, ut in hujus mortalis vitæ tenebris nobis illuceant, utque ad earum lucem dogmata, dicta, præcepta, facta omnia expendamus. Nulla cujusquam hominis reverentia, præſertim in Religionis negotio, illis æquiparari jure poteſt, nedum ut anteferri queat.

Non puto eos qui Patrum auctoritatem, apud Anglos, tuentur eam velle ultra hoſce limites proferre. Quare nulla mihi cum illis lis eſt; nec proinde cum viro erudito *Gulielm. Caveo*, qui numquam probabit

me, prudentem certe ac ſcientem, repudiare Patrum ſcita, ubi conſentiunt cum Scriptura, aut cum recta Ratione, ac proinde debitam eis venerationem a me non deferri.

Hæc erant, REVERENDISSIME PRÆSUL, quæ dicenda de Patribus habebam, & in quibus, ſi quem eſſe errorem intellexero, facile, Te monente, emendari poterit. Neque enim is ſum, qui alios quidem cupiam errantes in rectam viam a me monitos æquo animo redire, ipſe vero non ſuſtineam ab aliis in eam revocari. Vale.

Dabam Amſtelodami, Nonis Juliis

cIↄ Iↄ c xcix.

EPIS-

EPISTOLA V.

Illicitas eſſe omnes diſſimulationes, in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Inſigne, hac de re, Melchioris Cani *judicium, confirmatum multis rationibus & exemplis.*

Reverendiſſimo Præſuli

GUILIELMO LOYDIO

Epiſcopo Vigornienſi

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Miraberis forte, REVERENDISSIME PRÆSUL, Te ab homine ignoto compellari; ſed mirari deſines, cum dixero mihi litem eſſe cum Viro Docto *Guil. Caveo*, qui in me graviſſime invectus eſt, in Diſſertatione de *Euſebii Cæſarienſis Arianiſmo*; nec me vidiſſe quem poſſem doctiorem, æquioremque hujuſce litis diſceptatorem, quam Te, Illuſtriſſimo Archiepiſcopo Cantuarienſi, & Reverendiſſimo Epiſcopo Saliſburienſi Vete-

ri amico tuo, ad quorum judicium rem totam retuli, conjungere. Oſtendi in litteris ad priorem datis, cum non eſſet cur quereretur *Caveus* ſe a me laceſſitum fuiſſe, eum injuria in me calamum adripuiſſe; cum præſertim ejus rei, cujus ſe a me inſimulatum fruſtra querebatur; nempe, diſſimulationis in Hiſtoria Eccleſiaſtica; re vera reus eſſet, quod eo provocante perſpicue demonſtravi. Tum etiam calumnias propulſavi, quibus me, ne æquas aures quisquam mihi præberet, ab initio Diſſertationis infamare conatus eſt. In litteris vero ad poſteriorem ſcriptis, probavi nihil a me de doctrina Patrum dictum eſſe, in Vitis Gallicis *Clementis Alexandrini*, *Euſebii Cæſarienſis*, *Gregorii Nazianzeni*, aliorumque; quod non ſit ex eorum Scriptis hauſtum, atque excerptum.

Supereſt nunc ut expendam quæ dicta a me, de priſcis nonnullis Eccleſiaſticis hominibus, ille ita interpretatur, ut in totius Sacri Ordinis contemtum ſcripta; quaſi nonnullorum vitia aut delicta univerſo illi hominum generi eſſent a me tributa. Credidit *Caveus* rem eſſe usque adeo invidioſam, ut ſatis eſſet ſumma capita recenſere; quibus lectis, totus reverendus Ordo continuo in me eſſet conſurrecturus, atque inauditum e veſtigio damnaturus. Qua in re, oſtendit quid ipſe de eo ſentiat, qui invidiam ob Veritatem candide prolatam movere, & reum apud Clerum facere perinde eſſe putavit. Ego vero multo meliora non tantum ſpero, de Ordine Eccleſiaſtico, verum etiam perſpecta habeo. Scio eſſe

eſſe in eo innumeros bonos, atque eruditos homines qui ingemiſcant, cum ea legunt in Veteribus Hiſtoriis, quæ a nonnullis ſui Ordinis viris contra jus & fas olim facta ſunt, nec ea defendi patiuntur, imo ne diſſimulari quidem; ne exemplum ſerpat, neve quæ defenduntur aut diſſimulantur, quaſi levia, licita tandem eſſe exiſtimentur: quemadmodum nunc fit in Eccleſia Romana; quæ multo diligentius delicta, quam recte facta Veterum imitatur.

Cum autem nemini dubium ſit, quin Tu, REVERENDISSIME PRÆSUL, ſis eorum numero cenſendus, quibus non modo univerſa perſpecta eſt Eccleſiaſtica Antiquitas, ſed quibus maxime cordi ſunt mores ad Evangelii normam exacti; nemo magis idoneus atque integrior judex hujuſce litis ſedere poterat. Quo in judicio, cauſa a me dicetur non tam mea, quam Veritatis ipſius; quam Vir Eruditus imprudentiſſime, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, diſſimulari vellet. Nec adverſarium mihi eum propono, quaſi ullam notam homini inuri cupiam, ſi evicero eum perperam a me dicta carpſiſſe; ſed ut, occaſione data, Veritatem Hiſtoricam in rebus Eccleſiaſticis, contra omnes, quos ejus pudet, defendam, oſtendamque nihil eſſe Chriſtianis omnibus utilius, atque optabilius: contra vero diſſimulatione nihil magis noxium, ac fugiendum. *Caveo* autem ipſi nihil opto, niſi majorem erga dudum mortuos candorem, animumque adverſus vivos æquiorem.

Singula ergo quæ hac de re habet expen-

dam, poſtquam nonnulla prius animadvertenda expoſuero. Ante omnia, a *Caveo*, aliisque qui offenduntur; quando minus laudabilia dicta aut facta Veterum nonnullorum proferri vident, & pro merito caſtigari, ut debet fieri in gravi Hiſtoria, quæſiverim an quæ protuli ſint vera, vel falſa? Falſa ſi dicant, oportebit me proferre quæ in Vitis Gallicis ſcripſi, eaque ſingula probare. Quod ſi præſtare non potuero, tum vero me quaſi calumniatorem traduci apud omnes, & nigro carbone notari neceſſe erit; nec cauſam dico, cur non fiat. Nullam enim hic indulgentiam peto, ſed ut ſummo jure mecum agatur poſtulo. Si vero non auſint negare quæ dixi eſſe vera, eaque ipſe copioſius demonſtravero, ne quis calumniæ ſuperſit locus; quæram ab iis iterum an ideo ergo mihi indignantur, quod quæ fuerant occultanda, uti exiſtimant, in apertam lucem protulerim. Si negent, quid in me reprehendunt? Si aiant, quomodo negare poſſunt ſe diſſimulationis, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, reos eſſe & patronos, & pro Hiſtoriis ſcribere Encomia vel Apologias, quod tamen dici nolunt? Nam profecto Encomia ſunt, aut Apologiæ Scripta, in quibus quæcumque quidem vituperari poſſunt reticentur, aut anxie excuſantur; copioſe vero narrantur laude digna, atque ad cœlum extolluntur. Cui ſcribendi generi addictum eſſe *Caveum* non modo oſtendi, ſed ipſe palam facit, hoc in loco; dum uſque adeo ægre fert a me prolata eſſe varia, quæ in Veteribus probari non poſſunt. Quod tam in-

invifum facinus eſſe putavit, ut vel indicatis iis, non confutatis, quæ dixi, me Lectoribus odioſum reddere ſe poſſe exiſtimarit.

Scio haſce artes, quas in Hiſtoria quidem profana, *malas* ac turpes diceremus, nonnulli vero in Eccleſiaſtica *pias* ac honeſtas eſſe volunt, ſic ſolere ab iis defendi. Contendunt, nimirum, Hiſtorias Eccleſiaſticas ſcribi, ut Lectores magis ac magis adducantur ad fidem habendam Religioni Chriſtianæ, ejusque obſervanda præcepta; quam in rem cum multum, ut putant, conducat honeſta opinio de iis qui rebus Eccleſiaſticis per aliquot ſaltem ſæcula, ab initio Chriſtianiſmi, præfuerunt: contra vero non parum noceat priori contraria opinio minus honorifica de iisdem viris; exiſtimant prudentis eſſe Hiſtorici & de re Chriſtiana bene mereri cupientis, extollere atque exaggerare quæ laude digna ſunt, in Vita & Scriptis antiquiſſimorum Chriſtianorum: at aperte vituperanda, ſi alibi occurrerent, hic plane diſſimulanda eſſe; aut ſi prudenti ſilentio omnino occultari non poſſint, excuſanda atque emollienda. Ita illi diſſimulationes ſuas, ſpecie Religionis, incruſtare ſolent; quamobrem factum eſt ut perpaucæ exſtent Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ad id exemplum non conſcriptæ; quamvis viri eruditi, etiam ex Pontificia Schola, ſubinde quam hæc ſcribendi ratio ſibi improbaretur gravibus querelis oſtenderint. Audiamus vel unum *Melchiorem Canum*, cujus oratio eo minus erit ſuſpecta, quod Tridentinæ interfuerit Synodo, *piis* illis, ſi Deo placet, ar-

tibus, ſi quæ umquam alia, gnaviter uſæ: (*) *Dolenter hoc dico*, inquit, *potius quam contumelioſe, multo a* Laërtio *ſeverius vitas Philoſophorum ſcriptas, quam a Chriſtianis vitas Sanctorum; longeque incorruptius & integrius* Suëtonium *res Cæſarum expoſuiſſe, quam expoſuerunt Catholici, non res dicam Imperatorum, ſed martyrum, virginum & confeſſorum. Illi enim in probis aut Philoſophis, aut Principibus nec vitia, nec vitiorum ſuſpiciones tacent; in improbis vero etiam colores virtutum produnt. Noſtri autem plerique vel adfectibus inſerviunt, vel de induſtria quoque ita multa confingunt; ut eorum me, nimirum, non ſolum pudeat, ſed etiam tædeat. Hos enim intelligo Eccleſiæ Chriſti cum nihil utilitatis adtuliſſe, tum incommodationis plurimum. Nominibus parco, quoniam hujus loci judicium morum etiam eſt & non eruditionis tantum, in qua liberior poteſt eſſe cenſura. Nam quæ morum eſt, hæc debet profecto eſſe in vivos cautior, & in mortuos reverentior. Certum eſt autem, qui ficte & fallaciter Hiſtoriam Eccleſiaſticam ſcribunt, eos viros bonos atque ſinceros eſſe non poſſe, totamque eorum narrationem inventam eſſe, aut ad quæſtum, aut ad errorem; quorum alterum fœdum eſt, alterum perncioſum.*

Hæc Veritas expreſſit *Melchiori Cano*, qui tamen forte, ſi ei ſcribenda fuiſſet Hiſtoria Eccleſiaſtica, non multo magis Veritati nudæ litaſſet. Res eſt tanti momenti, & in quam

(*) *Loc. Com. Lib. XI. p. 650.*

quam tam contumaciter, a multis ſæculis, peccatur; ut ſupervacuum non ſit futurum, ſi paucis confutem eos qui ita ſentiunt, & quam turpis & periculoſa ſit hæc ratio ſcribendæ Hiſtoriæ oſtendam.

Primum igitur, quisquis in Hiſtoria Veritatem diſſimulat, ut ea ratione Religionem Chriſtianam credibiliorem faciat, oſtendit ſe neſcire quibus fundamentis nitatur, adeoque cauſæ plane diffidere. Quisquis enim novit inconcuſſis fundamentis inædificatam eſſe Religionem; infirmis tibicinibus numquam eam fulcire nititur. Spernit omnia debilia argumenta, quisquis rationibus eſt inſtructus, quibus nihil ſani opponi poſſe cenſet. Securus ac magnanima Veritatis fiducia plenus, tantum abeſt ut quidquam occultare velit, ut contra omnia in clariſſima luce poni exoptet; quia quo adcuratius & plenius omnes Veritatis circumſtantiæ aperiuntur, eo manifeſtior fit, eoque altius in animos deſcendit. E contrario qui non ſatis novit an quod tueri adgreſſus eſt verum ſit, is timet ne curioſius introſpiciatur, nec niſi timide id aperit. Diſſimulat quæ minus apta putat ad perſuadendum, aut quæ forte in ſequiorem partem ſumi poſſent; ne id falſum deprehendatur, quod verum eſſe potius cupit, quam novit. Circumſpicit omnia & ſi qua forte ex ignorantia audientium naſcitur occaſio utendi infirmis argumentis, quaſi firmis: eam avidiſſime adripit, & tum maxime fiduciam oſtentat, cum ea dicit quæ nonniſi apud imperitos valent. Utramque illam rationem ſcribendæ Hiſtoriæ

Eccleſiaſticæ animadvertere licuit, variis temporibus, adhibitam ab hominibus diverſiſſimæ indolis. Apoſtoli Veritatis ſecuri, hiſtoriam Chriſti & ſuam ipſorum ita ſcripſere, ut nihil diſſimularint, ſed omnia ſimpliciſſime dixerint, quemadmodum contigerant; quamvis interdum ſibi ipſis parum honorifica, quales fuerunt eorum omnium ruditas ante acceptum Spiritum Sanctum, abnegatio Petri, ejus diſſimulatio in obſervatione rituum Judaïcorum, diſſidium Pauli & Barnabæ, aliaque id genus. At eadem hiſtoria, aliquot poſt annis, hominibus Religionis Chriſtianæ parum peritis non ſatis caute conſcripta videbatur; ideoque non modo ſcripta Nova Evangelia, & Hiſtoriæ Apoſtolorum, quibus addita ſunt multa, ſed etiam e Veteribus reſecta, ne quid dici videretur quod minus dignum eſſet auctore Religionis Chriſtianæ. Exempli cauſa, fuere exemplaria Evangelii Lucæ mutilata ab hominibus imperitis, ne Jeſus fleviſſe videretur, Cap. XXII, 43. ut oſtendi *Artis Criticæ* Parte III. S. 1. c. 14. Credibile eſt ab hominibus ejuſdem indolis, in narrationibus antiquorum Martyriorum, prætermiſſas eſſe circumſtantias, ex quibus intelligere liceret horrorem naturalem cruciatuum & mortis non magis in iis exſtinctum fuiſſe, quam in Chriſto; cum quo nemo, ut opinor, Martyrum conferri ſe velit, conſtantia magis & fortitudine, quam ceteris virtutibus. At Apoſtoli, boni plane & ſimplices viri, callida ejuſmodi diſſimulatione uti neſciverunt, in ſanctiſſimis Hiſtoriis ſcribendis; eaque eo-

rum

rum nullo fuco, nullo prudente, ut dicitur, ſilentio corrupta narratio oſtendit eos ex Veri fiducia ita ſcripſiſſe: ſicut nimis circumſpecta Hiſtoria prodit animum non ſatis rebus ſuis fidentem.

Secundo loco, qui Veritatem Hiſtoriæ ſine diſſimulatione exponi non poſſe cenſent; illi Deum graviſſime offendunt, Veritatemque infamant, dum illam æquiparant mendacio; quam ſic tuentur, ut mendacium ſolet defendi. Quis enim dubitet, quin Deo ingrati ſint, qui Veritatem profeſſi narrant non quid ſapientiſſima ejus Providentia paſſa ſit fieri, in rebus ad Religionem pertinentibus, quaſi non ſatis ejus veritati ac ſecuritati conſuluerit; ſed ex iis quæ contigerunt excerpunt id quod narrandum videtur, ut melius de ea homines ſentiant, quam videntur ſenſuri, ſi omnia aperirentur? Quis non videt hoc eſſe divinæ ſapientiæ prudentiam, aut potius calliditatem humanam præferre? Veritatem etiam ægre diſtinguas a Mendacio, quam videas defendi iisdem artibus, atque eodem adfectu, quo Mendacium ſolet; ac ſane qui Veritatem callidis diſſimulationibus tuentur, eam minime amant, ſed eas tantum partes in quibus nati ſunt; quibus haud minus acriter patrocinarentur, ſi falſam Religionem ſequerentur, ſi modo eadem propoſita eſſent præmia. Eodem adfectu non amatur Veritas, quo defenditur Mendacium. Deluſa credulitas, æque parata Mendacium amplecti ac Veritatem, non eſt ea Fidés, quæ apud Deum locum juſtitiæ obtinet. Venerando hoc nomine,

mine, ſignificatur ea animi adfectio, qua Deo Veritatis amantiſſimo credimus adfirmanti, quod non videmus, non hominibus fallacibus.

Tertio, periculoſiſſima eſt ejuſmodi defenſio, quæ diſſimulatione nititur. Cum enim diſſimulamus indecore facta aut dicta virorum, qui ſacris præfuerunt, ne eorum commemoratio noceat Veritati Religionis Chriſtianæ; tacite fatemur eam in periculo verſari, ſi ea vitia pateſiant. Quare enim alioqui diſſimularemus? Hoc autem perinde eſt, ac ſi fateremur Veritatis cœleſtium dogmatum agnitionem, apud homines, pendere ex dictis aut factis eorum, qui ea dogmata ſequi ſe profitentur; ſeu ea credibilia videri, ſi facta ac dicta hominum cum iis conſentiant; ſin minus, fidem eorum laborare. Quod profecto nullus ullius ſectæ Philoſophicæ princeps vellet de dogmatibus ſuis ſtatui; ut tum demum Rationi conſentanea viderentur, cum ſermones & vita ejus diſcipulorum cum iis conſentirent. Facile enim non modo fieri poteſt, ſed etiam quotidie fit, ut hominum mores cum iis ſententiis, quas profitentur, graviter pugnent; quod in permultis Philoſophis olim conſpectum eſt, nec forte in paucioribus Theologis Chriſtianis; nam hoc certe cum nuſquam diſſimulandum ſit, hic taceri non poteſt. Igitur neque aperte, neque obſcurius ſtatuendum eſt, ex hominum opinionibus aut moribus pendere ſortem Religionis Chriſtianæ, ſi eam veram credimus & ſemper incolumem eſſe optamus.

Quar-

Quarto, licet ſperare poſſumus diſſimulationes noſtras aliquamdiu ignotas fore, aut a paucis animadverſum iri, intereaque iis nonnullos in fide Chriſtiana confirmandos; attamen ſi præter ſpem fraudem contingat innoteſcere, quod facile fieri poteſt, plus multo nocet retecta diſſimulandi cupiditas, quam officere potuiſſet quidquid dignum ſilentio judicatum eſt. Qui enim diſſimulationem retegunt, hinc colligunt Scriptores, qui ea uſi ſunt, diffidiſſe cauſæ, & voluiſſe ſibi fucum facere; quo fit ut ſint in poſterum eis plane ſuſpecti, & niſi aliis de rationibus Religionem veram eſſe intelligant, illam etiam ſuſpectam habeant, cujus viri docti hiſtoriam ſcribere, ſine turpi diſſimulatione, non potuerint. Cum videant, omiſſis parum recte aut nequiter etiam factis, homines pro bonis viris venditari; qui, ſi omnia eorum facta ſine fuco narrarentur, mali fuiſſe judicarentur; arcanum quoddam myſterium ſe intellexiſſe putant, ex quo colligunt, perperam quidem, ſed tamen colligunt Veritatem ab Hiſtoricis illis diſſimulatoribus Veri non magis ſpectari, in ipſa Religione, quam in Hiſtoria. Quod ſi tam cito diſſimulatio non innoteſcat, at tandem tamen patefit, & quo diutius ignota fuit, eo magis homines adficit retecta. Oportet hoc exſpectemus aliquando futurum, quod tam ſæpe factum eſt; nempe, omnia tandem arcana patefactum iri:

(*) Ὁ χρόνος ἅπαντα τοῖσιν ὕϛερον φράσει·
Λάλος ἐϛιν οὗτος, οὐκ ἐρωτῶσιν λέγει·

Tem-

(*) *Comicus apud Stobæum Eccleſ. Phyſ. T. XI.*

Tempus omnia poſteris dicet. Id loquax eſt, etiam non ſciſcitantibus dicit quod novit.

Quinto, dum vitia, aut delicta occultantur, vel excuſantur in Hiſtoriis Eccleſiaſticis, ſummisque laudibus extolluntur qui iis laborarunt; quicumque hæc legunt, ea aut levia eſſe putant, aut etiam licita. Quod enim a viris laudatis factum vident, ſine ulla famæ jactura, aut certe ſine ulla, apud poſteros, nota; quidni idem ſibi licitum, aut parum noxium eſſe putent? Ejuſmodi fuerunt, exempli cauſa, convicia turpiſſima in diſſentientes & iræ graviſſimæ, propter errores exigui momenti, aut etiam veriſſima dogmata; qui adfectus cum excuſantur in Veteribus, aut etiam laudantur, hodierni homines aut licitos, aut laude dignos eſſe exiſtimant. Legantur quæ ſcripſit *Hieronymus* in *Rufinum*, *Vigilantium* & *Jovinianum*, ubi ſæpe in Veritatem ipſam acerrime invehitur, ſæpe in leves errores adeo debacchatur; ut ſi ejusmodi indoles cum ſanctitate morum in concordiam redigi poſſit, non videam cur manſuetudinem & caritatem, erga diſſentientes, virtutes Chriſtianas eſſe dicamus. Ac ſane nunc Eccleſia Romana in eos, quos vocat Hæreticos, eodem modo ſe gerit, ſoletque exemplo *Hieronymi*, & aliorum Patrum non meliore ſe tueri. Quid diſſimulatores noſtri poſſint in ea carpere non video, niſi prius aperte damnent *Hieronymum*, bonique viri officio functum eſſe ſine circuitu negent. Plu-

ra

ra ſimilia poſſem adferre, ſed ex hoc exemplo de aliis idgenus judicare licebit.

Sexto, cum dubium eſſe nequeat, non paucos Veterum in graves errores eſſe lapſos; quî poſſunt illi errores excuſari atque emolliri, quaſi ſtare potuerint cum vera Religione, & ſingulari eruditione; nec tamen, eadem opera, erroribus illis via muniri? Qui præter modum laudarunt *Clementem Alexandrinum*, qui, ut oſtendi, credidit non modo nullum adfectum, ſed ne dolorem quidem ullum Chriſtum ſenſiſſe, verum tantum viſum eſſe ſentire; quomodo *Phantaſiaſtis* aut *Docetis*, qui ſimilia antea & poſtea dixerunt, poſſint ignorantiam Scripturarum & errorem minime tolerandum exprobrare non intelligo. Si numeroſiſſimæ & nobiliſſimæ Eccleſiæ Alexandrinæ Catechiſtes, cum hoc doceret, ſumma exiſtimatione floruit, nec propterea caſtigatus eſt; quare, inquient *Docetæ*, nobis ſimilia adfirmantibus usque adeo indignamini? Quid hiſce querelis *Caveus* reſpondere merito poſſit non comminiſcor; nolim enim ſuſpicari eum imitaturum Scriptorem Indicis Expurgatorii Belgici, qui, depoſito pudore omni, de *Bertrami* libro ita ſcripſit: *cum in Catholicis Veteribus alios plurimos feramus* ERRORES, *extenuemus*, *excuſemus excogitato* COMMENTO, *perſæpe negemus*, *& commodum iis ſenſum* ADFINGAMUS, *dum opponuntur in diſputationibus*, *aut conflictionibus cum adverſariis; non videmus cur non eamdem* ÆQUITATEM *& diligentem*

re-

recognitionem mereatur Bertramus. Hæ ſunt artes eorum, qui Veritatem apertam oppugnare impudenter non dubitant.

Septimo, dum ita ſcribitur Hiſtoria Eccleſiaſtica, ut diſſimulentur quæ ſunt Viris Eccleſiaſticis parum honorifica, & contra eorum decora mirum in modum adaugeantur; hinc deduci poteſt hocce conſectarium, licuiſſe ſemper, ac licere omnibus Hiſtoricis diſſimulatione ſimul uti, prout publice intereſſe exiſtimabunt: aut id ſolis, ſingulari quopiam jure, fas eſſe Eccleſiaſticis. Si poſterius dicatur, poſcent omnes ſibi recitari Legem divinam aut humanam, qua illi communibus aliis Legibus de ſcribenda Hiſtoria ſolvantur; quæ cum proferri nulla poſſit, qui damnationem effugient diſſimulatores errorum & vitiorum, in Eccleſiaſtica Hiſtoria? Si prius, quærent cur ergo tantopere vituperentur Hiſtorici Ethnici, aut Chriſtiani recentiores, qui in rerum domi & foris geſtarum Hiſtoriis ea quæ norant diſſimularunt: ut contra ſummis laudibus efferuntur quicumque nec in amicis vitia, nec in inimicis virtutes præterierunt? Quod multis oſtendit *Ger. Joan. Voſſius*, Artis Hiſtoricæ Cap. X. Quod ſi omiſſis ceteris Hiſtoricis, animum convertamus ad eos, qui XVI. ſæculo & hoc noſtro XVII. ſcripſerunt Hiſtoriam rerum ad ingentem illam ſucceſſionem ab Eccleſia Romana pertinentium; quis poteſt non dicam mendacia & calumnias, ſed diſſimulationes Scriptorum Pontificiorum ferre; qui, præteritis erroribus & vitiis eorum

qui

qui Eccleſiis Chriſtianis per totum Occidentem præerant, deſcribunt nobis eos qui ſæculum ſuum ad ſaniorem mentem revocare conabantur, quaſi ſeditioſos homines, quibus nulla ſat juſta cauſa fuit rerum novandarum? Quis non indignetur iis qui, prætermiſſis malis artibus Romanorum Epiſcoporum, in Synodo Tridentina, ita omnia narrant, quaſi liberis ſuffragiis & ſummo conſenſu in ea eſſent conſtituta? Quis contra gratias non habet & *Paulo Servitæ*, & ceteris omnibus Hiſtoricis, qui nihil eorum quæ potuerunt reſcire diſſimularunt? An licebit, imo oportebit præterire quæ perperam facta aut dicta ſunt ab iis, quorum doctrinam probamus; contra vero omnia, quæ faciunt ad infamiam eorum, qui erant, erunt propalanda? An ob Veritatem doctrinæ, vitiis omnibus & delictis erit ignoſcendum, quæ errori non ſunt condonanda? Peccent licet recte ſentientes, nihil erit quod ſibi timeant ab Hiſtoricis, quibus non licebit caſtigare, niſi errantes? Quid ſani iis quæſtionibus reſponderi poſſit profecto non video. Diſſimulatio hic licita, alibi illicita, dici non poteſt; niſi fas ſit duplicia pondera, duplicesque menſuras, pro iis qui emunt aut vendunt, adhibere.

Octavo, illis diſſimulationibus errorum & vitiorum, factum eſt ut boni viri, ſed qui ea ratione ſcribendæ Hiſtoriæ decepti fuerant, temere profeſſi ſint ſe cum veteribus nonnullis Synodis ac Scriptoribus ſentire; a quorum tamen ſententiis procul abſint neceſſe eſt, ſi

vera ſint quæ a peritioribus Antiquitatum Eccleſiaſticarum, aut in lectione Veterum adtentioribus poſtea deprehenſa dicuntur. Ut inſigni exemplo rem illuſtrem, non amplius muſſitant viri eruditi, cum in Anglia veſtra, tum alibi, Nicænos Patres crediditſſe in Deo eſſe tres Eſſentias æternas, & per omnia pares, non unum numero Deum. Conſtans etiam fama obtinet multos inſignes viros, in ipſo Eccleſiæ Anglicanæ Clero, ita ſentire; quod & libris teſtati ſunt nonnulli, nec nupera Lege a ſumma Poteſtate damnatum eſſet, niſi fuiſſent qui defendere auſi eſſent. Quis autem neſcit non unam Eccleſiam, ex iis quæ a Sacris Romanis ſeceſſionem fecerunt, quæ omnes profitentur ſe unitatem numericam Eſſentiæ divinæ credere, in Confeſſione fidei Symbolum Nicænum admiſiſſe? Si ergo ſtare velint eo capite Confeſſionis ſuæ, oportet ut tres Naturas æternas & pares a ſe credi profiteantur, & numericam Dei unitatem repudient; aut ſi nolint hoc dogma Confeſſione ſua ejicere, neceſſe habent id delere caput, quo fidem Nicænam probari ſibi teſtantur. Nihil eſt inter hæc extrema medium, niſi excogitetur *commentum* quodpiam, *quo adfingatur commodus ſenſus* Synodo Nicænæ; quod eſſet diſſimulationem minime excuſandam, mala fide, tectum ire; quod nec poſſet fieri, in hac ſæculi noſtri luce, ſine maxima infamia. Qui laudant immodice *Auguſtinum*, & mutationem ejus ſententiæ in deterius, circa vexationem Hæreticorum, diſſimulanter prætereunt, aut etiam excuſant;

ii,

ii, niſi ſecum pugnare velint, coguntur aut diſſimulare, aut excuſare dogma Pontificiorum, quo vexationes Religionis cauſa tuentur; nam *Auguſtinus*, in Epiſtolis ad (*) *Vincentium* & *Bonifacium*, multis probare nititur vi uti licere, ad revocandos Hæreticos ad unitatem Eccleſiæ. Nemo queat aliter eas Epiſtolas interpretari, qui nolit Eccleſiæ Romanæ ludibrium debere, & in ſenſum communem graviſſime peccare. Nemo etiam poſſit objicere Pontificiis, ſe non eſſe Hæreticum; nam illi contra ſentiunt & ad ſuam Eccleſiam ſolam judicium de Hæreſi pertinere cenſent. Itaque aut eſt aperte vituperandus Hipponenſis Epiſcopus, ut fecit *Joan. Claudius*, vir eruditus; aut herba porrigenda Pontificiis. Qui autem, hanc ob ſententiam, *Auguſtinum* caſtigarint, eos meminiſſe oportebit multas eſſe Leges, in utroque Codice, plurium Imperatorum, contra Hæreticos, parum humanas; quæ non minore caſtigatione dignæ ſunt, cum ſint fœdiſſimæ maculæ, in vita Principum, a quibus ſunt latæ. Hæ tamen laudari ſolent, etiam ab iis qui Eccleſiæ Romanæ vexationes improbant; perinde ac ſi Poteſtatibus Pontificiis non liceret id facere, in ditione ſua, quod licuit olim Conſtantini Magni filiis, eorumque aliquot ſucceſſoribus. Atqui aut omnes Poteſtates vituperandæ ſunt, quæ vexant homines, theoreticarum opinionum cauſa; aut omnes abſolvendæ. Exi-

(*) *Ep. XCIII. & CLXXXV. Ed. Paris.* 1689.

Exiſtimarunt quidem prudentes viri ea incidere tempora, easque eſſe rerum alias circumſtantias, quibus ſatius eſt tacere vera quam proloqui; cum, nimirum, tacendo nihil officimus utili veritati, neque pravis moribus viam aperimus; at quando alterutrum contingat neceſſe eſt, ſi diſſimulemus, tum vero, etiam cum periculo noſtro, loquendum eſt, niſi velimus haberi Veritatis ac Virtutis proditores. *Cauſas verum tacendi*, ait recte (*) *Auguſtinus*, *longum eſt omnes quærere —— quarum tamen eſt & hæc una, ne pejores faciamus eos qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores, qui nobis aliquid tale tacentibus, doctiores quidem non fiunt, ſed nec pejores fiunt. Cum autem res vera ita ſe habet, ut FIAT PEJOR, nobis eam dicentibus, ille qui capere non poteſt; nobis autem tacentibus ille qui poteſt, quid putamus eſſe faciendum? Nonne potius eſt dicendum verum, ut qui poteſt capere capiat; quam tacendum, ut non ſolum id ambo non capiant, verum etiam qui eſt intelligentior, ipſe SIT PEJOR?* At hic ſilentio pejor fit & qui non intelligit Veteres erraſſe aut deliquiſſe, quod eorum dogmata non ſatis norit; & qui ea dogmata intelligit, ſed vera aut certe innocua eſſe putat, quia a doctis disſimulantur.

Nono, falſum eſt ullum vel minimum periculum creari fidei Chriſtianæ, vera & candida deſcriptione vitiorum, aut malorum facinorum eorum qui ſacris præfuere. Quicum-

(*) *De Bono perſever. C. XVI. n.* 40.

cumque enim Religionem Chriſtianam ſunt edocti ſciunt eam totam, nec poſtea ulla in re vel minimum mutandam, olim a Jeſu Chriſto & Apoſtolis traditam; ac proinde de illa, ex ſolis Novi Teſtamenti tabulis, judicandum; non ex moribus, interpretationibusque ſequentium ſæculorum. Mali fuerint mores multorum, qui poſtea Eccleſiis Chriſtianis præfuere; pravæ fuerint interpretationes Novi Teſtamenti ab iis in Theologiam Chriſtianam imprudenter intruſæ; quid facit hoc ad doctrinam Chriſti & Apoſtolorum, quæ in Novo Teſtamento intemerata ad nos pervenit? Vitia, delicta, errores eorum, qui Reipublicæ Legibus parere ſe velle profitentur, non poſſunt tribui Legibus ipſis; ſi Leges ſint revera iis vitiis, delictis, erroribus contrariæ. Itaque Chriſtiani eſt Hiſtorici ex Legibus Evangelii judicium ferre de iis, qui ratas eſſe voluerunt, quamvis vita eas minime expreſſerint; non vero ex iis quæ facta, aut dicta ſunt a Sacrorum Præfectis, de præſtantia illarum Legum judicare. Ita ſe geſſerunt ceteri omnes Hiſtorici, qui numquam putarunt ad contumeliam Legum pertinere, ſi pravis Magiſtratibus earum contemtus exprobraretur. Quis non rideret Hiſtoricum, qui diceret ſe ob reverentiam Legum, ne eas parvi facere videretur, omiſiſſe quæ contra eas admiſſa ſunt a Magiſtratibus, aut ea ſtudioſiſſime excuſaſſe? Imo vero ejuſmodi diſſimulationes, aut interpretationes violentæ crederentur oriri ex mero Legum contemtu; quarum obſervationem magni non feciſſet

 Hiſto-

Hiſtoricus. Crederetur ſcripſiſſe non ad defendendam majeſtatem Legum, non ad Reipublicæ uſum; ſed in gratiam factioſorum Magiſtratuum, qui poſthac vellent Leges impune perfringere. Simile neceſſe eſt feratur judicium, de iis Hiſtoricis Eccleſiaſticis, qui vitia & errores diſſimulant aut excuſant eorum, qui Eccleſiaſticas Dignitates obtinuere. In gratiam eorum, qui vitiis & erroribus præpediti fuerunt, aut poſthac erunt, non Reipublicæ Chriſtianæ, aut Evangelii, Hiſtorias ſuas ediderunt.

Poſtremo, libera & candida Veritatis expoſitio, in hiſce rebus, ſummæ eſt utilitatis, duplici de cauſa. Primo, hinc colligunt Lectores quanta ſit Legum Evangelicarum præſtantia, quarum obſervans Hiſtoricus a dicenda Veritate deterreri non poteſt. Deinde hac ratione quam optime diſtinguuntur divinæ Leges a pravis opinionibus atque conſuetudinibus; quæ ſi contra miſceantur, timendum eſt ne iniquitate ingenii humani, propter mala miſta bonis, utraque nullo diſcrimine rejiciantur. Dum vident homines dubiæ fidei, propter bona, defendi aut extenuari mala; quaſi vitia Antiſtitum neceſſe ſit condonari ſanctitati Religionis Chriſtianæ, quam conculcant; ſuſpicantur non cauſam agi Chriſti, ſed vitiorum, nec ſemper falluntur.

At hiſce objiciunt nonnulli, aperta illa & rigida profeſſione Veri, ludibrio exponi Sacrum Ordinem, ejus auctoritatem collabi, reverentiamque ei debitam exſtingui. Verum ri-

rideri non poteſt Ordo reverendus, propter vitia aut delicta nonnullorum; magis quam regia dignitas, quia libere notantur vitia & prava facinora priſcorum Regum. Diſtinguendæ ſunt auctoritas & dignitas reverendi Ordinis, quæ intemeratæ ſemper eſſe debent, quæcumque ſint ſingulorum peccata aut hallucinationes; ab exiſtimatione, famaque uniuſcujusque, quæ bona eſſe non poſſunt, niſi bonorum, & eruditorum, apud populos qui ſciunt quid virtus, quidve eruditio ſit. Ut vero quod de nonnullis minus bonis dicitur dignitatem Ordinis non minuit: ſic nec reverentia, quæ Ordini debetur, velum eſſe poteſt, quo ſingulorum peccata tegantur. Alioqui res omnium ſanctiſſima ſiparium haberetur, quo homines tecti jura divina atque humana impune violare potuiſſent; quod demum eſſet longe contumelioſisſimum non jam hominibus, ſed ipſi Sacro Ordini. Eo tandem deveniunt diſſimulatores, ut & homines & Ordinem ipſum infament, dum eos defendere conantur.

Verum ſpretis, inquiunt, antiquis illis Sacrorum Antiſtitibus, ſpernuntur & hodierni; iisque contemtis; ipſa contemnitur Religio. At ſperni non poſſunt, qui nunc ſunt revera laude & reverentia digni, ſi Veritas de Veteribus exponatur; a qua nihil fuit umquam Virtuti, nihil umquam Eruditioni timendum. Quod ſi forte eſſent digni, qui ſpernerentur, an vellent eos magni fieri, & conculcari propterea Veritatem? Falſum præterea eſt contemtum nonnullorum ad omnes omnino pertinere. Falſum eſt quoque ſequi contem-

nendam eſſe Religionem, eo quod nonnulli Præſides Sacrorum ejus ſatis periti, aut ſatis obſervantes fuiſſe negantur; quamquam non diffiteor malos mores & errores nonnullorum Eccleſiaſticorum hominum, malis occaſionem præbere de Religione male ſentiendi. At huic incommodo obviam eundum eſt, non pudendis ac periculoſis disſimulationibus, quibus etiam modeſta & Veri amantia ingenia quam maxime offenduntur; ſed oſtendendo ut vitia civium Legibus tribui plerumque nequeunt: ſic nec delicta Chriſtianorum, cujuſcumque ſint Ordinis, Religioni officere poſſe, apud æquos Judices, ut jam antea dixi. Quod facile eſt, honorificum Religioni, gratum omnibus bonis, & utile Reipublicæ Chriſtianæ. Sin vero malimus disſimulare aut excuſare caſtigatione digna in ſingulis, rem difficillimam adgrediemur, turpem Religioni, gratam malis quibuſque, qui eam infamari, corrumpi ac periclitari eo modo gaudebunt, & ſummopere noxiam univerſo Chriſtianiſmo.

Hæc paullo pluribus diducenda mihi putavi, non quaſi Tibi, Reverendissime Præsul, aut aliis bonis atque eruditis viris minus perſpecta; ſed quia mihi res eſt cum homine, qui ita loquitur, ut qui contraria omnia ſentiret. Dicet hæc eſſe notiſſima, nec a ſe negata; ſed interea in me invectus eſt, quaſi omnia quæ dixi eſſent falſa, ut ſingulorum examine liquebit; quod in aliis litteris adgrediar, ne hæ ſint æquo prolixiores. Vale.

Dabam Amſtelodami III. Nonas Julias
cIↃ IↃ c xcix.

EPIS-

EPISTOLA VI.

A Clerico *non eſſe traductum Eccleſiaſticum Ordinem, eo quod & privatorum & Synodorum etiam delicta nonnulla notarit. Conſtantinum Magnum & Conſtantium ejus filium fuiſſe ſæpe inſtrumenta alieni affectus. Quam neceſſario mali mores Eccleſiaſticorum hominum ſint in Hiſtoria Eccleſiaſtica memorandi, & præſertim in recenſione Scriptorum Auctoris antiqui, qui in eos invectus eſt. Exemplum* Iſidori *Peluſiotæ, quod* Clericus *ſequi potuit & debuit.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

Superioribus meis ad Te litteris, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, oſtendere conatus ſum illicitas prorſus eſſe disſimulationes omnes in Hiſtoria Eccleſiaſtica, non minus quam in aliis; contra quam volunt, aut certe faciunt, Religionis vel Antiquitatis obtentu, homines nonnulli, qui rem non ſatis expendiſſe videntur. Nunc ad ſingulas objectiones Viri Eruditi veniam, qui mihi grandem litem ſcripſit, quod in Vitis Gallicis Veterum nonnullorum Scriptorum Eccleſiaſticorum auſus fuerim ſcapham ſcapham vocare.

In Epiſcopos, inquit, *omnemque Ordinem Clericalem acrius animadvertit, quos veluti præjudiciis in conventibus ſuis Synodalibus mire occæcatos traducit; hacque præ Laïcis prærogativa gaudentes, quod ſimul & partes poſſint eſſe & judices; quod maximis etiam Principibus imponere iisque tanquam inſtrumentis abuti ſoleant.* Laudat, hanc in rem, præſertim paginas Verſionis Anglicæ; qua cum caream, difficilius loca ad quæ reſpicere forte voluit animadverti. Attamen cum relegerim vitas Gallicas, & norim quid ſcripſerim, mentem meam & Scripta tuebor, quam commodisſime potero. Ante omnia, pernego me in ORDINEM ipſum Eccleſiaſticum quidquam dixiſſe; hoc eſt, in formam ipſam Regiminis Epiſcopalis, quam numquam vituperavi, & pluris etiam fecerim quam Presbyterianam, ſi modo intra limites Evangelicos contineatur. At nonnulla dixi in homines, qui mihi videbantur abuti dignitate atque auctoritate ſua; quod niſi dicere liceat, ex Hiſtoria Eccleſiaſtica eliminandus eſt omnis candor, Veritatisque amor, quotieſcumque delicta hominum Eccleſiaſticorum nobis occurrent.

Bibliothecæ Univerſalis p. 441. T. x. in quo vita *Euſebii* habetur, obſervavi Patres Concilii Nicæni non uſque adeo Arianis confutandis, Canonibusque condendis occupatos fuiſſe, ut privatarum litium immemores esſent, quod probo ex *Sozomeno* Lib. I. c. 17. ubi inſignis habetur Hiſtoria, quæ disſimulanter ab Hiſtorico præteriri non poterat, ſine gra-

gravi in Leges Hiſtoricas delicto. Ideoque nuperus Scriptor Benedictinus Vitæ *Athanaſii*, ad ann. CCCXXV. *num.* 5. poſt narratam convocationem Synodi, *nec defuere*, inquit, *qui oblatis Conſtantino libellis, quoſdam Epiſcoporum reos agerent. Arianine an Catholici fuerint, nullius antiqui Scriptoris teſtimonio compertum eſt; ſed arbitrantur, poſt* Baronium, *Recentiores pene omnes id rei nonniſi Arianis Epiſcopis adſcribi poſſe; qui infeſto ſemper in reliquos animo, nullum non querimoniæ argumentum aucuparentur. Verum ſi ſeſe ita res habuit, quid cauſæ eſſe poſſit quod* Rufinus, Theodoretus & Sozomenus *Arianorum nomen taceant? An eorum exiſtimationi conſultum voluere, qui nihil non aſperum in Eccleſiaſticæ doctrinæ corruptores, paſſim per Scripta ſua, conſpergunt? Unde in incerto res verſatur*, &c. Sic eruditus Monachus, & candidior Canonico Windeſorienſi, rem profert; quam hic in Vitis Anglicis *Euſebii* & *Athanaſii* prudenter, ut putat, prætermiſit. Hæc aliaque id genus aut verbotenus e Veteribus deſumta, aut ex rebus ipſis collecta mihi exprobrat *Caveus*, quaſi acriores animadverſiones in Eccleſiaſticos. At quæſiverim ab illo verane, an falſa ea cenſeat? Si vera putat, non eſt cur queratur, niſi Veritatis in Hiſtoria Eccleſiaſtica inimicum ſe eſſe profiteatur. Si falſa, ea confutet, oſtendatque ex quibus arcanis libris reſciverit illius ævi Sacerdotes meliores fuiſſe, quam deſcribuntur a priſcis Hiſtoricis, aut quam res ipſa docere videtur.

Pari jure, mihi exprobrat quod de nonnullis

lis Synodis ea ſcripſerim, quæ me de iis male ſentire oſtendant. Quod adeo non nego, ut apud ipſum *Caveum* propterea gloriari poſſim. Duo loca in margine indicat, alterum ex Vita *Euſebii*, alterum ex Vita *Gregorii*. Prior eſt pag. 468. T. x. *B. U.* ubi narratis rebus geſtis in Synodo Tyria anno cccxxxv. contra *Athanaſium* coacta, & in qua iniquiſſime damnatus eſt, hoc æquiſſimo judicio narrationem claudo: *Sic Epiſcopus Alexandrinus ab inimicis, qui judices ejus fuerunt, damnatus eſt: quemadmodum Arius Anathemate percuſſus fuerat ab Athanaſii deceſſore Alexandro, aliiſque Epiſcopis, qui antequam Concilium convocaretur, ei palam adverſati fuerant. Idem factitatum, in omnibus ferme Epiſcoporum cœtibus, qui ab illo ævo ſunt coacti: nam ſingulari jure, præ Laïcis, gaudent Eccleſiaſtici, quo ſimul adverſarii & legitimi judices eſſe poſſunt.* An negabit *Caveus*, in Synodo Tyria, Arianos qui adverſarii erant Athanaſii, ob decreta Nicæna, judices & quidem iniquiſſimos in ejus cauſa ſediſſe? Non poteſt, niſi oſtendat quæcumque de illa Synodo narrantur, falſa eſſe; quod non putat, ut liquet ex Sect. V. Vitæ Anglicæ *Athanaſii*, ubi hanc Hiſtoriam narrat. Arium ab Alexandro, cum quo diſceptare cœperat, & cujus iram proinde ſibi contraxerat, damnatum nemo negaverit qui legerit Hiſtoriam illius ævi, aut inſpexerit loca Veterum a nobis, in *Euſebii* vita, prolata, aut indicata. Hic de opinionibus utriuſque non ago, quæ, ſi multis jam credimus, æque

fer-

ferme diffidebant a Vero; cum Alexander tres Naturas aut Mentes divinas pares, Arius tres impares eſſe contenderet. Ago de ſola forma judicii, & quæro annon Alexander judex de Ario ſederit, cum ejus adverſarius fuiſſet? Sedit ſine dubio, imo jure ſediſſe cenſetur, & ſic ſemper fecerunt deinceps in Synodis Epiſcopi. Quamvis acerrime contendiſſent cum iis, qui erroris arguebantur, quamvis eos ad Synodos detuliſſent; annon ſemper moris fuit ut judices ſederent, æque ac ſi quid ſibi placeret ne nutu quidem antea ſignificaſſent? Quis nunc ergo negarit, in jure Eccleſiaſtico, judices & adverſarios eoſdem eſſe poſſe? Non quæram qua ratione ei graviſſimo incommodo occurri queat; ſed rem non poſſe negari contendo. Quod ſi vera eſt, cur *Caveus* propterea invidiam mihi facere conatur? An tam male ſentit de Anglis Præſulibus, aliiſque popularibus ſuis, ut Veritate manifeſta eos poſſe offendi ſperet? Viderit ille, nam ad me quod adtinet, ſatis habeo id quod dixi falſitatis argui non poſſe.

Alter locus eſt, in Vita *Gregorii Nazianzeni*, *Tom. XVIII. B. U. p.* 108. *& ſeq.* in quo deſcripſi, poſt ipſum (*) *Caveum* & alios, quam inique expulſus ſit a Synodo Conſtantinopolitana; deinde addidi judicium *Gregorii Nazianzeni*, cum de ea Synodo, tum etiam de aliis. Ad rem ipſam quod adtinet, plura non dixi quam *Caveus*, quamvis ex *Gregorio Nazianzeno* quædam paullo diſtinc-

tius

(*) *Sect. VI. Vita Gregorii.*

tius expreſſerim. Fateor me non intelligere, cur non licuerit mihi dicere, quæ licuit Viro Erudito. Si falſa quidem dixiſſet, non diffiterer me eum ſequutum, nec tamen ejus exemplo defendi vellem, aut palinodiam ullam recuſarem; ſed vera dicenti cur adſentiri non licuerit, ac ſimilia proferre, ſine invidia, nondum capio. An *Caveus* non recordatur ſimilia a ſe, de Synodo Conſtantinopolitana, deque *Gregorio Nazianzeno* ſcripta? An jus hoc ſibi ſoli ſingulare eſſe putat? Profecto conjectura adſequi non poſſum, cur in me reprehendat, quod ab ipſo factum eſt.

Profert dein verba mea Gallica ex vita *Euſebii*, *T. X. B. U. p.* 460. quæ ita Latine verto: *At profecto tunc temporis Imperator* (Conſtantinus) *pauca ſponte ſua faciebat, merumque erat nonnullorum Sacerdotum inſtrumentum; quod nimis ſæpe, etiam maximis Principibus, contigit.* Primum agam de Conſtantino, deinde de ceteris. Confirmo igitur quod de Conſtantino dixi, rebus ipſis. (*) Primum ſummopere ſprevit controverſiam inter Alexandrum & Arium exortam, quos dixit contendere ὑπὲρ τινὸς ματαίου ζητήματος, *de ſtulta quadam quæſtione*, & idem re ipſa ſentire. Satis eruditus non erat, ut per ſe auderet judicium de re ejuſmodi ferre, & videtur omnino quiſpiam, Ario ab auctoritate Alexandri timens, quæſtionis momentum extenuaſſe, apud Conſtantinum. Euſebium Nico-

(*) *Socrat. Lib. I. c.* 7.

comedienſem hac de re conſultum, non inepte conjicit Scriptor Vitæ *Athanaſii*, Operibus ejus nuper præfixæ, ad annum CCCXXIV. quod litteræ Conſtantini ſint Nicomediæ datæ. Anno ſequente CCCXXV. idem Imperator, ſuffragia plurium in Synodo Nicæna ſequutus, Arium ab ea damnatum acerbiſſime inſectatus eſt. At iterum anno CCCXXXI. Arium in conſpectum ſuum admiſit, artibus Presbyteri cujusdam, qui Conſtantiæ Auguſtæ carus fuerat, juſſitque in Eccleſiam recipi anno CCCXXXII. Athanaſio, ni faceret, exſilium minatus. Verum anno CCCXXXV. cum Athanaſius a Synodo Tyria damnatus fuiſſet, Conſtantinus graviter Synodum caſtigavit, & honorifice, in litteris ad eam datis, de Athanaſio loquutus eſt. Exſtant in Apologia contra Arianos *Athanaſii* Operum T. I. p. 201. Ed. nuperæ Pariſienſis. Sed cum Ariani eum inſimulaſſent, apud Conſtantinum, quaſi minatus eſſet intervertere commeatum frumenti, quod Alexandria Conſtantinopolin quotannis mittebatur; illico in exſilium eſt in Galliam miſſus. Noluit tamen ab Arianis Epiſcopum ullum ejus loco ſubſtitui, graviterque eos propterea increpuit. Summa hæc inconſtantia, in eadem cauſa, liquido oſtendit Conſtantinum aliorum ſuggeſtionibus mollitum, aut exaſperatum, non ſponte ſua & cognitione cauſæ, quaſi ventis adverſis huc illuc actum fuiſſe. *Permirum ſane*, inquit eruditus Benedictinus, ad annum CCCXXXV. n. 28. *tanta pietate & æquitate Principem eo calumniis maledicorum adductum, ut ne quidem ex-*

ſpec-

ſpectata defenſione, inſontem virum pellerit in exſilium. Verum criminis opportunitate, ita Imperatoris animum occupavit Euſebius, ut perquam difficilis aditus veritati relinqueretur. Id eum non ſupplicii cauſa feciſſe adfirmat Conſtantinus junior, ſed quo virum eriperet inimicis magnopere ſævientibus. At licet Conſtantini facilitate nonnunquam Euſebius ad libidinem abuteretur; non tamen ejus animus eo usque Euſebii placitis deditus erat, ut in ejus gratiam, quam exiſtimaret inſontem, ſolum vertere juberet. Quod ſane perſpicuum ex ejus ad Epiſcopos Epiſtola, ubi acriter objurgat illos, quod Athanaſium abdicaſſent. Quamobrem veroſimilius arbitramur hæc dixiſſe Conſtantinum juniorem, ut Patris memoriæ conſuleret, utque pulſi Athanaſii iniquitatem & invidiam minuere ſaltem poſſet. Næ ita in Athanaſium exaſperatum Conſtantini animum narrant Ægyptii Præſules, ut ex ſola Numinis providentia factum putent, quod exſilio tantum, non capite, virum mulctaret. Hæc & alia habet vir eruditus, ex quibus patet Conſtantinum nimis facilem Eccleſiaſticorum criminationibus aurem præbuiſſe. Quod & liquido colligere eſt, non tantum ex vita noſtra *Euſebii*, ſed & ex ipſius *Cavei* Athanaſiana.

Cum res de Conſtantino negari nequeat, quin de nimis multis aliis magnis Principibus ſit æque vera nemo, niſi hoſpes in Hiſtoriis, inficiari ſuſtineat. Non difficulter fatebitur *Caveus*, Conſtantium, exempli gratia, Conſtantini F. inſtrumentum fuiſſe in manibus Arianorum, quo adverſarios, dum regnavit, ma-

male haberent; quod & de Valente ſatis conſtat. Quis Proteſtantium neſcit Reges & Principes Pontificios ſolere eſſe organa Pontificii Cleri, ad vexandos aliter ſentientes? Hoc quam verum ſit, maximo ſuo malo, experti ſunt populi Anglis & Belgis vicini, & ipſi etiam Angli. Quid ergo in meis verbis carpere merito potuit, aut invenire, quo mihi odium crearet? Profecto nihil inveniſſet, niſi carpendi libidine, præter modum, exarſiſſet.

Pergit vero exprobrare mihi dicta, quæ, pro more ſuo, diſſimulata mallet: *Eccleſiaſticorum vitia, avaritiam, ambitionem, dominandi libidinem, Sacerdotii & Epiſcopatuum aucupationem, ſuperbiam, iracundiam, lites & jurgia pro nugis, nulliusque momenti rebus, idque ſub ſpecioſo fidei defendendæ prætextu, ex* Baſilio *&* Nazianzeno *luculenter exponit.* In margine notat varia loca Vitæ *Gregorii Nazianzeni.* Vide pag. 56. T. XVIII. B. U. Si Vir Doctus quereretur me falſi quidpiam, contra venerandam Antiquitatem, protuliſſe, proptereaque indignaretur, non mirarer; nihil enim in Hiſtoria gravius committi poteſt, quam cum quidpiam fingitur. Si Dei atque hominum fidem adpellaret, ob turpem diſſimulationem, qua malos homines pro bonis venditaſſem; memet ipſe damnarem, querelasque ejus juſtas eſſe exiſtimarem. Si levi auctori aut cujus Veritatem ignorari, vel corrumpi interfuiſſet, ſine examine ac temere, credidiſſem de re gravi, & quaſi teſtem fide dignum eum protuliſſem; non

poſſem diffiteri eſſe cur a *Caveo* inſcitiæ & temeritatis arguerer. Verum ex *Gregorio Nazianzeno*, & ſolis ferme ejus verbis mores Eccleſiaſticorum ejus ævi pinxi, nec teſtem graviorem adducere potui. Igitur neque mendacii, neque disſimulationis, neque temeritatis inſimulari potui, quæ vitia ſola poſſunt Hiſtorico objici. Sed video, niſi fallor, quid ſit. Meam παῤῥησίαν ferre non potuit *Caveus*, & quia *Gregorio Nazianzeno* indignari non auſus eſt, iram in me ſuam convertit. Hic quæſo adtendas, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, hominis iniquitatem. Conſilium mihi fuit in Vitis aliquot Patrum, quas in *Bibliotheca Univerſali* Gallice edidi, Vitas eorum ita ſcribere, ut non modo quæ iis contigiſſent candide narrarem, ſed etiam ut eorum Opera diligenter recenſerem; quoad ejus fieri poſſet, in Vitis exiguo Volumini inſerendis. Rem præſtiti ea fide, ac brevitate, quæ multis placuerunt; niſi me amici fallunt, exemplariumque celer venditio decipit. Probe novi Anglicam etiam Verſionem, haud male a popularibus veſtris exceptam; niſi a *Caveo* ejusque, ſi qui ſunt, ſimilibus; qui indoluerunt (ut videtur, neque enim aliud conjicere poſſum) quod nimis aperte dicerem, quod maxima ex parte ſilentio involvebant; & quod Vitas a me ſcriptas legentes, conferentesque cum *Caveanis*, intellecturi eſſent multa ſibi eſſe diſſimulata.

Non repetam hic quæ in aliis litteris dixi, de fœda illa & periculoſa conſuetudine diſſimulandi in Hiſtoria Eccleſiaſtica; ſed duo quæ-

quæram, annon deſcriptio morum Eccleſiaſticorum hominum illius ævi pertineat ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam Sæculi IV? Item an graviſſimæ querelæ de eorum vitiis, quæ querelæ paſſim leguntur in Operibus *Gregorii*, poſſent ab eo prætermitti, qui adgreſſus eſſet ſcribere non tantum de Vita, ſed & de optimi viri Scriptis?

Prius, ut mihi quidem videtur, non poteſt negari. Cum enim ex vitiis aut virtutibus hominum profluant eorum recte aut ſecus facta, hæc ſine illis intelligi nequeunt; adeoque de utriſque agere debet Hiſtoria. Propterea ab omnibus laudatur C. *Salluſtius*, ob adcuratas deſcriptiones collapſorum morum, in Romana Republica; ſine quibus pæne incredibilis viſa fuiſſet conjuratio Catilinaria, & longa illa Jugurthini belli, quod brevi alioqui potuiſſet confici, mora. At quia ſcimus longe maximum fuiſſe luxum Romanorum, ac proinde ingentem alienæ pecuniæ cupiditatem, quæ eſt luxus perpetua comes; quia ſcimus mores nobilitatis Romanæ, ea ætate, fuiſſe perditisſimos; nihil tam fœdum ac ſceleratum eſt, in utraque Hiſtoria, quod incredibile nobis videatur. Similiter niſi ſciremus ex *Gregorio*, quænam fuerit indoles multorum Sacerdotum illius ævi; vix impetrare poſſemus a nobis ut nonnulla crederemus, quæ ea tempeſtate contigerunt. Exempli cauſa, ſchiſma dicitur fuiſſe in Eccleſia Antiochena, non modo inter Nicænis placitis addictos & Arianos, ſed & inter priores ab anno CCCLXII, quo Lucifer Paulinum Preſ-

byterum Epiſcopum, intempeſtive, conſecrarat, quamvis jam eſſet illic Meletius Nicænarum partium Epiſcopus. Ab eo tempore, (*) cum neuter Epiſcopatu cedere vellet, Schiſma perduraverat ad annum usque ccclxxxi. quo habita eſt Conſtantinopolitana Synodus. At convenerat inter partes, ei, qui ſuperſtes foret, ſoli relictum iri Antiochenam Eccleſiam, nullo alio ſucceſſore electo. Cum autem ad Synodum ſe contuliſſet Meletius, Conſtantinopoli obiit. Itaque actum in Synodo, de redigendis in concordiam, ſecundum illud prius pactum, diſſidentibus Antiochenis. At homines factioſi cœperunt novam electionem in Synodo poſcere & Flavianum quidem Meletio, contra jus & fas, & ſpreta prorſum Eccleſiæ pace, ſubſtituendum contendebant. Ibi *Gregorius* ſententiam dixit de componendo diſſidio, qua illis ſatisfactum iri putabat; nimirum, cenſuit Paulino, ætate confecto, ſoli relinquendam Antiochenæ Eccleſiæ curam; quo vita functo, diſſidentes in locum unum coacti, communibus ſuffragiis, eſſent unum Epiſcopum ſibi electuri. Nihil fœdius erat tam longo Schiſmate, ex quo colligere licebat Antiochenum Clerum minime pacis amantem fuiſſe, & Epiſcopalis dignitatis æquo avidiorem. Nihil turpius facere potuit Synodus, quam pudendum Schiſma fovere; cum præſertim ratio iniri poſſet, qua utrisque partibus ſatisfieret, & quam *Gregorius* proloquutus fuerat. Attamen Sacerdotes

(*) *Vide Vitam* Gregorii.

tes, quos merito vocat *Gregorius* (*) σπουδαρχίδας, & αὔρας φυσώσας τὴν ἐνημμένην φλόγα, *ſtudioſos imperii*, & *auras flantes accenſam flammam;* Sacerdotes, inquam, optimo conſilio ſpreto, ſucceſſorem Meletio ſuffecerunt Flavianum. Qui potuerunt ita ſe gerere, eos profecto oportet fuiſſe quales deſcribit *Gregorius;* cujus verba ſignificantiora multo ſunt & plura iis, quibus Gallice rem expreſſi. Nihil enim eſt in narratione mea, quod æquet vim horumce verborum, quibus deſcribit eos, qui prudenti ejus conſilio ſurdam aurem oppoſuerunt: (†)

Δῆμος κολοιῶν εἰς ἓν ἐσκευασμένος,
Τύρβη νέων τις, καινὸν ἐργαστήριον,
Λαίλαξ κόνιν σύρουσα, πνευμάτων στάσις,
Οἷς οὐδ' ἂν ἠξίωσε τῶν τις ἐντελῶν
Φόβῳ τε θείῳ καὶ θρόνῳ δοῦναι λόγον,
Ἄτακτα παφλάζουσιν, ἢ σφηκῶν δίκην
Ἄττουσιν εὐθὺ τῶν προσώπων ἀθρόως.

Plebs gracculorum in unum collecta, turba quædam juvenum, nova taberna, turbo pulverem trahens, ventorum ſeditio, cum quibus nemo eorum, qui timore Dei & ſede epiſcopali ornati erant, colloqui dignatus eſſet, ſine ordine garrientibus, aut veſparum more illico & confertim vultum involantibus.

L 3 Alia

(*) Tom. II. p. 25. *in Carmine de vita ſua.*
(†) *Ibid.* p. 27.

Alia multa habet æque aſpera, aut aſperiora, in eodem Carmine de Vita ſua; ſed iis elogiis digni erant, qui eum Conſtantinopolitana ſede deturbarunt, ut ei Nectarium ſubſtituerent; quod ſine indignatione nec legi, nec narrari poteſt, quamvis ceteroquin hoc tam turbulentem Concilium merito Macedonium damnarit, & Oecumenicum habeatur. Legatur & hanc in rem *Gregorii* querela de Epiſcopis, quæ Latine tantum edita fuerat a *Joanne Leunclavio*, ſed quam Græce etiam emiſit in lucem *Jac. Tollius*, Ultrajecti, anno 1696; nec videbor amplius aſperrima quæque excerpſiſſe, in Vita Gallica *Gregorii*. Si hæc prætermittantur in Hiſtoria Sæculi IV. adeoque prætermittenda, neſcio quem in finem, cenſeantur; non video cur in aliis Hiſtoriis diſſimulationes vituperari queant, & cur non liceat etiam peſſimos homines deſcribere non quales fuerunt, ſed quales eſſe debuerunt.

Poſterius meum quæſitum fuit, an liceret diſſimulanter omittere quæ de moribus Eccleſiaſticorum habet *Gregorius* Opera ejus diligentius recenſenti, eorumque argumenta ſingillatim tradenti.

Quod nemo adfirmarit qui legerit Opera *Gregorii*, ſciveritque frequentiſſimas eas eſſe & gravisſimas apud illum querelas. Si quis adgrederetur nos docere quid ſit obſervatu dignum in Epiſtolis *Iſidori Peluſiotæ*, an poſſet omittere acerrimas caſtigationes Epiſcoporum Ægyptiorum & Presbyterorum, ex quibus maxime adparent optimi illius viri παῤῥησία & ſtudium virtutis?

Di-

Dicendum omnino eſſet quod judicium tulerit de Theophili Alexandrini indole, & facinore adverſus Joannem Conſtantinopolitanum, cui ob eloquentiam *Chryſoſtomi* nomen inditum: Ἡ γείτων Αἴγυπτος, inquit, συνήθως ἠνόμησε, —— τῇ λιθομανῇ γὰρ καὶ χρυσολάτρην περιβαλλομένη Θεόφιλον, τέσσαρσι συνεργοῖς, ἢ μᾶλλον συναποστάταις ὀχυρωθέντα, τὸν θεοφιλῆ, καὶ θεολόγον κατεπολέμησεν ἄνθρωπον: *Vicina Ægyptus, pro more ſuo, nefarie ſe geſſit —— mittens enim amore lapillorum furentem, & auri cultorem Theophilum, firmatum quatuor ſociis aut potius una transfugis, expugnavit hominem pium ac Theologum.* Lib. 1. Ep. 152.

Non omittenda eſſent monita libera & juſta, quibus Cyrillum, Theophili ſucceſſorem, in Epheſina Synodo æqui atque iniqui rationem exiguam habentem, ad officium revocare conatus eſt. Προσπάθεια μὲν, inquiebat, οὐκ ὀξυδορκεῖ, ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὁρᾷ: *præpoſterus quidem favor non acute cernit, odium vero nihil omnino videt.* Tum pergit, ut intelligamus quo ſpectet egregia ſententia, a qua Epiſtolam ad Cyrillum orditur. Εἰ τοίνυν ἑκατέρας λήμης βούλει καθαρεῦσαι, μὴ βιαίας ἀποφάσεις ἐκβίβαζε, ἀλλὰ κρίσει δικαίᾳ τὰς αἰτίας ἐπίτρεψον· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁ πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως, καταβῆναι καὶ τὴν κραυγὴν ἰδεῖν Σοδόμων φιλανθρώπως ηὐδόκησεν, ἡμᾶς ἀκριβοῦς ἐρεύνης διδάσκων ὑποθέ-

σιν· πολλοὶ γάρ σε κωμῳδοῦσι τῶν συνειλεγμένων εἰς Ἔφεσον, ὡς οἰκείαν ἀμυνόμενον ἔχθραν, ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξως ζητοῦντα· Ἀδελφιδοῦς ἐστι, φασὶ, Θεοφίλου, μιμούμενος ἐκείνου τὴν γνώμην. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος μανίαν σαφῆ κατεσκέδασε τοῦ θεοφόρου καὶ θεοφιλοῦς Ἰωάννου, οὕτως ἐπιθυμεῖ καυχήσασθαι καὶ οὗτος. εἰ καὶ πολὺ τῶν κρινομένων ἐστὶ τὸ διάφορον: *Quapropter ſi ab utraque lippitudine purus eſſe vis, noli violentas ſententias ferre; verum criminationes juſto judicio committe. Quare & Deus qui omnia novit, antequam ſint, cenſuit deſcendendum eſſe & videndum clamorem Sodomorum; nos docens oportere adcuratum examen adhibere. Multi enim, ex iis qui ſunt Epheſum coacti, te traducunt, ut privatam perſequentem inimicitiam, non quæ ſunt Chriſti recta ſententia quærentem. Sororis Theophili, inquiunt, filius eſt, qui ejus animum imitatur; ut enim ille manifeſtum furorem effudit in religioſum ac Deo amicum Joannem; ſic & hic ſuperbire geſtit, quamvis eorum qui judicantur multum ſit diſcrimen Lib. I. Ep.* 310. Non minus libere contendendi libidinem in *Cyrillo* alibi caſtigat, ubi hiſce verbis eum adloquitur: Ἵνα τοίνυν κἀγὼ μὴ κατακριθῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ μὴ κριθῇς, παῦσον τὰς ἔριδας· μὴ οἰκείας ὕβρεως ἄμυναν, ἣν παρὰ θνητῶν κεχρεώστησαι, ζῶσαν ἐκκλησίαν μεθόδευε, καὶ αἰώνιον αὐτῇ διχόνοιαν ἐν προσχήματι εὐσεβείας κατασκεύαζε: *Quamobrem ne*

ne & ego condemner, & tu judicium divinum ſubeas, deſine contendere. Ne privatæ contumeliæ ultionem, qua a mortalibus tamquam ære alieno obſtrictus es, in viventem Eccleſiam arte deriva, nec æternam ei diviſionem obtentu pietatis crea. Ep. 370. ejuſdem Libri. Quam hæc ſint libera monita ii intelligunt, qui ſciunt *Iſidorum* ſurdo cecinisse; quod hominum genus monitionum eſt impatientisſimum.

Minime etiam prætermittenda eſſent, quæ habet vir conſtantisſimus, de Euſebio, Peluſiotarum Epiſcopo, & nonnullis ex ejus Clero. Pauca eorum adtingam, nam, ſi omnia colligerentur, vel ſola non exiguam Epiſtolam implerent. Euſebius ergo ὁ κατ' ἀντίφρασιν τῆς ἀσεβείας Εὐσέβειον ἑαυτὸν καλέσας —— φαυλόν τι καὶ πεπατημένον πρᾶγμα τὴν ἱεροσύνην ἡγησάμενος, καὶ τοῖς τὰ αὐτὰ αὐτῷ δρῶσι ταύτην νέμειν τολμᾷ τοὺς μὲν πάσης τιμῆς ἀξίους ἐξοστρακίζων, τοὺς δὲ μηδ' ἐν λαϊκοῦ τάξει τελεῖν δικαίους, εἰς τὸ σεπτὸν θυσιαστήριον ἀνάγων, διπλῆ τοῦτο, τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, καθυβρίζων, τῷ τε τοὺς ἀξίους ἀπείργειν, τῷ τε τοὺς ἀναξίους ἐγκρίνειν: *cum per impietatis antiphraſin ſe ipſum Euſebium adpellarit —— rem vilem eſſe & conculcatam ſacerdotium ratus, iis qui ſimilia ipſi faciunt tribuere id audet, dignos omni honore expellens, eos qui ne in laicorum quidem ordine cenſeri digni ſunt ad venerandum altare ſubvebit, ac duplici contumelia, quantum in ſe eſt,*

 id

id adficit; quod & dignos arceat, & indignos adlegat. Idem vendebat ſacerdotia, ut liquet ex Epp. 26. & 151. Lib. I. incolas pellebat Peluſio, Epp. 39, 119, 120. Lib. I. ædificabat tamen illic Eccleſiam, ſed ex rapto. Epp. 37. & 113. Lib. I. erat ſuperbus & ignarus Ep. 45. Lib. IV.

Pasſim etiam gravisſime invehitur in Zoſimum, & Maronem Presbyteros, qui in Peluſiotarum Eccleſia Sacerdotium emerant, in Lucium Archidiaconum & alios, quos neceſſe eſt ſceleratisſimos homines fuiſſe. Zoſimus præſertim ei eſt *vitii promptuarium, impudentiæ theſaurus*, ταμεῖον κακίας, θησαυρὸς ἀναισχυντίας, Lib. II. Ep. 108; *vitia omnia in ſe habens, virtutis ne veſtigium quidem ullum, ab hominum genere excludendus, ut bellua humanam formam gerens, aut peſtifer dæmon, naturæque hoſtis:* πάντα ἐλαττώματα ἐν αὐτῷ ἐχόμενον, κατορθώματος δὲ οὐδὲ ἴχνος ἐκεῖνον τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀπεδοκίμαζον γένους, καὶ ἀνθρωπόμορφον θηρίον, ἢ δαίμονα ἀλάστορα, καὶ τῆς φύσεως ἐχθρὸν ὠνόμαζον· Lib. III. Ep. 248. Talibus elogiis eum pasſim ornat, & ſevere omnis generis Sacerdotes caſtigat. Ex quibus caſtigationibus intelligere eſt Ægyptiarum Eccleſiarum miſeram fuiſſe conditionem, in qua tales viri ferebantur, in muneribus Eccleſiaſticis: atque inde ortæ ſunt earum, hac & ſequentibus ætatibus, calamitates.

Non eſſet etiam disſimulandum querelas *Iſi-*

Iſidori non ſpectare paucos tantum Epiſcopos, aut Presbyteros in Ægypto, ſed magnum eorum numerum, ut liquet ex Ep. 21. Lib. V. ubi conferens præterita tempora cum ſuis, τότε μὲν, inquit, οἱ φιλάρετοι εἰς ἱερωσύνην προῄγοντο, νυνὶ δὲ οἱ φιλάργυροι· τότε οἱ φεύγοντες τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, νῦν δὲ οἱ ἐπιπηδῶντες τῷ πράγματι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς τρυφῆς· τότε οἱ ἀκτημοσύνῃ ἑκουσίῳ ἐναβρυνόμενοι, νυνὶ δὲ οἱ πλεονεξίᾳ ἑκουσίῳ χρηματιζόμενοι. τότε οἱ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸ θεῖον δικαστήριον, νυνὶ δὲ οἱ μηδὲ ἔννοιαν τούτου ἔχοντες· τότε οἱ τύπτεσθαι, νῦν δὲ οἱ τύπτειν ἕτοιμοι· καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; μεταπεπτωκέναι λοιπὸν τὸ ἀξίωμα ἔδοξεν ἀπὸ ἱερωσύνης εἰς τυραννίδα, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης εἰς ὑπερηφανίαν, ἀπὸ νηστείας εἰς τρυφὴν, ἀπὸ οἰκονομίας εἰς δεσποτείαν, οὐ γὰρ ὡς οἰκονόμοι ἀξιοῦσι διοικεῖν, ἀλλ᾽ ὡς δεσπόται σφετερίζεσθαι: *Tunc virtutis amantes Sacerdotio ſunt admoti, nunc avari; tunc qui rem fugiebant, propter magnitudinem imperii, nunc vero qui rem invadunt propter magnitudinem deliciarum; tunc voluntaria paupertate gloriantes, nunc ſpontanea cupiditate pecunias coacervantes; tunc qui habebant præ oculis divinum tribunal, nunc qui de eo ne cogitant quidem; tunc parati verberibus accipiendis, nunc inferendis. Sed quid pluribus opus eſt? Recidiſſe nunc ea dignitas videtur a Sacerdotio ad tyrannidem, ab humilitate ad ſuperbiam, a jejunio*

ad delicias, a diſpenſatione ad dominium. Non enim ut diſpenſatores adminiſtrare rem volunt, ſed inſtar dominorum ſibi quaſi propriam vindicare. Non erant quidem omnes ejuſmodi, ſed tanto tamen numero ut bonis eſſent terrori, adeoque auctoritatem eorum ſecure riderent: Ταῦτα δὲ οὐ κατὰ πάντων εἴρηται, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐνόχων· εἰσὶ γὰρ εἰσὶν οἱ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν μὲν ζῶσι χαρακτῆρα, ῥῆξαι δὲ Φωνὴν μὴ τολμῶντες· εἰ καὶ λίαν εἰσὶ κατὰ τοῦτο μόνον μεμπτοὶ, ὅτι δεδοικότες τῶν ἀκολάστων τὸ πλῆθος, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τῆς τηλικαύτης διορθώσεως ἀμελοῦσι: *Hæc vero non in omnes dicta ſunt, ſed in reos. Sunt enim, ſunt, inquam, qui ſecundum Apoſtolicum inſtitutum vivunt, vocem tamen mittere non audent; etiamſi ſunt propter hoc ſolum vituperandi, quod improborum veriti multitudinem, quod eſt ipſorum officii, talem emendationem adgredi negligunt.* Hæc habet Epiſt. 21. Libri V. cum qua ſunt conferendæ etiam Epp. 37. & 126.

Hæc & alia multo plura neceſſario eſſent commemoranda ei qui *Iſidori* Epiſtolas recenſere ea, qua par eſt, fide vellet. An propterea jure haberetur Eccleſiaſtici Ordinis inimicus & inſectator? Non magis quam ipſe *Iſidorus*, qui quanto odio invehebatur in vitia, tanto amore homines proſequebatur; & quam acerbe abuſus Dignitatum Eccleſiaſticarum caſtigabat, tam reverenter de ipſa Hierarchia ſentiebat, ut ſæpe oſtendit.

Attamen *Caveus* noſter, qua eſt æquitate, non

non potuit ferre me ex *Gregorio Nazianzeno* deſcribentem mores Eccleſiaſticorum ejus ævi; utque majorem mihi inde apud malos (nam apud bonos nihil eſt quod timeam, cum & ipſi ingemant propter multitudinem malorum) invidiam conflet; *ne quo*, inquit, *hæc tendant neſciremus*, *ſubdit: niſi conſtaret nobis de quibus hæc dicta ſunt, exiſtimaret quis non aliud hic, præter hodiernorum Theologorum imaginem, nobis exhiberi.* Horum verborum ſenſus legitur p. 57. T. XVIII. B. U. Hic vero quæſiverim a noſtro, an hodie Eccleſiaſticorum mores, per totam Europam, etiam qua regnum Pontificium patet, ſint meliores moribus ſæculi quarti? Non audebit, niſi fallor, dicere, cum antiquiora videatur hodiernis multum præferre. Itaque deteriores, aut certe non meliores eſſe reſpondebit. Quare ergo queritur, quod verum dixerim? An debet diſſimulari, hoc tempore, potius quam ævo *Gregorii* aut *Iſidori?* Profecto non video. Igitur oportet ut damnet optimos illos viros, ſi me damnatum velit, aut me cum illis abſolvat. Annon etiam nimis multi ſunt, inter eos qui ſeceſſere ab Eccleſia Romana, quibus merito poſſis aptare quæ de ſæculi IV & V. Eccleſiaſticis dixere fortiſſimi ac conſtantiſſimi homines? An talem neminem novit *Caveus?*

Propter hujusmodi querelas, in libello de *Incredulitate*, Parte II. Cap. 2. vult me Theologorum Chriſtianorum inimicum eſſe: *& ſane*, inquit, *quam benevolum in Theologos Chriſtianos gerat animum, in libro ſuo de Incre-*

credulitate, *nuper apud nos edito*, *teſtatus eſt*. Teſtatus ſum, in eo Libro, pravos Eccleſiaſticorum mores occaſionem præbere incredulis rejiciendæ immerito Religionis Chriſtianæ, cujus Veritas ab eorum moribus non pendet. Invectus ſum in Theologos ſimulatores virtutis, qui Religioni vitiis ſuis officiunt. Quis bonus non idem faciat, aut non fecerit?

Res ipſa non poteſt negari, niſi a diſſimulatoribus, quos ſciunt quivis ex animo non loqui. Quod cum ita ſit, an dicendum erit Theologis licere per Evangelium ita vitam inſtituere? Non puto. An erit ipſa Religio in diſcrimen adducenda, ut exiſtimationem eorum, qui eam infamant, fucata oratione, & pravis artibus tueamur? Non opinor. Itaque cum ſint damnandi eorum mores, aut amittenda Religio; prius illud eligamus neceſſe eſt, ſi velimus haberi ex animo Chriſtiani. In Concilio Tridentino, arte hac frequentiſſime uſi ſunt Pontificii Legati; dictitabant, ſcilicet, conſulendum eſſe honori Pontificis Romani, aut Synodi etiam, vel totius Ordinis Eccleſiaſtici; ſi quid proponeretur emendandum, ex cujus emendatione colligi potuiſſet peccatum ab iis contra bonos mores, aut contra Veritatem fuiſſe. Si quis emendationem paullo acrius urgeret, eum continuo infamabant, quaſi Sanctæ Sedis, Synodi, aut totius Sacri Ordinis inimicum. Sic tandem Patres illi Tridentini, ut honori ſuo conſulerent, ipſam Religionem, ſanctiſſimaque ejus præcepta prodiderunt. Velletne *Caveus*, ut ho-

honori eorum conſulerem, qui maculæ ſunt reverendi Ordinis, & ſcandalum ad quod permulti offendunt; me, contra quam omnes vident, dictitare Theologos ubique longe plurimos vivere, qui ſint exemplaria virtutum omnium Chriſtianarum, & calumnias meras eſſe, quæ de illis ſparguntur? Hoc demum eſſet blandiri vitiis, & Religionem perditum ire, cum qua mali vehementer optant conjungi cauſam vitiorum, ut una cum vitiis damnetur; utque mera hiſtrionia habeatur, ab iis qui vident pallium pravis moribus nonnullorum Eccleſiaſticorum obtendi, æque magno ſtudio ac ipſa Religio defenditur.

Non puto Virum Eruditum vidiſſe conſectaria hæc, quamvis neceſſaria, eorum quæ mihi objecit, nimio adfectu præpeditus, & in me fortaſſe aliunde exacerbatus. Itaque nec ea illi tribuo, ſed fuere recenſenda, ut intelligeret quam immerito in me invectus eſſet, poſteaque cautius ſibi adverſarios deligeret. Operam etiam dedi, ut hæc noſtra diſceptatio minus tædioſa fieret, examine capitum ad quæ eam retuli; quod an adſequutus ſim, nemo melius judicaverit, quam tu, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, cujus & acumen & eruditio ubique notiſſima ſunt.

Sic exiſtimo me luculenter probaſſe diſſimulatorem eſſe *Caveum*, & quidem ſine ratione, & contra id quod leges de ſcribenda Hiſtoria exigant; tum etiam me ita diluiſſe quæ objecit, ut nullus dubitationi ſuperſit locus. Si tamen, apud alios Judices, cauſa hæc agenda fuiſſet, eſſet quod timerem mihi ab adfecti-

bus,

bus, aut a præjudicatis opinionibus; quibus plerique multo plus tribuunt, quam Veritati. Sed apud tales diſceptatores, quales eſtis, nihil ſibi timere poteſt qui Veritatem adgreſſus eſt tueri; contra quam nihil valent apud vos adfectus, nihil temere conceptæ opiniones, quibus minime omnium laboratis. Propterea peregrinus cum populari veſtro, alienus ab Eccleſia Anglicana cum ejus Presbytero & Canonico, vobis judicibus, certare minime dubitavi; nec imprudentiæ aut temeritatis a quoquam ne inſimularer veritus ſum. Quod ſi res aliter caderet, quam ſpero, non poſſem non laudari ab æquis hominibus; quod & de cauſa & de judicibus optime ſentiens eam fiduciam ubique præ me tulerim. Me puderet minus bene ſenſiſſe de eruditione & æquitate Præſulum Eccleſiæ Anglicanæ, quam ex re ipſa poſtea par fuiſſe viderem; at me honeſtisſimæ opinionis de viris doctisſimis atque ad tantas dignitates evectis numquam pœnitebit. Vale, REVERENDISSIME PRÆSUL, & me inter nominis tui cultores habeto.

Dabam Amſtelodami, Nonis Juliis

cIↃ IↃ C XCIX.

EPIS-

EPISTOLA VII.

Ex nullo teſte fide digno conſtare a Platone *Prophetarum Hebræorum Scripta lecta fuiſſe; nec ullo indicio liquere eum quidquam ab iis eſſe mutuatum. Cur ad illum potiſſimum auctorem doctrina de Tribus Principiis referatur. Eam non eſſe petitam ex Vetere Teſtamento, nec eamdem ac Trinitatem Chriſtianam; quamvis crediderint Patres, ex nimio ſtudio Philoſophos inſignes ad ſe trahendi. Rem maxima ex parte a* Timæo, *&* Platone *inventam, quod ex eorum libris demonſtratur.*

L. CANDIDO VERO

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM ineunte anno decimi ſeptimi hujusce ſæculi XCV, edidiſſem, ut noſti, L. CANDIDE, Animadverſiones ad XVIII. prima commata Cap. I. Evangelii Joannis, & probare conatus eſſem Evangeliſtam ad *Philonis* Alexandrini doctrinam & loquutiones reſpexiſſe; de *Philone* loquutus

ſum, quaſi de Philoſopho Platonico, & qui ex *Platone* varia hauſerat. Ac ſane oſtendi ad verſ. 1. Evang. Joannis, cum alios Philoſophos, tum etiam *Platonem* περὶ τοῦ Λόγου ante loquutos eſſe, quemadmodum *Philo* poſtea eſt loquutus. Propoſita hæc conjectura, ut ab Eruditis expenderetur, ceteraque verborum Joannis interpretamenta mea excitarunt nonnullos; qui oſtenderunt non modo ſe a me diſſentire, ſed etiam in me inhumanius invecti ſunt; quaſi diſſentire, ſine ira atque acerbitate, non liceret. Quod quamobrem fecerint nolo quærere, cum præſtet ſepeliri oblivione perpetua convicia ac contumelioſe dicta; quam, adcurata confutatione, poſteritati mandari. Ad rem vero ipſam quod adtinet, hoc unum a Lectore veri & æqui ſtudioſo poſtulo, ut ne judicet de hiſce controverſiis, ex ſolis eorum libris; ſed ut Opuſculum meum etiam perlegat. Ex collatione utrorumque Scriptorum ſatis intelliget, ex utrorum partibus ſtet Veritas, aut Veriſimilitudo; niſi ſit aut iniquus, aut harum rerum prorſus imperitus. Nullus eſſet umquam finis contentionum ac moleſtiarum, ſi reponendum eſſet omnibus objectionibus, quæ aliæ ex aliis naſcuntur; præſertim ſi qui iis utuntur aut non ſatis acuti ſint, aut etiam malæ fidei. Me quidem ita diſtædet rixarum, ut propemodum malim cito ab iniquo Lectore damnari; quam ſi neceſſe ſit a me aliquot volumina edi, ut retundam calumnias adverſariorum, aut errores demonſtrem.

Igi-

Digitized by Google

Igitur miſſis omnibus eorum dicteriis ac paralogiſmis, aliquot quæſtionum ſumma veluti capita ex concertatione excerpam adcuratius expendenda; de quibus ea poterunt dici, quæ ſunt in diſceptatione partim prorſus intacta, partim obiter dumtaxat indicata. Dabo præterea operam ut ea excutienda deligam, quorum examen neque injucundum, neque inutile poſſit videri. Primum erit de *Platone*, a quo volunt multi aut lectos Libros Sacros Hebræorum, aut certe interrogatos Judæos, dum in Ægypto verſaretur; atque ex eorum doctrina multa poſtea in Operibus, quæ ad nos pervenerunt, ſcripta. Quæram præſertim an quod de *tribus ſummis Diis* ſenſit, e Judæorum ſermonibus, vel Libris hauſerit.

Duo ſunt, ex quibus intelligere licet, an *Plato* quæ adfinia habet aut Judaïcæ aut Chriſtianæ Religioni, ex Libris vel ſermonibus Judæorum deſumſerit; teſtimonia, nimirum, aut ipſius, aut aliorum fide dignorum: vel res ipſæ, quæ ejuſmodi ſint, aut iis verbis expreſſæ, ut dubium eſſe nequeat, quin eas ex Hebræorum Libris mutuatus ſit.

Plato quidem non diffitebatur multa ſe a *Barbaris* accepiſſe, quemadmodum oſtendit *Clemens Alexandrinus* Strom. Lib. I. p. 301. & ſeqq. At non erat unum *Barbarorum* genus; πολλὰ καὶ τὰ τῶν βαρβάρων γένη, inquit ille in *Phædone*, quæ etiam recenſet *Clemens*, loco laudato. Ideoque, ſi fateamur *Platonem* multa debuiſſe *Barbaris*, propterea tamen conſequens non eſt Hebræos aut Li-

bros, aut homines ab eo fuiſſe conſultos. Si vel ſolos Ægyptios adiiſſet, quod conſtat ex ejus vita, recte dici poſſet *barbaros* audiviſſe Magiſtros, quamvis reliquorum *barbarorum* ne nomina quidem fando accepiſſet. Annon dixit *Cicero* Lib. V. de Finibus c. 29. *Plato Ægyptum peragravit, ut a Sacerdotibus barbaris numeros & cæleſtia acciperet*?

At objiciunt præterea varii eruditi *Platonem* in Cratylo, fateri Græca nomina rerum accepta eſſe aut a Diis, aut a Barbaris; quam poſteriorem opinionem ita exprimit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν, εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι: *a Barbaris quibusdam ea accepimus, ſunt autem nobis antiquiores Barbari.* At intelligit non Hebræos, ſed primos Græciæ incolas; quorum barbara erat Lingua, nec niſi longo temporis lapſu in Græcam mutata: nimirum, Pelasgos, quos Græciam primum occupaſſe multis oſtendit *Eduard. Stillingfleetus* vir doctiſſimus, Originum Sacrarum Lib. III. C. IV. Sect. 11. Nec ſane quiſquam ſanus dixerit Linguam Græcam deberi Heberi, non Javanis, vel Ionis poſteris, a quibus conſtat Græciam primum cultam fuiſſe, ex Gen. X, 4, 5. & quorum Lingua initio Hebraïcæ, ut ceteræ Orientales, adfinis erat. Itaque fruſtra hic quæruntur Judæi, fruſtraque *Plato* eos ideo noviſſe colligitur.

Verum ut videatur *Plato* Hebræos audiviſſe, dicitur mentionem facere Lib. III. de Republica non procul a fine *fabulæ Phœniciæ*

ciæ de origine hominum; in qua putatur adludere ad hiſtoriam creationis, quæ apud Moſem exſtat; ita ut *Phœniciam* fabulam dixerit pro *Judaïca*, quod cum Phœnicibus Judæos miſceret, quippe vicinos & apud Græcos minus celebres. At quam ſit hæc levis conjectura, quamque inanis, liquebit ex ipſis verbis *Platonis*, quæ paullo plura proferemus. Antequam ad rem veniat, ita præfatur: τίς ἂν οὖν μηχανὴ γένοιτο τῶν ψευδῶν τῶν ἐν δέοντι γινομένων; ὧν δὴ νῦν ἐλέγομεν γενναῖόν τι εἶναι ψευδομένους πεῖσαι, μάλιστα μὲν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας, εἰ δὲ μή, τὴν ἄλλην πόλιν: *Quæ ergo poſſit eſſe machina mendaciorum, ubi neceſſe eſt, fictorum? Qualia diximus generoſum quidpiam eſſe mentientes perſuadere, præſertim quidem magiſtratus, ſin minus, reliquam civitatem.* Si *Plato* quod dicturus eſt acceperat a Judæis, ſique de iis, eorumve Libris bene ſentiebat; turpi profecto præfatione Sacras eorum Hiſtorias infamabat, nedum ut eas Græcis commendaret, & contra animi ſui ſententiam ſine neceſſitate loquebatur. Nihil enim vetabat quominus creationem hominis narraret, prout exſtat apud Moſem. Invidioſior narratio eſſe non poterat, apud Græcos, quam quæ ea de re in *Timæo* habet. Deinde ita pergit: ποῖόν τι; ἔφη. *Quale iſtuc ais?* inquit ille. Μηδὲν καινὸν, ἦν δ' ἐγὼ, ἀλλὰ Φοινικικόν τι, πρότερον μὲν ἤδη πολλαχοῦ γεγονὸς, ὥς φασιν οἱ ποιηταὶ καὶ πεπείκασιν· ἐφ' ἡμῶν δὲ

 οὐ γε-

ἐ γεγονὸς, ἐδ' οἶδα εἰ γενόμενον ἄν· πάσαι ἢ συχνῆς πειθοῦς: *Nihil novi equidem, inquam, ſed Phœnicium quiddam, quod multo ante quidem contigit, ut dicunt Poëtæ & perſuaſerunt; noſtris vero temporibus minime factum, nec ſcio an umquam contigerit; perſuadere certe difficillimum eſſet.* Ὡς ἔοικας, ἔφη, ὀκνοῦντι λέγειν. *quam gravatim,* inquit, *ad dicendum videris accedere.* Δόξω δέ σοι, ἦν δ' ἐγὼ, καὶ μάλιςα εἰκότως ὀκνεῖν ἐπειδὰν εἴπω. *Videbor tibi, inquam ego, merito gravatus, cum dixero.* Λέγ', ἔφη, καὶ μὴ φοβοῦ: *Dic*, inquit, *nec timeto.* Λέγω δὴ καίπερ οὐκ οἶδα ὁποίᾳ τόλμῃ, ἢ ποίοις λόγοις χρώμενος ἐρῶ. καὶ ἐπιχειρήσω πρῶτον μὲν αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας πείθειν καὶ τοὺς ςρατιώτας, ἔπειτα ἢ καὶ τὴν ἄλλην πόλιν, ὡς ἄρ᾽ ἃ ἡμεῖς αὐτοὺς ἐτρέφομέν τε καὶ ἐπαιδεύομεν, ὥσπερ ὀνείρατα ἐδόκουν ταῦτα πάντα πάσχειν τε καὶ γίγνεσθαι περὶ αὐτούς: *Dico ſane, quamvis neſciam qua audacia, aut qualibus verbis utens dicam. Primum quidem adgrediar ipſos Magiſtratus & milites perſuadere, deinde & reliquam civitatem: quaſi ea in quibus nos eos enutrivimus, & erudiimus, inſtar ſomniorum omnia eis contigiſſent, & facta circa eos fuiſſent.*

Hæc omnia, quæ tam anxie præmittit, minime redolent animum credentem vera eſſe quæ dicturus eſt. Verum egregie conveniunt homini fabulam timide fingenti, ad imitationem Poëticarum, quas ex Reipublicæ ſuæ civium

vium animis exterminatas volebat; quamobrem timebat ne rideretur, cum perſuadere vellet ſimilia iis, quæ ipſe adunco naſo ſuſpendere ſolebat. Nec profecto ea vera credere poterat de creatione hominum quæ hic habet, ſi credebat ea quæ in *Timæo*, aut in *Politico*, aut in *Sympoſio*, eadem de re leguntur, & quæ ſunt plane diverſa. Ac ſane auctores fingendæ a ſe hujus fabulæ laudat *Phœnicas*, hoc eſt, homines apud Græcos usque adeo mendaciis infames, ut eorum mentiendi libido in proverbium abiiſſet, quo Φοινικικὸν ψεῦσμα dictum eſt abſurdiſſimum quodvis mendacium. Vix etiam dubium eſt, in hoc *Platonis* loco, ea voce ſignificari fabulam fictam, ad imitationem veteris illius fabulæ Phœniciæ, qua homines e dentibus draconis, a Cadmo Phœnice ſatis, armati a terra emiſſi dicuntur. Certe mentio *Poëtarum* oſtendit eum ad fabulam a Græcis Poëtis narratam ſpectaſſe, & Φοινικικὸν potius eſt *ad Phœnicum morem fictum*, quam Φοινίκιον, hoc eſt, *ad Phœnices pertinens*; & quod armati a *Platone* dicuntur viri prodiiſſe, id ſuadet eum reſpicere ad ſatos a Cadmo homines. Ita rem interpretatus eſt vir eruditus *Adrian. Junius*, in proverbiis, quæ cum Eraſmianis edita ſunt. Sed concedamus eſſe hanc etiam fabulam revera a Phœnicibus, & quidem a Poëtis Phœnicibus, narratam; an ſequetur Judaïcam, aut veram Hebræorum a *Platone* ſpectari Hiſtoriam? Non video, cum Phœnices de initio humani generis, nonnul-

la, longinquitate temporis, & mentiendi libidine corrupta, narrare Græcis æque potuerint, ac reliquæ Gentes. Conſtat ſane Phœnices multas ejusmodi fabulas narraſſe, ſi vere ex *Sanchoniathone* eas vertit *Philo Byblius*, quarum fragmenta habemus apud *Euſebium* Præp. Evang. Lib. I. c. 9. & 10. Re ipſa judicium hocce noſtrum confirmatur.

Sic enim tandem fabulam ſuam narrare adgreditur *Plato*; Ἦσαν δὲ τότε τῇ ἀληθείᾳ ὑπὸ γῆς, ἐντὸς πλαττόμενοι καὶ τρεφόμενοι, καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν, καὶ ἡ ἄλλη σκευὴ, δημιουργούμενα· ἐπειδὴ δὲ παντελῶς ἐξειργασμένοι ἦσαν, καὶ ἡ γῆ αὐτοὺς μητὴρ οὖσα ἀνῆκε, καὶ νῦν δεῖ ὡς περὶ μητρὸς καὶ τροφοῦ τῆς χώρας, ἐν ᾗ εἰσὶ, βουλεύεσθαί τε καὶ ἀμύνειν αὐτοὺς, ἐάν τις ἐπ' αὐτὴν ἴῃ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ὡς ἀδελφῶν ὄντων καὶ γηγενῶν, διανοεῖσθαι: *Erant autem tunc re vera ſub terra, intus formati, & educati cum ipſi, tum arma eorum & ſupellex omnis. Poſtquam vero omnino perfecti fuerunt, terra illos, ut mater, ad ſuperos enixa eſt. Et nunc quidem, tamquam matri ac nutrici, regioni huic, in qua ſunt, conſulere debent atque ſuccurrere, ſi quis eam invaſerit; deque aliis civibus, quaſi fratribus ac terra genitis, ſentire.* Res ipſa, ut dixi, manifeſto clamat Phœniciam hanc fabulam minime oportere Judæis acceptam ferri, quod pluribus oſtendere nihil adtinet. Igitur merito is, cui fabula narratur,

tur, reſpondet: Οὐκ ἐτὶς πάλαι ᾐσχύνε τὸ ψεῦδο-λέγειν: *non immerito dudum te pudebat mendacium dicere.* Sequuntur deinde alia fabuloſa, quæ piget exſcribere.

Hinc colligere eſt, ſummatim quidem facile eſſe dictu, memorari a *Platone* fabulam Phœniciam, qua ferebantur homines e terra orti, & qua oſtendit ſe non fuiſſe ignarum Hiſtoriæ Sacræ; qualia jactantur ab iis quos *P. Ventidius*, in Diſſertatione περὶ τοῦ λόγου, exſcripſit; ſed ubi ad adcuratius examen deventum eſt, nulla Hebraïcæ Hiſtoriæ adparent veſtigia. Certe *Plato*, quo erat ingenio, ſi Judaïcam Hiſtoriam audiviſſet narrari, aut legiſſet, multo meliora de Deo & hominum origine docuiſſet; nec opus habuiſſet confugere ad ridiculam fabulam Phoeniciam, ut homines conſanguineos eſſe demonſtraret; ſed dixiſſet omnes ex uno viro, unaque muliere ortum ducere. Quod non modo verum erat, ſed multo facilius a Græcis admiſſum fuiſſet; quam armatas ſingulas gentes, e patriæ terræ ſpecubus, in lucem emiſſas.

Proferunt denique loca *Platonis*, in quibus accepta refert nonnulla *Veteribus* quibusdam, quos eſſe volunt Hebræos. Sic in Philebo, non procul ab initio, οἱ μὲν, inquit, παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες, ταύτην φήμην παρέδοσαν: *Veteres nobis meliores & propius Deos habitantes hanc famam tradiderunt.* Quæ vero illa eſt *fama?* Hæc, nimirum: *cum ea quæ ſemper dicuntur*

tur eſſe conſtent ex uno & multis, finemque & infinitatem in ſe inſitam habeant; oportere nos, rebus ſic conſtitutis, ſemper unam ideam de omni re ſingulatim ponentes quærere, nos enim comperturos eam ineſſe; & alia neſcio quæ περιττώματα metaphyſica nullius pretii, de quibus ne ſomniando quidem umquam cogitarunt Veteres Hebræi. At cum viri docti viderent hic mentionem fieri *Unius*, *Infiniti* & *Multorum*, continuo exiſtimarunt reſpici ad S. Trinitatem; quam numquam hic quæſiviſſent, ſi locum paullo adtentius legiſſent. Recte quoque feciſſet *P. Ventidius*, ſi ex fide aliena hæc non protuliſſet, ſed inſpexiſſet ipſum *Platonem*. Si quidpiam ſimile admiſiſſem, quos triumphos de me ageret?

Adducitur alter *Platonis* locus e Lib. IV. de Legibus, p. 600. Ed. Gen. Ficini, Θεὸς, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων εὐθεῖαν περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος: *Deus, ut fert etiam antiquus ſermo, initium & finem, & media omnium Entium habens recta abſolvit, per naturam circumactus.* Vult *Juſtinus*, in Adhortatione ad Gentes p. 24. hæc Moſi deberi. Sed oportuiſſet ab eo proferri locum Moſis, in quo ſit quidpiam ſimile. At non potuit, quia revera nihil ejuſmodi exſtat, proferturque hic a *Platone* ſenſus eorum, quæ a *Timæo* dicta erant de Anima mundi, quam Deus Opifex rerum, τῷ κόσμῳ μεσόθεν ἐξάψας ἐπάγαγεν, ἔξω, *mundi medio indidit, & extra eduxit.* Quamobrem

obti-

obtinet *initium*, *finem*, *&* *medium*. Igitur nulla ratio eſt, cur παλαιὸς credamus eſſe Hebræos potius, quam antiquisſimos Græcorum Philoſophos; a quibus multa dici potuerant aut vera, aut veris proxima, ſeu ea accepisſent a Majoribus, ſeu ipſi inveniſſent. Cur enim omnes populos fingamus fungos, per omnia, ac ſtipites fuiſſe, exceptis Hebræis?

Jure ergo *Lactantius* a *Platone* numquam auditos fuiſſe Judæos exiſtimavit: (*) *Soleo*, inquit, *mirari quod, cum Pythagoras & poſtea Plato, amore indagandæ Veritatis accenſi, ad Ægyptios, & Magos, & Perſas uſque penetrasſent, ut earum gentium ritus & ſacra cognoſcerent (ſuſpicabantur enim ſapientiam in Religione verſari) ad Judæos tamen non acceſſerint; penes quos tunc ſolos erat, & quo facilius ire potuiſſent.*

Sunt tamen multo plures & Judæi, & Chriſtiani (neque enim verum disſimulabo) qui contenderint *Platoni* ignotos non fuiſſe Judæos, imo & multa ſuppeditaſſe, quibus Philoſophiam ſuam exornavit At hæc eorum dicta nequaquam ſunt teſtimonia hominum, qui quæ viderant aut a teſtibus æqualibus accepta narrent; ſed judicia & conjecturæ Scriptorum *Platone*, non una ætate, recentiorum. Itaque non poſſunt majoris eſſe ponderis, quam rationes quibus nituntur; quæ ſi parum graves ſunt, nulla cauſa eſt cur in iis judiciis, conjecturisve adquieſcamus. Præterea ſunt eorum Scriptorum, qui honorifi-

cum

(*) *Inſt. Divin. Lib. IV. c. 2.*

cum atque utile ſibi ducebant *Platonem* videri Scriptoribus Sacris Hebræorum multa debuiſſe. Judæi, qui ita primi omnium loquuti ſunt, retundebant eo pacto ſuperbiam Philoſophorum Græcorum, qui ceteras gentes quaſi barbaras ſpernebant; quod immerito ab iis fiebat, ſi conſtaret Philoſophorum nobiliſſimum ea Judæis debere, quæ vulgo inveniſſe putabatur. Eadem opera adficiebant eos, qui *Platonem* magni faciebant, eorumque animos, Judaïſmo alioquin iniquiores, ſibi conciliabant; cum illis oſtenderunt *divinum Platonem*, ut vulgo vocabatur, ex fontibus Hebræorum rivulos in hortos ſuos derivaſſe. Legantur libri *Joſephi* contra *Apionem*, & liquebit olim hoc manibus, pedibusque egiſſe Judæos, ut oſtenderent Græcos fures eſſe, & quidem in eos fines quos commemoravi. Chriſtiani poſtea Scriptores, iisdem de rationibus, imitati ſunt Judæos.

Hæc ſi probe expendantur, ſatis firma, niſi fallor, videbuntur, ad evertendum quidquid colligi poteſt, hanc in rem, ex dictis Veterum Judæorum aut Chriſtianorum; qui an recte olim conjecerint, necne, parum nunc noſtra intereſt; cum Dei Opt. Maximi beneficio, non amplius ſubjaceamus imperio Ethnicorum, quorum animum ſibi conciliare neceſſe illi habebant; cumque exigua jam ſit *Platonis* aliorumve Philoſophorum Ethnicorum auctoritas. Attamen nonnulla hac de re proferam Veterum judicia, quæ ad examen revocabo.

Antiquiſſimum, quod nunc mihi occurrit, eſt

eſt *Ariſtobuli*, Philoſophi Judæi qui vixit temporibus Ptolemæi Philometoris. Ejus verba profert *Euſebius* Præp. Evang. Lib. XIII. c. 12. quorum initium dumtaxat ſubjiciam: Φανερὸν, inquit, ὅτι κατηκολούθησεν ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ καὶ φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ. Διηρμήνευται γὰρ περὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, δι ἑτέρων, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τά τε κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια καὶ κράτησις τῆς χώρας καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡς εὔδηλον εἶναι τὸν προειρημένον Φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά· γέγονε γὰρ πολυμαθὴς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν κατεχώρισεν: *Conſtat Legum noſtrarum inſtituta ſequutum eſſe* Platonem, *& in ſingula eorum capita curioſius inquiſiviſſe eum liquet. Nam etiam ante* Demetrium *illum* Phalereum, *adeoque ante* Alexandri *ac Perſarum imperium, ea jam omnia Græce ab aliis converſa fuerant; quibus illa Hebræorum popularium noſtrorum ex Ægypto eductio, & omnium quæ illis contigerunt ratio inſignis, & occupatio regionis & totius legislationis expoſitio, ita ut manifeſtum ſit memoratum Philoſophum multa ſumſiſſe. Fuit enim lectionis plurimæ, ut &* Pythagoras, *qui multa e noſtris in ſua dogmata tranſtulit.* At illius verſionis nec vola,

vola, nec veſtigium ſupererat; nec in Hiſtoria translationis LXX. Interpretum ejus vel minima mentio. Quo mihi fit credibile *Ariſtobulum* hoc finxiſſe, ut fidem ſibi faceret apud Lectores, illico quæſituros unde *Pythagoras* & *Plato* dogmata Hebræorum noſcere potuiſſent. Quamobrem recte *Auguſtinus*, de Civit. Dei Lib. VIII. c. 11. negat illum potuiſſe *Scripturas legere, quæ nondum fuerant in Græcam Linguam translatæ, qua ille pollebat*; at perperam, ut poſtea oſtendam, ſuſpicatur eum per interpretem cum Judæis egiſſe, in ſequentibus verbis: *niſi forte quia fuit acerrimi ſtudii; ſicut Ægyptias, ita & iſtas per Interpretem didicit, non ut ſcribendo transferret, quod Ptolemæus pro ingenti beneficio, qui regia poteſtate etiam timeri poterat, meruiſſe perhibetur; ſed ut colloquendo quid continerent, quantum capere poſſet, addiſceret.*

Ariſtobulum ſequutus eſt *Joſephus*, qui Lib. II. contra Apionem p. 1079. Ed. Gen. ita loquitur: *μάλιςα δ᾽ ὁ Πλάτων μεμίμηται τὸν ἡμέτερον νομοθέτην, κἀν τῷ μηδὲν ὅτω παίδευμα προςάττειν τοῖς πολίταις, ὡς τὸ πάντας ἀκριβῶς τὸς νόμους ἐκμανθάνειν*: Plato *potiſſimum imitatus eſt noſtrum legislatorem, in hoc quoque quod civibus ſic præceperit, quam adcurate omnes leges diſcere.* Verum ſi quis dixerit *Platoni* hoc, aliaque idgenus in animum incidiſſe, cum res ſint minime abſtruſæ, aut excogitatu difficiles; æque veriſimilis hæc erit conjectura, ac *Joſephi* adfirmatio.

Joſe-

Joſephum & *Ariſtobulum* ſubſequuti pariter ſunt Scriptores multi Chriſtiani, atque inter alios *Juſtinus*, *Clemens Alexandrinus* & *Euſebius*, qui ſimilia habent, & primus quidem præſertim in Paræneſi ad Gentes, alter vero Stromatum Lib. I. tertius denique Præpar. Evangelicæ Lib. XII. ubi multis hac de re agunt. Verum hi quoque judicium ſuum protulerunt, non rem a teſtibus fide dignis acceptam; aut potius, ut dixi, Judæos imitati ſunt, iisdem de cauſis, propter quas a Judæis furti inſimulatos eſſe Græcorum Philoſophos oſtendi.

Verum objecerit forte quiſpiam Scriptores nonnullos Ethnicos, quorum loco adfert *Clemens;* & primum quidem *Megaſthenem* qui æqualis fuit Seleuco Nicatori & cujus hæc ſunt verba e Libro III. Rerum Indicarum, apud *Clementem* Strom. Lib. I. p. 305. Ἅπαντα μέν τοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι· τὰ μὲν παρ' Ινδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων: *Omnia quæ de natura dicta ſunt a Veteribus, dicuntur etiam ab iis, qui extra Græciam philoſophantur, partim quidem apud Indos a Brachmanibus, partim vero in Syria ab iis qui vocantur Judæi.* Verum non nego apud Judæos varia dogmata, atque inſtituta obtinuiſſe, quibus poſtea ſimilia ſcripſit *Plato;* at contendo ea a *Platone*, antiquioribusve Philoſophis, partim deſumta ab Ægyptiis, aliisque populis; partim etiam

inven-

inventa, aut a Socrate inventore accepta fuiſſe.

Numenius quidem Pythagoreus, cui Scripta Moſis innotuerant, hoc judicium de Platone tulerat: *Τί γάρ ἐςι Πλάτων, ἢ Μωσῆς Ἀττικίζων;* *Quid eſt enim Plato, niſi Moſes Attice loquens?* At hiſce verbis ſignificatur tantum conſenſus, variis in rebus; ex quo colligere non licet, a *Platone* lectum fuiſſe Moſem; cum, ut dixi, & ipſe nonnulla excogitare & ab Ægyptiis multa Moſaïcis ſimilia accipere potuerit.

Ut eum e Moſe, quæ habet paria, furatum eſſe conſtaret; quandoquidem, ut vidimus, teſtes fide digni nobis deſunt; oporteret oſtendi ejuſmodi eſſe, ut nec ab aliis quam a Judæis accipere, nec ipſe comminiſci ea potuerit, aut certe ita expreſſa eſſe, ut loquutiones Scripturæ manifeſto redolerent. Tu vero, L. CANDIDE diligenter, quæſo, legito *Juſtini* Parænefin ad Gentes, *Clementis* Stromat. Lib. I. & *Euſebii* Librum XII. Præp. Evang. ubi congeſſere ea, quibus maxime cum Sacris Litteris conſentire *Platonem* credidere, iiſque perlectis, niſi fatearis *Platonem* aut aliunde ea omnia diſcere potuiſſe, aut ipſum invenire; cauſam non dico, cur hancce meam Epiſtolam non abjicias, ut lectu indignam.

At meminiſſe te oportet primum, in antiquisſimo & florentisſimo Ægyptiorum regno, fuiſſe leges Hebraïcis adfines; ſeu eæ ſunt leges, ſine quibus nulla ſtare humana Societas poteſt, & quæ apud populos omnes excultos vi-

viguerunt, ſeu peculiares Ægyptiis & Hebræis; quod in Commentario meo in Pentateuchum ſæpe oſtendi. Secundo, mera ratiocinatione, contemplationeque operum divinorum multa a Socrate, *Platonis* Magiſtro, inventa fuiſſe Moſaïcis conſentanea; ut liquet ex *Memorabilibus Socratis*, a *Xenophonte* collectis.

Tertio, antiquas leges Atticas nonnulla habuiſſe ſimilia Ægyptiacis, ſeu ea Athenienſes partim accepiſſent a Cecrope Ægyptio, ſeu alia quapiam via; quod non raro obſervavi ad Leges Moſaïcas poſt viros doctiſſimos, qui de Jure Attico egere. Primas quidem merito, inter omnes Leges, exceptis Legibus Evangelicis, tribuimus Moſaïcæ νομοθεσίᾳ, nec Ethnicorum inſtituta cum ea ulla ratione æquiparanda cenſemus; ſed tamen non paſſus eſt Deus ita rectam Rationem, apud reliquos omnes homines, exſtingui, nihil ut experientia, & ratiocinando inveniri uſpiam poſſet; verum omnes, niſi deſipere vellent, neceſſe haberent Moſaïca Scripta expilare, aut inſtituta imitari. Talia ſomniare nemo poſſit, niſi cui Græcorum & Latinorum monumenta ac ingenia, ne jam Orientales populos memorem, plane ignota fuerint. Vitia legum Ethnicarum nec tueor, nec excuſo; ſed ſine dubio plurima complectuntur ſapienter ſancita, quæ tamen Legislatorum ſoli prudentiæ debentur. Horum ſi memor fueris, confido fore ut nihil invenias quod a *Platone* ex Hebræis adumbratum eſſe videatur. Quod ſi eſſet mihi ſingillatim de-

monſtrandum, juſtum hac ſola de re conſcribendum eſſet volumen, nedum ut brevis Epiſtolæ finibus coërceri queat.

At unum dogma eſt, quod præ ceteris ex Scriptura deductum eſſe contendunt *Euſebius*, aliique; id, nimirum, quod ſpectat τρεῖς ὑποστάσεις ἀρχικὰς, *tres ſubſtantias, quæ ſunt omnium rerum principia.* Quod dogma ſolet ad *Platonem*, quaſi ad potiſſimum auctorem, apud Ethnicos, referri, quod diſtinctius de eo ſcripſerit; nam *Parmenidis* quidem, a quo creditum docet *Plotinus* Ennead. V. c. 8. nihil exſtat præter fragmenta obſcuriſſima; Pythagoræ vero ne littera quidem ulla, nam ſymbola illa αἰνιγματώδη, quæ ſuperſunt, utrum ſint ipſius, vel ejus diſcipulorum non conſtat; ceteræque doctrinæ ejus reliquiæ non unam capiunt ſententiam. At viri docti contendunt memorati dogmatis originem eſſe altius repetendam. Qua de re vir eruditiſſimus *Rod. Cudworthus* in Anglico Opere, quod *Syſtema Intellectuale Rerum Univerſitatis* inſcripſit, (*) his verbis loquitur: *Nunc vero quandoquidem non ſatis intelligi queat qui ejuſmodi Trinitas divinarum Hypoſtaſeon primum inveniri potuerit ſolo ingenio humano, & Ratione; quamvis nihil ei inſit, ſi modo recte intelligatur, quod Rationi repugnet; & quandoquidem ſunt in antiquis Scriptis Veteris Teſtamenti certa indicia pluralitatis in Deitate, vel plurium Hypoſtaſeon; colligere me-*

(*) *Lib. I. C. 4. p. 547.*

Digitized by Google

merito poſſumus quod Proclus adfirmat de Trinitate, quemadmodum exprimitur in Chaldaïcis Oraculis, id eſſe verum; nimirum, fuiſſe θεοπαράδοτον θεολογίαν, *divinitus traditam Theologiam, vel divinam Cabalam, inter Hebræos primum, deinde ab illis communicatam cum Ægyptiis atque aliis gentibus.* Ego vero, quod cum pace viri eruditiſſimi & cujus Scripta magni facio, dictum ſit, non puto uſquam in Vetere Teſtamento indicium eſſe ullum plurium numero ſubſtantiarum divinarum, quales ſomniabat *Plato*, & quales Patres credidere. Certe cum omnia loca, quæ huc trahi poſſent, expendo, nullum invenio, ex quo tres ſubſtantiæ divinæ colligi queant. An tale quid viderit *P. Ventidius* ignoro, at cum protuliſſet hæc & plura *Cudworthi* verba, non ſine elogio Operis, debuiſſet clarius mentem ſuam exprimere. Nam ſi *Plato* credidit tres eſſe divinas ſubſtantias, ſique hanc ſuam ſententiam ex Vetere Teſtamento, aut ipſe per ſe, aut per alios, hauſit, ut vult *Cudworthus;* oportet omnes ferme Chriſtianos nunc in gravi errore verſari, qui, quamvis Trinitatis Perſonarum patroni, acerrime contendunt, & quidem merito, unicam eſſe numero divinam ſubſtantiam. Non puto *Ventidium* tantum tribuere Antiquitati, ut, quemadmodum fecit *Cudworthus*, vir ceteroqui laudibus in eum collatis digniſſimus, propter ejus auctoritatem, Platonicum Tritheiſmum admittere ſuſtineat. Quod ſi ita eſt, cur nobis fingit *Pythagoram*, & *Platonem* hauſiſſe hoc ſuum dogma ex Scriptis Hebræorum,

qui unitatis numericæ Numinis vehementes ſemper propugnatores fuere? Neſcio etiam an ſatis noverit *Ventidius* quodnam ſit eruditiſſimi *Cudworthi* inſtitutum, in eo Capite *Syſtematis Intellectualis*; quod eo ſpectat ut oſtendat ab univerſa Antiquitate creditas eſſe tres pares ſubſtantias divinas. Si minus intellexit, non ſatis prudenter fecit, cum teſtem adduxit teſtimonium contra ſe dicturum. Si intellexit, non minus imprudenter ſe geſſit, cum nobis fucum facere ſe poſſe exiſtimarit, proferendo verba; quæ, ſi quid probant, oſtendunt Tritheïſmum Veteri Teſtamento originem debere.

Sed ut ad *Platonem*, ceteroſque Philoſophos, qui ei forte præiverunt, redeam; non video cur revelatione indiguerint, ad conſtituenda tria illa Principia; ut jam omittam falſitatem ejus ſententiæ, quæ cum vera revelatione conſiſtere nequit. Sola ratiocinatione, conjuncta cum divinorum Operum contemplatione, potuerunt intelligere τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, hoc eſt, eſſe quampiam intelligentem Naturam, eamque perfectiſſimam, quæ omnia fecerit, & omnia regat, aut per ſe, aut per alium, imo vero intellexerunt, ut liquet ex ſermonibus Socratis apud *Xenophontem*, aliiſque ejuſmodi. Cum vero viderent Mundi Opificem non temere, & fortuito, ſed ſumma ratione omnia feciſſe, generaque ſingula omnium rerum, pro ſuis quæque naturis, ſine mutatione, conſervari ac propagari; hinc collegit *Plato*, poſt alios, eſſe & alte-

alte-

alteram ſubſtantiam divinam primæ illi proximam, quæ vocaretur *Ratio ſeu* λόγος, quæ complecteretur æterna atque immutabilia exemplaria omnium rerum, & per quam ſingula eſſent facta. Nec dixeris *Rationem* illam fuiſſe perfectionem Dei, non ſubſtantiam ſingulari exſiſtentia præditam; nam *Plato* (rectene an ſecus, nunc non quærimus) ita ratiocinatus eſt *Rationem*, quam & *Ideam* vocat, deſcripſit quaſi ſubſtantiam; qua in re prævivit *Platoni Timæus*, qui *Ideam* diſtinguit a Deo, & ſubſtantiam ſeorſim exſiſtentem habet, initio Operis ſui. Ait enim duas eſſe cauſas ſummas *Deum* & *Neceſſitatem*, & ad hanc quidem referri *Ideam* & *Materiam*, quaſi συναίτια *cauſas una* cum Deo. Tum *Ideam* docet eſſe quidpiam ἀγέννατόν τε καὶ ἀκίνατον, καὶ μένον τε καὶ τᾶς ταυτῶ (leg. ταυτᾶς) φύσιος, νοατόν τε καὶ παράδειγμα τῶν γεννωμένων, ὁκόσα ἐν μεταβολᾷ ἐντί. *ingenitum, & immotum & mànens & ejusdem naturæ, ac intelligibile exemplar genitorum omnium quæ in mutatione ſunt.* Græca hujus loci adtente legenda, nam non modo *Joan. Serranus*, ſed ne *Marſilius* quidem *Ficinus*, multo eruditior ea adſequutus eſt. Attamen non indigna ſunt quæ legantur quæ *Serranus* collegit de Ideis, in argumento *Parmenidis* Platonici Dialogi. Deinde cum animadverteret *Plato* animalia & plantas, per omnes terras, mirum in modum naſci, augeſcere, vegetari; hinc, poſt *Timæum*, collegit a Ratione divina eſſe Mun-

 do

do *Animam* inditam, cujus vi omnia illa fierent, & totius Mundi machina ageretur. Quamobrem etiam Mundum *Animal* & *Deum* eſſe dixit.

Hæc diſtinctius verbis ipſis *Platonis* probabo, & cum de ſummo Deo nulla moveatur controverſia, de ſecundo, ſeu Λόγῳ primum videndum. Sic ergo de hoc loquitur in Timæo, ubi de Creatione Mundi, p. 528. C. Ed. Gen. Οὗτος δὴ πᾶς ὄντως ἀεὶ Λογισμὸς Θεοῦ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον Θεὸν λογισθεὶς λεῖον καὶ ὁμαλὸν, πανταχῆ τε ἐκ μέσου ἴσον, καὶ ὅλον καὶ τέλεον ἐκ τελέων σωμάτων σῶμα ἐποίησε: *Hic ergo, qui revera ſemper eſt omnis Ratiocinatio Dei, de futuro Deo ratiocinatus, lævem eum effecit, æqualemque & undique a medio parem, ac totum & perfectum corpus e perfectis corporibus.* In Epinomide vero p. 702. G. memorato Mundo, illico ſubjicit: ὃν ἔταξε Λόγος ὁ πάντων θειότατος ὁρατόν: *quem fecit Ratio omnium diviniſſima conſpicuum.* Quem Λόγον & Λογισμὸν hic vocat *Plato* recentiores Platonici ſolent etiam vocare Νοῦν, *mentem*, quia Λόγος, ſubſtantiam ratiocinantem ſonat, ſeu mentem. Vide, ſi vacat, *Plotinum* Ennead. V. Lib. I. Capp. 3. & 4. Ait *Plato* Mentem hanc eſſe *omnium diviniſſimam*, quia alias Mentes ſeu Λόγους eſſe putabat, inferiores Deos. Non addam quæ habet de *Idea*, quod eſt alterum nomen τοῦ Λόγου, quia nemo nunc ſomniarit quod de *Idea* ſcripſit *Plato* id ex Vetere Teſta-

Teſtamento eſſe deſumtum. Adi, ſi vacat, quæ hac de re præfixit *Serranus Parmenidi* & Lib. VI. *de Republica*, ubi paucis mentem *Platonis* explicat.

Quæſiverim nunc a Theologis paullo adcuratioribus, an propterea poſſit *Plato* cenſeri deſumſiſſe quæ habet de *Ratione*, aut *Mente*, ex Scriptura; dumtaxat quia Moſes, & alii Scriptores Sacri inducunt Deum omnia facientem διὰ λόγου, hoc eſt, ῥήματος, *per verbum*, ut deſcribant maximam ejus potentiam & ſpiritualem agendi rationem, quam vocis imperio exprimunt? Non poteſt ſane adfirmari, niſi a ludentibus ambiguitate vocis λόγος, quæ Græce & *rationem* & *ſermonem* ſonat Quod tamen fecit *Euſebius* Cap. 14. Lib. XI. Præpar. Evangelicæ, nimia cupiditate trahendi ad partes Chriſtianorum inſignis Philoſophi.

Audiamus tandem quæ habeat, de tertio Principio, ſeu *Anima Mundi*, de qua ſic loquitur in Timæo, p. 528. C. ubi poſtquam deſcripſit corpus rotundum Mundi, ita pergit: *Διὰ πάντα δὴ ταῦτα εὐδαίμονα Θεὸν αὐτὸν ἐγεννήσατο. τὴν δὲ δὴ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑστέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμηχανήσατο καὶ ὁ Θεὸς νεοτέραν. οὐ γὰρ ἂν ἄρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου συνέρξας εἴασεν. ἀλλά πως ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος τε καὶ εἰκῇ, ταύτῃ πῃ καὶ λέγομεν. Omnibus hiſce de cauſis beatum eum Deum genuit. Animam vero, non ut nunc adgredimur dicere poſterio-*

 rem,

rem, ſic & Deus fecit juniorem; neque enim qui hæc conjunxit parere juniori antiquius permiſiſſet, ſed nos, ut pote multum fortunæ & caſus participes, temere etiam & ſine ordine dicimus. Mira profecto eſt hæc excuſatio perturbati in loquendo ordinis, ſed tamen, ut opinor, vera. At ad inſtitutum meum rei examen non pertinet. Itaque pergam recitare verba *Platonis*, de ratione qua Anima Mundi creata eſt: Ὁ δὲ καὶ γενέσει καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ πεσβυτέραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότιν, καὶ ἄρχουσαν ἀρχομένου συνεστήσατο, ἐκ τῶνδε καὶ τοιῷδε τρόπῳ τῆς ἀμερίστου καὶ ἀεὶ κατὰ τ' αὐτὰ ἐχούσης οὐσίας, καὶ τῆς αὖ περὶ τὰ σώματα γιγνομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκεράσατο οὐσίας εἶδος, τῆς τε τ' αὐτοῦ φύσεως αὖ πέρι καὶ τῆς τοῦ ἑτέρου, καὶ κατά τ' αὐτὰ ξυνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμεροῦς αὐτῶν, καὶ τοῦ κατὰ τὰ σώματα μεριστοῦ· καὶ τρία λαβὼν αὖ τὰ ὄντα συνεκεράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὖσαν εἰς τ' αὐτὸ ξυναρμόττων βίᾳ: *Ille vero & generatione & virtute priorem Animam Corpore, quaſi dominam & imperaturam parenti conſtituit, ex his, videlicet, atque hoc modo. Ex ſubſtantia individua & quæ ſemper eadem ratione ſe habet, & ea rurſus quæ in corporibus dividua eſt, tertiam ex ambabus mediam commiſcuit ſubſtantiæ ſpeciem, quæ eſſet ejuſdem naturæ & alterius; eamque ſic mediam conſtituit, inter eam illarum quæ in-*

individua eſt, & eam quæ in corporibus eſt dividua. Cumque tria ſumſiſſet quæ erant, omnia miſcuit in unam ſpeciem, ejus quod alterum diximus naturam vix miſcendam, cum eo, quod idem dicitur, vi conjungens. Poſtea tradit arithmeticas neſcio quas rationes, ſecundum quas tria miſcuit; quas ex ipſo petas licet.

Si *Plato* Trinitatem ex Scriptura Sacra Veteris Teſtamenti deſumſit, ex ea quoque ſtatuendus eſt hanc tertiæ Subſtantiæ deſcriptionem hauſiſſe, quam mihi quidem oſtendi cupiverim, in quopiam Veteris Teſtamenti loco; nam hactenus in eo nihil ſimile animadvertere potui. Non opus eſt etiam me dicere notionem hanc Animæ Mundi creatæ, & conſtantis miſtura ſubſtantiæ immutabilis & corporeæ, longe diſtare ab eo quod Chriſtiani de Spiritu Sancto omnes credunt; res enim eſt manifeſta. Nemo non videt deſcribi, non quod nos Spiritum Sanctum vocamus, ſed vim quamdam omnia fœcundantem, ac vegetantem, quam *Virgilius* Æn. VI, 724. ſic pinxit:

Principio cœlum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum,

Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Attamen Veteres, nimio Platonicæ Philoſophiæ amore capti, hic invenerunt Spiritum Sanctum; nam quamvis *Euſebius* adgreſſus non ſit oſtendere, ſingulari Capite, *Platonem* idem ſenſiſſe ac Chriſtianos περὶ τρίτου αἰτίου, ut de primo, & ſecundo; attamen Cap. XX. Lib. XI. Præp. Evang. περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, *de tribus ſubſtantiis quæ Principia ſunt*, agens, prolato de iis loco *Platonis* ex Epiſtola ad *Dionyſium*, ita loquitur: Ταῦτα οἱ τὸν Πλάτωνα διασαφεῖν πειρώμενοι ἐπὶ τὸν πρῶτον Θεὸν ἀνάγουσι, ἐπί τε τὸ δεύτερον αἴτιον, καὶ τρίτον τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν, Θεὸν τρίτον καὶ αὐτὴν ὁριζόμενοι εἶναι· οἱ δέ γε θεῖοι λόγοι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν τριάδα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν ἀρχῆς λόγῳ τάττουσι: *Hæc qui conati ſunt Platonem elucidare ad primum Deum referunt, & ad ſecundam Cauſam, & ad tertiam hanc Mundi animam, Deum tertium eſſe definientes. Divini vero libri ſanctam & beatam Trinitatem Patris & Filii & Sancti Spiritus principii rationem habere ſtatuunt.*

At tenuis ſimilitudo, quæ inter Principia tria, ſeu tres Deos ſummos *Platonis*, prima fronte, eſſe videtur non debuit ita animum *Euſebii* aliorumque adficere; ut illico ſe Trinitatem Chriſtianam Patris, Filii & Spiritus Sancti in ejus verbis agnoſcere profiterentur;

ac

ac proinde hoc ejus dogma contenderent ex Vetere Teſtamento deſumtum ab eo fuiſſe. Senſit hoc partim *Cyrillus Alexandrinus*, qui Principiorum Platonicorum inæqualitatem pugnare cum τῷ ὁμοουσίῳ recte animadvertit, Lib. VIII. contra Julianum. Scio virum doctiſſimum, cujus Anglicum Opus antea laudavimus, ex *Plotino* aliam ſententiam *Platonis* verbis adſcribere, & duas Animas Mundi proferre; quarum altera ſit ὑπερκόσμιος, & conſubſtantialis ſummo Deo, adeoque æterna, de qua *Plato* ſiluerit; altera vero ἐγκόσμιος & creata, de qua Philoſophus. Sed *Plotino* tot ſæculis poſt *Platonem* nato, nec alia ejus Scripta proferenti, quam quæ habemus; de *Platonis* genuina ſententia, non magis crediderim, quam Monachis VII. Sæculi, de dogmatibus Chriſti & Apoſtolorum. Nam quo jure *Plotini* Metaphyſicæ meditationes haberi poſſunt ſupplementa indubitata eorum quæ *Plato* cogitavit, etiam ubi *Platonis* orationi nihil deeſt; potius quam quæ Novo Teſtamento addiderunt VII. Sæculi Monachi? Imo vero *Plotini* figmenta ſuſpecta habeamus neceſſe eſt, ſi meminerimus *Platonis Timæum* eſſe dumtaxat prolixiorem explicationem libri *Timæi* Locri; in quorum duplicis illius Animæ Mundi ne minimum quidem veſtigium eſt.

Qui volunt priſcam illam doctrinam, de tribus Cauſis, vel Principiis omnium rerum, ad *Parmenidem*, *Pythagoramque* referri, potius quam ad *Platonem*, iiſdem premuntur

in-

incommodis, quibus ii qui a *Platone* e Vetere Teſtamento hauſtam eſſe contendunt. Cum enim eam ex ſolo *Platone* perſpicue cognoscere liceat, cumque manifeſtum ſit in Vetere Teſtamento nuſquam exſtare ei quod ex *Platone* protuli quidquam ſimile; nemo etiam dixerit ea a Pythagoricis ex Libris Sacris depromta.

At mentio fit, inquies, in Vetere Teſtamento, *Dei* boni, *Sapientiæque* & *Spiritus* ejus, ex quibus collegerunt tres eſſe ſummos Deos, qui poſſent vocari *Bonum*, *Ratio* & *Anima Mundi.* At ſuntne hæc usque adeo ſimilia, ut qui poſterius dicat neceſſe ſit eum Vetus Teſtamentum legiſſe? Non puto; aut omnia, quæ aliquatenus ſunt ſimilia, erunt confundenda. De ejuſmodi errore, ex ſimilitudine orto, egi *Criticæ* P. 2. S. 1. C. 15. ubi diverſarum Sectarum ſermone ſimili diſſimilia ſæpe ſignificari oſtendi, nec repetam quæ dixi.

Minus etiam probabile eſt quod habet *Plato* de hominum Creatione & prima ætate, ſeu in Convivio, ſeu in Politico, Judæis deberi; propter multas abſurdas circumſtantias, quæ tenui Veritatis umbræ miſcentur. In Convivio enim deſcribit hominem ἀνδρόγυνον, hoc eſt, virum cum muliere, poſticis partibus conjunctum: ac poſtea a Deo, quod æquo ſuperbior eſſet, diviſum. In Politico vero, memorat neſcio quas periodos, quibus Orbis renovatus ſæpe fuerit, & quarum ſingularum initio homines ex humo, plantarum inſtar, renati fuerint. Quæ ſi paullo adten-

tentius legantur, intelligentur eſſe partim fabulæ Græcanæ, quibus nonnihil Veritatis Hiſtoricæ admiſtum eſt, ut plerumque ſolet; partim figmenta *Platonis* fabulas illas ornantis, novis mendaciis, aut etiam quærentis rationem priſcarum illarum fabularum, eamque ex conjectura proferentis. Non eſt ideo tantum, quia *Plato* dicit homines aliquando ortos, & quidem ex *terra*, quamvis ceteræ circumſtantiæ cum Moſaïcis minime conſentiant, continuo judicandum eum hæc Judæis debuiſſe. Quare enim, apud Græcos, non ſuperfuerint antiquiſſimæ famæ nonnulla, ut ita dicam, ἀπηχήματα, inter innumeras falſas narrationes? Quare etiam cenſeamus *Platonem* quæ a Judæis acceperat de rerum creatione, non modo rectæ Rationi conſentanea, ſed etiam credibilia, abſurdis & incredibilibus fabulis corrupiſſe, ut ab omnibus rejicerentur? Multo credibilius eſt quod ipſe dicit in Politico, illa, ut alia quæ de regno Saturni jactabantur, eſſe petita ἐκ τῶν πάλαι λεχθέντων *ex olim narratis*, & de quibus poſtea dicit: διὰ δὲ χρόνου πλῆθος τὰ μὲν αὐτῶν ἀπέσβηκε, τὰ δὲ διεσπαρμένα εἴρηται χωρὶς ἕκαστα ἀπ' ἀλλήλων, *longinquitate temporis, alia eorum exſtincta ſunt, alia diſperſa dicta ſejunctim ab aliis.* Quibus addere debuit imperitiam narrantium & audientium, mentiendique libidinem; quæ veris Hiſtoriis innumera mendacia admiſcuerunt.

Verum & alterum ſuppetit nobis argumentum, ex quo licet colligere neque *Pythagoram*,

ram, neque *Platonem* ex Libris Sacris Veteris Teſtamenti, aut ex ſermonibus Judæorum quidquam, ad Theologiam quod adtinet, eſſe mutuatos. Petitum id eſt ex Libro *Timæi* Locri, atque ex ipſius *Platonis Timæo*. Pythagoricus Locrus, de Mundi Creatione acturus, non modo nullam cujuſquam auctoritatem profert; ſed philoſophice, pro more ejus ſectæ, ratiocinatur a capite ad calcem Opuſculi; nec quidquam habet, quod Moſaïcam creationem redoleat. Similis eſt *Platonis* interpretatio, quam liquet eſſe veluti prolixiorem paraphraſin Opuſculi Locri Philoſophi; a quo totus pendet, & cui ratiocinationes ſuas addit. Nuſquam ex Moſe ſapit, aut emendat Pythagoricum Philoſophum. Hoc unum illis eſt commune cum Moſe, quod Deum eſſe & omnia ab eo creata ſtatuant; ſed creationis ratio apud illos ſimile nihil habet. Quod ſi rem a Judæis accepiſſent, una cum re, etiam rationem qua facta eſt, audiviſſent, ſuiſque Scriptis inſeruiſſent; neque enim credibile eſt, re tanta audita, homines φιλήκόυς & barbaricorum dogmatum curioſos nihil aliud quæſiviſſe. Crediderim ergo eos quidem partim ex ratiocinatione, partim ex conſenſu antiquiſſimarum Orientis gentium, accepiſſe eſſe Numen a quo omnia procreata ſint; omnes vero rei circumſtantias ab iis excogitatas.

Certe *Plato* hæc omnia inducit *Timæum* proferentem, non quaſi accepta ab aliis, ſed quaſi eruditionis ſuæ fœtum. Quod paucis demonſtraſſe præter rem non erit. Sic ergo Critias

loqui-

loquitur, ut loquendi partes in *Timæum* transferat: Ἔδοξε ἡμῖν Τίμαιον μὲν, ἅτε ἀστρονομικώτατον ἡμῶν, καὶ περὶ φύσεως τοῦ παντὸς εἰδέναι μάλιστα ἔργον πεποιημένον, πρῶτον λέγειν ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τελευτῶντα δὲ εἰς ἀνθρώπων φύσιν: *Viſum eſt nobis Timæum, quippe noſtrum Aſtronomiæ peritiſſimum, & qui potiſſimum operam dederit ut cognoſceret Univerſi naturam, primum dicere exorſum a creatione mundi, & deſinere in naturam humanam.* Debuiſſet dicere, ſi barbaricam hic quoque narrationem traditurus erat, ejus peritiſſimum fuiſſe *Timæum.* Sic hiſtoriolam, quæ anteceſſit de Atlantica Inſula, palam profitetur Ægyptiis auctoribus deberi.

Timæus deinde ita rem adgreditur, ut ſuas eum, *Platone* judice, conjecturas proferre liqueat: ἐὰν οὖν, inquit, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ Θεῶν καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως, μὴ δυνατοὶ γιγνώμεθα πάντη πάντως αὖ τοὺς αὐτοὺς αὐτοῖς ὁμολογουμένους καὶ ἀπηκριβωμένους λόγους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσῃς, ἀλλ' ἐὰν ἄρα μηδενὸς ἧττον παρεχόμεθα εἰκότας, ἀγαπᾷν χρή· μεμνημένον ὡς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρώπινον ἔχομεν. ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν: *Si ergo, cum multi multa de Diis, & Univerſitatis creatione dixerint, non poſſimus per omnia rationes eorum conſentientes & adcuratas* red-

reddere, ne mireris. At ſi certe non minus veriſimiles quam quiſquam alius, contentum te eſſe oportet; memorem & me qui dico & vos, qui eſtis judices, humanam habere naturam. Itaque ſi de hiſce veriſimilem fabulam acceperitis, decet vos nihil amplius quærere. Quiſquis ita loquentem inducit credidiſſe profecto non videtur *Timæi* orationem complecti θεοπαράδοτον θεολογίαν, quod exiſtimavit poſtea *Proclus*. Ac ſane *Timæus* ipſe, ne verbulo quidem, innuit ſe ulli debere quod ait de Deo, deque rerum Univerſitatis creatione, ſed ita dumtaxat orditur: Τίμαιος ὁ Λοκρὸς τάδε ἔφα: *Timæus Locrus hæc dixit.*

Scio *Juſtinum Martyrem*, in Adhortatione ad Gentes p. 24. & ſeqq. velle *Platonem* φόβῳ τοῦ κωνείου, *metu cicutæ*, quam propinatam noverat Socrati, quaſi impio, non modo ſubinde loqui cum Vulgo; ſed etiam in *Timæo*, veluti ex ſua ipſius ſententia, proferre, quæ ab Hebræis acceperat. Verum id quod de *Timæo* modo dicebamus oſtendit *Juſtinum* errare; nec minus periculoſum erat ea quaſi a ſe inventa proferre, quæ contraria habebantur Religioni publice inſtitutæ, imo periculoſius; quam narrare quid Syriæ quidam populus, Athenienſibus ignotus, hac de re ſentiret. Narrare enim licebat etiam quæ publice improbabantur, ſed non quaſi a ſe inventa in vulgus edere, ut aliis perſuaderentur.

Hæc ſi penſites, L. CANDIDE, facile, niſi fallor, mihi concedes non videri *Plato-*

nem

nem umquam conſuluiſſe Libros Sacros Hebræorum, aut Judæos adiiſſe; quamvis aliter ſenſerint olim multi Patres, qui *Ariſtobuli* & *Joſephi* aliorumque fortaſſe priſcorum Judæorum conjecturis nimis facilem adſenſum præbuerunt. Sollemne, nimirum, illis fere erat, ſi quis quidpiam dixiſſet, quod aptum videretur ad adliciendos Ethnicos ad fidem Chriſtianam, id ſine examine exſcribere; nec conſenſus eorum, hac in re, quidquam aliud probat, niſi æque cupidos fuiſſe lucrifaciendi Chriſto eos qui *Platonem*, aliosve Philoſophos magni faciebant. Quod eo credibilius, hoc in negotio, videbitur, quod dum *Platonem* ad ſe traherent, objectiones omnes, quæ in S. Trinitatem fieri ab Ethnicis poterant, retunderent; tanta enim erat *Platonis* fama & auctoritas, ut acutiſſimi viri cum illo propemodum errare mallent, quam verum cum aliis dicere. Tu vero, CANDIDE VERE, hæc omnia, pro tuo acumine tuaque eruditione, expendes, & quid judices mihi ſignificabis. Vale.

Dabam Amſtelodami a. d. VII. Idus Julias,

cIↃ IↃ c xcix.

EPISTOLA VIII.

Philonem *Platonicæ Philoſophiæ fuiſſe addictiſſimum, cujus decreta in Scriptura Sacra poſtea quæſivit; cum in aliis rebus, tum etiam quod adtinet ad Dei Rationem. Fuiſſe eum in ſententia de tribus Principiis, quæ Arianæ propior eſt, quam noſtræ. Voci* Λόγος *non ſubjeciſſe ſignificatum* Sermonis, *ſed* Rationis. *Per totam Epiſtolam confutatur* P. Ventidius.

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CONJECI Joannem Apoſtolum, in iis quæ de *Ratione* habet, initio Evangelii ſui, non ad Moſem, aut alium Veteris Teſtamenti Scriptorem, ſed ad *Philonem* Alexandrinum reſpexiſſe; nec obſcure indicavi quæ de *Ratione* Divina ſcripſit *Philo*, ea ex priſcis Philoſophis Ethnicis, ac præſertim ex *Platone* hauſta ab eo fuiſſe. Dubium quidem eſſe non poteſt, an *Plato* ſimilia dixerit ac poſtea *Philo*, ſi conferatur quod in antecedente ad te Epiſtola, L. CANDIDE, ex *Platone* exſcripſi, vel cum ſolo libro *Philonis* περὶ κοσμοποιΐας, aut ſi comparentur quæ ex utroque habet *Euſebius* Præp. Evang. Lib. XI.

capp.

capp. 15. & 16. Nec a quoquam negatur, quem equidem noverim. Sed *P. Ventidius* negat *Philonem* ea ex *Platone* hauſiſſe, contenditque ex Veteris Teſtamenti Libris ab eo eſſe derivata. Ego vero exiſtimo *Philonem* in Scriptura quæſiviſſe quæ antea in *Platone* legerat; nec de iis umquam cogitaturum fuiſſe, ſi ſolum Vetus Teſtamentum legiſſet.

Ut intelligere poſſis ab utra parte ſtet Veritas, ante omnia oſtendam *Philonem* Platonicæ Philoſophiæ, quoad licuit per Judaïcam Religionem, imo & aliquanto plusquam fas erat addictum fuiſſe. Eadem opera manifestum fiet eum detorſiſſe Scripturam ad eam Philoſophiam, violentis interpretationibus; cum in aliis rebus, tum etiam quod adtinet ad *Rationem* Divinam, ſive Λόγον. Paucis deinde quæram an veriſimile ſit *Philonem* reſpicere ad uſum Chriſtianorum, aut Cabbaliſtarum, vel Chaldæorum Paraphraſtarum. Cum vero *P. Ventidius* me malæ fidei in proferendo *Philonis* teſtimonio inſimularit, optima fide a me fuiſſe prolatum; ac tandem apud eum voce Λόγος non ſignificari *Sermonem*, aut *Verbum*, ſed *Rationem*, eamque ſummo Deo minorem demonſtrabo.

Quamvis *Philo* non unum legiſſet Philoſophum, ut liquet ex iis quos laudat; attamen præ ceteris gaviſus eſt *Platone*, cujus ſtylum ubique, & dogmata non raro expreſſit. Quod adeo liquet, iis qui *Philonem* legunt, ut res ferme in Proverbium abierit. *Hieronymus* in Catal. Scriptorum Eccleſiaſticorum: *De hoc*

vulgo, apud Græcos, dicitur: ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων πλατωνίζει, *id eſt, aut Plato Philonem ſequitur, aut Philo Platonem; tanta eſt ſimilitudo ſenſuum & eloquii* Quod proverbium exſtat etiam apud *Iſidorum* Peluſiotam, *Suidam* & *Photium.* Quamobrem mirari ſubit virum eruditum, qui olim Genevæ, (*) anno cIↄ Iↄc xiii. præfationem *Philoni* præfixit, maluiſſe *Philonem* eſſe *Eclecticum*, quam Platonicum. Sed eſt res magis particulatim probanda.

Atticus Platonicus, apud *Euſebium* Præp. Evang. Lib. XV. c. 13. contendit nihil eſſe inſignius in univerſa Platonica Philoſophia, quam doctrinam de ideis: τὸ κεφάλαιον, inquit, καὶ τὸ κῦρος τῆς Πλάτωνος αἱρέσεως ἡ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις: *caput & cardo Platonicæ Sectæ eſt doctrina de rebus intelligibilibus;* quam contumelioſe traductam queritur ab *Ariſtotele*, ideas Platonicas irridente. Paullo poſt: τὸ μὲν οὖν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον τῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστι τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀΐδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν: *Summum illud atque ultimum eſt Platonicorum dogmatum, quod circa intelligibilem hanc & æternam naturam idearum verſatur.* Igitur ſi *Philonem* oſtenderimus acrem fuiſſe Idearum patronum, non erit amplius cur negetur Platonicus fuiſſe. Id autem illico liquebit legenti Librum *de Mundi Opificio*, ubi non procul ab initio p. 3. Ed. Gen. Deum creationem mun-

(*) *Ea Editione hic uſus ſum.*

mundi molientem ſic deſcribit: Προλαβὼν ὁ Θεὸς, ἅτε Θεὸς, ὅτι μίμημα καλὸν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλοῦ δίχα παραδείγματος, οὐδέ τι τῶν αἰσθητῶν ἀνυπαίτιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρχέτυπον καὶ νοητὴν ΙΔΕΑΝ ἀπεικονίσθη, βουληθεὶς τὸν ὁρατὸν τουτονὶ κόσμον δημιουργῆσαι προεξετύπου τὸν νοητὸν, ἵνα χρώμενος ἀσωμάτῳ καὶ θεοειδεστάτῳ παραδείγματι τὸν σωματικὸν ἀπεργάσεται, πρεσβυτέρου νεώτερον ἀπεικόνισμα, τοσαῦτα περιέξοντα αἰσθητὰ γένη, ὅσαπερ ἐν ἐκείνῳ νοητά. τὸν δὲ ἐκ τῶν ΙΔΕΩΝ συνεστῶτα κόσμον ἐν τόπῳ τινὶ λέγειν ἢ ὑπονοεῖν οὐ θεμιτόν: *Prævidens Deus, pro ſua Deitate, imitamentum pulcrum non poſſe umquam eſſe, ſine pulcro exemplari, nec ſenſile quidquam eſſe ſine vitio, quod non ad archetypam & intelligibilem Ideam effictum ſit; cum vellet conſpicuum hunc mundum creare, prius formavit intelligibilem, ut uſus incorporeo & Dei ſimillimo exemplari corporeum faceret antiquioris recentiorem imaginem, totidem complexurum ſenſilia genera quot ſunt in illo intelligibilia. Mundum autem illum, qui ex Ideis conſtat, in quodam loco eſſe dicere, aut cogitare non licet.* Alia in eamdem ſententiam habet in ſequentibus, ex quibus etiam nonnulla poſtea proferam. Sed prius obſervandum *Philonem* adeo Platonicæ Philoſophiæ addictum fuiſſe, ut ipſum Deum Platonico more de Ideis loquentem inducat Lib. I. de Monarchia, pag. 631. Deſcribit Moſem quidem petentem a Deo,

 ut

ut quoniam ſibi ejus naturam videre non licebat, at ſaltem videre poſſet τὰς δορυφορούσας αὐτὸν δυνάμεις, *potentias ejus ſatellites;* Deum vero illi reſpondentem: ἃς ἐπιζητεῖς δυνάμεις εἰσὶν ἀόρατοι καὶ νοηταὶ πάντως, ἐμοῦ ἀοράτου καὶ νοητοῦ. λέγω δὲ νοητὰς οὐχὶ τὰς ἤδη ὑπὸ τοῦ νοῦ καταλαμβανομένας, ἀλλ' ὅτι εἰ καὶ καταλαμβάνεσθαι οἷαί τε εἶεν, οὐκ ἂν αἴσθησις αὐτὰς, ἀλλ' ἀκραιφνέστατος νοῦς καταλαμβάνειν πέφυκεν· αἱ δ' ἀκατάληπτοι κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅμως παραφαίνουσιν ἐκμαγεῖόν τι καὶ ἀπεικόνισμα τῆς αὐτῶν ἐνεργείας. οἷαι παρ' ὑμῖν σφραγῖδες, ὅταν προσενεχθῇ κηρὸς ἤ τις ὁμοιότροπος ὕλη, μυρίους ὅσους τύπους ἐναπομάττονται μηδὲν ἀκρωτηριασθεῖσαι μέρος, ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένουσαι· τοιαύτας ὑποληπτέον καὶ τὰς περὶ ἐμὲ δυνάμεις περιποιούσας ἀποίοις ποιότητας, καὶ μορφὰς ἀμόρφοις, καὶ μηδὲν τῆς ἀϊδίου φύσεως μήτ' ἐλαττούσας, μήτε μειουμένας· ὀνομάζουσι δ' αὐτὰς οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ΙΔΕΑΣ, ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν ὄντων ἰδιοποιοῦσι, καὶ τὰ ἑξῆς: *Potentiæ quas quæris ſunt inconſpicuæ & prorſus intelligibiles, cum ſim ego inconſpicuus & intelligibilis. Eas dico intelligibiles, non jam quaſi mente comprehendantur, ſed quia ſi poſſent comprehendi, non ſenſus, ſed puriſſimum mentis acumen eas comprehendere poſſet. Illæ vero incomprehenſibiles ſecundum eſſentiam, attamen oſtendunt expreſſionem quamdam & imaginem ſuæ efficacia:*

cia: quemadmodum, apud vos, ſigilla, cum admovetur cera aut ſimilis materia, ſexcentas formas imprimunt, ſine ullius partis imminutione, ſed in ſimili ſtatu manentia. Tales cenſendæ potentiæ, quæ ſunt circa me, & qualitates, formasque addunt rebus qualitate, formaque carentibus, abſque ullo ſempiternæ ſuæ naturæ detrimento. Vocant eas non male quidam, apud vos, IDEAS, quia ſingulis eorum, quæ ſunt proprietates ſuas tribuunt &c. In hisce, purum putum Platonicum agnoſcis; ſoli enim Platonici Ideas eo modo tuebantur; nec immerito, *Dionyſ. Petavius* Dogm. Theol. Tom. I. Lib. IV. c. 9. prolato hoc loco: *Hæc Philo*, inquit, *ſane ridicule. Nam Deum mere Platonicum facit, ac de nugis iſtis parum opportune garrientem. Quinam vero iſti ſunt, qui tanto ante Platonem & Socratem, ac Moſis ipſius tempore, imo ante Moſem, ideas illas aut nominarunt, aut earum omnino mentionem adtigerunt?*

Non ſatis fuit *Philoni* Platonicam doctrinam de Ideis ſuam facere, ſed eam etiam Moſi diſerte tribuit, verbaque ejus eo detorquet, pag. 4. de Opificio Mundi ubi, poſtquam multa in eam rem dixit, ita pergit: Μωσέως γάρ ἐστι τὸ δόγμα τοῦτο, οὐκ ἐμόν· τὴν γοῦν ἀνθρώπου γένεσιν ἀναγράφων ἐν τοῖς ἔπειτα ὁμολογεῖ διαῤῥήδην ὡς ἄρα κατ' εἰκόνα Θεοῦ διετυπώθη. εἰ δὲ τὸ μέρος εἰκὼν εἰκόνος, δηλονότι καὶ τὸ ὅλον εἶδος ὁ σύμπας αἰσθητὸς οὑτοσὶ κόσμος, ὃ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀνθρωπίνης μίμημα θείας εἰκόνος: *Moſis enim dogma*

hoc, non meum. Igitur hominis generationem deſcribens in ſequentibus diſerte fatetur, ſecundum imaginem Dei formatum eſſe: (hoc eſt, inſtar Rationis Divinæ, quæ eſt imago Dei) *Si autem pars eſt imago imaginis, manifeſtum eſt univerſam ſpeciem, totum hunc ſenſilem mundum ejuſmodi eſſe, qui majus eſt imitamentum divinæ imaginis, quam humana natura.* Hæc, aliæque ſimiles Scripturæ detorſiones ad mentem *Platonis* fefellerunt *Clementem Alexandrinum* & *Euſebium*, qui exiſtimarunt revera hanc eſſe doctrinam Moſis. Vide *Euſebii* Præp. Evang. Lib. XI. c. 24. ubi profert verba *Philonis*, περὶ τῶν παρὰ Μωσεῖ ἰδεῶν, *de Ideis apud Moſem*, & Cap. 25. ubi ex *Clemente* ſimilia habet.

Ut autem intelligas *Philonem* hic non eſſe dimidiatum Platonicum, Ideas illas diſtinguit a Deo, & τῷ Λόγῳ ſeu *Rationi* ejus tribuit. Δῆλον δὲ ὅτι, inquit in proxime ſequentibus verbis, καὶ ἡ ἀρχέτυπος σφραγὶς ἥν φαμεν εἶναι κόσμον νοητὸν, αὐτὸς ἂν εἴη τὸ ἀρχέτυπον παράδειγμα, ἰδέα τῶν ἰδεῶν, ὁ Θεοῦ Λόγος: *Liquet autem archetypum ſigillum, quem dicimus eſſe mundum intelligibilem, ipſum eſſe archetypum illud exemplar ideam idearum, Rationem Dei.* Ac ſane eum ante oculos habuiſſe *Platonem*, in toto hoc libro, non modo res ipſa oſtendit; ſed & pag. 3. *Platonem* laudat, negatque eum aberraturum eſſe a ſcopo, quiſquis dixerit ὅπερ καὶ τῶν ἀρχαίων εἶπέ τις, *quod quiſpiam Veterum dixit*, bonum eſſe pa-

trem

trem & conditorem; ideoque ſuapte naturæ bonitate, non invidiſſe ſubſtantiæ nihil boni ex ſe habenti &c. quæ leguntur in *Platonis* Timæo. Sed & alibi ſæpe illum laudat, contra quam nonnulli ſcribunt; qui *Philonem* legere debuiſſent, antequam de eo judicare adgrederentur.

P. Ventidius (*) tamen nos vellet credere *Philonem* non tantum *tenaciſſimum fuiſſe patriarum legum ſectatorem*, ſed etiam *Platonem nec ita multum legiſſe, nec amaſſe.* Quod quam falſum ſit ſuperiora ſatis oſtendunt, ſciuntque omnes qui *Platonem* & *Philonem* legerunt. At adfert locum ex libro, *mundum eſſe incorruptibilem*, ex quo putat *P. Ventidius* liquere *Philonem* non fuiſſe multum verſatum in Scriptis *Platonis*; quod ex aliena fide ſententiam ejus aperiat, quæ ſatis clara eſt iis, qui *Platonem* legerunt. Verum hinc liquet ipſum *Ventidium* neque *Platonem*, neque *Philonem* umquam ſtudioſe legiſſe; ſed tantum quæſiviſſe loca in iis nonnulla, ut me oppugnaret. Locus enim hic unus *Platonis* in Indice Ed. Genevenſis *Philonis* notatur, quaſi nuſquam alibi *Plato* laudaretur; cujus ſæpius, in illo ipſo libro, verba proferuntur, ut & alibi, præterquam quod ſæpiſſime ad eum reſpicit Philoſophus Alexandrinus. Imo vero ſi locus ille diligentius conſideretur, liquebit in hoc quoque negotio *Philonem* ſe genuinum Platonicum præſtare. Cum enim eſſent variæ ſententiæ de *Platonis* mente, ad

O 5 æter-

(*) *Pag. 42. Diſſ. de Voc.* λόγ[illegible].

æternitatem materiæ mundi quod adtinet, alios potius profert ejus interpretes, & præſertim *Ariſtotelem*, quam ſuam ipſius ſententiam; ne, quia notum erat ipſum nimium πλατωνίζειν, videretur veram Magiſtri ſententiam diſſimulare, ut *Platoni* melius cum Moſe, de ortu mundi, conveniret. Hac de cauſa, σοφιζομένους κατὰ Πλάτωνα, eique tribuentes opinionem de æternitate mundi, confutat non tantum διὰ παντὸς συγγράμματος, *toto Timæi libro*, ſed etiam ipſius *Ariſtotelis* teſtimonio.

Ut autem ſcias *Philonem* hic quoque præter modum πλατωνίζειν, lege quæ initio ejusdem paginæ habet; ubi, more Platonico, initium tribuit formæ mundi, ſed non materiæ. Statum enim quæſtionis περὶ ἀφθαρσίας κόσμου proponens, ſic loquitur: Ὥσπερ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν γίνεται, οὐδ' εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. ἐκ τοῦ γὰρ οὐδαμῇ ὄντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι τι, τό, τε ὂν ἐξαπολέσθαι ἀνήνυστον: *Quemadmodum ex nihilo nihil fit, ſic ne in nihilum quidem corrumpitur. Ex eo enim quod non eſt, fieri nequit ut fiat aliquid, & ut id quod eſt prorſus intereat.* Vide initium orationis *Timæi*, in *Platonis* dialogo, & ipſius libelli Locri Philoſophi, ubi materia unum ex principiis eſſe dicitur, quod ſtatuitur Deo συναΐδιον.

Ea lectione, cui nimium erat addictus *Philo*, factum eſt ut ei Ethnicæ loquutiones adhæ-

hæſerint, qualis hæc eſt pag. 4. Lib. de Opif. Mundi, ubi ſic loquitur de Cœlo: ΘΕΩΝ ΑΦΑΝΩΝ τε καὶ ΑΙΣΘΗΤΩΝ ἔμελλεν οἶκος ἔσεσθαι ἱερώτατος: *Deorum inconſpicuorum & ſenſilium futurus erat ſanctiſſima domus.* Senſiles Dei ſunt Stellæ, inconſpicui vero Ratio, & Angeli. Docet hoc ipſe *Philo* in Lib. de Monarchia I. p. 627. ubi poſtquam invectus eſt in eos qui putabant Stellas ſolos eſſe Deos, ita loquitur: Πάντας οὖν τοὺς κατ' οὐρανὸν οὓς αἴσθησις ἐπισκοπεῖ Θεοὺς, οὐκ αὐτοκρατεῖς νομιστέον, τὴν ὑπάρχων τάξιν εἰληχότας, ὑπευθύνους μὲν φύσει γεγονότας, ἕνεκα δ' ἀρετῆς εὐθύνην οὐχ ὑφέξοντας: *Omnes igitur Deos, quos ſenſus intuetur in Cœlo, non credendum eſſe ſummos ac ſui juris, quippe qui ſortiti ſunt ordinem præfectorum, & natura quidem obnoxii ſunt caſtigationi, virtutis vero cauſa, caſtigationem non ſubeunt.* Hic habemus aſtra, quæ animis prædita, imo vero etiam *Dii* ſunt; quæ dogmata ſunt *Platonis*, in Timæo & alibi. Subjicit *Philo*: Ὡς ὑπερβάντες τῷ λογισμῷ πᾶσαν τὴν ὁρατὴν οὐσίαν, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀειδοῦς καὶ ἀοράτου, καὶ μόνῃ διανοίᾳ καταληπτοῦ τιμὴν ἴωμεν, ὃς οὐ μόνον Θεὸς Θεῶν ἐστι ΝΟΗΤΩΝ τε καὶ ΑΙΣΘΗΤΩΝ, ἀλλὰ καὶ πάντων δημιουργός: *Itaque ſupergreſſi ratiocinatione omnem conſpicuam eſſentiam, pergamus ad cultum illius forma deſtituti, & inconſpicui & ſolo intellectu comprehenſibilis Dei, qui non tantum eſt Deus Deorum* IN-

TEL-

TELLIGIBILIUM & SENSILIUM, *ſed etiam omnium opifex.* Nemo hoc legat, evoluto antea *Platonis* Timæo, qui non recordetur initio Orationis ſummi Dei ad inferiores Deos: Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων: *Dei Deorum, quorum operum ego opifex & pater ſum* &c.

Qui hic non agnoſcet intolerandam in Judæo imitationem Ethnicorum, non video quid ſit intellecturus; nec cui uſui eſſe poſſet apud eum ratiocinatio. Quæ cum ita ſint, præterea, L. CANDIDE, recorderis neceſſe eſt ejus quod fieri ſæpe ſolet a Theologis; nimirum, eos interpretari Scripturam ex ea Philoſophia, quam optimam ac præſtantiſſimam eſſe judicant. Cum enim Philoſophiam ſuam veram eſſe putent, cumque merito negent quidquam falſi ineſſe Scripturæ Sacræ, priori hanc adverſari non poſſe cenſent. Ideoque ſi quid in Scriptura occurrat, quod eorum Philoſophiæ adfine videatur, aut interpretatione ejus, indigere; illico utramque jungunt, quaſi mutuam opem ſibi ferentes. Non aliunde factum ut, iis temporibus quibus Platonica philoſophandi ratio ceteris præferebatur, Scripturæ interpretationes non paucæ ex Platoniſmo peterentur; poſtea vero, cum *Ariſtoteles* pluris fieri cœpiſſet quam *Plato*, Scholaſtici Doctores Ariſtotelicis dogmatibus Theologiam Chriſtianam interpolarunt. Eleganter & vere. *Deſ. Eraſmus* (*) in *Ratione Veræ Theologiæ: Qui bonam vitæ partem*

(*) *Tom. V. Op. p. 70.*

tem in Bartholis ac Baldis, in Averroibus, in Holcotis, Bricotis ac Tartaretis, in Sophiſticis cavillationibus, in confuſiſſimis ſummulis ac collectaneis poſuerunt, iis divinæ litteræ non ſapiunt id quod ſunt, ſed quod illi ſecum adſerunt. Etenim ut elegans eſt fortaſſis, in tractatione divinarum litterarum, nonnihil velut ab exoticis illis opibus obiter adſpergere: ita vehementer abſurdum videtur, cum rem tractes ab omni ſapientia mundana longe diverſiſſimam, nihil crepare, niſi Pythagoram, Platonem, Ariſtotelem, Averroëm & his profaniores Auctores; ad horum opiniones, velut ad oracula obſtupeſcere; horum placitis & argumentis ſerio tueri noſtræ Religionis dogmata, unde ſummorum virorum judicio pleræque hæreſes exſtiterunt, & quorum armis potiſſimum nos oppugnant Hæretici. Aufer, *inquit Tertullianus*, Hæreticis quæcumque Ethnici ſapiunt, ut de Scripturis quæſtiones ſuas ſiſtant, & ſtare non poterunt. *At hodie non alia in re Theologis majus ſtudium. At non iſtud eſt Chriſti cæleſtem Philoſophiam condire, ſed prorſus aliam reddere. Taxatur Chryſippus, quod totas Tragœdias in ejus commentariis, quos de Logicis conſcripſit, reperiri licuerit. Quo nos juſtius taxaverit aliquis, ſi videat plusquam totum Ariſtotelem in Theologorum commentariis inveniri?* Quin & hodie, poſtquam *Ariſtotelis* auctoritas ferme concidit, & magis adridere cœperunt *Ren. Carteſii* aliorumque recentiorum inventa, ex illis jam cœpimus Scripturam interpretari. Nec mirum, quandoquidem, ut dixi, verum cum vero pugnare

re poſſe non putamus. Attamen abſtinendum eſſet ab eorum conſuetudine, qui ex detorta Scriptura Philoſophiæ ſuæ dogmata firmare conantur; cum ſatis ſit eam Veritati nihil contrarii habere, niſi forte interdum cum vulgo loquatur.

Non proferam hic exempla detortæ eo modo Scripturæ, quæ poſſent ex Veteribus & Recentioribus colligi. Unum dumtaxat, quod ad Platonismum pertinet, commemorabo. *Auguſtinus*, ut liquet ex primis ejus Operibus, Platonicæ Philoſophiæ æquo addictior cum eſſet, mundum illum intelligibilem, ſeu κόσμον νοητὸν, de quo ex *Philone* nonnulla antea dixi, putabat poſſe probari, hiſce verbis Chriſti Joan. XVIII, 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo*; quaſi, hinc liqueret eſſe alterum intelligibilem mundum, qui ab hoc diſtingueretur, ſenſu Platonico. Sic loquitur Lib. I. de Ordine, num. 32. *Eſſe autem alium mundum ab iſtis oculis remotiſſimum, quem paucorum ſanorum intellectus intuetur ſatis ipſe Chriſtus ſignificat, qui non dicit: Regnum meum non eſt de mundo; ſed:* Regnum meum non eſt de hoc mundo. Verum cum non amplius de Philoſophia Platonica tam bene ſentiret *Auguſtinus*, teſtatus eſt Retract. Lib. I. C. 3. n. 2. ſibi diſplicere *quod duos mundos*, unum ſenſibilem, alterum intelligibilem, non *Platonis, vel ex Platonicorum perſona, ſed ex ſua, ſic commendaſſet tamquam hoc etiam Dominus ſignificare voluerit.* &c.

Cujus rei ſi meminerimus, non mirabimur

mur *Philonem*, quæ ex *Platone* hauſerat, ea locis Moſis confirmatum ire, quaſi eſſet Moſaica doctrina, prout vidimus ab eo factum eſſe circa Ideas. Igitur quamvis quod dicit de *Ratione* divina, id ita proferat quaſi a Moſe accepiſſet; non ſequitur, ſine *Platonis* lectione, eum de *Ratione* illa umquam fuiſſe cogitaturum, lectis Scripturæ locis, quæ eam in rem trahere conatur. Magis ex re ipſa hoc liquebit; ſi protulero verba quæ ex ejus primo Quæſtionum, Solutionumque libro habet *Euſebius*, Præp. Evang. Lib. VII. c. 13. Διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου Θεοῦ φησι τὸ ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τουτὶ κεχρησμῴδηται· θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΘΕΟΝ, ὅς ἐστιν ἐκείνου Λόγος· ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου Λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ Λόγου Θεὸς κρείσσων ἐστὶν ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ δὲ ὑπὲρ τὸν Λόγον ἐν τῇ βελτίστῃ καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ, οὐδὲν θέμις ἦν γεννητὸν ἐξομοιοῦσθαι: *Cur, perinde ac ſi de alio Deo loqueretur*, ad imaginem Dei *factum a ſe hominem eſſe ait; non autem ad ſuam? Id vero præclare omnino atque ſapienter divino celebratur oraculo. Nihil enim mortale ad ſummi illius ac rerum univerſarum parentis imaginem fieri poterat; ſed ad ſecundi Dei, qui eſt illius Ratio. Oportebat*

bat enim rationalem in hominis animo formam a divina Ratione informari, quoniam Deus il- le, qui Ratione prior eſt, melior eſt quam u- niverſa natura rationalis. Nec fas erat quid- quam, quod ortum habuiſſet, ei qui eſt ſupe- rior Ratione, & in optima ac eximia quadam idea conſtitutus, adſimilari. Quibus in verbis, nonnulla ſunt obſervanda.

Primum, hic videre eſt *Philonem*, qui Pla- toniſmo totus imbutus erat, ad eam Philoſo- phiam detorſiſſe locum Moſis Gen. I, 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei;* cum manifeſtum ſit poſtrema verba addita eſſe ad explicandam ambiguita- tem pronominis poſſeſſivi quod antecedit; non ad ſignificandum hic de altero Deo agi. Ne- mo non videat hunc eſſe ſenſum Moſis, niſi Platoniſmo præpeditus. Vide Orationem Jo- vis, ad ceteros minores Deos, in Timæo *Pla- tonis.*

Secundo, *Philo* plane contra quam fas erat Judæo, more Platonico, vocat hic Ratio- nem *alterum & ſecundum Deum*, quia ſic lo- qui ſolebant Platonici, ut ex *Numenio*, *Plo- tino* & *Proclo* oſtendit *Rod. Cudworthus*, pag. 548. & ſeqq.

Tertio, liquet ex eo quod ait creaturam *rationalem*, λογικὴν, ſimilem eſſe τῷ Λόγῳ, vocem hanc vertendam eſſe *Rationem*, non *Verbum*. Quod partim ſenſit eruditus Jeſuita *Fr. Vigerus*, qui tamen utramque ſignifica- tionem abſurde conjunxit, in verſione *Euſe- bii*, ubi poſtquam primo loco *Verbum* habuit pro *Ratione*, ita pergit: *Oportebat enim homi- nis*

Digitized by Google

nis animo characterem illum rationis a Divina Ratione informari, cum & Deus ille Verbo, ſeu Ratione prior naturam omnem ratione præditam infinito ſuperet intervallo; nec fas omnino quidquam eſſet, quod ortum habuiſſet, ad Numinis illius Verbo ſuperioris & in optimæ planeque ſingularis naturæ gradu conſtituti ſimilitudinem adſpirare. Perſpicuum eſt ubique *Rationis* notionem fuiſſe adhibendam.

Quarto, ex hoc loco intelligere eſt *Philonem* exiſtimaſſe naturam τοῦ Λόγου minus præſtantem eſſe, quam naturam ſummi Dei; cum ratione præditæ creaturæ ſint quidem ad imaginem Divinæ Rationis effictæ, at non ad imaginem primi Dei; quippe præſtantioris, quam ut homines ad ejus imaginem creati dici queant. Quæ conſentanea ſunt quidem Platoniſmo, ſed contraria divinæ revelationi. Si hæc animadvertiſſet *P. Ventidius*, numquam dixiſſet *Philonem* Scripturæ debuiſſe quod de Λόγῳ dixit, potius quam *Platoni*. Faſſus eſſet, quamvis *Philo* laudet Scripturam, talia in Scriptura numquam inventurum hominem fuiſſe, niſi prius a Philoſophis Ethnicis didiciſſet.

At objicit (*) *Philonem* interdum contemtim loqui de Philoſophis & Philoſophia. Verum hoc facit cum Philoſophos confert cum Prophetis, Philoſophiamque cum doctrina divinitus revelata; quam ab eo neceſſe fuit præferri Philoſophorum libris, niſi deficere vellet a Judaïſmo. Ceteroqui nec Philoſophiam,

(*) Pag. 44.

nec Philoſophos, ſi in ſe ſpectarentur, ſpernebat; quandoquidem ab eo non raro ſummis laudibus ornantur.

Sic Lib. de Mundi Opific. p. 13. poſtquam loquutus eſt de contemplatione rerum cœleſtium: ὅθεν, inquit, τὸ φιλοσοφίας ἐβλάστησε γένος, ὑφ' οὗ καίτοι θνητὸς ὢν ἄνθρωπος ἀπαθανατίζεται: *hinc nata eſt Philoſophia, qua homo, quamvis mortalis, immortalitatem conſequitur.* In libro vero de congreſſu quærendæ eruditionis gratia, p. 340. Ἔστι, inquit, φιλοσοφία ἐπιτήδευσις σοφίας, σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ τῶν τούτων αἰτίων. γένοιτ' ἂν οὖν ὥσπερ ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ φιλοσοφίας, οὕτω καὶ φιλοσοφία δούλη σοφίας. Φιλοσοφία δὲ ἐγκράτειαν μὲν γαστρὸς, ἐγκράτειαν δὲ τῶν μετὰ γαστέρα, ἐγκράτειαν δὲ γλώσσης ἀναδιδάσκει. ταῦτα λέγεται μὲν εἶναι δι' αὑτὰ αἱρετὰ, σεμνώτερα δὲ φαίνοιτο εἰ Θεοῦ τιμῆς καὶ ἀρεσκείας (leg. θρησκείας) ἕνεκα ἐπιτηδεύοιτο: *Eſt enim Philoſophia meditatio ſapientiæ, ſapientia vero ſcientia rerum humanarum, divinarumque, & harum cauſarum. Ergo ſicut encyclopædia philoſophiæ ſervit: ſic Philoſophia ſapientiæ. At Philoſophia docet nos continere ventrem, quæ ſub ventre ſunt & linguam. Hæc quidem dicuntur propter ſe expetenda, auguſtiora tamen videntur, quando in honorem Dei & Religionis cauſa exercentur.* Ex quibus verbis, aliiſque ſimilibus, manifeſtum eſt a *Philone* nequaquam ſperni

Phi-

Philoſophiam Ethnicam; quamvis pluris multo eam faceret, quando erat cum Judaïca Religione conjuncta. Qui legerunt *Philonem* non indigent hiſce exemplis; ſed res mihi eſt cum homine, qui judicare voluit de *Philone* quem numquam videtur legiſſe; certe Græcè intelligere non poteſt, qui usque adeo Linguæ Græcæ rudis eſt, (*) ut malit πρώτην δύναμιν verti *principem virtutem*, quam *primam potentiam*.

At *P. Ventidius* (†) vult *Philonem*, ſi quid habet adfine doctrinæ Chriſtianæ, non abſurde poſſe dici id a Chriſtianis accepiſſe. Quî factum ergo eſt ut nuſquam meminerit Chriſtianorum, nam non puto *Therapeutas Philonis* eſſe Chriſtianos *Ventidio*? Quî contigit ut ea exprimeret verbis Ethnicis, ut quando meminit *alterius* & *ſecundi Dei*, ad cujus imaginem homines ſint creati; quod a Chriſtianis auribus, non minus ac Judaïcis vix ferri poteſt? Cur naturam ſecundi hujus Dei minus præſtantem eſſe credidit, natura primi? Sane ſi hæc a Chriſtianis accepit, oportet fuiſſe ſequioris generis Chriſtianos; hæc enim non eſſe dogmata Apoſtolica ſat notum eſt. Aut ſi audita a genuinis Chriſtianis ita corrupiſſe cenſeatur *Philo*, ut ſimiliora facta ſint *Platonis* quam Chriſti dogmatibus; non video cur non potius ex ipſo *Platone* primum petita exiſtimentur.

Ne hoc fateatur *Ventidius*, mavult *Philonem* hauſiſſe ex Judæis Scriptoribus Cabbaliſticis,

(*) *Pag.* 39. (†) *Pag.* 54. & 74.

cis, Paraphraſtiſque Chaldæis; quorum aliquot loca a *Steph. Rittangelio*, aut *Joſ. Vicinio* mutua accepta profert. Non dicam *Philonem* Hebraïce neſciviſſe, quamvis ejus nomine editus fuerit liber de *Nominibus Hebraïcis*; quod eorum ſignificationes potuerit a Judæo Hebraïce ſciente accipere. Similiter enim Cabbaliſtica dogmata, Thargumicasque loquutiones potuit audire a Judæis Hebraïcæ & Chaldaïcæ Linguæ peritis. Verum dicam hic tria ſtatui, quorum incerta eſt veritas, aut explorata etiam falſitas. Primum eſt Doctores ejuſmodi Cabbaliſticos Paraphraſtasque Chaldæos antiquiores eſſe *Philone*; aut certe doctrinas ſuas, loquutionesque, quibus utuntur, ab antiquioribus accepiſſe, quod nullo certo indicio conſtat. Alterum eſt, Cabbaliſtarum dogma eſſe Platonicam, aut Chriſtianam Trinitatem; quod ex eorum verbis nonniſi fidiculis exprimi poteſt. Tertium denique, loquutione *Verbum Dei*, apud Chaldæos Paraphraſtas ſignificari perſonam quamdam a Deo Patre diſtinctam, & quidem Meſſiam, quod plane eſt fictum. Hæc qui audacter affirmant, & quaſi argumenta egregia, quibus Sancta Trinitas probetur, proferunt; cauſam, quam propugnare ſe fortiter putant, aut ſimulant, plane produnt, & ludibrium adverſariis debent. Temere hoc a me non dici ut oſtenderem, neceſſe eſſet juſtum ea de re conſcribere volumen; quod minime opus eſt, poſtquam dum in hiſce ſcribendis Litteris verſor, edita eſt *Bilibra Veritatis & Rationis de* מימרא דיי *ſeu Verbo Dei, Libræ*

Joan.

Joan. Steph. Rittangelii, & *Appendix* Joſepho de Voiſin, Raimundo*que* Martini *oppoſita, cui præmiſſa eſt Diſſertatio de Verbo Dei, cujus creberrima ſit mentio apud Chaldæos Paraphraſtas.* In hoc enim libro, quæſtiones memoratæ ita expenduntur, ut liqueat ex Judæorum armamentariis tela apta defendendæ Trinitati Chriſtianæ non poſſe ſumi, niſi ab iis qui aut volunt fucum nobis facere, qualis forte fuit *Rittangelius*: aut ab iis, quibus armamentaria illa ſatis nota non ſunt. Objiciet forte P. *Ventidius*, librum eſſe ab homine, qui ſe Unitarium profitetur, conſcriptum; at ego non ſoleo quærere quarum partium ſit qui ſcribit, ut ſciam rectene ratiocinetur, an ſecus, ſed quibus utatur argumentis. Undecumque adfulgeat Veritas, mihi grata, acceptaque eſt: ut Mendacium, undecumque originem ducat, odi atque abominor. De rebus, non de hominibus, hic agimus; nec minus libenter a P. *Ventidio* diſcerem quod ignoro, quam ab homine quem longe optimum ac doctiſſimum eſſe exiſtimarem. *Bilibram* hanc tamen *Veritatis*, quamvis in iis quæ dixi, ita expendiſſe putem argumenta *Vicinii* & *Rittangelii*, levia ut eſſe omnia oſtenderit; per omnia, ne fallaris, probare nolim. At ex ea, niſi nolit, intelliget P. *Ventidius*, qui ei edendæ occaſionem præbuit, non facile eſſe credendum alienis oculis, alienove judicio. Nihil opportunius contingere potuit Unitariis, quam contra eos adhiberi & laudari argumenta; quæ tam facile confutari poterant, prolato libro, qui alio-

quin in æternum forte delituiſſet. Nihil opportunius etiam mihi, verique aliis amantibus umquam accidit, qui contra Unitarios hujuſmodi telis utendum non eſſe nonnullos fruſtra monuimus. Videram quidem *Diſceptationem* præmiſſam, quam abſurde confutavit *P. Ventidii* delicium *Rittangelius;* ſed de *Bilibra* hac ne fando quidem quidquam acceperam.

Nunc veniendum ad loca *Philonis*, quæ mala fide a me prolata dictitat *P. Ventidius*. Sub finem Proœmii Animadverſionum mearum in Joannis initium, varia loca e *Philone* protuli, verbis tenus ſimilia Chriſtianis dogmatibus; quibus falli poterant Chriſtiani, ac revera decepti ſunt, dum exiſtimant Chriſti doctrinam latere in Platonicis commentis. Negat hoc *Ventidius*, vultque *Philonem* e Moſe, non e *Platone*, ſua hauſiſſe, inſimulatque me malæ fidei. Videamus ergo quænam ſint hæc loca, quod ut, ſine repetitionibus ac tædio fieri queat, inſpicias quæſo, L. CANDIDE, primum locum *Philonis* a me illic adlatum, quo ferme videtur Chriſtianam Trinitatem adumbrare. Inducit enim Deum ſtipatum duabus Potentiis, quarum altera, quæ mundum condidit, vocatur *Deus;* altera, quæ eum adminiſtrat, *Dominus*. At hæc non eſſe Chriſtianorum Trinitatis deſcriptionem facile eſt intellectu, ex eo quod ſecernat eum qui creavit ab eo qui adminiſtrat; quia poſterioris quidem nomine intelligit *Animam Mundi*, prioris vero *Rationem*. Has vocat δυνάμεις πρεσβυτάτας καὶ ἐγγυτάτας τοῦ Ὄντος,

poten-

potentias antiquiſſimas & proximas Entis; ex quibus verbis liquet non intelligi proprietates divinas, quæ Deo ſunt non proximæ, ſed συναΐδιοι & ταυτέσιοι, ſeu ejusdem numero naturæ & æternitatis participes, aut potius ipſe Deus. *P. Ventidius* Cabbaliſticas *Sephiras* hic ſignificari putat, quæ cum ſint Dei proprietates, huc nihil faciunt; ne jam repetam non liquere an ante *Philonem* ea philoſophandi ratio nota Judæis fuerit. Merito ergo monui hic latere ſententiam, *quæ ſimilior ſit dogmati, quod poſtea Arius propugnavit*; quam, ſanæ doctrinæ, quæ Rationem Divinam & Spiritum Sanctum Patre inferiores eſſe negat.

In altero loco *Philonis*, obſervo πρωτόγονον Υἱὸν, *primogenitum Filium* dici Λόγον, quemadmodum loqui ſolent Chriſtiani. At ibidem *Philo* eum facit ὕπαρχον μεγάλε βασιλέως, *præfectum magni Regis;* qui eſt, ex Chriſtianorum ſententia, ipſe magnus Rex, natura ſua omnibus imperans. Itaque ſimiliora hæc quoque ſunt Arianis doctrinis, quam noſtris; ac proinde erat quod ſibi caverent Chriſtiani ab ejuſmodi ſermone.

Hic *Ventidius* in me graviter invehitur, quod non addiderim *Philonem* probare quod dicit, hoc modo: „ καὶ γὰρ εἴρηταί πε· Ἰδὲ „ ἐγώ εἰμι, ἀποςελῶ ἄγγελόν μου εἰς „ πρόσωπόν σου, φυλάξαι σε ἐν τῇ ὁδῷ: *Etenim alicubi dictum eſt:* Ecce ego ſum, mittam Angelum meum ante faciem tuam;

 ut

ut cuſtodiat te in via. Vult hinc liquere *Philonem* debuiſſe Moſi quod dixit de Ratione, & candorem meum hic deſiderat. Verum ſi illi concederem a *Philone* rem ex Moſe hauſtam, nulla eſſet mala fides in omiſſione eorum verborum; nam in eo loco Procemii ad Joannis Evangelium, nequaquam quæro an *Philo* debuerit ſuam ſententiam Moſi necne, nec eam in rem hunc ejus locum adtuli; ſed ut oſtenderem ab eo vocari Λόγον *primogenitum*, more Chriſtiano. Itaque non debui addere plura *Philonis* verba, præter ea in quibus dicit, Λόγον eſſe πρωτόγονον. Igitur *Ventidius* noſter falſo & perperam me inſimulat malæ fidei. Præterea, ex iis quæ jam dixi, ſatis conſtat *Philonem* quæ legerat in Platonicis Philoſophis quæſiviſſe in Scriptura; nec hac de re contrarium probat quod ait *Ventidius*, Pſalm. LXXXIX, 27. Filium Dei futurum Regem Iſraëlis dici *primogenitum Dei*. Nam præterquam quod facile poſſit probari de Meſſia illic ſermonem non eſſe, cum ex re ipſa, tum ex eruditiſſimorum Interpretum ſententia; oporteret *Ventidium* oſtendiſſe *Philonem* locum Pſalmi in eam ſententiam protuliſſe; & cum hoc oſtendiſſet, non multum propterea promoviſſet, ob cauſam antea adlatam.

Poſtea, ut pergerem oſtendere *Philonem* multa habere verbo tenus Chriſtianis dogmatibus adfinia, protuli locum e libro *Quis divinarum rerum heres*, p. 397. in quo Λόγος deſcribitur quaſi *Mediator* inter Deum & homi-

mines. Hoc unum volui eo loco probare, non quod ſomniat *Ventidius*, hæc *Philonem* a *Platone* habere. Quare detraxi verba Moſis ab Alexandrino Philoſopho detorta, quæ nihil faciebant ad rem meam; qui non ſoleo eos imitari, qui corradunt omnia quæ ſibi occurrunt, ſi cum quæſtione quæ agitur vel minimum ſint conjuncta. Igitur perabſurdum eſt, ne dicam iniquum & inhumanum, me doli & fraudis inſimulare.

Sed omnem abſurditatem ſuperat quod hic vult *Ventidius*, ex hiſtoria allegorice explicata potuiſſe *Philonem* diſcere Λόγον eſſe Mediatorem inter Deum & homines. An quia Moſes adloquens populum Hebræum, Deut. v, 5. narransque quid in Legislatione contigiſſet dicit: Κἀγὼ εἱςήκειν ἀναμέσον Κυρίου καὶ ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς: *& ego ſteteram inter Dominum & vos, in illo tempore, ut nunciarem vobis verba Domini, quod timebatis a facie ignis, & non adſcendiſtis in montem*, &c. an, inquam, ex hac narratione potuit colligere *Philo* Λόγον eſſe Mediatorem noſtrum, atque Internuncium apud Deum? An neceſſe eſt quidquid Moſes de ſe dicit id poſſe adfirmari περὶ τοῦ Λόγου? An hoc alicubi docuit *Philo*? Nuſquam; ſed hic, pro ſua perpetua conſuetudine, Scripturam trahit in Allegorias; ut doctrinam, quam jam animo prius conceperat, ejus verbis illuſtret. Locus Moſis eum ad credendum Λόγον eſſe Mediatorem non adduxit, ſed præconcepta hæc opinio effecit ut verbis Moſis, a ſuperioribus &

a ſequentibus avulſis, Allegoriſtarum more, abuteretur.

At unde, inquies, *Philo* incidit in eam cogitationem de munere Mediatoris, quod *Rationi* tribuit? Ex notione, nimirum, Platonica naturæ *Rationis*, quæ media eſt inter ſummum Deum & Creaturas; quæ non eſt ingenita ut Dei natura, neque facta ut nos, quemadmodum in eo loco docet.

Alia nonnulla loca, præter ſenſum proprium detorta, *Philonem* non magis docuerunt id quod de *Ratione* habet, ut Num. xvi, 50. & quod dicit de Nube media inter Iſraëlitas & Ægyptios. Inſpice locum, & miraberis inventum fuiſſe, qui auderet dicere hinc *Philonem* didiciſſe quod de Ratione ſentiebat; niſi iraſcaris homini uſque adeo præcipiti, & rixarum amanti.

At *Ventidius* profert *Euſebii* ſimilia de *Philone* ſentientis verba. Non mirum eſt ab *Euſebio* creditum *Philonem* deſumſiſſe ex Scriptura quæ habet de Tribus Principiis; qui *Platonem* ipſum ex eo fonte hauſiſſe temere exiſtimavit, ut antecedente Epiſtola oſtendi; & qui cum *Philone* ſecundum Principium, aut *ſecundum Deum*, ut loquitur ille, putavit eſſe inferiorem primo; quam ſententiam non veretur tribuere antiquis Hebræis. At ego plane exiſtimo, quam falſum eſt veteres Hebræos ſenſiſſe quæ poſtea ſenſere Ariani, tam falſum eſſe *Philonem* hanc ſententiam in Hebræorum libris inveniſſe. Hæc non animadvertit *P. Ventidius*, qui ex verſione *Fr. Vigeri* integra duo Capita protulit. Itaque opor-

oportet rem a nobis hic oſtendi, ut diſcat legere adtentius quæ profert, nec ita fidere judiciis Veterum, quorum dogmata non ſatis expendit.

Quamvis non oſtendiſſem, Epiſtola II. ad Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. Archiepiſcopum Cantuarienſem ſcripta, *Euſebium* fuiſſe Arianum, liceret hoc diſcere cum ex verbis a *Ventidio* prolatis, tum ex loco qui exſtat Lib. VII. c. 12. P. E. ubi Hebræorum *de ſecunda cauſa*, περὶ δευτέρου αἰτίου, Theologiam ſic interpretatur, ut Arius feciſſet: Μετὰ τὴν ἄναρχον καὶ ἀγέννητον τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων οὐσίαν ἄμικτον οὖσαν καὶ ἐπέκεινα πάσης καταλήψεως, ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΟΥΣΙΑΝ καὶ θείαν δύναμιν ἀρχὴν τῶν γεννητῶν ἁπάντων, πρώτην τε ὑποστᾶσαν, κἀκ τοῦ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ γεγεννημένην εἰσάγουσι, Λόγον καὶ Θεοῦ δύναμιν αὐτὴν προσαγορεύοντες: *Poſt Dei omnium eſſentiam ſine initio & ingenitam, miſturæ expertem & ultra omnem comprehenſionem ſitam, inducunt* SECUNDAM ESSENTIAM, *& divinam potentiam principium creatorum omnium, primam exſiſtentem, & ex* PRIMA CAUSA *genitam; Rationem* aut *verbum*, *& ſapientiam & Dei potentiam eam vocantes.* Deinde profert varia loca Veteris Teſtamenti, ubi mentio fit Verbi, Sapientiæ & Potentiæ Dei, quæ nonniſi abſurde intelligi queunt de *ſecunda eſſentia* divina, ut jam omnes Theologi fatentur. Poſt falſam interpretationem Theologiæ Veterum Hebræorum, ſequente Capite

te ſubjicit locum *Philonis*, quem antea jam exſcripſi, & qui egregie quidem cum Theologia *Euſebii*, hoc eſt, cum Arianiſmo conſentit; ſed plane adverſatur Theologiæ & aliorum Chriſtianorum & Veterum Hebræorum. Similiter Lib. IX. poſtquam Cap. XIV. ex Vetere Teſtamento eodem modo ratiocinatus eſt, profert Capite XV. verba *Philonis* ſententiam illam confirmantia, quæ habet *Ventidius* Latine. At ſi Græca paullo diligentius inſpexiſſet, vidiſſet *Euſebium* manifeſto ἀρειανίζειν, qui ita de loco Pſalm. CX, I. *Dixit Dominus Domino meo*, &c. ratiocinatur: τὸ μὲν ἀνωτάτω Θεὸν διὰ τοῦ πρώτου Κυρίου, τὸν δὲ (ſupplendum Θεὸν) τούτου δεύτερον διὰ τῆς δευτέρας ἀποφήνας προσηγορίας: *primo Domino altiſſimum Deum, ſecunda vero adpellatione* (Deum) *qui eſt ab illo ſecundus ſignificans.* Hic eſt merus Arianiſmus, quem *Ventidius* imprudenter adfirmat *Euſebium* in Vetere Teſtamento inveniſſe. In locis *Philonis* petitis ex libro, quo probat *deteriorem inſidiari meliori*, ita diſtinguitur Λόγος a Deo, itaque inferior habetur, ut doceat *Philo eum, qui nondum qui filius Dei vocetur dignus fuerit, ſtudere oportere ut ſe componat ſecundum primogenitam ejus Rationem, Angelorum antiquiſſimum, & ut Archangelum variis nominibus gaudentem*, &c. Κἂν μηδέπω μέντοι τυγχάνῃ τις ἀξιόχρεως Υἱὸς Θεοῦ προσαγορεύεσθαι, σπουδαζέτω κοσμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ Λόγον, τὸν Ἀγγέλων πρεσβύτατον,

καὶ

καὶ ὡς ἂν Ἀρχάγγελον πολυώνυμον ὑπάρχοντα. Si *Philo* credidiſſet Λόγον eſſe unius numero naturæ participem æque ac Deum, numquam ita loquutus eſſet; nec eam cogitationem repetiiſſet, ut facit in ſequentibus. Nam ex Chriſtiano dogmate, filii τοῦ Λόγου eo ipſo ſunt filii Dei, cui eſt una numero eſſentia ac *Rationi.* Sed ſunt Platonica hæc *Philonis* commenta, quæ invenit in Scriptura, ut pueri in nubibus quæcumque volunt animalia. Visne ejus rei aliud certum argumentum? Poſtquam dixit *Rationem* vocari *Orientem* Zachar. VI, 12. negavitque hoc nomen convenire homini, ita pergit philoſophari: Ἐὰν ᾖ τὸ ἀσώματον ἐκεῖνον θείαν Ἰδέαν φοροῦντα ἱκανῶς ὁμολογήσεις ὅτι εὐθυβολώτατον ὄνομα ἐπεφημίσθη τὸ Ἀνατολὴ αὐτῷ· τοῦτον μὲν γὰρ πρεσβύτατον Υἱὸν ὁ τῶν ὅλων ἀνέτειλε Πατὴρ, ὃν ἑτέρωθι πρωτόγονον ὠνόμασε· καὶ ὁ γεννηθεὶς μέν τοι μιμούμενος τὰς τοῦ Πατρὸς ὁδοὺς πρὸς παραδείγματα ἀρχέτυπα τὰ ἐκείνου βλέπων ἐμόρφου τὰ εἴδη: *Si vero (dici cenſeas,* λέγεσθαι νομίσῃς) *incorporeum illum divinam Ideam ferentem, ſatis fateberis convenientiſſimum nomen ei* Orienti *inditum fuiſſe. Hunc enim antiquiſſimum filium Pater univerſi oriri fecit, quem alibi primogenitum vocavit. Genitus autem imitatus vias Patris, adſpiciens illius Archetypa exemplaria, formavit ſpecies.* An Ideas haſce ex Scriptura, vel ex *Platone* deſumſit? Sine dubio ex poſteriore,

re, ut jam oſtendimus; quamvis *Euſebius* quoque eas in Scriptura quæſiverit.

Dixi, ut id repetam quod oblitus eſt *P. Ventidius*, in Animadverſionibus ad initium Joannis, *Philonis* ſermonem, multis in rebus ſimilem Chriſtianorum doctrinæ, potuiſſe fallere Chriſtianos non ſatis acutos, aut adtentos, remque probavi multis exemplis; ac inter alia, loco in quo Λόγος dicitur *Pontifex Maximus*, num. 4. At noſter *Ventidius*, qui ubique carpendi ſtudio ita occæcatur, ut vix perpendat ratiocinationis nexum, in me invehitur, quaſi eo in loco voluerim probare loquutiones Platonicas eſſe in Chriſtianam Theologiam intromiſſas; quod ne ſomniabam quidem, ea in parte Animadverſionum mearum. Sic paſſim facit, ita ut vix ſedato animo legiſſe videatur quod confutandum ſuſcepit. Sed operæ pretium non eſt multis probare hominem carere & ἀκριβείᾳ & bona fide; quod ſtatim animadvertent quicumque vel pagellas aliquot ejus Scriptorum cum meis comparabunt. Unum tantum exemplum addam, in quo me ratiocinantem inducit plane aliter quam feci. Ad verſ. 1. Joannis probavi Veteres multos Ethnicos uſos eſſe voce Λόγος, ad ſignificandam Naturam, a qua omnia creata ſunt, ante *Philonem;* qui de *Sermone* non cogitarunt, ſed tantum de *Ratione*. Tum amando Lectorem ad *Philonem*, quem ſimili ſenſu ea voce uſum contendo. Fingit hic *Ventidius* me in en loco voluiſſe docere quo ſenſu Joannes utatur voce

Λόγος,

Λόγος, quod & in Paraphraſi feci, & in ſequentibus. Eo vero loco, hoc unum agebam, ut oſtenderem vocem Λόγος, antequam Joannes ſcriberet, pro *Ratione* vulgo uſurpatam apud Ethnicos, & nonnullos Judæos, ubi de creatione mundi ſermo eſſet; quod, niſi fallor, præſtiti. Verum hæc aliaque ſimilia, ut & omnes criminationes hæreſeos; & contumelioſa dicta prætermitto. Qui norunt *Ventidium* jam dudum ſciunt hæc eſſe potiſſima ejus arma, nec eos novi quidquam docerem, iis prolatis. Parum nocuit Symmyſtis ſuis, quos oppugnavit iis artibus; nec, ut ſpero, mihi multum nocebit. Videat tantum ipſe, ne præmio εἰρηνοποιῶν excidat, & animum ſuum coram Deo excutiat; quod opto ita ab eo fieri, ut intelligat quid communis Servator ab homine & a Theologo Chriſtiano poſtulet.

Tandem veniendum ad loca, quæ profert, ut oſtendat *Philonem*, ubi de creatione agit, vocem Λόγου adhibere ſignificatu *Sermonis*, non *Rationis*, prout contendi. Sed oportet hic te eſſe memorem, L. CANDIDE, quo ſenſu hoc a me dictum ſit. Quod, nimirum, eſt intelligendum, quando Λόγος ſignificat Naturam diſtincta exſiſtentia præditam, qualem antea ejus verbis deſcripſi; nam ea in re noſtræ diſceptationis cardo vertitur. Numquam negavi *Philonem* aliquando reſpicere ad loca Moſis, in quibus Deus dicto, ſeu imperio omnia creans inducitur; aut ea loca protuliſſe. Non negavi actionem ipſam

τῦ

Digitized by Google

τοῦ Λόγου, ſeu *Rationis* divinæ, ſeu ſecundi Dei, ut *Philo* loquitur, poſſe ab eo dici λόγον, ſeu *ſermonem;* ſed tantum ideo *Rationem* divinam dictam ab eo Λόγον, quod imperio creans Deus deſcribatur ab Hebræorum Legislatore; *Philonemve* ullo verbo indicare ſe propterea in eas cogitationes περὶ τοῦ Λόγου incidiſſe.

Nunc videamus quomodo contrarium probet *Ventidius*. Profert locum ex Lib. de Sacrificiis Abelis & Caïni, p. 109. ex verſione *Sigism. Gelenii*, ut ſolet, quamvis parum adcurata. Græce vero eum ſubjiciam particulatim & Latine vertam. Poſtquam ergo *Philo* dixit Deum non indigere tempore, ut disciplinas homines edoceat, quemadmodum non indiguit tempore ad creandum, ſic pergit: ὁ γὰρ Θεὸς λέγων ἅμα ἐποίει, μηδὲν μεταξὺ ἀμφοῖν πθείς. εἰ δὲ χρὴ δόγμα κινεῖν ἀληθέστερον, ὁ λόγος ἔργον αὐτοῦ. λόγου δὲ εὐκινητότερον οὐδὲν καὶ παρὰ τῷ θνητῷ γένει: *Deus enim dicens ſimul faciebat, nihil inter utrumque* (factum & dictum) *ponens, vel ſi oportet dogma verius proloqui, ſermo eſt ejus operatio. Nihil eſt autem mobilius ſermone, apud mortale genus.* Hic deſcribitur actio ipſa Dei, non vero ὁ ἐνυπόστατος Λόγος, (non ὑποστατικὸς, ut ridicule habet *P. Ventidius*) ideoque hic locus, quod pace *P. Ventidii* dictum ſit, nihil ad rem facit, cum non probet id quod probandum erat.

Sic pergit de ſermone, vel loquela philo-
ſo-

ſophari Philo: παραμείβεται γὰρ τῇ ῥύμῃ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὴν ἐπ' αὐτοὺς φθάνουσαν κατάληψιν. ὥσπερ οὖν τὰ διὰ κρουνῶν ἐκρεόμενα ἀέναα νάματα ἄληκτον ἔχει τὴν φορὰν, ἐπικαταλαμβάνοντος ἀεὶ τὴν λῆξιν τοῦ ἐπιόντος ῥεύματος, οὕτως ἡ τοῦ λόγου πλημμύρα ὅταν ἄρξηται φέρεσθαι, τῇ ἐν ἡμῖν τῇ ὀξυκινητοτάτῳ διανοίᾳ, ὃ καὶ τὰς πτηνὰς παραμείβεται φύσεις, συντρέχει: *antecedentem enim conceptum adſequitur verborum nominumque fluxu. Igitur ut perennes fontes tubis effluentes jugem habent decurſum, ſuperveniente fluctu adſequente eum qui deſinit; ſic exundatio ſermonis, cum ferri cœpit, curſu æquat mentem celerrimam omnium rerum, quæ ſunt in nobis, quæ & volucres naturas adſequitur.* Hæc quidem ad controverſiam noſtram minime pertinent, nec debuerant a *Ventidio* proferri; ſed oſtendunt *Philonem* judicaſſe loquutione Moſis: *& dixit Deus, ſit lux*, &c. ſignificari divinarum actionum celerem exſequutionem; non vero a Moſe obſcure deſcriptam Naturam divinam ἐνυπόστατον, quæ *Sermo* aut *Verbum* dici poſſet, prout vulgo poſtea crediderunt Chriſtiani.

Subdit *Philo*, ex lectione meliorum Codicum, quæ eſt ad calcem Editionis *Adriani Turnebi*, typis regiis anni MDLII: καθάπερ οὖν ὁ γεννητὸς φθάνει πᾶσαν νόησιν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἀγεννήτου λόγος παραθεῖ τὴν (ſic vice verſa melius alii Codices, quam

περί τι τοῦ) γενέσεως κἂν ὀξύτατα ἐπινήφων παραφέρηται: *Igitur ut genitus ſermo antevertit omnem nutum: ſic ſermo ingeniti prætercurrit genitum, quamvis vigilans acutiſſime prætergrediatur.* Hæc omnia oſtendunt imperia divina quam celerrime exſequutioni mandari, ſed nihil περὶ τοῦ ἐνυποστάτου Λόγου complectuntur.

Sequuntur hæc verba: οἷς καὶ παῤῥησιάζεται, φάσκων, „ ἤδη ὄψει ἐπεὶ (leg. εἰ ἐπικατάλ.) καταλήψεταί σε ὁ λόγος μου, ὡς πάντα ἐφθακότος καὶ κατειληφότος τοῦ θείου λόγου. Εἰ δὲ ὁ λόγος ἔφθακε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λέγων αὐτός: *Quapropter & libere loquitur, dicens:* jam videbis an te conſequetur verbum meum; *eo quippe omnia antecedente & adſequuto. Si autem verbum adſequutum eſt, multo magis ipſe loquens.* Hic deſinunt verba a *Ventidio* Latine laudata, quorum poſtrema nihil prorſus faciunt ad rem; cum in iis nec de Λόγῳ ἐνυποστάτῳ, nec de creatione ſermo ſit. Oportebat enim proferri locum *Philonis*, ubi de *ſecundo Deo*, ut loquitur, agens oſtenderet eum dici a ſe Λόγον, eo quod putaret Moſem ad eum reſpexiſſe in Hiſtoria Creationis, ubi Deum verbo creantem inducit. Quod cum non fecerit, *Ventidius* imprudenter omnem illam diſceptationem, de *Philone* & Λόγῳ, ingreſſus eſt, & inique in me invectus.

Verum prætermittis, inquies, locum unum atque alterum *Philonis*, a *Ventidio* lauda-

datos. Volebam ſane prætermittere, quia ne ulla quidem cum rationis ſpecie proferuntur. Prior eſt ex Libro de Migratione Abrahami, p. 312. & ſic habet: Καὶ εὐλογήσω σε, τουτέστιν ἐπαινετὸν λόγον δωρήσομαι τὸ γὰρ εὖ πάντως ἐπ' ἀρετῆς: *hoc eſt laudatum animum & ſermonem* (nam λόγος hic & pro *ratione*, ſeu *mente*, & pro *ſermone* ſumitur, ex tota amplitudine quam duplici ſignificatu obtinet) *dabo; nam illud bene* (εὖ *in* εὐλογήσω) *omnino virtutem ſignificat*. Sed quid hic eſt de mundi creatione, aut de ejus creatore ἐνυποστάτῳ Λόγῳ? Quis non videt, ex *Philonis* ſententia, Deum polliceri Abrahamo bonam mentem, ſeu recta conſilia, & ſermones cum eis conſentientes? Λόγος γὰρ, inquit *Philo* in proxime ſequentibus verbis, ὁ μὲν πηγῇ ἔοικεν, ὁ δὲ ἀπορροῇ· πηγὴ μὲν, ὁ ἐν διανοίᾳ, προφορὰ δὲ ἡ ἀπὸ στόματος καὶ γλώττης ἀπορροή. *Alter* λόγος *eſt ſimilis fonti, alter vero rivo. Fons quidem eſt ille, qui in intellectu; decurſus vero eſt rivus, qui eſt ab ore & a lingua.* Paullo poſt hæc quoque habet, quæ a *P. Ventidio* etiam partim proferuntur: πολλοὶ γὰρ λογίζονται μὲν τὰ βέλτιστα, ὑπὸ δὲ ἑρμηνέως κακοῦ προὐδόθησαν λόγου: *multi enim optima quidem cogitant, ſed a malo interprete ſermone produntur.* Addit & tertium locum, ex libro quo *Philo* probat *deteriorem potiori inſidiari*, p. 139. ubi loquacibus tribuitur ἀσχημονῶν λόγος,

 in-

indecorus ſermo. At quis non videt hæc aliena omnia eſſe a re, quæ hic agitur? An hæc probant, apud *Philonem*, creationem mundi ideo Λόγον dici, quia Moſes Deum omnia verbo creantem deſcripſit? Hoc tamen erat *P. Ventidio* demonſtrandum; at Noſter non magis meminit ejus quod probare ipſe adgreſſus eſt, quam ejus quod probandum ego ſuſcepi. Verum quod ratiocinanti deeſt, id incredibili confidentia penſat; quæ ubique in libellis ejus maxima cernitur, etiam ubi ne minimum quidem colorem opinionibus ſuis illinere potuit: ut hoc loco, in quo, quaſi re bene geſta, me *temeritatis immanis* inſimulat, quod auſus fuerim dicere ex nullo *Philonis* loco colligi poſſe Λόγον ἐνυπόστατον ita dictum, ob creationem verbo peractam. Vidiſti, L. CANDIDE, quibus locis me oppugnare conatus ſit, quæ ſi veriſimilem ejus opinionem tibi fecerint, me victum fatebor.

Ex ſuperioribus ſatis liquet *Philonem* Platonicum fuiſſe, qui a Magiſtro τοῦ Λόγου notionem accepit; quem etiam inferiorem ſtatuit ſummo Deo, quemadmodum oſtendi. Hæc cum minime ſint hauſta ex Libris Veteris Teſtamenti, ne nomen quidem Λόγου ex eo deſumtum merito videatur. Vocem hanc debuit *Platoni*, qui Λόγον vocavit Naturam intelligentem ac ratiocinantem, & quæ aliter a Platonicis Νοῦς dicitur. Hæc eo credibiliora ſunt, quod *Philo* frequenter vocet Λόγους, *rationes*, aut *mentes*, Angelos, ut mul-

multis exemplis dudum oſtendit *Chriſtoph. Sandius*, in Diſſert. περὶ τοῦ Λόγου. pag. 260. & 261. quæ eſt Paradoxis ejus Interpretationibus ſubjecta. Non probo equidem, ne *Ventidius* mihi hæreſin *Sandii* objiciat, quæcumque habet in ea Diſſertatione, aut, ut clarius loquar, ea Diſſertatio mihi parum placet, cum ad ſummam rei quod adtinet; tum etiam in plerisque partibus. Sed tot exempla vocis Λόγος, pro Angelo ſumtæ, protulit ex *Philone*, ut nullum ſupereſſe poſſit dubium; quidquid tandem in aliis deliquerit, quod nunc non inquiro. Ante illum idem animadverterat *Hug. Grotius* ad Sapient. XVIII, 15. Quamobrem neceſſe non eſt ullum a me præterea adferri exemplum.

Si *P. Ventidius* potuiſſet id quod probandum ſuſceperat demonſtrare, quemadmodum feci quod ille negavit; ipſe ſibi triumphum decerneret, ſeque ſummo jure poſſe me omnibus contumeliis ac conviciis proſcindere, exiſtimaret. Ego vero ex iis quæ probavi, hunc unum fructum capere ut mihi liceat poſtulo, ut ne ejus aliis criminationibus contra me fides ulla habeatur; niſi poſtquam adcurate expenſum fuerit, quod in Scriptis meis carpit. Neque enim vacat ſingula ejus dicteria ad examen revocare, ac oſtendere quam me & mea parum norit; præterquam quod nihil niſi tædium Lectori parerent particulatim diſcuſſæ calumniæ. Adde quod iis prætermiſſis & meæ operæ, & ad-

 ver-

verſarii exiſtimationi parcam, qua integra me poſſe defendere maluiſſem. Tu vero, L. CANDIDE, qui probe noſti quis ſim, & qui mea legiſti, omnium optime potes & ipſe judicare & ceteros ab errore revocare. Vale.

Dabam Amſtelodami, Idibus Juliis

cIↃ IↃ c xcix.

EPIS-

Digitized by Google

EPISTOLA IX.

Defenditur Clerici *conjectura de initio Evangelii Joannis, in quo ad* Philonem *reſpexiſſe Evangeliſtam, exiſtimavit. Error* P. Ventidii *ſuppoſititium* Philonem *cum vero miſcentis. Judæos ex Philoſophia Platonica Theologiam ſuam, ante tempus Chriſti, corrupiſſe. Ideo Apoſtolos monuiſſe Chriſtianos ut ſibi caverent a Philoſophia; quo monito ſpreto, Veteres Hæretici aliique in multos errores delapſi ſunt. Prudenter factum a Joanne, quod docuerit quo ſenſu adhiberi poſſent voces nonnullæ Philoſophicæ. Videri illi lectum* Philonem, *aut certe notum, ex narratione eorum qui legerant. Paſſim confutatur* P. Ventidius.

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

POSTQUAM, in ſuperioribus meis ad te Litteris, CANDIDE VERE, probavi nec *Platonem*, nec ejus diſcipulum *Philonem* ex Hebræorum libris aut ſermonibus hauſiſſe quæ habent de tribus Principiis; nunc oſtendendum eſt nihil eſſe quod ſit vero abſimile, in mea conjectura de initio primi Capi-

pitis Evangelii Joannis, in quo exiſtimavi Evangeliſtam ad *Philonem* reſpexiſſe. Sed ante omnia, neceſſe eſt, ne quis errore *P. Ventidii* abreptus decipiatur, me profiteri a me intelligi *Philonem* Alexandrinum, qui Græce ſcripſit; & cujus Opera Græce & Latine proſtant; non *Philonem* illum editum ab *Annio Viterbienſe*, a quo ridiculum opus Antiquitatum Judaïcarum nobis obtruditur. Potuiſſet hoc diſcere *P. Ventidius* a *Ger. Joanne Voſſio*, Lib. II. de Hiſt. Græcis Cap. 7. aut ex Indice Operum *Philonis* genuini, ubi nihil ſimile comparere vidiſſet; ſed ne eum quidem umquam ſatis adtente evolvit; nedum ut *Philonem* ipſum legerit. Ut enim probet (*) tanti non fuiſſe Joanni aut aliis Chriſtianis *Philonem*, ut oſtenderet Joannes, quo ſenſu uſurpari poſſint verba quibus utitur, profert judicium *Joan. Spenceri*, viri doctiſſimi, de Leg. Heb. Lib. III. C. IV. Diſſ. 7. ubi ita habet: *Veritatis hujuſce gemmam, radio licet obſcuriori emicantem, in Philonis antea laudati fabularum ſterquilinio forſan oſtendere poſſimus.* Laudat *Spencerus* in margine *Antiquitatum Biblicarum librum*, ex quo locum adfert, qui in editione *Annii* exſtat. At *Ventidius*, cui non multo notior eſt verus *Philo*, quam fictus, avide hæc adripuit, quaſi de vero *Philone* ageret, ſubjicitque: *Quam parum proinde ei tribuat ſequentia palam faciunt*: Sed forte *Philonem* illum, ut nugacem, & nullius fidei Scriptorem, non pauci re-

(*) Pag. 39.

repudiabant. *Tam exigua exiſtimatio eſt, quam tot ſæculis, ipſo Spencero teſte, ſibi comparavit Philo, cujus tamen adhuc recentis, imo vix dum cogniti, tam ſollicite ab ipſis Apoſtolis ratio ſit habita, ut de vocabulis in Religionem ab ipſo & aliunde translatis, mentem explicare Joanni operæ pretium fuerit.* At *Spencerus* non fuit ita imperitus, ut miſceret hunc *Philonem* cum Alexandrino, quem alibi non raro laudat. Ipſum pronomen *illum* hoc ſatis innuit, quo diſtinguitur Scriptor Antiquitatum Biblicarum ab Alexandrino *Philone:* Nec ulla ratione hic dici poteſt *fabularum ſterquilinium*, qui fabulas, aut fictas hiſtorias minime narrat, ut Annianus *Philo.* Si in hujuſmodi turpi hallucinatione me deprehendiſſet *Ventidius*, quas illi pœnas non darem? At illi ego pro talibus auſis meliorem animum a Deo precor, optoque ut ſibi caveat in poſterum ne in certamen deſcendat cum bono viro, ab omnibus imparatus, niſi a conviciis & fiducia.

Nunc ut ad rem veniam, oſtendam Judæos, diu ante tempora Joannis, ex Philoſophorum lacunis Theologiam ſuam corrupiſſe; quamobrem etiam Paulus monuit Chriſtianos ut ſibi a Philoſophia caverent quo monito contemto, antiquisſimi Hæretici in turpes errores prolapſi ſunt; qua de cauſa, Joannem prudentiſſime uſu ſuo oſtendiſſe quomodo adhiberi poſſent voces nonnullæ, præſertim a *Philone* uſurpatæ, qui ignotus ei eſſe vix potuit. Quæ ſi oſtendero, nemo, ut opinor, conjecturam meam temeritatis arguerit,

 cum

cum præſertim quaſi ſaluti neceſſariam nemini obtrudam.

Ex quo Seleucidæ ac Lagidæ in Aſia & in Ægypto Monarchias condiderant, una cum Lingua Græca, artes ac libri Græcorum cœperunt Aſiaticis innoteſcere. Philoſophia præſertim, & quidem Platonica, non Idololatris tantum ſed & ipſis Judæis, inter eos, in Syria atque in Ægypto verſantibus, mirum in modum placuit. Unde factum ut & Philoſophi inter eos eſſe cœperint, & varia Græcorum dogmata in Theologiam Judaïcam derivarint, cum qua ea conſentire putabant.

Philoſophus fuit Judæus *Ariſtobulus* Peripateticus, cujus ſæpe meminerunt *Clemens Alexandrinus* & *Euſebius Cæſarienſis*, & qui Ptolemæo Philometori inſcripſit explanationes in Legem Moſaïcam. Sic habet *Euſebius* in Chronico, ad ann. M D CCC XL: *Ariſtobulus natione Judæus Peripateticus Philoſophus, cognoſcitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moyſen Commentarios ſcripſit.* Ad quem locum, vide *Joſ. Scaligerum*, cum quo, ſi ita videatur, confer etiam *Henr. Valeſium*, ad *Euſebii* H. E. Lib. VII. c. 32. Tres inſignes ejus locos habemus apud *Euſebium*, in Præp. Evangelica. Primus eſt Lib. VII. c. 14. in quo contendit cum eo, quod Salomo dixit de Sapientia, conſentire dogma nonnullorum Peripateticorum. Secundus eſt Lib. VIII. c. 10. ubi agit de membris, quæ Scriptura Sacra videtur Deo tribuere, & ubi obiter inſimulat Poëtas & Philoſophos Ethnicos furti. Tertius de-

denique eſt Lib. XIII. c. 12. in quo de induſtria idem probare nititur. Hic ergo Philoſophus nequaquam ſpernebat Ethnicorum Scripta, cum ea ad ſententias Judaïcas ſumma vi trahere conaretur.

Credibile eſt fuiſſe & alios Judæos, qui magni facerent Ethnicorum Philoſophiam, quandoquidem Scriptor libri *Sapientiæ* ex ea deſumſit opinionem de animorum προϋπάρξει, ut liquet ex Cap. VIII, 19. & 20. Παῖς δὲ ἤμην εὐφυὴς, ψυχῆς τε ἔλαχον ἀγαθῆς, μᾶλλον δὲ ἀγαθὸς ὢν ἦλθον εἰς σῶμα ἀμίαντον: *puer eram bonæ indolis, animam ſortitus eram bonam; aut potius, cum bonus eſſem, veneram in corpus purum.* Ad quem locum conſulendus *Hug. Grotius*, ut & ad Joan. IX, 2. Hanc opinionem nemo, ut opinor, exiſtimat ex Vetere Teſtamento hauſtam, nec Platonicam eſſe quiſquam dubitabit.

Poſtea *Philonem* fuiſſe, Platonica doctrina madentem, antea ſatis oſtendimus; nec res poteſt eſſe dubia ei, qui *Platonem* & Philoſophum Alexandrinum legerit. Elogia hujus proferri a me nihil neceſſe eſt, cum in fronte ejus Operum legantur.

Sed & integras Judæorum ſectas a Græcis mutuas accepiſſe opiniones & loquutiones, quibus alteram vitam deſcribebant conſtat ex *Joſepho* Ant. Jud. Lib. XVIII. c. 2. & de Bello Jud. Lib. II. c. 12. Ut a Phariſæis initium faciam, ſic eorum ſententiam deſcribit *Joſephus*, in Ant. Judaïcis: Ἀθάνατόν τε

ἰσχὺν

ἰσχὺν ταῖς ψυχαῖς πίστις αὐτοῖς εἶναι, καὶ ὑπὸ χθονὸς δικαιώσεις τε καὶ τιμὰς, οἷς ἀρετῆς ἢ κακίας ἐπιτήδευσις ἐν τῷ βίῳ γέγονε· καὶ ταῖς μὲν εἱργμὸν ἀΐδιον προστίθεσθαι, ταῖς δὲ ῥαστώνην τοῦ ἀναβιοῦν: *Immortalem vim ineſſe animabus fides apud illos eſt, & ſub terra pœnas & præmia eſſe iis, quibus aut virtuti aut vitio adfinis ratio vivendi fuit in vita, & aliis quidem æternum vinculum addi, aliis vero facultatem concedi ad vitam redeundi.* In Vetere Teſtamento nuſquam legere eſt loca, in quibus homines, poſt hanc vitam, præmia accipient & pœnas dabunt, eſſe ſub terra; at multis hoc habetur, cum alibi paſſim, apud Ethnicos Scriptòres, tum præſertim in *Platonis* Phædone, ſub finem. In Vetere Teſtamento nuſquam legimus malos quidem æterno vinculo ſub terra conſtrictos manere, bonos vero fato functos ad vitam hancce redire; at ſimilia legere licet in Dialogo *Platonis*, quem memoravi. Rem paullo clarius repetit *Joſephus* de Bello Judaïco Lib. II. c. 12. ubi ait, ex Phariſæorum ſententia, ψυχὴν πᾶσαν μὲν ἄφθαρτον, μεταβαίνειν δὲ εἰς ἕτερον σῶμα, τὴν τῶν ἀγαθῶν μόνην. τὴν δὲ τῶν φαύλων ἀϊδίῳ τιμωρίᾳ κολάζεσθαι: *omnem quidem animam incorruptam eſſe, ſed ſolam bonorum animam tranſire in alterum corpus, malorum vero æterna pœna plecti.*

Audiamus vero quid Eſſeni de altera vita dicerent. Exiſtimabant, ut idem *Joſephus*, eodem in loco, prodidit, τὰς ψυχὰς ἀθα-

να-

νάτους ἀεὶ διαμένειν, καὶ συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φοιτώσας αἰθέρος, ὥσπερ εἱρκταῖς, τοῖς σώμασιν ἴυγγι τινὶ φυσικῇ κατασπωμένας: *animas immortales ſemper manere, atque ex æthere ſubtiliſſimo venientes, quaſi carceribus, ita corporibus implicari, naturali quadam illecebra ad inferiora detractas.* Hic perſpicue quidem habemus Platonicam προΰπαρξιν animorum, de qua in Prophetarum Scriptis nec vola, nec veſtigium; ſed digna ſunt ſequentia, quæ a nobis penſitentur: ἐπειδὰν δὲ ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, οἷον δὴ μακρᾶς δουλείας ἀπηλλαγμένας τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι· καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς, ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων, ἀποφαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν δίαιταν ἀποκεῖσθαι, καὶ χῶρον οὔτε ὄμβροις, οὔτε νιφετοῖς, οὔτε καύμασι βαρυνόμενον, ἀλλ' ὃν ἐξ ὠκεανοῦ πρᾳῢς ἀεὶ Ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει. ταῖς δὲ φαύλαις ζοφώδη καὶ χειμέριον ἀφορίζονται μυχὸν γέμοντα τιμωριῶν ἀδιαλείπτων: *poſtquam vero auſugerint e carnalibus vinculis, quaſi a longo carcere liberatas lætari ac ſublimes ferri. Et bonis quidem animabus, conſentientes cum Græcorum filiis, ajunt repoſitam eſſe habitationem trans Oceanum, & locum neque imbribus, neque nivibus, neque æſtibus incommodum, ſed quem ex Oceano lenis ſemper Zephyrus flans refrigerat. Malis vero tenebricoſum & procelloſum tribuunt ſeceſſum, plenum indeſinentibus pœnis.* Hæc ſi Eſſeni didice-

cerunt ex Prophetis, quos etiamnum habemus; fatendum eſt nos eſſe non luſcitioſos, ſed cæcos prorſus, qui nihil ſimile in eorum libris animadvertere poſſumus. Verum hæc, apud *Homerum*, Antiquiorem ſine dubio Eſſenorum ſecta, ita deſcripta habemus, ut ſi non Eſſeni ab eo ſumſerint, *Joſephus* ipſe ſit neceſſario furti inſimulandus. Sic enim *Homerus* campus Elyſios poëticis coloribus pingit Odyſſ. Δ. verſ. 565. & ſeqq.

Τῇπερ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισι,
Οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὔτε καὶ
ὄμβρος,
Ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγυπνείοντας ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίησιν, ἀναψύχειν ἀνθρώπους.

Ubi beatiſſima eſt videndi ratio hominibus; non nix, neque hiems (aut *procella*) *multa, neque imber; ſed ſemper Zephyri ſuaviter ſpirantes auras Oceanus mittit, ut refrigerent homines.* Nemo non agnoſcit *Homerum* in *Joſepho;* at ut intelligas ſuperbiam Judaïcam, quæ nihil aliis acceptum refert, omnia ſibi deberi vult, audi hominis ſequentia verba: Δοκοῦσι δέ μοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν Ἕλληνες, τοῖς τε ἀνδρείοις αὐτῶν, οὓς Ἥρωας καὶ Ἡμιθέους καλοῦσι, τὰς μακάρων νήσους ἀνατεθεικέναι. ταῖς δὲ τῶν πονηρῶν ψυχαῖς, καθ' ᾅδου τὸν ἀσεβῶν χῶρον, ἔνθα καὶ κολαζομένους τινὰς μυθολογοῦσι, Σισύφους καὶ Ταντάλους καὶ Ἰξίονας

καὶ

καὶ Τιτυοὺς, πρῶτον μὲν ἀϊδίους ὑφιστάμενοι τὰς ψυχὰς, ἔπειτα δὲ εἰς προτροπὴν ἀρετῆς καὶ κακίας ἀποτροπήν: *Videntur autem mihi, ſecundum hanc notionem, Græci viris quidem fortibus, quos Heroas & Semideos vocant, beatorum Inſulas tribuiſſe; improborum vero animis in inferis impiorum locum, ubi & quosdam plecti fabulantur Siſyphos & Tantalos, & Ixionas & Tityos; ſtatuentes quidem primum animas eſſe immortales, deinde ut ad virtutem homines adducant, & a vitio deterreant.* Non aliter loqueretur *Joſephus*, ſi *Homerus* fuiſſet Propheta Hebræus, a quo Græcorum Poëtæ ſua deſumſiſſent. Atque hinc liquet non facile eſſe credendum Judæis, adfirmantibus ſibi a Græcis multa deberi; cum ita loquatur *Joſephus*, in manifeſto furto deprehenſus. Poſſemus addere Phariſæos quod de fato ſentiebant a Stoïcis mutuatos; imo & loca proferre LXX. Interpretum, & Scriptorum Apocryphorum, ex quibus liqueret ſumſiſſe eos voces ac loquutiones a Græcis, ubi de altera vita loquuntur; quibus nullæ ſimiles reſpondent Hebraïcæ, in priſcorum Prophetarum Scriptis. Verum de hiſce forte alias agam.

Exempla adlata ſatis oſtendunt Paulum, non ſine gravi ratione, dixiſſe Jeſum Chriſtum: Φωτίσαι ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, *in clariore luce collocaſſe vitam & immortalitatem per Evangelium*, 2 Tim. I, 10. cum vulgo Judæi ex Poëtis, Philoſophiſque Ethnicis deſumerent loquutiones, quibus exprimebant quod de ejuſmodi rebus ſentiebant.

In

Indidem intelligere licet eumdem Apoſtolum non temere monuiſſe Coloſſenſes, *ut viderent ne quis eos deciperet per PHILOSOPHIAM & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum*, Cap. II. 8. Hæc enim ſpectant Judæos neſcio quos, Philoſophia Platonica imbutos, ut liquet ex verſ. 16. in quo poſt longam parentheſin ad rem, de qua cœperat loqui verſ. 8. redit Apoſtolus: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei, aut Neomeniæ, aut Sabbathorum; quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem Chriſti. Nemo vos ſeducat volens in humilitate & religione Angelorum, in ea quæ non vidit ambulans, fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ* &c. Legendi ad hoſce verſus ſunt *Hug. Grotius* & *Henr. Hammondus*; quorum tamen poſterior hæc videtur fruſtra trahere ad Gnoſticos, cum commodiſſime intelligantur de Judæis Philoſophia Ethnica abutentibus. Iis lectis, ſatis liquebit Judæos Platonicos ſpectari, a quibus poterant Chriſtiani, niſi ſibi caverent, παραλογίζεσθαι ἐν πιθανολογίᾳ, *falli probabilibus ſermonibus*, ut antea loquitur Paulus.

Eodem pertinent iteratæ ejuſdem Apoſtoli admonitiones, in 1. ad Timotheum, ubi Cap. I, 3, 4. ait ſe eum reliquiſſe Epheſi, *ut denunciaret quibusdam ne aliter docerent, neve intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis, quam ædificationem Dei, quæ eſt in fide;* & Cap. IV, 7. jubet Timotheum *profanas & aniles fabulas de-*

divitare. Eosdem homines notat & Cap. VI, 3, 4. 5.

Quanti momenti hoc eſſet monitum, ſequentia tempora luculenter oſtenderunt. Conſtat enim antiquiſſimos quosque Hæreticos ſua dogmata, Chriſtianiſmi atque Philoſophiæ Ethnicæ miſtura quadam abſurda, conflaſſe. Quam in rem, ne plures ad teſtimonium citare neceſſe ſit, unum audiamus *Tertullianum* cujus hæc ſunt verba in Libro de Præſcriptione Hæreticorum Cap. VII. *Hæ ſunt doctrinæ hominum & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio ſapientiæ ſæcularis; quam Dominus ſtultitiam vocans, ſtulta mundi in confuſionem etiam ipſius Philoſophiæ elegit. Ea eſt enim materia ſapientiæ ſæcularis, temeraria interpres divinæ naturæ & diſpoſitionis. Ipſæ denique Hæreſes a Philoſophia ſubornantur. Inde Æones & formæ neſcio quæ, & trinitas hominis apud* Valentinum; *Platonicus fuerat.* ——— *Eadem materia, apud Hæreticos & Philoſophos, volutatur; iidem retractus implicantur: unde malum & quare? & unde homo & quomodo? & quod proxime* Valentinus *propoſuit, unde Deus? Scilicet, de ecthymeſi & ectromate. Miſerum* Ariſtotelem, *qui illis Dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi & deſtruendi, verſipellem in ſententiis; coactam in conjecturis, duram in argumentis, operariam contentionem, moleſtam etiam ſibi ipſi, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit. Hinc illæ* fabulæ & genealogiæ interminabiles & quæſtiones *infructuoſæ & ſermones ſerpentes velut cancer; a qui-*

bus nos Apoſtolus refrænans nominatim conteſtatur Philoſophiam caveri oportere ſcribens ad Coloſſenſes ; videte ne quis vos circumveniat per Philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundum traditionem hominum, *præter providentiam Spiritus Sancti.* Libro vero contra Hermogenem, Cap. VIII. eidem dicuntur *Hæreticorum Patriarchæ Philoſophi* ; & Lib. de Anima Cap. XXIII. *Examen*, inquit, Valentini *ſemen Sophiæ inſulſit animæ, per quod hiſtorias atque Mileſias Æonum ſuorum ex imaginibus viſibilium recognoſcant. Doleo bona fide* Platonem *omnium hæreticorum condimentarium factum. Illius eſt enim & in* Phædone, *hinc euntes ſint illuc, & inde huc. Item in* Timæo *quod genimina Dei, delegata ſibi mortalium genitura, accepto initio animæ immortali, mortale ei circumgelaverint corpus. Tum quod mundus hic imago ſit alterius alicujus. Quæ omnia ut fidei commendet, & animam retro in ſuperioribus cum Deo egiſſe in commercio idearum,* & *inde huc tranſvenire, & hic retro norit de exemplaribus recenſere; novum elaboravit argumentum*, μαθήσεις ἀναμνήσεις, *id eſt, diſcentias reminiſcentias eſſe. Venientes enim inde huc animas oblivifci eorum, in quibus prius fuerint, dehinc ex his conſpicuis edoctas recordari.*

Hinc ſat manifeſto intelligere eſt antiquiſſimos quoſque Hæreticos ex Philoſophia *Platonis* multa hauſiſſe, ut dogmata ſua confingerent. Sed non Hæretici modo, verum etiam docti homines, qui in rectius ſentientium communione obierunt, nimio Platoniſ-

niſmi ſtudio, Theologiam Chriſtianam, ut antea Judaïcam *Philo*, ejus commentis corruperunt. Malo rem alienis verbis exprimere, quam meis, ne *Ventidius*, aut alius ei ſimilis me ſeorſim ab aliis ſentire putet. Audiat ergo Reverendiſſ. Antiſtitem, & virum longe doctiſſimum *P. Dan. Huetium*, Origenian. Lib. II. c. 1. ſic loquentem, eademque opera ab eo diſcat quid ſit de *Philone* ſentiendum, quod a me diſcere noluit: *Unum ergo præ reliquis Platonem* (Origenes) *admiratus eſt; ſic ut Chriſtiana dogmata ad Platonicæ doctrinæ leges, non ipſam* Platonis *doctrinam ad Chriſti effata ADCOMMODARET. Exemplo ſuo Origenem eo compulit PHILO Judæus, totus ad* Platonis *exemplum compoſitus; non* Platoni *nimium tribuendo dumtaxat, ſed Scripturam etiam allegoriis perpetuis explanando. Compulit & Præceptor illius* Clemens Alexandrinus, *Academiæ pigmentis res Chriſtianas illuſtrare ſuetus; quod & maxima pars fecit vetuſtiorum Patrum, ſed parcius & verecundius. His itaque Platonicorum deliriis ſincerum doctrinæ Chriſtianæ vas poſtquam incruſtavit* Adamantius, *ex illo doctrina ejus corrupta eſt, & profanis imbuta erroribus, unde infinitis jactatus conviciis, & querelis in ſummas incidit calamitates, & laudem meritis partam decoxit.*

Ex hiſce intelligere eſt periculoſam fuiſſe non Philoſophorum tantum Ethnicorum, ſed *Philonis* etiam lectionem; hancque incautis eo periculoſiorem, quod multis in rebus inſtar Chriſtianorum loquatur, & a Polytheïſmo

mo abhorrere, utpote Judæus, cenſeatur. Non modo *Clemens* & *Origenes*, ut animadvertit *Huëtius*, ejus loquutionibus decepti ſunt, ſed & *Euſebius*; qui hominis Platonici Tritheïſmum cum Chriſtiana Trinitate miſcuit, & alios multos Veteres & Recentiores fefellit.

Quod cum ita ſit, quid mirum ſi Joannes Apoſtolus, qui multis forte annis poſt *Philonis* mortem ſcripſit, & videbat quanta in exiſtimatione eſſet, obiter initio Evangelii ſui oſtenderit, quo ſenſu liceret uti voce Λόγος, docueritque Chriſtianos ἐνυπόστατον Λόγον non eſſe alterius naturæ, non tantum ſpecie, ſed etiam numero, ita ut ὁ Θεὸς & ὁ Λόγος ſint unus idemque Deus proprie dictus? Certe Spiritus divini, quo Joannes agebatur, providentia indignum non fuit tam periculoſum errorem antevertere.

At *Ventidius* noſter (*) hic negat *Philonem* a Joanne lectum fuiſſe, aut cum *Platone* collatum; quaſi hæc ego uſpiam adfirmaſſem. Dixi dumtaxat *Philonem* videri *notum* fuiſſe Joanni, ſed lectum non contendi. Potuit Joannes accipere quæ eſſent dogmata *Philonis*, loquutionesque ejus aliquot inſigniores, ab aliis qui ejus Opera legerant; potuit curare ut ſibi nonnulla ex iis prælegerentur; quamvis numquam ſtudioſe ipſe, ut nunc ſolemus, eum aut ejuſmodi alium Scriptorem verſarit. Nihil tamen vetat ut ipſe, oculis ſuis, nonnul-

(*) *Pag. 40. de vocabulo* λόγος.

nulla ſibi indicata legerit. Sic *Hug. Grotius* ad Heb. IV, 12. non ſine ratione, credidit Scriptorem Epiſtolæ ad Hebræos legiſſe *Philonem*, ob multarum loquutionum, cogitationumque ſimilitudinem; cujus plura in ejus Adnotationibus occurrunt exempla; quibus adde id quod adnotavimus ad Cap. I, 3.

Sed *legerit Joannes Philonem*, inquit P. Ventidius, *haud tamen ſequitur vocabula ex Platoniſmo jam dudum in veram Religionem illata curioſe obſervaſſe, & adverſus eorum abuſum Lectores monere voluiſſe.* Atqui veriſimillimum eſt eum qui *Philonem* legit, & ita loquitur, ut voces ab eo frequenter uſurpatas adhibeat, ſed in ſenſum diverſum & rectum, voluiſſe obiter emendare peccata a *Philone* admiſſa, & uſu ſuo legitimam earum vocum poteſtatem oſtendere; cum præſertim, ut oſtendi, ejuſmodi vocabula ac placita & anteriores & poſteriores ætates fefellerint. Sed falli videtur *Ventidius*, quod de antiquis temporibus & hominibus judicet ex hodiernis: ut ſolent, qui non ſatis adtente Veterum libros legerunt. Parvi facit *Philonem* & Philoſophiam Platonicam, nec quidquam ſibi nunc ab iis timet; ideoque numquam quidquam ab iiſdem timendum fuiſſe Chriſtianæ Theologiæ cenſet. Fallaciſſima ſunt omnia ejuſmodi judicia, de rebus antiquis; de quibus numquam recte judicamus, niſi noſtræ ætatis veluti obliti opiniones & ingenia Veterum dumtaxat ſpectemus. Itaque

illi auctor ſim ut poſthac non ita facile de rebus antiquis, ex hoc ævo noſtro, judicet.

Monitum etiam velim, ut libros eorum, quos ſibi oppugnandos deligit, adtentius & ſedatiore animo legat; ne eas illis tribuat opiniones, quas minime tuentur. Exprobrat mihi a me induci Joannem ſcribentem *haud ſecus ac ſi, hac in parte, Scholiaſten Platonis, aut Philonis egerit vir Dei.* Quod eſt perabſurdum, cum tota mea diſputatio eo ſpectet, ut oſtendam Joannis animum fuiſſe docere quo ſenſu poſſent adhiberi voces nonnullæ a *Philone*, & ab aliis Judæis uſurpatæ, ne fallerent Chriſtianos. *Scholiaſtis* ne hoc munus eſt, an potius confutatoris? Demonſtravi Judæos dudum cœpiſſe Philoſophia Platonica abuti, ante tempora Joannis, Paulumque monuiſſe Chriſtianos, ut ab ea ſibi caverent. Addo videri etiam Joannem obiter notare qui, ſano ſenſu, poſſent uſurpari voces nonnullæ inſigniores, in Judaïcam Theologiam ab iis illatæ; an hoc eſt fingere Joannem eſſe *Scholiaſten Platonis aut Philonis*? Pari jure dixeris me *P. Ventidii* eſſe *Scholiaſten*, in hiſce litteris, quibus eum confutavi.

Plura non addam, ad defendendam conjecturam meam, de conſilio Joannis; nec adgrediar ceteris calumniis, aut contumelioſe dictis *P. Ventidii* quidquam reponere. Infeliciſſima eſſet conditio bonorum omnium, qui maximo labore ſuo co-

conantur tenebris Antiquitatum Sacrarum & Profanarum lucem aliquam adferre; ſi, quotieſcumque liberet *Ventidiis* ἀνεμώλια βάζειν, omnibus relictis, ſerio eſſent confutanda, quæ nulla ex re ortum ducunt, niſi ex malignitate aut invidia. Itaque ea miſſa facio, nec quidquam a lectoribus, ſi qui ſint, contumelioſorum illorum Scriptorum peto; niſi ut cohibeant judicium, donec mea quoque legerint. Quod æquiſſimum poſtulatum ſi ab eis impetro, ſalva res eſt; ſi vero mihi negant, aut ſi, re minime expenſa, poſſunt favere *Ventidio*; nihil eſt quod pluribus verbis cauſam meam apud eos agam, qui me audire nolunt. Si tamen ab adverſariis offeratur mihi occaſio inquirendi in rem quampiam, cujus plenior cognitio aut jucunda, aut utilis eſſe poſſit, non decro officio meo; & ita Veritatem inveſtigabo, ut adpareat me ejus ſolius amore captum, non cupiditate infamandi cujuſquam, aut turpis gloriæ ex aliena ignominia captandæ. Quam animi adfectionem, L. CANDIDE, & *Ventidio*, & ceteris omnibus ejuſmodi hominibus ex animo, ita me Deus amet, precor, haud ſecius quam mihi ipſi. Tu vero amicos noſtros, quid de tota hac concertatione dicam, docebis; quos ego tecum diſceptatores totius negotii eſſe volo. Quod ut facilius fieri queat, Litteras ad te ſcriptas edere conſtitui. Neque hoc erit forte unum volumen ejuſmodi Litterarum, quod

emittam; nam multa habeo propemodum parata. Optarim quidem ea edere, ſine cujusquam confutatione, ſed ſi aliter, per importunos homines, non liceat; id ipſi ſibi tribuant, non mihi, qui nihil, niſi Pacem & Veritatem, ſine ullius inſectatione, quæſivi. Vale.

Dabam Amſtelodami, Calendis Auguſti

cIↄ Iↄc xcix.

EPIS-

EPISTOLA X.

Ad Amicum Anglum,

DE VERSIONE ANGLICA

Additamentorum ad Adnotationes

HENRICI HAMMONDI

In Novum Teſtamentum; ubi & nonnulla de *Arte Critica*.

Cum ad me tranſmiſſa eſſent aliquot folia Verſionis Anglicæ Additamentorum meorum ad doctiſſimi viri *Henr. Hammondi Adnotationes in Novum Teſtamentum*, eaque perlegiſſem; probavi quidem fidem ac diligentiam Interpretis, nec dubitavi quin cetera, quæ nondum vidi, pari cura eſſet interpretaturus; ſed cum apud animum meum reputarem quam iniqua interdum ſint judicia eorum, qui vernaculæ dumtaxat Linguæ periti legunt ejuſmodi Scripta, an gaudendum propterea mihi eſſet dubitabam. In vulgus, nimirum, ſparguntur expendenda, quæ interdum ſunt ſupra vulgi captum poſita; nam hic non pauca ſunt quæ, quamvis Anglice ex-

expreſſa, non poſſunt intelligi niſi a Græcæ Linguæ, & Antiquitatum Profanarum ac Eccleſiaſticarum aliquatenus peritis. Alii certe de iis ſatis tuto judicare nequeunt, cum vis argumentorum ſæpe tota pendeat ex cognitione uſus Linguæ Græcæ, aut Eccleſiaſticæ, Profanæve Hiſtoriæ. Attamen nulli confidentius de hiſce rebus judicium ferunt, quam qui ea cognitione deſtituuntur; quod putent ſe poſſe judicare de iis omnibus, quæ vernacula Lingua ſcripta ſunt. Quamobrem ſæpe miratus ſum doctiſſimum illum virum, cujus Adnotationes in Linguam Latinam tranſtuli, non maluiſſe Latine potius ſcribere, quam Anglice; cum probe noſſet multa, imo optima quæque, a ſe in iis ita ſcripta eſſe, ut a Lectoribus Anglice dumtaxat ſcientibus ſatis intelligi non poſſent. Neſciebam etiam an nonnullis eruditis viris, in Anglicanæ veſtræ Eccleſiæ Clero, ſatis probanda eſſet translatio Additamentorum meorum; non quod, ullo in loco, Eccleſiæ Anglicanæ placita oppugnarim; ſed quod multi, neſcio quare, ægre patiantur libros peregrinorum a popularibus ſuis legi. Expertus hoc ſum & antea & non ita pridem, cum quiſpiam mihi prorſus ignotus, me neſcio atque inconſulto, Anglice vertit Vitas aliquot Patrum; quas Gallico ſermone ſcripſeram jam dudum, in *Bibliotheca Univerſali*. Eæ enim Vitæ Anglicæ, quas nondum vidi, in me concitarunt virum doctum *Guil. Caveum*, qui de Gallicis Vitis nihil forte dixiſſet; certe hactenus tacuerat, cum revera non eſſet cur in

me

me propterea inveheretur, ut ſuperioribus Epiſtolis oſtendi. Atqui nemo fortaſſe eſt cis mare, qui pluris faciat eruditionem Cleri Anglicani, aliorumque ejuſdem gentis doctorum virorum, quam ego, quique eam frequentius & ore & ſcriptis prædicet; non profecto adulandi ſtudio, (nam quæ commoda hinc ad me, qui in Hollandia ſedem dudum fixi, redeunt, aut redire poſſunt?) ſed quia ita ex animo ſentio. Quin etiam rebus ipſis hoc oſtendi, qui non unius Scripta verti in Linguas notiores, quam eſt Anglica, ut omnes Anglicæ gentis eruditione fruerentur. Quæ ergo cauſa eſſe poteſt, cur nolint nonnulli Angli noſtra Scripta ſermone Anglico legi? Non intelligo, nec mihi tanti eſt, ut anxie in rem inquirere neceſſe habeam.

Verum pacis amanti, & alieniſſimo ab omnibus rixis, ſatius forte fuiſſet me Latinæ Linguæ latebris, ut ita dicam, tectum, nec imperiti vulgi temeraria judicia timere, nec iram doctorum, (qui ſe ſolos a vulgo audiri volunt,) concitare. Attamen quoniam jacta eſt alea, & me Anglice loquentem popularibus ſuis ſiſtere voluit Bibliopola, nonnulla te, Vir Amiciſſime, moneebo, quibus fortaſſe iniquiora quorumdam amoliri poſſim judicia.

Ex quo editus eſt *Hammondus* meus, vidi quidem hominis famam longe maximam fuiſſe, ex venditione exemplarium, quorum jam magna copia volitat per totam Europam, & Studioſorum Litterarum Sacrarum manibus teritur. At aviditas emtorum ac lectorum non

non obſtitit, quo minus varia de hoc meo labore eſſent judicia, cum amicorum meorum, tum etiam aliorum. Horum nonnullorum ad me pervenit notitia, quibus paucis hic aliquid reponam.

Sunt qui nollent me tantum temporis & laboris inſumſiſſe in vertendo *Hammondo*, ſed ipſum potius novam Paraphraſin Novi Teſtamenti ſcripſiſſe, adjectis iis quæ ab aliis Interpretibus prætermiſſa putabam. Hi nimis benigne de me, nec ſatis honorifice de viro doctiſſimo ſentiunt. Ego vero, qui me & illum propius novi, & me meo metiri pede ſcio, honori duco tanti viri purpuræ meos centones adſui; ſi modo liceat per alios, qui in contraria prorſus ſunt ſententia. Me autem non ficta modeſtia, ſed ex animo loqui, ſat clare oſtendit ingens labor quem *Hammondi* cauſa, potius quam mei ipſius, ſuſcepi; niſi enim Scripta ejus magni feciſſem, numquam tantum volumen vertiſſem; nec voluiſſem quidquam addere inanibus commentis, aut tempus terere in iis confutandis, quorum futilitatem omnes viderent. Ac ſane cum tria poſtulentur in Interprete, ſine quibus nihil eximium ab eo exſpectari poteſt, & quæ, ſi quis iis præditus ſit, male faciat niſi in utilitatem publicam exſerat; ea in *Hammondo* noſtro reperiebantur, ut mihi quidem videtur, omnia. Hæc autem ſunt peritia cum Linguæ, qua utitur Scriptor quem interpretamur, tum etiam rerum de quibus agit, diuturna, atque adtenta lectio ejus Scriptoris, ita ut ſtylum, ac diſpoſitionem illius in nume-

merato habeamus; ac denique facultas quædam critica aut grammatica, longo uſu adquiſita & lectione adſidua optimorum Interpretum firmata, qua fit ut ea quæ tenemus de Lingua & rebus, apte ac ſcienter, ubi opus eſt, in uſum revocare poſſimus.

Fuit vero *Hammondus* non modo Theologiæ Chriſtianæ peritiſſimus, ſed etiam Linguæ Græcæ, ad quam accedebat Hebraïca; cujus idiomata frequentiſſime miſcent Scriptores Novi Teſtamenti eloquutioni Græcis vocibus conſtanti. Qui ſunt tantum Theoriæ Theologicæ periti ii perſæpe ceſpitant, in ſingularibus locis, quæruntque paſſim dogmata, vera quidem illa interdum, ſed ad rem nihil facientia, in locis, in quibus non ſunt; & locis, in quibus revera latent, opportune uti neſciunt. Satis habent nihil alienum a conſecratis dogmatibus ſcribere, putantque non poſſe a ſe peccari, in iis quærendis, ubicumque libet, modo ne verba nimis aperte repugnent. Qua in re, videmus antiquiſſimos Scripturæ Interpretes, Græcos & Latinos, quod verborum & Grammaticæ ſecuri dogmatum dumtaxat veritatem adtenderent, mirum in modum aberraſſe a vero ſenſu locorum. Hinc partim natæ ſunt innumeræ inanes Allegoriæ; quas non inanes voco, quod falſas doctrinas complectantur, ſed quod nulla certe ratione nitantur. Hinc prodierunt coactæ interpretationes, & miſeræ argutiæ, quibus ſcatent eorum Interpretum Scripta. Legantur vel unius *Auguſtini* Commentarii in Pſalmos, ubi vix ulla occurret pagina, in

qua

qua ejus rei non inveniantur plura exempla: Quæ ſi vera eſſet ratio interpretandi, quidvis fere e Scriptura probari atque oppugnari poſſet, ope cujusvis loci. Vitavit hoc diligenter *Hammondus*, & aliquanto amplius vitaſſet, niſi animo ejus nonnulla paullo ſæpius quam opus erat ſe ſe obtuliſſent; qualia ſunt *Hæreſis Gnoſticorum*, *Jeroſolimitanum exſcidium* & *Diſciplina Eccleſiaſtica* ſeu *Excommunicatio*; quæ tria non raro quæſivit, ubi a nemine perito ſtyli Apoſtolorum quæſita fuerant; & a paucis poſthac quærentur. Attamen, ut dixi, multo infrequentius ad hunc ſcopulum impegit *Hammondus*, quam Veteres, & plerique etiam Recentiores Interpretes, præſertim qui præterito ſæculo ſcripſerunt. Poſſit etiam & hoc addi, quod ad commendationem etiam Adnotationum non parum facit; quod eam Theologiæ rationem, magna ex parte, ſit ſequutus, quæ melius cum Scriptura Sacra conſentit, quam multorum Interpretum opiniones; quippe qui mediam viam tenet, inter eos qui fatalem quamdam neceſſitatem ab omni æternitate deducunt, cujus neceſſitatis merum eſt inſtrumentum mens humana; & eos qui, inſtar Ethnicorum, virtutem ullo modo Deo deberi negaſſe dicuntur.

Quisquis legerit ejus Adnotationes, non dubitabit an eſſet altera illa dote egregii Interpretis præditus; quam diximus ſitam eſſe in adcurata cognitione ſtyli Librorum Sacrorum, quæ nonniſi diuturna & diligenti lectione comparari poteſt. Profecto pauci ſunt

In-

Interpretes, in quibus tanta Litterarum Sacrarum ſcientia deprehendi queat. Frequens illa & adcurata comparatio loquutionum & vocum ſacrarum inter ſe, quæ Lectori volumen aperienti illico ſeſe objicit, rem extra omnem controverſiam collocat.

Tertia dos, quam dixi eſſe facultatem criticam judicandi de ſententia locorum, ſi in eo tanta non fuit ac ſuperiores, at minime erat ſpernenda. Quam ego cum adtenta lectione optimorum Scriptorum, tum præſertim *Hug. Grotii*, adeptum eum eſſe non dubito; & quam majorem multo comparaturus erat, niſi perpetuus labor defendendæ Eccleſiæ Anglicanæ, contra varia adverſariorum genera, eum diſtinuiſſet. Sed ſi comparetur cum antiquis Interpretibus, aut cum pleriſque etiam, qui patrum noſtrorum memoria ſcripſerunt; inter Veteres nullum, inter Recentiores paucos inveniemus, qui cum eo poſſint æquiparari. Veteres enim, quamquam Græce docti, multo magis nitebantur ſua dicendi facultate, quam Linguæ peritia; multo libentius in locos communes, aut in allegorias excurrebant, quam ſerio verba & loquutiones interpretabantur. *Origenes* & *Hieronymus*, qui Hebraïce etiam, præſertim poſterior, ſciebant, quamvis tanta non eſſet eorum hac in re eruditio, ac vulgo creditur, multo quoque rarius uſi ſunt ea ſua eruditione, quam eloquentia, qualis eorum ævo probabatur. Recentiores vero Interpretes ſuam Theologiam & Controverſias, cum aliis Chriſtianorum familiis, ſtudioſius intrudunt

in

in ſuos Commentarios, quam diſquiſitionibus adcuratis, de ſignificatione loquutionum & vocum, operam dant. Verum *Hammondus* noſter, memor eorum quæ ab Interprete exſpectantur, nec ignarus diſcriminis quod eſt inter Concionatorem aut Theologum, & Interpretem, immoratur iis quæ ſunt Interpretis, cetera fere prudenter omittit.

Quæ cum ita ſint, nemo merito dicere queat a me horas male eſſe collocatas, quas impendi vertendis *Hammondi* Adnotationibus, iisque illuſtrandis, caſtigandis, atque augendis. At prout ſunt hominum judicia, non ex Veri ſtudio ſed ex adfectu manantia; alii exorti ſunt qui ſeu ſerio, ſeu ſimulantes contendunt me quidem non male feciſſe quod *Hammondum* verterim; ſed quod ejus Adnotationibus adſuerim ea, quibus illum non raro erroris argui; aut alioquin ab ejus ſententia aliena; quaſi omnia aut probare neceſſe mihi eſſet, aut ita me eum revereri oporteret, ut non auderem palam teſtari me exiſtimare minus feliciter quædam loca interpretatum.

Verum, ut hiſce hominibus ſatisfaciam, ſi modo ſibi ſatisfieri velint, ab iis libenter quæſiverim, utra majoris fieri debeat, fama *Hammondi*, an Veritas? Exiſtimatio hominis dudum mortui, & cujus placita nos ſe. qui jus nullum divinum, aut humanum cogit: an Veri numquam intermorituri & a quo deficere nos nec Deus, nec homines ſinunt, defenſio? Si ſint eo ingenio, ut malint fa. mam Theologi doctiſſimi quidem, ut dixi,

at

at errori obnoxii, tueri, quam Veritatem, ne tria quidem verba cum illis commutare ſuſtinuerim. Nullum erit mihi bellum, cum ejuſmodi hominibus, Veritatis palam inimicis; quos, abſque reſponſo, ipſorum atræ bili conficiendos relinquam. At magnorum virorum, inquiunt, ſunt peccata diſſimulanda, potius quam exaggeranda. Ego vero nihil uſpiam exaggeravi, & molliſſimis verbis eum confutavi, ſicubi errare putabam. At non cenſeo diſſimulanda peccata vel maximorum virorum, qui quo majores habentur eo plures incautos fallere poſſunt; ideoque ſunt in rectam viam, ſicubi ab ea deflectant, maxime omnium revocandi. Condonanda ſunt illis peccata, ferendæ eorum aberrationes, propter majores multo virtutes, & inſigniora erga Rempublicam Litterariam merita; ſed non, prava diſſimulatione, ferme Veritatis loco habendi ſunt errores. Quicumque Litteras colunt, & præſertim Sacras, eos ſumma ope eniti decet, & certatim adlaborare, ut ubique & per omnia Veritas eluceat; non ut diſſimuletur, in gratiam cujusquam, aut error ejus loco colatur. Hoc unum carpi merito poſſit in iis, qui viros magnos caſtigant, ſi falſo, ſi acerbe, ſi maligne eos reprehendant; non ut Veritas notior fiat, ſed ut eorum minuatur fama; ſi ingentia eorum merita obſcurare adgrediantur, in exigua vero delicta, quaſi in minime condonanda peccata, inclementer invehantur.

Cum vero hallucinationes in viris, de Republica Litteraria ceteroqui bene meritis,

modeſte notantur, eo dumtaxat animo, ne quis imprudens eos errantes ſequatur; tantum abeſt ut merito queri poſſint ii, qui viros egregios magni faciunt; ut ſi ipſi illi magni viri reviviſcerent, ſine animo ingratiſſimo atque intolerandæ ſuperbiæ nota, non poſſent non agere gratias iis qui errantibus comiter viam monſtraſſent. Non ea eſt humani ingenii conditio, ut ſine ullo errore vivamus; & maximis laudibus efferuntur non qui numquam errarunt, ſed qui quam minime, aut in rebus demum exigui momenti hallucinati ſunt. Ne ergo ita laudemus homines, quaſi magnitudo ingenii, aut eruditionis, eos communi errandi periculo exemiſſet; nec eos e contrario ex magnorum virorum numero detrahi putemus, quod erroris cujuſpiam arguantur, Ego ſane ita ſentio de *Hammondo*, evolutis ejus Scriptis, ut paucos Theologos aut Interpretes Scripturæ pares illi vixiſſe putem; quamquam ab ejus ſententia non raro abivi, & erraſſe eum aliquando oſtendi. *Hug. Grotium* nemo pluris facit, nemo lubentius ac frequentius laudat, quam ego; eum tamen & hic, & alibi interdum confutavi, ſine ulla exiſtimationis, aut reverentiæ erga eum meæ imminutione. Non amo eorum indolem, qui nec in laudibus, nec in probris modum ullum ſervant. Laudanda, ſine invidia, quæ laudibus digna ſunt; improbanda, ſine malignitate, quæ a Vero diſſentiunt.

Verum aliena miſcere, inquiunt, *Hammondianis* non debuiſti. Quidni? nam tribuenda quidem ei non eſſe quæ non dixit fateor;

teor; ſed in Opere tamdiu poſt ejus mortem edito, & quidem alia Lingua, non video cur non licuerit addere quæ videbantur ei deeſſe; quamvis illa fortaſſe aliquando ipſe improbaret, ſi in vivis eſſet. Iis ejus uſum hoc opus non edidi, ſed eorum qui nunc vivunt, aut poſthac erunt Veri merito amantiores, quam *Hammondi*. Quibus noſtra diſplicent, ea non emant. Exſtat Opus *Hammondi* aliquoties Anglice recuſum, quo ſolo uti poſſunt. Annon edita ſunt ingentia Opera & in Anglia & in Belgio, in quibus una leguntur Commentarii virorum eruditorum, & Pontificiorum & eorum qui a Romana Eccleſia ſeceſſerunt, graviſſime inter ſe diſſidentium? Quis propterea, vel inter ipſos Pontificios, indignatus eſt, aut non potius conſilium ſummopere laudavit, quo aliorum opera ſuppletur quod aliis deeſt? At quamvis cum *Hammondo* ubique non ſentiam, multum abeſt ut ſint ea inter nos diſſidia, quæ ſunt paſſim inter Criticos Interpretes Veteris & Novi Teſtamenti; qualia ſi eſſent, profecto numquam ejus quidquam vertere adgreſſus eſſem. Quia vero in ſummis capitibus & Religionis, & rationis interpretandi ei adſentiebar, ideo ejus Adnotationes verti, quamvis in nonnullis diſſentirem. Ut diſſentiens ab aliis ferri cupio: ita diſſentientes alios & ferre, & amare, & revereri poſſum. Honori, ut jam ab initio hujus Epiſtolæ profeſſus ſum, duco meas notulas cum ejus vigiliis prodire; verum, ſi paullo audacius ſine invidia loqui licet, non ita tamen abjecte de meis ſentio,

 ut

ut ex *Hammondianarum* ſocietate, pretium earum, ſi quod eis inſit, minui poſſe exiſtimem. Si enim ita ſentirem, numquam eas nec una, nec ſeorſim edidiſſem. Potui falli, ut omnes in iis, quæ ad nos pertinent, ſæpe cæcutimus; quod an mihi contigerit, æqui demum atque eruditi Lectores judicabunt; ſed non potui non facere id quod conſultum ratus ſum.

Incidit nuper in manus meas libellus Anglicus, cui Auctor titulum fecit, *Liberam ſed modeſtam Cenſuram*, cum nonnullorum aliorum Librorum Eriſticorum, Anglice ſcriptorum, tum etiam meæ *Artis Criticæ*, quamvis Latini Operis, & plane alieni a litibus illis. Ei quoque ſubjectum eſt judicium de conſilio meo in vertendo *Hammondo*, de quo judicio pauca hic ſubtexam. *Modeſtus* ille Scriptor, quicumque ſit, ſed *liber*, non ægre patietur, certe merito queri non poterit, me *modeſte ac libere* conſilium meum tueri. Ait ille *noxium eſſe conſilium* noſtrum *de edendis Hammondi Adnotationibus in Novum Teſtamentum, admiſtis ſimul* noſtris *Additamentis. Hæc eſt*, inquit, *callida ratio promovendarum partium, præſertim in Anglia; ubi Opera eruditi ac pii Adnotatoris ſunt in tanta exiſtimatione. Criticis ejus Adnotationibus, Interpretationibus admiſtis Socinianis, utræque quam facile imbibentur? Exiſtimavi neceſſe eſſe monere populares meos de hoc periculo, ne in errorem abriperentur, imo in peſſimum omnium errorum, dum veritatis ſtudio tenentur.*

Partes quas tuendas mihi propoſui, cum in

in aliis omnibus editis Scriptis, tum etiam in Additamentis ad *Hammondum*, nullæ ſunt, niſi partes Chriſti & Apoſtolorum; quorum unicam auctoritatem, in Religionis negotio, ſuſpiciendam ac ratam eſſe habendam exiſtimant omnes, qui ſeceſſionem fecere ab Eccleſia Romana; ſi de eorum ſententia ex Confeſſionibus, quibus ſubſcribunt, judicare poſſimus; in quorum ego ſententia ſemper fui, ac ſemper ero. Non pluris facio nudam rationibus auctoritatem *Socini*, aut aliorum, qui minime adflati a Spiritu Sancto fuerunt, quicumque ſint; quam *Hammondi*, aut, ſi mavis, *Synodi Tridentinæ*. Quando mihi conſentire videntur cum Chriſto, ejusque Apoſtolis, illis adſentior; ſin minus, in diverſa abeo. Numquam integra *Socini* opera legi, neque peculiaria hominis dogmata, quæ mihi innotuerunt, magis probo quam aliorum, quos puto in errore verſari. Interdum etiam ea confutavi, &, prout occaſio feret, confutabo; non ut invidiam ejus ſectatoribus creem, aut gratiam cujusquam mortalium ambiam, verum ut tuear Veritatem. Sed non ſum in eorum ſententia, qui homines in nonnullis errantes, ceteroquin Evangelii præceptis parentes, exſpectantesque adventum e cœlo Domini noſtri Jeſu Chriſti ad judicandum de vivis & mortuis, ad vitam revocatis, ex legibus Evangelicis, beandosque bonos, & plectendos malos; nec ulla ratione ſalutem æternam ſe conſequi poſſe putantes, niſi fide quam Chriſto habent, ut a Deo miſſo, & quam ſolam ſibi ſperant a miſericor-

S 3 dia

dia divina *juſtitiæ imputatum iri*; non ſum, inquam, in eorum ſententia, qui ejuſmodi homines æternis flammis addicunt, in eas ſi poſſent miſeros præcipites illico conjecturi; intereaque anathematibus, pœniſque Eccleſiaſticis ac civilibus crudeliter vexandos ſibi cenſent. Non ita *didici Chriſtum*, non ſic Apoſtolos animadverti umquam ſe geſſiſſe: iiſque tacentibus, nec exemplo ullo præeuntibus, malo in nimiæ miſericordiæ periculum me conjicere, quam immanitatis ac feritatis poſſe vel minimum inſimulari. Deus ſui ex animo amantibus, hoc eſt, præceptorum ſuorum ſtudioſis, & præſertim maximi illius ac toties repetiti de amando proximo, condonabit multo facilius benignitatem etiam nimiam, ſi nimia eſſe queat, in homines Dei & Chriſti timentes, quamquam aliqua in re errantes, quam diram illam inhumanitatem, qua ſolent infamari, vexari, & omni pœnarum genere mulctari, ea ſola de cauſa, quia profitentur ſe non credere id quod nec a Chriſto, nec ab Apoſtolis revelatum eſſe putant. Malo profecto, malo in miſericordium numero, apud ſummi Judicis tribunal, ſtare; quam in vexantium grege, quæcumque ſint horum divitiæ ac dignitates, in hiſce terris. Malo me conviciis interea proſcindi, & ſuſpectum haberi errorum, a quibus quam longiſſime abſum, quam ut videar illi feritati, ulla ratione, patrocinari.

Non ſum etiam in eorum ſententia, qui eos a quibus diſſentiunt quibuſvis argumentis impugnant, & pravos cauſidicos imitantur,

qui

qui quidquid ajunt adverſarii negant, quidquid inficiantur, adfirmant. Veritas, meo judicio, numquam bene defenditur, niſi Veritate. Pugnent alii adfectibus, ajant id quod partium ſuarum intereſt verum videri, aut negent, non id quod falſum eſſe compererunt, ſed quod falſum videri oportere exiſtimant ut vincant; dicam ſemper quod verum eſſe videbitur, nec Religioni Chriſtianæ umquam a Veritate quidquam timebo. Ita olim ſenſit vir ſummus, & quem maximi ſemper fecit *Hammondus* noſter, quem ſæpe exſcripſit, quem defendit contra adverſariorum calumnias, cujus laudes ubique prædicavit. Omnes intelligunt a me deſignari *Hug. Grotium*, qui quoties *Socinus*, aut *Crellius* bene interpretari Scripturam Sacram viſi ſunt, eos ſequutus eſt; quamvis ideo male feriatorum hominum conviciis jactari ſe probe ſciret. Quamobrem ei merito non ſemel patrocinatus eſt *Hammondus*, ut norunt omnes, qui ſecundum Operum ejus Volumen evolverunt.

Nihil detractum volo exiſtimationi *Hammondi*, ut ſatis jam oſtendi; *pium atque eruditum* fuiſſe non nego; imo vero niſi de eo ita ſenſiſſem, numquam ullum verſum ejus Scriptorum vertere adgreſſus eſſem. At nec ejus eruditione, nec pietate indigent meæ Adnotatiunculæ, ut legantur; ſi bonæ ſunt; ſi vero malæ, *eruditio & pietas Hammondi* Lectorem mihi nequaquam placabunt. E contrario, ſi qua in re a vero aberraſſem, collatio *Hammondianarum* meas aberrationes conſpi-

cuas magis redderet. At *Sociniana* dogmata, ait Cenſor, cum veris imbibentur. Jam negavi me *Socinum*, quaſi ducem, ſequi; ſed non capio cur ſit tantus Cenſori noſtro metus, ut veriſſima *Hammondi* doctrina falſas ac *Socinianas*, ut ait, Adnotationes poſſit ſuperare in animis Lectorum. Si ejus more ratiocinarer, dicerem Cenſorem eſſe occultum *Socinianum*, qui clanculariis artibus *Socini* dogmatibus famam parare conatur. Oportet enim, ex ejus ſententia, magnam eſſe vim doctrinæ, quæ ſi vel minima copia admiſceatur Scriptis recte ſentientium Auctorum, omnes eorum rationes ita obſcurat; ut *facile*, iis invitis, *imbibatur*. Profecto hæc ſunt aptiora ad extollendum atque augendum, quam ad deprimendum atque exſtinguendum Socinianismum; contra quem ne eruditiſſimæ quidem Adnotationes in Novum Teſtamentum ſunt ſatis efficax Alexipharmacum. Eſt & aliud quod trahi in ſuſpicionem poſſet, & quod a Cenſore noſtro, aliiſque idgenus hominibus fieri ſolet. Nimirum, ſi quis ingenio aliquo polleat, eruditioneque vulgus ſuperet, nec vulgaria ſcribat, illico eſt Socinianus; quaſi ſapere nemo poſſet, niſi in Socini caſtra ſe conferret. Inſigne idemque nuperum ejus rei exemplum eſt optimus atque acutiſſimus vir *Joannes Lockius*, qui quia adcuratius de multis philoſophatur, quam hactenus ab ullo factum eſt, in eximio libro *de Intellectu Humano*, continuo tamquam Socinianus infamatur à Cenſore & aliis. Hoc demum eſt vere favere Socinianis, eximia omnia

nia

nia ingenia eorum numero adſcribere. Paria olim in *Hug. Grotium*, paria in *Ren. Carteſium* ſunt jactata; quæ illis quidem viris dedecori non fuerunt, ſed honori Socinianis. Similiter antea & *Deſ. Eraſmus* Arianiſmi eſt ab illius ævi Monachis, aliiſque non melioribus inſimulatus; quaſi nimio fuiſſet ingenio, quam ut *Orthodoxus* eſſe poſſet. Probe novi quantum abſim ab eruditione atque ingenio tantorum virorum; at ſi Cenſor noſter ex animo me laudavit, oportet ut fateatur dotes, quas mihi tribuit, & quas nimis ſine dubio extollit, me quoque conjeciſſe in dogmata, quæ *peſſimum errorum* vocat. Sin vero fucatas laudes in me congeſſit, ut poſtea acrius morderet; ſciat ſimulatam illam humanitatem eſſe animi parum candidi, ne quid atrocius dicam.

Si dicat *Socinum* multis in rebus erraſſe, me adſentientem habet; at novi multos alios pejores errores, quorum unum dumtaxat hic, in gratiam Cenſoris, commemorabo. Is eſt eorum, qui æternis ſuppliciis dignos homines cenſent, quos Chriſtus minime damnavit; qui omnibus modis eos vexant, qui a ſe diſſentiunt, quamvis fateantur non minus ſe eſſe errori obnoxios, quam eos quos male habent; qui denique putant fas eſſe, ob leves ſuſpiciones, viros Religioni Chriſtianæ addictiſſimos, & caſtigatis moribus, infamare quaſi peſtes quaſdam, a quibus cavendum eſt. Qui Chriſto ea non tribuit, quæ non putat umquam ſibi a Chriſto ipſo adrogata, ſi ceteroqui fidele præſtet obſequium omnibus

 ejus

ejus præceptis, quæ probe intelligit, ignorantiæ veniam poteſt ab æquiſſimo ac clementiſſimo Judice impetrare; at qui præceptum de amando proximo, meridiana luce clarius, perfringit conviciis, acerbitate, ac ſævitia, atque iis vitiis immoritur, is, niſi novum, ejus cauſa, confletur Evangelium, Regni Cœleſtis particeps numquam erit.

Hic poſſem dimittere Cenſorem meum; ſed quandoquidem *Arti* meæ *Criticæ* ſimilem cenſoriam notam inurere voluit, paucis oſtendendum eſt hominem vehementer errare, nec ſatis adtente legiſſe id quod carpere ſtatuerat. Ait ante omnia, me nova & callida ratione voluiſſe, in eo Opere, *propagare Socinianiſmum.* Ego vero, qui animum ac conſilium meum haud paullo melius novi, id pernego; nec quidquam eſt, in ipſa re, quo id a me imprudente factum eſſe conſtare poſſit. Conſilium meum fuit, oſtendere qua via Litterarum Studioſi eruditionem minime inanem ac jejunam ſibi comparare poſſent. Ideoque multa admiſcui exempla, ex rebus majoris momenti deſumta, ut Criticam minime ſpernendam eſſe Artem demonſtrarem.

At Cenſor loca profert, ex quibus colligere conatur me *Socini* placitis viam munire voluiſſe; quæ ſunt paucis expendenda, ut omnes, qua fide, & qua modeſtia hæc adgerit, intelligant.

Dixi Part. I. Cap. I. §. 3. in Veterum Scriptis, ad opiniones illorum ſæculorum paſſim reſpici: quæ propterea ſunt tenendæ, ut intelligamus quid ſibi velint. *Ita cum Judæo-*

dæorum præcipua in divino cultu cærimonia in ſacrificio eſſet ſita; ideo in Novo Teſtamento omnia fere pietatis officia ſacrificii nomine interdum indigitari. Tum ſubjicio; *mortem Chriſti ſacrificium quoque vocari, quod fuerit præcipua ejus pietatis pars, & quædam habeat ſacrificiis ſimilia.* Hic Cenſor tam feſtinanter verba mea vertit, ut voces *ejus pietatis*, tranſtulerit *of that Religion*; quaſi ad Religionem Judaïcam reſpexiſſem, cum manifeſto loquar de pietate Chriſti erga Patrem. Tum hinc colligit me ſtatuere Chriſti ſacrificium fuiſſe tantum ſacrificium *metaphoricum & improprium*, ut faveam iis qui rejiciunt ſatisfactionem Chriſti. Sed quæ hæc eſt Dialectica? Illa actio Chriſti, qua potiſſimum homines redemit, dicitur ſacrificium, loquutione petita ex conſuetudine Judæorum, quamvis per omnia non ſit ſimilis ſacrificio. Ergo nos Chriſtus non redemit. Ex qua revelatione novit noſter, ut nos Chriſtus redimeret, oportuiſſe eum mactari plane inſtar victimæ, abſque ullo prorſus diſcrimine? Quomodo nobis etiam oſtendet, in Chriſti morte, omnia fuiſſe quæ in ſacrificio cernere erat? Sacerdos certe & victima non erat idem, victima mactabatur in loco ſacro, ſanguis ejus effundebatur ad baſin altaris; multique alii ritus adhibebantur, quorum nullus, ſi proprie loquamur, in crucifixione Chriſti obſervatus eſt. At id minime obſtat quominus mors Chriſti vim ſacrificii obtinuerit. Non eſt incivile, ut hoc norit Cenſor, obſervare in morte Chriſti non eſſe quærendas omnes ſacri-

crificii circumſtantias; quia, dum hoc fit, revelationi divinæ putida paſſim hominum commenta miſcentur; quale eſt eorum, qui imprudenter crucem ajunt altare fuiſſe; cum nullum fuerit, aut eſſe potuerit in hoc ſacrificio altare, a quo victimam conſecrari oporteret: quemadmodum fiebat in Leviticis Sacris. Sed hæc ſunt omnibus nota, nec commemorarentur a me, niſi Cenſor noſter ita loqueretur, quaſi ea ignoraret. Quod vero ait id quod dico, de vocabulo *ſacrificii* impoſito morti Chriſti, nihil facere ad rem, de qua eo in loco *Artis Criticæ* agere cœperam, id expendendum Lectori relinquo; non ſatis mihi eſt temporis, quod poſſim perdere, ut elementa Logicæ aut Grammaticæ ſubinde tradam.

Part. II. Sect. I. C. III. oſtendi, ita ut nullum ſupereſſe poſſit dubium, *licet ſummum Numen* Elohim *dicatur ab Hebræis, attamen eam vocem denotare Deum, prout eſt colendus*, σεβάσμιος, *non naturam perfectisſimam.* Demonſtravi etiam vocem Θεὸς a Judæis Græce loquentibus, a Gentilibus & Chriſtianis ipſis eodem ſenſu uſurpatam; quod non parum facit ad intelligenda innumera loca Veterum Scriptorum, ſacrorum & profanorum, quæ alioquin obſcuriſſima ſunt. Res eſt manifeſtiſſima, & totius Capitis conſilium iis, qui non ſponte cæcutiunt, apertiſſimum. Rem quidem ipſam non oppugnat Anonymus Cenſor, quod negari non poſſit, ſitque doctiſſimorum virorum conſenſu firmata; ſed di-

divinat a me hæc eo conſilio ſcripta, *ut innuerem, quamvis Servator noſter poſſit eſſe objectum cultus divini, attamen eum non eſſe Deum.* An ex animo loquatur neſcio, nec volo de arcanis ejus cogitationibus judicium ferre: ſed eum oro ne poſthac ita ſe gerat erga alios. Nam velle arcana animi intelligere, non modo non eſt *modeſtum*, ſed ne *ſanum* quidem; atque in hoc negotio, eum toto cœlo aberraſſe moneo. Numquam exiſtimavi Chriſtum poſſe eſſe *objectum cultus divini*, quamvis non eſſet Deus. Eſſet hæc mera Idololatria. Imo vero ne ipſi quidem Sociniani volunt Chriſtum coli, quaſi Deum ſummum, dum eum ſummum Numen non putant; ſed tantum eo cultu, qui debetur legato ſummi Dei. Legat Cenſor eorum libros, antequam eos oppugnare adgrediatur; nec mihi tribuat quæ nec ego, nec quiſquam alius cogitavit. Non eſt viri *modeſti* ea carpere, quæ non intelligit; nec candidi, aliorum ſententias prave exponere.

Sequente Cap. IV. dixi me non exiſtimare ullam eſſe Emphaſin, in hac loquutione, *morte morieris*, Gen. II. 16. ſed ea ſignificari ſimpliciter mortem; repudiavique ſententiam & *Auguſtini*, qui neſcio quot genera mortis hic quærit, & eorum, qui volunt ea deſcribi mortalitatem; quos dixi hanc loquutionem ita interpretari, *contra uſum conſtantem Linguæ Hebraïcæ.* Quid ad hæc noſter? An contrarium uſum eſſe oſtendit? An probat me erraſſe? Nullà ratione, ſed contendit tantum me partibus favere, nimirum, Soci-

nia-

nianorum; quaſi deſint doctiſſimi Interpretes, omnium partium, qui eam interpretationem rejiciant; quæ certe nullo exemplo poteſt defendi, ſed infirmis dumtaxat ratiocinationibus. Præterea, ut hoc ſciat Cenſor, quamvis mortalitatem hic ſignari non exiſtimem, non ideo dubito an ante peccatum immortalis fuerit Adamus, anve revera mortalis peccato ſit factus; quod ex meo Commentario diſcere potuiſſet, ad Gen. III, 19.

In eodem Capite, *ſcribere in corde leges*, apud Jeremiam, non eſſe facere *neceſſario* ut obſerventur, ſed ut teneantur, ſine ullo monitore, certiſſimis exemplis probavi, non modo Ethnicorum, ſed *Pauli* & *Joſephi*. Ait Cenſor Fœdus Novum a Propheta ſignari, quod nuſquam negavi; tum addit hac loquutione ſignificari *virtute Spiritus Sancti intellectus illuſtrari, & voluntates ſic efficaciter adfici, ut homines idonei fiant obſervandæ ei legi.* Sed quo exemplo, non dubio, hoc probat? Nullo. Nec certe poſſet, ut nec ineluctabilis illa efficacia, ulla ratione Theologica, demonſtrari queat. Ego vero exemplis *Pauli* Rom. II, 15. & *Joſephi*, probavi non eſſe nimium urgendam eam loquutionem. De Pauli quidem verbis tacet Cenſor, negatque Ethnicorum exemplis quidquam probari; quaſi hæc ſola protuliſſem. In *Joſephi* vero locis, ait *inſcriptionem legis animis*, & *conſervationem ejus in hominum memoria*, ſibi diverſa videri. Legat vero Lector ea loca, & mirabitur *liberi* hujus *Cenſoris* acumen.

Dixi hac loquutione Lucæ Act. XVI, 14.

Do-

Dominus aperuit ejus cor, ut adtenderet iis quæ dicebantur a Paulo; aliud nihil ſignificari, niſi *divina providentia factum eſſe, quibuſcumque tandem machinis uſus ſit Deus, ut Lydia adtente aurem præberet Paulo.* Quod ſuperioribus exemplis ſatis conſtat. Noſtro Cenſori mira primum videtur loquutio, *quibuſcumque tandem machinis uſus ſit Deus;* quaſi obſcurum eſſet Latine ſcientibus loquutionem hanc eſſe tralatitiam, ac deſumtam ex urbibus, quæ *machinis* oppugnantur. Quæ translatio mira non poteſt eſſe iis, qui apud Paulum 2. Cor. X, 14. legerunt, *arma militiæ* Apoſtolorum *non fuiſſe carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* Quidni enim pari translatione vocem *machinas* adhibere queamus? Quis etiam paullo humanior ignorat optimos Scriptores Latinos, ea voce, in eum ſenſum tralatitium, uſos? Audiat Cenſor vel *Ciceronem* in Ep. XVIII. ad Brutum, ita loquentem; *ad reliquos hic quoque labor mihi acceſſit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adoleſcentem.* At ſciſne, bone vir, quæ ſint illæ *machinæ*, quas Deus adhibuit, *ad aperiendum cor Lydiæ*, quandoquidem mentem meam clarius non expreſſi in *Critica*? Fuere *arma* illa *ſpiritualia* Pauli, quibus *munitiones deſtruebat*; Evangelium, nempe, quod aperit animos audientium, niſi culpa ſua occludantur divinæ vocationi. Sic Judæi dicere ſolebant *Legi ſibi aperiri animum*, ut te docebit *Lud. Cappellus* ad Luc. XXIV, 25. Adflatus quo Deus omnes Evangelium audientes adficiat, ut idonei fiant ad id, ut par

eſt

eſt, excipiendum, ſi velint; aut nonnullos tantum, quos ineluctabili efficacia permoveat, Scripturæ ignotus eſt; ut dudum viri longe doctiſſimi oſtenderunt, quos Cenſor legat.

Quæ addit de ambiguitate vocum *redimere*, & *ſpiritus*, quam data opera oſtenderim, ut Socinianis patrocinarer; ea ſunt repetitiones calumniæ, quam ad nauſeam uſque iterat. Non poteſt negare vera eſſe quæ dixi; at, ut famæ meæ detrahat, vult eſſe malo animo ſcripta. Oportuit, nimirum, ut homini placerem, non tantum me conviciari Socinianis; ſed etiam mentiri aut Veritatem diſſimulare, ut facilius expugnarentur, aut potius viderentur expugnari. Tum demum. laudabile conſilium diſſimulationes omnes ac mendacia laude digna effeciſſet. Hæ ſunt artes hominis ſibi male conſcii, & acerrime faventis cauſæ Socinianæ, dum eam oppugnare videtur ſimplicioribus. Qualis ſi non eſt animus Cenſoris, quod adfirmare nolim; ita certe ſe gerit ut facile ſit intellectu tam parum eſſe aptum conficiendo illi bello, quam aptus eſt detrahendo ac calumniando.

Capite VII. oſtendi οὐ φύσει θεοὺς proprie eſſe Deos, qui inſtitutione hominum ſunt Dii, aut potius habentur. *Attamen*, ait Cenſor, *ejuſmodi fuit Servator*, *inquiunt Sociniani Magiſtri*, *Deus ex divina inſtitutione*. Ergo hinc debuit colligere, ſi ſibi conſtare volebat, nequaquam fuiſſe conſilium meum, gratificari Socinianis; quos tamen male confert cum Ethnicis.

Ca-

Capite VIII. ſignificavi *gratiam* illam ineluctabilem, quam tuetur *Auguſtinus*, mihi non videri conſentaneam Scripturæ, nec eo verbo quidquam perſpicuum ſignificari. Non probat contrarium noſter, ſed mihi invidiam facere conatur, quod dixerim *Auguſtinum* eſſe *popularem oratorem*, *ſed Criticæ imperitum*. Quaſi res non eſſet omnibus, qui ejus Opera legerunt, notiſſima, aut ulli dubia! Facile credo a noſtro numquam eſſe lecta *Auguſtini* Opera, qua in re me æquiorem ei præbeo, quam ille ſe mihi. Alioqui dicerem aut Cenſori nullam eſſe Sacrarum Litterarum tincturam, aut ferream frontem, qui auſit tribuere *Auguſtino* Criticæ peritiam, & quidem *ſacræ*, (nam hic ſermo eſt de interpretatione Scripturæ) velitque invidiam facere mihi qui negarim. *Pium & eruditum Patrem* vocat, quibus laudibus ornavit *Hammondum*, quem contraria dogmata ſequutum non ignorat. At in hoc negotio, neque *pie* ſenſit *Auguſtinus* de Deo, neque *erudite* ſcripſit. Majorem *pietatem*, aut *eruditionem* non oſtendit in Epiſtolis ad *Bonifacium* & *Vincentium*; ubi vexationem, Religionis cauſa, acerrime tuetur, & quidem abſurdiſſimis argumentis. Primus ille, vel inter primos, effecit ut conſecrarentur dogmata duo; quibus Deo & hominibus bonitas omnis & juſtitia detrahuntur. Altero enim inducitur Deus creans homines pleroſque, ut eos damnet, æterniſque pœnis addicat, ob alienum, vel ineluctabilia peccata; altero vero adducuntur Magiſtratus, & quicumque ſummæ rerum præſunt ad vexan-

dos aliter de Religione ſentientes. At prius illud dogma ferri poſſit, quia ſi quis temere beatitudinis ſedes occludat aliis hominibus, Deique bonitati ac juſtitiæ errore detrahat, modo ne diſſentientes vexet, & cogat profiteri id quod ſentit; plus ſibi nocet, quam aliis, cum Deus propterea minus bonus non ſit, nec minus æquus. Verum qui diſſentientes male habendos cenſet, is & ſibi, & aliis, & Veritati ſummopere officit. Ex homine fit fera, ſalutemque æternam hominibus, non feris, promiſſam amittit; vexat innocentes, innumerisque calamitatibus objicit; Veritatem denique ſi iis artibus tuetur, infamat; ſi oppugnat, rem omnium ſanctiſſimam violat, & Deo Veritatis auctori bellum infert. Neque hic eſt inanis metus, de re numquam fortaſſe futura; non fruſtra veremur, ne *Auguſtini* auctoritas Chriſtianos ad vexandos diſſentientes adducat. Res ipſa jam contigit, florentiſſimi enim Regni Monarcha, in cujus Regno multæ myriades Reformatorum nuper vivebant, hoc potiſſimum auctore, permotus eſt ad ea in obſequentiſſimos parentium tentanda ac perpetranda; propter quæ tota Europa miſerorum ac profugorum juſtiſſimis perſonuit querelis. Conſtat Regem, ceteroqui non inclementem, nullis artibus potuiſſe adduci, ut antiquaret præterita omnia edicta, in gratiam Reformatorum condita; utque ſævitia militum uteretur, ad extorquendum illis adſenſum, quem pravis rationibus exprimere iis non poterat Regni illius Clerus; niſi poſtquam illi prælectæ ſunt Epiſtolæ memoratæ

ratæ *Auguſtini*, quem, falſis laudibus deceptus, auctorem ſe tuto ſequi poſſe exiſtimavit. Eat nunc Cenſor, & ægre ferat de *Auguſtino* me vera auſum eſſe proloqui. Ita loquor, qui non ſoleo, prout multi faciunt, calumniari quidem vivos, mentiri vero in gratiam mortuorum.

Cenſor contendit me, Cap. IX. ubi dixi a Philoſophis & Theologis ſæpe adhiberi voces nihil ſignificantes, quarum interpretationem poſtulantibus nihil ſani reſpondetur, cujus rei exempla adtuli nomina *Transſubſtantiationis* & *Conſubſtantiationis*; intelligere etiam *Trinitatem*, aliaque capita eodem pertinentia. Nimirum, hic eſt *modeſtus* ille Cenſor, idemque καρδιογνώστης, qui quid alii cogitent, quamvis altiſſimo ſilentio presſum, divinat. Si ego, ex ejus Scripto, conjecturam facere vellem, dicerem ab hoc homine non caritatem tantum ſed & æquitatem ac veracitatem e numero Chriſtianarum virtutum eliminari; quas ſingulis verſibus conculcat. At malo credere eum adfectu neſcio quo peccare, & contra ea, quæ ipſe ſanctisſima Religionis officia habet, eo præpeditum delinquere.

Interpretatio vocum *juſtitia Dei*, adlata Cap. XII, 17. pro juſtis Dei præceptis, nihil habet adfine cum peculiaribus Socinianorum dogmatibus, niſi in cerebro hominis qui videt quod nuſquam eſt, & cujus animo tantus eſt injectus Socinianorum terror, ut ſi quid alicunde increpuerit, eorum cohortes adeſſe illico putet. *Crellius* certe & *Schlich-*

tingius, illorum primipili, plane aliter hunc locum interpretati ſunt.

Cap. XIV. non dixi Joannem, de *Ratione* æterna, idem ſenſiſſe ac *Platonem*; ſed tantum, *Platonico more*, vocaſſe Λόγον divinitatem, quæ in Chriſto habitat; ſubjecique ſupereſſe quærendum an Platonico ſenſu eam vocem intellexiſſet Joannes, nec obſcure ſignificavi me exiſtimare ſub eadem voce diverſas latere ſententias. Dixi etiam, ſi Platonico ſenſu intelligenda ea vox eſſet, apud Joannem, tum vero eſſe transfugiendum ad Arianos; quod fieri oportere, ex ſententia quam mihi adtribuit Cenſor, nemo niſi inſanus dixerit. At noſter rimator hæreſium oblitus eſt hic, Platoniſmum ſeu Arianiſmum multum a Socinianiſmo diſtare. Neſcit etiam, aut ſimulat ſe neſcire a me initium Evangelii Joannis, ſenſu a Platoniſmo alieno, peculiari Diatriba, explicatum fuiſſe. Quod dixi Chriſtianos omnes multum hodie abire a ſententia Synodi Nicænæ, id non ignorat poſſe ex Anglicis libris ſatis luculente probari, ne Latinos memorem. Probe ſcit virum doctiſſimum *R. Cudworthum* probaſſe Nicænos Patres aliosque exiſtimaſſe tres hypoſtaſes eſſe, prout hodie loqueremur, tres pares Deos. Legat etiam Vitam *Gregorii Nazianzeni*, a nobis conſcriptam, & Anglice verſam, ſi Gallice neſcit; & videbit *Gregorium*, ſine dubio, in illa fuiſſe ſententia. Res eſt adeo clara, ut in dubiam revocari amplius nequeat ab iis, qui eam expenderint. (*) Sed hac de re alias.

Ca-

(*) *Vide & Critica P. 2. S. 1. C. XIV. & XV.*

Capite XVI. improbavi myſticas & tumidas interpretationes ac ῥητορείας Veterum, quibus nulla ſubeſt ratio; easque etiamnum, cum præſtantiſſimis quibusque Interpretibus Scripturæ, improbo. Rhetoricas ratiocinationes, ex ſolo arbitrio dicentis pendentes, neque exigendas ad rectæ Rationis normam, non pluris facio, quam Cenſoris calumnias, ex cerebro ejus, talium ferace, natas. Ejusmodi eſt quod ait, me rejeciſſe Rhetoricas argutias Patrum; quod credam omnia eſſe clara, in Religione Chriſtiana, nullumque myſterium admittendum. Qua de re, ne verbulum quidem in eo Capite; ubi ſermo eſt de Rhetorica, eaque inani; non de obſcuritate, aut perſpicuitate Religionis. Numquam credidi omnium, quæ revelata ſunt, nobis claras ac plenas notiones obverſari, ut ſatis oſtendi in 2. Parte *Artis Criticæ*, ubi egi de Notionibus *Claris* & *Adæquatis*. Cenſori, qui arcanas animi cogitationes novit, nota eſſe oportuerat quæ ſcripſi in Opere, quod caſtigare adgreſſus eſt. Verum id legit dumtaxat ut morderet, non ut eo in rem ſuam uteretur

Quod dictum eſt a me, de *Concretis* & *Abſtractis* notionibus Part. II. C. 5. relegat Cenſor, ſedatiore animo; & videbit, non ſine graviſſima ratione, me *Synodorum* nomina eſſe idearum abſtractarum vocabula dixiſſe; cum iis a multis tribuantur, quæ iis ineſſe debuerant, non quæ revera inerant, ut augeatur illarum auctoritas in perniciem Religionis. Vel *Synodus Tridentina* ejus obſerva-

tionis neceſſitatem oſtendere queat. Verum hæc monita ſunt, in gratiam veri amantium ſcripta: non eorum, qui quidvis defendere aut oppugnare parati ſunt, ſi proponantur illis præmia.

Ejuſdem Partis Cap. VIII. dixi non omnibus eamdem eſſe Dei notionem, ſed aliis amplιorem & nobiliorem; aliis contractiorem, ac demiſſiorem; cujus rei exempla manifeſtiſſima protuli, & quæ propemodum inutilia eſſe putabam, quia nemo, cui ſit aliqua generis humani vel minima cognitio, ea de re dubitare poſſit. At noſter Cenſor neque intellexit quod dixi, neque ſemet ipſe; quandoquidem has de Deo *parum reverentes cogitationes* eſſe vult. Illi demum parum reverenter de Deo ſentiunt, non tantum qui Idola colunt, ſed & qui poſtquam ſpreta Veritate, & conculcata omni æquitate ac caritate, homines Dei timentes infamare conati ſunt, putant ſe de Religione ac de Patria bene meritos eſſe, & ſibi propterea cenſus illos deberi; quos in gratiam bonorum & eruditorum virorum, non calumniatorum, condidit olim pietas Chriſtiana.

Poſtea mihi exprobrat Cenſor, quod recenſuerim in Parte III. varia loca Novi Teſtamenti, in quibus ſermo eſt de Chriſto, in antiquis Codicibus a malis hominibus corrupta; ſeu illi bene, ſeu male de Chriſto ſenſerint; quod non quæſivi, uti nec ullum conſectarium, quod ad doctrinam ullam Theologicam pertineat, indidem de-

deduxi. Noſter quidem non oſtendit in illis Codicibus nihil eſſe variatum, neque enim poteſt; ſed in malam partem hæc omnia interpretatur, ut ſolet. Quid ipſe hiſce de rebus ſentiat ignoro, nec mea ſcire intereſt; ſed profecto cauſam, quam meliorem eſſe ait, ita hic & alibi defendit, ut ſolent deſperatiſſimæ cauſæ defendi; hoc eſt, Veritatem occultando, & invidia quam maxima in eos, qui eam patefaciunt, concitata. Quod an honorificum ſit partibus viderit ipſe, viderint ii quibus ea curatio eſt adtributa.

Tandem claudit iniquiſſimas criminationes, obſervatione, quæ confutandis ferme omnibus quæ dixit aptiſſima eſt. Ait, nimirum, me nihil novi in gratiam Socinianorum protuliſſe circa ea loca, nec conatum eſſe confutare clariſſimos Epiſcopos *Joan. Pearſonium*, & *Eduard. Stillingfleetum*. Hinc vero eum colligere oportuit, mihi fuiſſe aliud conſilium; & quod non aliter exſequutus fuiſſem quam feci, ſi nulli umquam fuiſſent in rerum natura Sociniani. Oſtendere, nempe, tantum volui uſum Criticæ, in rebus majoris momenti, nec a ſcopo meo, niſi fallor, aberravi. Cetera quæ habet noſter, aut jam ſunt confutata, aut minime digna quibus amplius immoremur.

Hæc dicenda habui, Vir Optime, de *Hammondo*, deque *Critica* mea, quæ edi volui ut hæc conſiliorum meorum teſtificatio exſtaret, non ut ferram contentionis reci-

ciprocarem cum Cenſore; qui niſi a me dictis ad ſaniorem mentem revocetur, nullis confutationibus adficeretur. Rationem nunc criminationum ſuarum, apud ſe ſubducat; nec ſperet Deum ſibi propitium fore, niſi indigniſſimi homine Chriſtiano facinoris pœnitentiam agat; quod ſic amico animo a me ei dicitur, ut Deum, precibus minime fucatis, orem, ne hoc ei velit imputare, ſed ut eum potius ad bonam mentem reducat. Vale, Vir Amiciſſime, & nos perge, ut facis, amare.

Dabam Amſtelodami, a. d. VIII. *Calend.*

Februar. cIↃ IↃ c xcix.

DIS-

DISSERTATIO ETHICA,

in qua ſolvitur hoc Problema,

AN SEMPER RESPONDENDUM SIT

CALUMNIIS THEOLOGORUM?

Ad Rev. & Clariſſimum Virum

PHILIPPUM LIMBURGIUM,

S. Theologiæ Profeſſorem.

I. *Quid debeamus Veritati.* II. *An quotieſcumque ſcriptis oppugnatur, ſit iisdem armis defendenda. Eſſe interdum defendendum, interdum tacendum.* III. *Cum ratio tacendum ſuadet, Eriſtica Scripta non prodeſſe Auctori.* IV. *Non prodeſſe aliis, ac præſertim poſteris.* V. *Deo ſemper non eſſe grata, ut nec contentioſum animum.*

CUM diebus hiſce lectitarem viri ſummi *Deſ. Eraſmi* Apologias, ut animum aliis laboribus feſſum reficerem; miſerebat me, Vir Clarisſime, fortis optimi ac doctisſimi hominis, qui ea ætate, qua exſpectare ſuo jure poterat gratiarum actiones a Theologis, quibus per multos annos prodeſſe conatus e-

Digitized by Google

rat, neceſſe habebat ſe ſe contra eorum calumnias, tot editis voluminibus, tueri. Ejus ſingulare ingenium atque eruditionem minime vulgarem ſemper admiratus, ac exoſculatus, vix poteram non indignari importunis illis atque ingratis hominibus, qui male exercitam tanti viri ſenectam habuerunt. Cum eorum dotes & merita in Rempublicam Chriſtianam comparabam cum eximiis illis ornamentis, & ingenii, & doctrinæ, quæ in *Erasmum* larga manu contulerat Deus, & cum acutis juxta ac doctis ejus libris; tantum mihi videbatur eſſe diſcrimen inter eorum inania molimina & quæ ille feliciter præſtiterat, ut ullo ejus reſponſo prorſus indigni fuiſſe a me judicarentur. Attamen cum prava judicia, non modo vulgi, ſed etiam eorum, qui in Eccleſiis Chriſtianis ſummæ erant, illo tempore, dignationis, penſitarem; exiſtimabam homini non defuiſſe graves rationes, quibus ad tot condendas Apologias adductus fuiſſet. Tum vero incipiebam etiam iraſci Proceribus illis Eccleſiaſticis; quorum gratia ne excideret, coactus fuit, non gladio quidem, ſed calamo veluti armatus ambulare, eoque parato ad confodiendos omnis generis calumniatores. Ut in Civili Societate, Magiſtratus hanc ſibi curam impoſitam eſſe intelligit, ne fures & latrones in civium innocentium fortunas ac capita impune graſſentur: cenſebam eos, qui Eccleſiaſticæ Societati præerant, debuiſſe cavere, ne qui iis parebant ſtylo ſævirent in exiſtimationem bonorum, ac præſertim bene de Theologia Chriſtia-

ſtia-

ſtiana meritorum. Sed contra tunc temporis accidebat, ut delatoribns, inviſo alias hominum generi, ſi non præmium propoſitum, at certe impunitatis eſſet paratum aſylum, & ſæpe etiam fama recte ſentientium adquireretur. Poterant Mendacii ac Calumniæ diri ſatellites, ſine ullo metu, & cum aliqua etiam ſpe famæ, optimos quoſque & doctiſſimos feroci ſtylo invadere. Sed, quod deterius erat, non licebat viris omni eruditionis genere ornatiſſimis, ſine periculo, vitia Reipublicæ Chriſtianæ vel minimum adtingere; imo ne contra delatores quidem ſe ſe ſatis libere tueri. Quod ſi tacerent, ſilentium vitio vertebatur; quaſi fuiſſet indicium animi male ſibi conſcii. Infelicia profecto tempora, quibus nec loqui ſæculo ſuo fidelia conſilia præbentibus, nec ſilere injuria laceſſitis uſpiam licebat! Infelices Sacrarum Litterarum ac Veritatis amantes, quibus hæc reponebatur gratia, pro laboribus exantlatis; ut cum ignavis ac invidis tandem componerentur, utque bene ſecum agi putarent, ſi calumniatoribus minime poſthaberentur! Infelicem denique excogitandi ac ſcribendi facultatem, vigiliis innumeris comparatam, qua magis ad propulſandas calumnias, quam ad Veritatis illuſtrationem uti cogebantur!

Cum hæc aliquamdiu mecum reputaſſem, veluti oblitus noſtræ hujusce ætatis, qua mutatis perſonis eadem paſſim fabula agitur; tandem animum ſubiit id problema, quod non ita pridem me ſingulari Diſſertatione ſolvere aliquando velle dicebam, *an ſemper reſponden-*

dendum ſit calumniis Theologorum. Quam pollicitationem meam differre amplius nolui, cum præſertim Tibi, Vir Reverende, homini ab omnibus rixis natura alieniſſime, & paci peculiari nomine addicto, ob Theologiam quam profiteris, ſubeunda fuerit nuper certatio cum Theologo bello gerendo nato atque adſueto; & mihi cum eodem, aliisque manus ſit propemodum quotidie conferenda, ſi velim provocantibus pugnæ copiam facere. Ad ea enim tempora perveniſſe me ſentio, quibus non tam copiarum quas Adverſariis opponam, hoc eſt, reſponſionum atque argumentorum, delectus eſt mihi habendus; quam adverſariorum ipſorum, quibus reponam. Quod contingit gruibus, atque anſeribus, ut ave una clangere incipiente, multæ aliæ, concentu incondito, clangorem ſubitum edant: id ego, paucis abhinc annis, expertus ſum ab hominibus, quos alia omnia magis decerent, ne quid de ſe deterius dictum a me querantur. Eorum nomina nec infamabo gravioribus criminationibus; nec famæ tradam, frequenti commemoratione. Eos *fama obſcura recondat*, per me licet; ſi modo per eos, vice verſa, mihi fas ſit proferre rationes cur ſingulis ejus indolis hominibus, reſpondendum ſemper mihi fuiſſe non exiſtimarim, quod hac Diſſertatione adgredior.

I. Cum agamus hic de Calumniis Theologicis, quibus impetuntur homines litterati, propter Scripta edita ad propagationem, vel illuſtrationem Veritatis; ante omnia viden-

dum

dum quid Veritati debeamus, hinc enim intelligere licebit, qua ratione & nos & illam contra calumniatores quam optime defendere poſſimus. Conſentiunt omnes, Veritates ad res ſacras pertinentes eſſe ab iis, qui Sacrarum Litterarum ſtudioſi ſunt, diligenter inveſtigandas; ſeu eæ ſint ejus generis, ut ſine iis Religio conſtare non poſſit; ſeu faciant tantum ad ejus illuſtrationem, quamvis iis ignotis non minus ſtaret. Nemo non fatetur eamdem eſſe rationem Veritatis, ad cujus cognitionem homines labore atque induſtria pervenire poſſunt, gradu facto ab iis quæ norunt ad ea quæ ignorant; ac talentorum illorum Evangelicorum, quæ a patrono peregre profecto, libertis committebantur ut ea, ope mercaturæ, nova pecuniæ acceſſione augerent. Indigni ſunt, nimirum, revelatione Veritatis, qui ejus pretium ignorant; nec proinde eam, avidis mentis oculis, undequaque luſtrant ac circumſpiciunt, ejusque receſſus omnes, quatenus licet, non conſiderant. Ideoque qui e cœlo revelatam Veritatem non colunt, neque animo ſubinde contemplantur, ut in dies ſplendidior atque amplior ei obverſetur, tandem, ut ignavi liberti talentis, iis ipſis, quæ antea norant, paullatim deſtituuntur, Veritatique neglectæ ſuccedit turpis Ignorantia.

Hæc cum a nemine in dubium revocentur, pluribus verbis a me non diducentur. Hoc quoque, quaſi compertum, aſſumere poſſe mihi videor; Veritatem inventam, ſive ſit neceſſaria, ſive conducat ad neceſſariæ Veri-

ta-

tatis illuſtrationem, eſſe cum aliis communicandam. Ideo enim nati ſumus, ut nobis invicem proſimus; quî autem magis prodeſſe aliis poſſimus, quam ſi eos doceamus id quod neceſſe eſt ab iis ſciri, ut beatitudinem æternam conſequantur, aut certe id quo ejusmodi cognitio planior atque illuſtrior fiat? Hæc eſt *lux*; quam *modio ſubjici* vetat Chriſtus; jubetque *candelabro imponi*, ut ab omnibus conſpiciatur. Eo ſpectant labores Prophetarum, Apoſtolorum, Evangeliſtarum, & omnium, quotquot umquam fuere, Theologorum, qui vitam in aliis docendis trivere.

II. Cum non poſſint non laudari quicumque Veritatis a ſe inventæ participes alios faciunt; hoc unum nunc quærimus, ſi contingat ab hominibus cæcis atque ingratis Veritatem ſibi oblatam oppugnari, ejusque defenſores conviciis propterea proſcindi; an hi ſemper neceſſe habeant & ſe & Veritatem Scriptis contrariis tueri; adeo ut ſi tacuerint officio defuiſſe videri queant, aut ab adverſariis merito reprehendi. Exiſtimamus interdum calamum eſſe adripiendum, interdum ſatius eſſe tacere, pro varietate circumſtantiarum; & tria quidem potisſimum eſſe, quibus adduci queamus ad bellum illud chartaceum gerendum; quæ ſi abſint, nulla cauſa eſt cur non potius taceamus. Primum eſt ſi oppugnata Veritas (quam alicujus momenti eſſe ſtatuimus) nobis tacentibus oblivioni mandaretur, aut non ſatis ab ejus alioquin amantibus intelligeretur. Tum vero ſtudium propagandi Veri, atque ad poſteros, quatenus licet, trans-

tranſmittendi hoc a nobis poſtulat, ut calumnias confutemus, Veritatemque in quam ſplendidiſſima luce collocatam, veluti ſacram lampadem nobis in eodem munere ſucceſſuris fideliter tradamus. At ſi jam ita ſit illuſtrata Veritas, omnibusque ſuis ornamentis, quibus a mendacio ſecernitur, ita inſtructa prodierit, & tam late ſparſa ſit, ut tantum abſit, ut exſtingui queat, ut ne obſcurari quidem, niſi apud ejus inimicos, poſſit; nihil eſt cur propterea tempus terant Veritatis ſtudioſi, in diſcutienda tenebricoſorum libellorum caligine; niſi aliæ ſint ſcribendi rationes, quas poſtea indicabimus. Errorum illi fumi, quibus homunciones conantur aliis conſpectum Veritatis intercipere, brevi, neglectis, aut retectis mendaciis, evaneſcent; lux vero Veritatis, æternæ atque immutabilis, oculos ſpectantium iterum perſtringet. Qua de re poſtea dicemus.

Altera reponendi calumniis cauſa eſt, ſi iis retuſis, ſpes ſit a pluribus Veritatem agnitum iri. Quæ ſpes non debet eſſe temere concepta, ac potius a cupiditate profecta, quam ex certa cognitione adfectionis præſentis animorum. Nam, ut ille ait, (*) *quæ volumus & credimus libenter; & quæ ſentimus, reliquos ſentire ſperamus.* Quod eo obſervo, ne homines contendendi cupidiores, adfectui ſuo eam ſpem ſemper prætexant; neque umquam inveniant eas rerum circumſtantias, quæ eis ſilentium perſuadere queant. Non poſſumus au-

(*) *Caſar de B. G. Lib. II. c. 27.*

autem ſperare fore ut plures Veritatem amplectantur, ſi eam tueamur contra calumniam, niſi quando nobis certo conſtat, per ſolam illam calumniam, ſtare ne Veritas pluribus probetur; quod tum demum liquet, cum aliis nullis adfectibus homines præpediuntur ne Veritatem videant, viſamque ament, atque amplexentur. At ſi, confutata calumnia, validiores, ac pertinaciores adfectus ſuperſint vincendi; negligenda eſt criminatio, qua diluta, neminis animus Veritati conciliabitur, niſi forte alia ſubſit ſcribendi cauſa, qualis eſt ea quam primo loco adtulimus, aut ea quam tertio proferemus.

Hæc autem eſt, ſi quis bonus vir, resve, aut exiſtimatio ejus grave detrimentum patiantur, ſi ſileat, aut reſponſum nimis differat; quod detrimentum vitetur aut reſarciatur, confutatione calumniæ. Si vir prudens judicet innocentiam non aliter commodius poſſe defendi, nec ſine ſucceſſu defenſum iri, eo modo; non tantum jus, faſque eſt ad calamum confugere, ſeque eo tueri, ut virum bonum decet; ſed etiam legitima ſui & ſuorum defenſio id poſtulat. Verum hic quoque non facile credendum eſt, quasvis calumnias rei, exiſtimationi, aut capiti bonorum eſſe noxias; ſed poſtquam fuerint adcurate expenſæ, detrimentumque ſentiri cœperit. Alioqui nullæ calumniæ non noxiæ judicarentur, omnibusque eſſet neceſſario aliquid reponendum. Si quis ergo abſurdis obtrectationibus impetatur, quas res ipſæ, quas ſpectata hominis virtus, quas Scripta ejus dudum nota,

ac

ac intellectum facilia retundant; nihil opus eſt inutilem confutandi laborem ab eo ſuſcipi; niſi ſuperiores cauſæ eum ad ſcribendum adducant.

Hiſce diligenter apud ſe penſitatis, loquetur, aut tacebit vir ille bonus, ac eruditus.

Cui caritate temperata libertas
Certat manere diſſidentibus concors;
Piæque purus æquitatis adfectus,
Damnatus aliis, ipſe neminem damnat;
Modeſtiæque limitem premens donat
NUNC VERBA VERO, NUNC SILENTIUM PACI.

Agnoſcis eximios verſus maximi viri *Hug. Grotii*, ex Epicedio Carmine in mortem celeberrimi ac mitiſſimi ingenii Theologi *Jac. Arminii.*

Diſcipulus ejus, Magiſtro major, *Simon Epiſcopius* vixit iis temporibus, quibus neceſſe habuit & Latina & Belgica Lingua maledica & Veritati contumelioſa Scripta confutare; quia nec veriſſima dogmata, quæ tuebatur, a ſe potiſſimum in lucem revocata, ſatis nota erant; nec deerat ſpes plures eorum cognitione perfundendi, quæ ſane eum minime fefellit; nec exiguum erat periculum, ne ipſum, aliosque optimos viros ſimilia ſentientes, nondum ſatis notos, calumnia opprimeret. Sic extorta illi neceſſario plurima illa Scripta Eriſtica, quibus, ſi hodie etiamnum viveret, neque ipſe, neque alii indigerent. Itaque ſine dubio calumnias omnes

ſperneret; & in tranquilla Veritatis inveſtigatione, atque explicatione vitam ageret. Norat virum bonum numquam rixari, niſi invitum, nec ad inutilia certamina ſponte ſua umquam deſcendiſſe. Poſtquam per univerſam Europam lectitantur cum ſummi illius viri, tum etiam optimorum & doctiſſimorum hominum *Steph. Curcellæi*, *Arnoldi Poelemburgii*, & tua, Vir Clariſſime, Scripta; nemo niſi prorſus indoctus poteſt ignorare quæ ſit Remonſtrantium doctrina, nec cujusquam exiſtimatio propterea amplius periclitatur. Quamobrem ſecure poſſimus ſpernere pleraque adverſariorum Scripta, quæ hodie in lucem prodeunt, ſuntque, ſi ita loqui fas eſt, antequam componerentur, ſola expoſitione contrariæ Veritatis, pulcherrime dudum confutata.

Quod ſi exempla quæramus, ex quibus liqueat, niſi quæpiam ex memoratis ſubſit cauſis, negligendas eſſe calumnias; primum omnium ſe ſe animi noſtri oculis objiciet abſolutiſſimum ſanctitatis exemplar Jeſus Chriſtus; qui Judæorum criminationes, quamquam moriturus, confutare noluit. Norat, nimirum, ea quæ docuerat numquam eſſe ex hominum memoria delenda. Sciebat, quæcumque diceret, neminem ex Synedris ad ei fidem habendam adductum iri. Mala denique quæ a Judæis perpetiebatur, in humani generis ſalutem ſtatuerat pati; cum præſertim longe maxima præmia ſibi, apud Patrem, repoſita eſſe ſciret. Igitur cum videret Judæos nec Veritati, nec ſibi nocere poſſe; nec

apud

apud Synedrium, nec apud Pilatum cauſam ſuam operoſe agere voluit. Quidni igitur & nos, quatenus licet & longo intervallo, *Ducem ſalutis noſtræ* ſequuti, ſi ſimiles ſint circumſtantiæ, id exemplum imitemur?

Ne quis vero dicat tantum eſſe inter ſe & Chriſtum diſcrimen, ut mirari quidem eum poſſit, ſequi vero hac in re non poſſit; intueatur mihi Socratem, Ethnicum Philoſophum, ſuſpicantem dumtaxat eſſe alteram, poſt hanc, vitam, in qua boni a Numine præmia acciperent. Is cum exiſtimaret ſe per totam vitam Veritatem factis & dictis ſatis animoſe docuiſſe ac defendiſſe, ita ut e memoria diſcipulorum & familiarium ſuorum numquam eſſet elapſura; cumque videret oratoria defenſione non magis commotum iri judices, quam commoti fuerant integerrima vita, pulcherrimisque ſermonibus, quos audire potuerant quicumque voluerant; ad ſaniorem mentem eos revocare fruſtra non tentavit, nec ſubmiſſa oratione flectere in caſſum conatus eſt. Si non prorſus conticuit, at *ita in judicio pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe judicum*; ut recte obſervavit *M. Tullius* Lib. I. de Oratore, c. 54. ubi & alia hanc in rem leguntur.

III. Memoratis cauſis repellendæ Scriptis calumniæ, quæ ſi abſint, ſatius eſſe tacere contendimus; nunc particulatim recenſebimus cauſas ſilendi, in quas potiſſimum in hac Diſſertatione inquirere ſtatuimus. Exiſtimamus igitur, niſi ſi quæ ſint loquendi

cauſæ, ex iis quas adtigimus, Eriſtica Scripta nec Auctori apud homines, nec aliis prodeſſe, nec Deo denique placere, quæ utique niſi ſint ſat graves tacendi cauſæ, numquam erit ulla de ratione ſilendum. Certe non poſſunt eſſe, niſi duo genera occupationum; quibus, ſine probro, diſtineamur. Aliæ pertinent ad officia utilia aut neceſſaria vitæ, ſive ad corpus reſpiciant, ſive ad mentem; quæ ſingillatim recenſere, aut in ſua genera partiri non eſt hujus loci. Aliæ vero ſunt relaxationes animi, aut corporis, quibus reficiantur neceſſe eſt, ut ſolitos diutius ferre poſſint labores. Ut priores ejuſmodi ſunt, ut non poſſit non vituperari quiſquis aliquam earum partem in ſui, aliorumque utilitatem non ſuſcipit; ſic poſteriorum is debet eſſe modus, qui ſatis ſit fini, propter quem inſtitutæ ſunt; non vero tam frequens uſus ut maxima vitæ pars in iis teratur, quod nimis ſæpe fieri videmus. Tunc enim non ſunt *diverticula*, ut vulgo ſolent vocari in hodiernis Linguis, ſed perpetuæ ac maximæ aberrationes, quibus tota viarum regione errantes numquam ad finem humanæ vitæ propoſitum perveniunt.

Ad utrum vero genus occupationum poſſemus referre laborem inutilem, qualem eſſe eum ſtatuimus, quo confutantur abſurdæ calumniæ, & quæ ſponte ſua corruunt? Non eſt neceſſarius labor, aut utilis corpori, vel animo. Non eſt etiam remiſſio ingenii, qua ejus vires refocillentur, corpuſve feſſum recreetur; niſi quis ea ſit indole, quam alieno-

rum

rum vitiorum inutilis propalatio & inſectatio delectent; quæ indoles ut emendetur danda ſine dubio opera eſt, non fovenda & confirmanda perpetuis rixis. Igitur eſt nobis ab inutilibus concertationibus abſtinendum; vel quia ſunt inutiles, ſi aliud nihil in iis poſſet reprehendi; cum ſint longe plura in eo vitæ inſtituto carpenda, ut in ſequentibus demonſtrabo.

IV. Ut incipiam a nobis ipſis, oſtendamque parum nobis futilium calumniarum confutationem prodeſſe; dubium eſſe nequit, quin beatitudo, quam in hiſce terris adſequi poſſumus, ſita ſit in ἀταραξίᾳ, hoc eſt, in tranquillitate animi futuram alterius vitæ beatitatem, ex norma Evangelica, ſperantis atque exſpectantis, eaque quanta maxima eſſe poteſt. Nos quidem Evangelium mutatos non vult in ſtipites, aut immunes eſſe ab omnibus adfectibus, uti nec Ratio; at nos in malis hujus vitæ ita ſolantur, ut ab officio nos recedere nulla de ratione patiantur, utque propter futuræ vitæ ſpem omnia hujusce mala æquo animo feramus. Turbatur quidem calamitatibus, incommodisque, ſed ita ut paullo poſt ad ſe redeat, alacriterque & animoſe Evangelio parere pergat, nec umquam minoris faciat ſpem felicitatis ex ejus promiſſis conceptam. Majus multo eſt gaudium quod ex ea ſpe, conſcientiaque virtutis naſcitur, quam quod ex aliis ullis rebus oriri queat. Firmius id eſt conſtantiusque, ac totius vitæ tempore, in ſecundis, in adverſis, adfectibus omnibus moderatur. Non patitur

nos inſoleſcere vitæ hujus bonis, quæ parvi facit; nec deprimi, ſi res minus ex voto fluant; quia non aliter optare nos ſinit res ſecundiores, niſi prout conſentire poſſunt cum beata illa ſpe, quam dixi. Hæc eſt ἀπαρξία Evangelica; ad quam adſpirare nos omnes par eſt, & cui nihil eſt, in hiſce terris, quod poſſit æquiparari.

Igitur quæcumque ad finem illum ducere nos poſſunt, ea ſunt nobis adquirenda, ac inventa diligenter excolenda; quæ vero nos ab eo revocant, impediuntque ne eum conſequamur vitanda, ac ſtudioſe fugienda ſunt. Quis autem dubitet quin frequentior propulſandarum etiam calumniarum conſuetudo adfectus incendat, animumque dolore, ira, aliiſque perturbationibus urat, quibus ab illa ἀπαρξία plane excidimus? Quis poſſit ſine ira repellere venenata inimicorum tela? Quis ſine dolore, animo verſet convicia & calumnias, etiam cum ab iis nihil ſibi timet? Nemo eſt ita ferreus, ut hiſce cogitationibus minime adficiatur. Itaque tranquillitatis cupidis ſunt animo plane ejiciendæ, negligendæque omnes inanes calumniæ; quandoquidem ſine tranquillitatis, omnium rerum pretioſiſſimæ, jactura, nequeunt confutari.

Quare vero convicia propulſamus? Nimirum, ne nobis noceant, impediantque quominus tranquillam vitam agamus. At ſi propulſatio ipſa contumeliarum magis obſit tranquillitati animi, quam earum neglectus; an dubitabimus id demum eſſe eligendum, quod mi-

minus animum perturbat? Felicitatem cum ſectemur, an alemus adfectus, qui cum felicitate conſiſtere nequeunt?

Vixit nuper in Gallia (*) vir ſummi ingenii, ac ſingularis eloquentiæ, qui a prima adoleſcentia oppugnavit potentiſſimam Societatem; cui, ut ipſe loquebatur, per omnes terras ſparſæ plura ſunt ora quam Famæ; ejusque in ſe acerrime concitatæ, & implacabiliter indignantis tela poſtea, quoad vixit, repellere aut declinare conatus eſt. Is a ſe quidem Veritatem defendi putabat, quamobrem ſibi gratulabatur. Exiſtimabat etiam ſibi neceſſe eſſe famam ſuam adverſus eos, quos irritaverat, tueri, ne eorum maledicta ſibi nocerent. Itaque per totam vitam eamque longævam ſcriptitavit, ut confutaret ea quæ a Societate illa ſibi objiciebantur. Statuamus ab illo Veritatem defenſam, concedamusque eorum, quorum ab Adverſariis inſimulabatur, reum non fuiſſe. Attamen illo vitæ inſtituto plane excidit tranquillitate animi, quæ ei multo pluris eſſe debebat, quam nonnulla exiſtimationis jactura. Vitam exegit in perpetuis ferme Scriptis, contra eam Societatem, aut in ſui defenſionem edendis: eodemque animo, quo eam adortus erat, in alios diverſiſſimi generis homines pugnacem calamum ſtrinxit, & tela etiam eorum declinare vice verſa coactus eſt. Igitur vitam in inferendo aut defendendo bello dum abſumit, iræ usque adeo addictus fuit, vix ut ullum

(*) *Antonius Arnaldus.*

Opus niſi felle tinctum ab eo prodierit. Quis vero invideat ei animi adfectioni, ac non potius malit ἀναισθησίᾳ aliqua laborare, quam teterrimi adfectus ludibrium eſſe; quamvis ceteroqui ſecunda omnia experirentur qui eo laborarent, quod raro contingit, & ei quidem, quem diximus, minime omnium accidit?

Ne ergo, dum timemus jacturam leviorem, multo majorem, inani quodam timore, aut alio ſimili adfectu decepti, faciamus. At mihi hic videor audire aliquem dicentem tranquillitatem quidem animi nonnihil turbari, dum intentus eſt propulſandæ calumniæ, de qua ſine commotione vix poſſumus cogitare; at ex ejus propulſatione, quamvis non plane neceſſaria, famam adquiri, aut ab inimicis commaculatam purgari. Contra ſi taceamus, multos fore qui male de nobis ſentiant, ſilentiumque noſtrum quaſi tacitam confeſſionem objectorum criminum interpretentur; quæ ſi diluere poſſemus, numquam verba nobis deeſſent.

Verum hic eſt inanis prorſus timor, quis enim, ut a poſtrema ratione incipiam, neſcit homini non prorſus ſtupido numquam deeſſe verba, quibus bonam cauſam tueatur; cum quotidie videamus deſperatas cauſas, ſumma audacia, & maxima verborum copia, defendi? Quis ignorat chartam minime erubeſcere, & in ejuſmodi certaminibus, quæ Scriptis editis fiunt, omitti ac dici quidquid videtur, prout cauſa poſtulat? Quæ cum ita ſint, nemo dubitare queat, non dicam bonam cau-

ſam,

ſam , ſed etiam dubiam perfacile poſſe defendi. Nihil certe vetat , ſi boni poſſent hoc a ſe impetrare , pro conviciis temere jactatis, opponi nomina verorum vitiorum , quibus laborant ii qui innocentium famam proſcindunt. Recte ſane Æneas (*) Homericus reponit Achilli contumelioſis verbis eum adloquuto; *utrique permulta eſſe convicia quæ ſibi oggererent , & quorum pondus ,* ſi talibus pondus eſſet , *ne centum quidem transtrorum navis tolleret ; volubilem eſſe linguam mortalibus, multosque omnis generis ſermones, ac ingentem profuſionem verborum hinc atque illinc ; & quale dixerint verbum , tale etiam audituros :*

Ἐςὶ γὰρ ἀμφοτέροισιν ὀνείδεα μυθήσασθαι
Πολλὰ , μάλ' , οὐδ' ἂν νηῦς ἑκατόνζυγος
ἄχθος ἄροιτο·
Στρεπτὴ γὰρ γλῶσσ' ἐςὶ βροτῶν , πολέες δ'
ἔνι μῦθοι,
Παντοῖοι· ἐπέων δὲ πολὺς νομὸς ἔνθα καὶ
ἔνθα·
Ὁπποῖον κ' εἴπησθα ἔπος , ποῖον κ' ἐπακούσαις.

Nemo igitur , qui non prorſus deſipiat , exiſtimarit ideo taceri , quod verba reis deſint ; præſertim quando in rixis eſſet conſeneſcendum. Dixi , ab initio hujusce Diſſertationis, neceſſariam defenſionem ſui non eſſe negli-

V 5 gen-

(*) *Iliad.* Υ , 248.

gendam; ſed neceſſaria non eſt, quotieſcumque Adverſariis videbitur jam confutatas criminationes denuo objicere. Semel crimine probe diluto, non opus eſt continuo dicta repeti, cum malevolus id iterum iterumque objecit. Imo vero tantum abeſt ut qui ſingulis criminationibus, aut calumniatoribus adcurate reſpondet, famam ſuam augeat; ut contra, quamvis prior laceſſitus, jurgiorum ac rixarum amans vulgo habeatur. Sæpe vidimus celebres Adverſarios magna hominum exſpectatione certamen inire, eorumque adverſaria Scripta, quæ prima prodierant ſtudioſe lectitari; ſed cum rixari diutius pergerent, omnium animos a ſpectaculo tam tetro averſos, libroſque

> (*) *Deferri in vicum vendentem thus & odores,*
> *Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.*

Sic quod ab ira ſua non poterant edoceri pugnaces animi, id a faſtidio emtorum & lectorum inviti tandem didicerunt. Quanto ſatius eſt Lectores judicare, potuiſſe permulta dici ab homine rixarum nequaquam amante, quæ data opera ab eo omiſſa ſint, quam multis actum id quod poterat ſemel & paucis expediri? Quanto optabilius eſt famam hominis litterati otii amantis adipiſci, quam hominis jurgioſi atque otio ſuo ad rixandum abutentis? Sed

(*) *Hor. Ep. I. Lib. II. Ep. verſ.* 269.

Sed poſſunt omnia Adverſariorum tela non ſilentio tantum retundi, verum etiam verbis, quamquam alio ſpectantibus, cum plauſu atque laudibus omnium bonorum; ſi, nimirum, dum ii qui nulla, aut exigua opera Rempublicam litterariam juvare poſſunt, eos conviciis lacerant; eam labore quopiam utili demereantur, & ex quo liqueat eos tales nequaquam eſſe, quales eos cuperent Adverſarii haberi. Multo magis famæ ſuæ conſulit quisquis utilibus laboribus incumbit, in quibus nihil eſt quod quemquam lædat, ſed multa quæ plerisque uſui eſſe poſſint. Multo melius meriti ſunt de Republica Litteraria, qui ejusmodi Operibus eam inſtruxerunt; quam qui ſexcentos calumniatores confoderunt, famamque ſuam acerrime contra omnes, multisque voluminibus defenderunt. Ideoque prioribus palma tandem ſine dubio defertur.

Norunt omnes, quibus paullo notior eſt hiſtoria, peſſimas cauſas, non raro eloquentiſſime & ſpecioſiſſime defenſas; ita ut ejusmodi defenſiones admodum ambiguum ſint juſtitiæ argumentum. Imo quotidie, inter diſſidentes Chriſtianos, videmus controverſias agitari eo acumine, eaque eloquentia & tanto eruditionis exquiſitæ adparatu, tam ab iis qui in errore verſantur, quam a Veritatis patronis; ut ſi ex illis externis ſubſidiis judicium ferretur, ſæpe Mendacium Veritati par, aut ſuperius ea judicaretur. Fuiſſet quidem optandum *numquam rebus ipſis apud homines, plus linguam poſſe, ſed ſi quis feciſſet bene, eum demum bene dicere; & ejus qui mala feciſſet*

ciſſet ſermones eſſe malos, nec umquam poſſe injuſta ullam bene tueri. (*)

—— Ἀνθρώποισιν οὐκ ἐχρῆν ποτὲ
Τῶν πραγμάτων τὴν γλῶσσαν ἰσχύειν πλέον,
Ἀλλ᾽ εἴ τε χρηστ᾽ ἔδρασε, χρηστ᾽ ἔδει λέ-
γειν·
Εἴτ᾽ αὖ πονηρὰ, τοὺς λόγους εἶναι σαθροὺς,
Καὶ μὴ δύνασθαι τἄδικ᾽ εὖ λέγειν ποτέ.

Verum non ita cum humano genere agitur, ut ſemper verba factis ſint conſentanea. Quare meliore fama dignus erit, qui & moribus bonum virum ſe præſtabit, & Scriptis operam dabit, ut homines adducat ad parendum ſanctiſſimis Chriſti præceptis, atque ab eo felicitatem ea lege exſpectandam, quam ipſe nobis tulit; nec a pulcherrimo propoſito ullis contumeliis poterit umquam deduci. Sibi ſuisque privatis utilitatibus ſervit quisquis, pro ſola ſua exiſtimatione, adverſus maledicos decertat; at Reipublicæ ſervit, quisquis, poſthabitis ſuis commodis, ea docet quæ omnibus prodeſſe poſſint. Nec omnes, mihi crede, experitur ingratos erga ſuos labores quisquis eo animo Litteris Sacris aut profanis illuſtrandis inſudat. permulti ſunt, qui gratias illi habent ſtatim ac ejus opera vident, ſed plures & graviores aget poſteritas. Poſteriore quidem hoc ſolatio frui vivus, apud homines non poteſt, quia gratias olim ei

(*) *Ex Euripidis Hecuba.*

ei habituri nondum ſunt nati, cum de iis bene meretur; ſed ſummus ille humanæ Societatis auctor & vindex, qui ea ſibi imputari voluit, quæ ob ejus præcepta, hominibus bene fiunt, gratias refert, ſtatim ac eos ad meliorem vitam evocavit. Verum hic de hominibus tantum conſtituimus loqui, quorum optimi quique cenſuerunt breviter & ſemel, ubi neceſſe fuit, confutata calumnia, ſilentium ſibi imponendum, nec aliter reſpondendum conviciis, quam elaboratis in uſum omnium Scriptis.

Jacobus Sadoletus, vir ſua ætate diſertiſſimus, *Deſid. Eraſmo*, ab innumeris ſcurris & rabulis lacerato, olim ut ita ſe gereret (*) auctor erat. *Te*, inquiebat, *ita crebro, & a tam multis peti & mirum ſane mihi & permoleſtum eſt; nec video quæ ſit cauſa, niſi forte ea, de qua jam pridem ad te ſcripſi; exiſtimatio tua, videlicet, quæ in tam alto ſita eſt loco, ut omnibus flatibus invidiæ propoſita eſſe videatur. Nam qui in hanc Theologiæ palæſtram, nomen ſuum profitentur, quo ſibi de principio commendationis aliquid in vulgus quærant, nomen eligunt clariſſimum in quod invehantur; auget deinde rixam ipſa contentio. Sed ego ſi iſto loco eſſem, una ſemel defenſione in univerſum omnibus reſponderem* &c. *Hoc Opere edito, perenne mihi ſilentium ſuſciperem adverſus malevolos; quorum inſolentiam iniquasque calumnias, cum res ipſa & veritas, tum tua excellens fama virtusque refutaret.*

Vixit

(*) *In Ep. quæ exſtat Lib. IV. ejus Epiſt.*

Vixit olim in Gallia vir, non dignitate tantum Senatoria, in Pariſienſi Senatu conſpicuus, ſed & meliorum litterarum amore; quibus non leviter tinctus erat, ut ex ejus editis Epiſtolis intelligere eſt. Fuit is ſummus amicus *Claudii Salmaſii*, exiſtimationisque ejus patronus acerrimus; ita tamen ut hominis vitia, ac delicta minime in ſuis ad eum litteris, pro veri amici officio, diſſimularet. Cum ergo *Salmaſius* a multis ejus ætatis Criticis, Juriſconſultis, & Theologis carperetur, nec exiguum tempus tereret in confutandis iis Scriptoribus, quod ita ſuæ famæ intereſſe putaret; Hæc ad eum ſcripſit *Sarravius*, in Epiſt. Gallica, quæ Latine vertam: *Non dubito quin te aculeata dicta angant, quietemque tuam perturbent. Hoc vero eorum unicum eſt conſilium, & hoc adſequuti fines ſuos adſequuntur, prout ſolemus ſtylo forenſi loqui. Sed ſemel te oportet claudere aures omnibus illis maledictis, hominesque ulciſci, compoſitione Operum quæ te digna ſint. Cum enim prodit in lucem quidpiam, quod tuum eſſe dicitur, omnes ad emendum concurrunt; ſed quando nihil in iſtis tuis Scriptis deprehenditur, præter minutas quæſtiunculas, quamvis erudite atque exquiſite pertractatas, audio tamen vulgo dicentes*: hiscene occupationibus diſtinetur magnus ille vir? Hoccine poſteritas laudabit? Hoccine nobis promiſit, atque ab eo exſpectavimus? Omnia ejus Scripta plena ſunt promiſſis magnificis librorum ac commentariorum in Plinium, in Tertullianum, in N. Teſtamentum, in Dioſcoridem;

pro

pro quibus edit Scripta in homines nihili, & quos vix ſciremus eſſe in rerum natura, niſi famam illis conciliaret? *Scio quid reſpondeas, conorque eo uti quam maxime poſſum. Sed paucos invenio, quibus placeat.* Deberet, *inquiunt*, contemnere quisquilias illas hominum, & ſemel iis valedicere. Nihil dicas cani latranti, cogitur tacere; ſed ſi eum irritaris, denuo vehementius incipit & ſuam adlatrationem auget. *Quæſo mihi ignoſcas, quod moleſta illa judicia tibi ſcribam, ſed tam ſæpe verberant aures meas, ut a me non poſſint non reflecti ad te quædam eorum ἀπηχήματα.*

Hoc fuit judicium virorum eruditorum, qui tunc temporis in Gallia vivebant & *Salmaſii* Scripta lectitabant, de contentionibus ejus diuturnioribus, de rebus exigui momenti. Sed & credunt plerique homines litteratos, qui nimiam operam tribuunt confutandis calumniis, quamvis Veritatem una cum ſua fama tueantur, non tam Veritati defendendæ inſudare, quam exiſtimationi ſuæ; imo vero ſuſpicantur interdum eos pro Veritate ne verbum quidem unum facturos fuiſſe, niſi cum ejus defenſione fama eorum eſſet conjuncta. Aliquando profecto vident maximam & adcuratiſſimam partem Operis pertinere ad defenſionem Scriptoris; Veritatem vero non pari ſtudio, nec ſimili diligentia defendi; unde minus eam cordi eſſe Scriptori colligunt. Non ſemper quidem rectum eſt id judicium, ſed quid facias? ita ſunt homines, mul-

multo procliviores ad male ſentiendum de aliis, praveque interpretandum id quod faciunt, quam ad æqua benignaque judicia. Itaque multo præſtat nos videri negligentiores exiſtimationis noſtræ, dum maledicta minime confutamus, quæ ad nos tantum pertinent, ſi amantiores judicemur Veritatis.

IV. Hinc igitur liquet Scripta Eriſtica, minime neceſſaria, nequaquam prodeſſe Auctori; jam oſtendamus ea utilia non eſſe aliis, ac præſertim quidem poſteris.

Ante omnia, hoc conſtat, pleroſque omnes qui libros emunt & ſtudiis litterarum Sacrarum aut profanarum dediti ſunt, res in libris quærere; non vitia aut delicta Scribentium, quorum cognitionem nihil ad ſe pertinere putant. Male ratiocinetur Anemolius aliquis, erret, imperitus ſit eorum quæ tractare adgreditur, calumniis delectetur, nullo pudore teneatur, nihil penſi habeat quid ſcribat, dummodo convicietur adverſario, exiſtimationique ejus detrahat, vitam in pudendis concertationibus abſumat; quid hoc ad me? (inquit Lector, cui eſt homo ignotus, aut qui nihil vidit ejus quod dignum ſit lectu;) Vel aperto ejus volumine, ſi quod forte in manus meas incidat, ſatis per me intelligam talia legere non mei eſſe otii. Quid mea intereſt ſcire eſſe calumniatores, qui famæ tuæ detrahant, o qui in uſum publicum ſcribis, quicumque ſis? Non qui ſis adtendo; ſed quid dicas; quod ſi ſit utile, gratias tibi habebo & agam, prout ſe dabit occaſio, quidquid invidi de te dicant. Imo vero ſi quid

præ-

præſtiteris quod ſit operæ pretium, ex eo de te judicium feram, & maledicta Adverſariorum pro calumniis habebo. De te, deque tuis Adverſariis ex rebus, non ex verbis, judicabo. Vita nimis brevis eſt, nimiſque multæ res magni momenti ſuperſunt mihi diſcendæ, aut altius memoriæ infigendæ; quam ut tempus, in legendis conviciis, aut eorum confutationibus, teram.

Hæc loquuntur, aut certe cogitant ſapientiſſimi quique, quorum potiſſimum Scribentibus ratio habenda eſt. Si qui ſunt, qui calumnias, earumque confutationes legunt, ii ſunt numero multo pauciores, nec pares auctoritate. Sunt qui utrumque contendentium norunt, aut qui alterutri favent vel adverſantur, gratia aut odio transverſi acti. Hi legunt initio quæ ad homines ipſos pertinent, & utrimque dicta expendunt. At hi ipſi, qui primum adtentis oculis, atque animis hæc luſtrant, ſi contentio paullo diuturnior ſit, feſſi & nauſeantes ab eo ſpectaculo abeunt. Primos ac ſecundos ictus, eorumque declinationes aut repulſiones ſpectant; deinde eos piget pœnitetque tetri ſpectaculi, ad quod tandem nemo concurrit, quantacumque ſit contendentium pertinacia, quemadmodum antea jam dixi.

Ac ſane quid diſcerent Lectores, ex ejuſmodi conflictu? An calumniari, vel conviciari; vel calumnias, aut convicia repellere? Atqui prius diſci non debet, poſterius autem ſatis diſcimus, ubi opus eſt, ab iis qui tradunt Artes ratiocinandi, aut dicendi; præter-

quam quod res ipſa ac Veritas virum bonum, calumnia adpetitum, quid ſit reſpondendum ſatis docent.

At forte aliquis dixerit, defenſionibus eſſe miſtam Veritatem, quæ una cognoſci queat; ideoque Eriſtica ejuſmodi Scripta non eſſe legentibus inutilia. Verum ſi Veritatem docere cupimus, eamve amabiliorem hominibus reddere, ſolam proponamus, ſuisque ipſius ſubnixam viribus & argumentis; non miſtam adfectibus noſtris, quibus obſcuratur ac ſuſpecta fit. Cum noſtram exiſtimationem conamur tueri, alienamque minuere de hiſce rebus multo magis anxii ſumus, quam de Veritate. Tela tantum repellimus, aut declinamus, vel etiam vice verſa in Adverſarios conjicimus; nec Veritate ſæpe utimur, niſi quaſi clypeo, aut telo; clypeo quo exiſtimationem noſtam tueamur, telo quo alienam lædamus. Eam proferimus, quia protuliſſe nobis contra Adverſarium prodeſt, alioquin omiſſuri, ſi nobis, apud homines, noceret; aut quia, ſi probe cognoſcatur, Adverſariorum noſtrorum fama minuetur. Sic videmur amare Veritatem, quia nobis quidem prodeſt, aliis vero nocet, quo fit multis ſuſpecta, qui ſæpe ex circumſtantiis de re ipſa judicant; non de circumſtantiis, ſicut par eſſet, ex ipſa re. Obſcuratur etiam miſtura rerum ab ea prorſus alienarum, dum iis involvitur, quæ ad ſingulares homines pertinent; quo vero obſcurior eſt, eo minus animos hominum ſubit; ſi præſertim alia accedant, quæ ingreſſum ei occludant, qualia ſunt quæ modo dicebamus.

Exem-

Exemplo ut hæc illuſtrem, doctiſſimus Jeſuita *Dionyſius Petavius*, non tantum ſingularia placita Eccleſiæ Romanæ, ſed & multa vera dogmata aliisque etiam Chriſtianis cum ea communia, in *Dogmatibus Theologicis* defendit, contra varios adverſarios, quos quaſi calumniatores ubique inſectatur; ſed eorum culumniis (ut jam concedamus eſſe calumnias) tanta acerbitate reſpondet, præſertim ſi qui ei repoſuiſſent, ſicut factum fuerat a *Claudio Salmaſio*, atque *Antonio Arnoldo*, ut ſuſpecta reddat etiam quæ vera habet; quia videtur non tam amaſſe Veritatem, quam odiſſe homines, eaque uſus non ad eorum animos illuſtrandos, ſed ad famam commaculandam, invidiamque errantibus creandam. Tot ſuis demonſtrationibus miſcet contumelias, ut ſe contra eorum, ut dicit, calumnias tueatur, quæ ad Veritatem nihil faciunt, & obſcuriora reddunt quæ de ipſa Veritate habet. Veritas res non eſt jurgioſa, & pugnax; ſed placida & tranquilla; & quæ adfectibus quaſi nebulis occultatur, nedum ut iis clarior fiat. Victoria quidem gaudet, ſed clemente & in qua tetrum illud, *væ victis*, numquam audiatur; ſed tranquilla & in qua victi victoribus ita poſtmodum miſcentur, ut eos ſecernere amplius non liceat; quia æqua ſors eſt omnibus, & par gaudium ob defenſam, vel retectam Veritatem.

Dixi antea æquales atque amicos contendentium, aliquamdiu certamen ſpectare, tum ſpectaculi pertæſos ad alia ſe ſe convertere; at hoc, multo potiore jure, de poſteris dici

 queat;

queat; qui vix ullum ejuſmodi contentioſum Opus legere ſuſtinent. Ante aliquot annos, inter Jeſuitas & Janſeniſtas, internecinum bellum in Gallia geſtum eſt, innumerabiliaque aculeata Scripta utrimque, Gallico præſertim ſermone, edita ſunt; quæ initio avide lectitabantur, ab iis qui in partes iverant, eorumve amicis; ſed nunc omnia plane conciderunt, adeo ut vix in Bibliothecis ſerventur, nec ab ullo amplius legantur. Si viri ingenioſi, qui in illam arenam deſcenderunt, pro innumeris Eriſticis Opuſculis, pauca edidiſſent in quibus Veritas ſola ſpectaretur, atque exponeretur; hæc adhuc manibus hominum verſarentur, non ſine laude auctorum; cum ſuperiora blattis & tineis dudum ſint relicta.

Vir ſummus *Hug. Grotius*, quem multum præfero pugnacibus illis omnibus Scriptoribus quicumque ſint, repoſuit nonnullorum calumniis, iis Opuſculis, quæ videmus in IV. Theologicorum ejus Operum Volumine; quas multo melius ſpreviſſet. Quis enim hodie ea Scripta dignatur legere, quæ contra eum a nonnullis Theologis edita ſunt, aut etiam quæ ipſe pro ſe reſpondit? Profecto perpauci ſibi ſatis temporis, ad ea evolvenda, eſſe putant. Quis vero non frequenter legit maximi illius viri Opera, ad interpretationem Scripturæ Sacræ aut Juriſprudentiæ pertinentia? Sæpius jam recuſa, variis in Europæ locis, fuerunt & porro recudentur; quia cum ſint quotidiani uſus, ipſis evolventium manibus teruntur, ſequentesque ætates iis non minus indigent ac ſuperiores. Non defuere quidem

Theo-

Theologi, quibus non ſatis fuit quæ ab eo humanitus delicta ſunt modeſte & ſine acerbitate, confutare, ne incautiores ejus auctoritate fallerentur; quod ſemper jus fasque eſſe omnes boni atque eruditi judicarunt; ſed qui optimum virum infamare, atque immerito paſſim mordere conati ſunt. At perpauci hæc pugnacium ingeniorum Opera legunt, & ſatis conſtat anteſignanum quempiam eorum numquam emtores inventurum fuiſſe mordacibus Scriptis, niſi iis callide integrum Opus Grotianum, in Scripturam Sacram, inſeruiſſet.

Igitur qui non tantum ſæculi ſui cauſa, ſed etiam propter poſteritatem manum calamo admovent, ab utilibus Scriptis avocari non debent, ad confutandas invidorum calumnias; niſi plane neceſſarium ſit, ut iis ipſis æternæ utilitatis Operibus incumbere ſedatiore poſtea animo poſſint. Nec quisquam objiciat, calumniarum confutationibus, Adverſarios aliquando adduci non tantum ad agnoſcendam bonorum virorum innocentiam, verum etiam ad Veritatem, quam oppugnabant, intelligendam atque amplectendam. Non nego quidem hoc aliquando contigiſſe, ſed contendo rariſſimos eſſe *Tilenos*, qui herbam ei, a quo bene confutati ſunt, porrigant; quam hiſtoriam poſteritati mandavit vir eruditus ac difertus *Arnoldus Poelemburgius*, (*) in præfatione ejus *Hypotypoſi Dialogiſticæ* præmiſſa, ad quam Lectorem noſtrum amandamus.

(*) *Edita Hornæ an. 1659. in 8.*

Plerique omnes alii, aut φιλαυτία, aut metu jacturæ impediuntur, ut Veritatem agnoſcant, agnitamve profiteantur.

Quamvis confodiantur, ut ita dicam, inevitabilibus Innocentiæ ac Veritatis telis, attamen ita ſuperbi ſunt, ita ſuæ inanis exiſtimationis amantes; ut numquam adduci poſſint ut fateantur ſe erraſſe, nedum ut veniam petant, ut deberent, immerito læſæ bonorum famæ. Novimus ejuſmodi hominem, qui cum non ita pridem turpiſſimæ calumniæ, omnium judicio, convictus ſit & ita convictus ut non ingenio ullo, ſed oculis tantum opus ſit, ut res intelligatur; attamen multum abeſt ut hoc ipſe ſentiat, aut, ſi ſentit, ſuſtineat profiteri, ut contra, inſtar Caci Virgiliani,

Faucibus (*) *ingentem fumum (mirabile dictu!)*
Evomat, involvatque dolum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis, glomeretque legenti
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.

Exarſit enim, cum teneretur deprehenſus in aperta calumnia, incredibili ira, omniaque infuſcare ſophiſticis artibus conatus eſt. An ejusmodi vir dignus eſt cujus iterum, iterumque renovatis calumniis quidquam reponatur? Certe, ſi fiat, non poterit prætexi ſpes adducendi hominem ad ſaniorem mentem.

Non

(*) *Parodia ex Æneïdis Lib. VIII, verſ. 252. & ſeqq.*

Non ſunt quidem omnes tam vehementis, contumacisque ingenii; at pauci ſat Veritatis amantes, conſtantesque ſunt, ut detrimentum pati queant, quod ſæpe ferendum eſſet, ſi profiterentur ſe aliter ſentire quam antea ſenſerant, quamque ſentit ea Chriſtianorum Societas, cujus ſtipendiis ſeſe ſuſtentant. Itaque nihil juvat ejusmodi homines erroris perſpicua demonſtratio, calumniarumque, quibus uſi fuerant, valida confutatio. Si ſe calumniatores faterentur, deſerendum eſſet ſæpe munus, cujus ſtipendiis æquo animo carere non poſſunt; inopia interdum eſſet ſubeunda, quæ minus conſtantes terret. Quid ergo ſibi volunt homines, quos dura neceſſitas trabalibus clavis adfixit certis Partibus, cum alios adgrediuntur? Nolunt certe ab errore revocari, cum jactura ſtipendii. Itaque rixari volunt, ut ingenio ſuo indulgeant. Quærant vero homines ſibi ſimiles, qui verba ventis ferenda profundere ſuſtineant; quique calumnias numquam retractandas, quamvis manifeſto arguantur, ſumma moleſtia, confutent. Quis velit vel optimam cauſam agere apud Judices, quibus norit impoſitam eſſe gravem mulctam, ſi ſecundum ſe judicent? Boni ergo & eruditi viri in utiliora Opera tempus ſuum impendant, quibus manſuetam Veritatem manſuetis atque ea uſuris exponant.

Sunt & alia multa, propter quæ non pauci indigni ſunt qui ſerio confutentur; quorum potiſſima recenſebo. Primum quidem videas nonnullos, qui usque adeo negligenter philoſophicis ſtudiis, excolendæque Rationi ope-

ram dederunt, ut ne elementa quidem Artis recte ratiocinandi norint. Cum homines non poſſimus ad ſaniorem mentem revocare, niſi emendatis eorum paralogismis, neceſſe eſſet paſſim oſtendere quam frequenter in Dialecticæ leges peccent, quæ moleſta eſt & inutilis occupatio; quia grandioris ætatis homines propterea non dant operam Dialecticis, quod in ſophismatibus fuerint deprehenſi. Studium hoc eſt, ut putant, puerile; ad quod ſi eos retrahas, indignantur. Conſuetudinem diuturna negligentia contraxerunt male ratiocinandi, qua fit ut æque audacter paralogismum proferant, ac adcuratiſſimam ratiocinationem. Iidem vim argumentorum, quibus contra eos uteris, non adſequuntur, & frontem perfricant contra eas ratiocinationes, quæ ſunt ad omnes Artis regulas adcuratiſſime exactæ. Igitur littus arant, qui adverſus ejusmodi homines diſceptant. Amandandi ſunt prius ad Logicos, quorum præcepta ſi ediſcere atque obſervare nolint, quisquis contra eos ratiocinatur fruſtra eſt. Quot poſſem hic nominibus adpellare, qui quam acerbe in alios invehuntur, tam pueriliter ratiocinantur? Quot videmus homines audacter inſimulantes alios *Socinianismi*, quia aliqua in re *Socinum* recte ſentire putant; quaſi hæc eſſet recta ratiocinatio: *Adſentitur Socino in re quapiam; Ergo in omnibus?* Alios videas in ſimilem criminationem incidere, quod nec vexare errantes, nec anathema pië viventibus, propter errores theoreticos, dicere velint; quaſi quidquid improbatur pœnis aut anathematibus dignum

num neceſſario habendum eſſet, ab iis a quibus improbatur! Ejusmodi tamen criminationes ad ravim usque repetuntur a multis, quos Logicam doceri oporteret, priusquam Theologiam adtingerent.

Secundo loco, ſunt qui ignorant quæ neceſſaria ſunt cognitu, ut poſſint de rebus quæ in controverſiam vocantur judicium ferre. Agitur, exempli cauſa, de ſignificatu vocis aut phraſeos Linguæ, cujus elementa vix norunt, & in qua intelligenda ex Lexici fide plane pendent. Fruſtra adgrediaris ejusmodi homines ab errore revocare, niſi ab iis impetres, ut per aliquot annos ei Linguæ operam dent; quod ſi facerent, tua admonitione nequaquam indigerent. Eſt nonnemo, qui nuper ſimulavit ſe velle defendere, quæ delicta cenſuit alius a viro doctiſſimo, in inſigni quodam Opere; ſed tantum quædam hic illic, in additamentis ad id Opus, infeliciſſime carpſit. Homo eſt plane imperitus Linguæ Græcæ & Hebraïcæ, humaniorumque litterarum rudis; ſine quarum tamen modica cognitione, talia tentari non poſſunt, ſine ludibrio Lectorum. Fruſtra ſane ſperet eum quem oppugnavit ſecum decertaturum, qui ei auctor eſt, ut aliquot annos in lectione bonorum Scriptorum abſumat; quod ubi fecerit, ſi quid dubitet, non dedignabitur ei reſpondere. Idem, ut alii fruſtra jam eum monuerunt, Logicæ etiam operam det oportet, antequam ratiocinari amplius pergat, conculcatis omnibus regulis. Nimiæ eſt operæ & cordatioribus Lectoribus tædioſæ, paralogismos, & imperitiam ejus in

ſingulis ferme verſibus oſtendere; nec res eſt, ut diximus, tanti. Brevi ejus iracunda Scripta involvendis exigui pretii mercibus abſumentur.

Tertio, eſt in nonnullis usque adeo exſtinctus Veritatis amor, & partium ſtudium tam vehemens, ut nulla ſit ſpes vel minima, confutatis eorum calumniis, poſſe homines ad ſaniora conſilia adduci. Sciunt ſe Veritatem non quærere, ſed partium, a quibus ſtant, victoriam; ſciunt falſum eſſe quod ingerunt Adverſariis, nec eo ſecius pergunt conviciari; quid ergo eos docere velis? An eſſe illicita quæ faciunt? Ne hoc quidem ignorant, ſed malunt adfectui indulgere, quam officii ſui obſervantes eſſe. Itaque nihil ſatius eſt, quam ut taceas, obſequariſque ſapienti monito Comici:

— (*) Bacchæ bacchanti ſi velis adverſarier,
Ex inſana inſaniorem facies, feriet ſæpius;
Si obſequare, una reſolvas plaga.

De iis recte dixeris quod Seneca habet Ep. XXIX. *Nulli niſi audituro dicendum eſt — Quid enim, ſi quis ſurdos objurget, aut natura, morbove mutos?*

Quarto, in aliis non modo exſtinctus eſt omnis Veritatis amor, ejusque virtutis loco ſucceſſit ſtudium partium; ſed etiam nulla pla-

(*) *Plaut. Amphit. Act. II. Sc. 2. verſ. 71.*

plane eſt non tantum caritas Chriſtiana, ſed ne humanitas quidem, quæ nos æquos eſſe jubet omnibus, qui ſunt ejusdem humanæ naturæ nobiſcum participes. Itaque non partes dumtaxat ſuas tueri conantur, pravis quibusque artibus; ſed & homines ipſos oppugnant, ac perdere omnibus viribus nituntur. Dum coguntur intra verba conſiſtere, quod non utantur *brachio ſæculari*, ut loqui ſolent, prout ipſis videtur; aut quod ii, quos oppugnandos ſuſceperunt, iis in locis degant ad quæ *brachium* illud non porrigitur; nullum eſt conviciorum aut calumniarum genus, quod avidiſſime non adhibeant. Eadem alacritate ac lætitia venenatis illis telis, quantum quidem in iis eſt, homines ab eodem omnium progenitore ortos, & a communi Creatore ac Servatore conditos ac ad ſalutem vocatos, perimunt, qua venatores occidunt feras. Sed ſi contingat bonos viros, ab iis diſſentientes, vivere in iis locis, in quibus Magiſtratuum, aut Principum auctoritate abutuntur; tum vero nulla eſt infamia, nullum ſupplicii genus, quibus non utantur, ut retractationem Veritatis extorqueant, quam rationibus confutare non potuerunt. Eſt cur Deo gratias agamus, in florentiſſima hac Republica, rem eo non deveniſſe, imo vero contrariam de humanitate erga diſſentientes ſententiam vulgo obtinere. At reliqua Europa aliter aut aperte, aut clam ſentit; nec forte deſunt hic quoque Druïdæ, qui ſimilia optent. Certe conviciandi & invidiæ faciendæ conſuetudo, qua laborant, iraque qua ſe incenſos oſtendunt,

dunt, etiam cum humanius volunt loqui, mitiora nobis non pollicentur conſilia, ſi illis umquam crederetur.

Ejusmodi autem hominibus quid proſunt reſponſiones? Eſſet potius quærenda ratio qua fera eorum indoles molliretur, atque mutaretur; quæ ſi poſſet inveniri, brevi ad ſaniorem mentem redirent. Interea laterem lavat quisquis, dilutis quam adcuratisſime criminationibus, ad æquiorem ſententiam eos revocat. Rixari volunt & inhumanitati ſuæ indulgere; non quærunt an æquitati conſentaneum ſit id quod agunt, ſed an indoli conviciandi more dudum efferatæ.

Cum video ejusmodi certamen inter bonum virum, Veritatisque ac Æquitatis amantem, & hominem contendendi libidine excæcatum, atque obduratum, mihi in memoriam revocatur elegantisſimus locus, celebris Platonici; *Maximi*, nimirum, *Tyrii*, Diſſertatione II, in qua quærit εἰ τὸν ἀδικήσαντα ἀνταδικητέον, *an referenda ſit injuria*, oſtenditque pluris multo eſſe faciendos eos, qui minime eam referunt. Locum hic, propter ſingularem elegantiam, quamvis prolixiorem ſubjiciam: Ἀθλητῇ μὲν οὖν ἀνδρὸς, inquit, προσφερομένου ἀθλητοῦ ἐκ τῆς ἴσης ἀγωνίας καὶ φιλοτιμίας ἀποδέχομαι· ὁρῶ γὰρ αὐτοῖς ὁμοίαν μὲν τὴν φύσιν, παραπλησίαν δὲ τὴν μελέτην, ἰσότιμον δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νικᾶν· ὅταν δὲ ἀγαθὸς ἀνὴρ πονηρῷ συμπέσῃ, οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς παλαίστρας προσεληλυθὼς ἑκάτερος, οὐδὲ ὑπὸ

τῷ

τῷ αὐτῷ παιδοτρίβῃ ἀσκηθεὶς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν τέχνην ἐκμαθὼν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς παλαίσμασιν ἐντεθραμμένος, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ στεφάνου ἐρῶν, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος, οἰκτείρω τὴν μάχην, ἄνισος ἡ ἀγωνία. *Facile*, inquit, *patior athletam cum athleta componi, ex pari certamine & ſtudio. Video enim illis ſimilem indolem, parem exercitationem, æqualemque cupiditatem vincendi. Quoties vero vir bonus cum improbo concurrit, cum uterque non progrediatur ex eadem palæſtra, neque exercitatus ſit ſub eodem Magiſtro, neque eamdem artem didicerit, neque in iisdem luctationibus educatus ſit, neque amans ejusdem coronæ aut ejusdem præconii; miſeret me ejus pugnæ, impar eſt congreſſus.* Hinc quidem vir bonus atque eruditus deſcendit in arenam, ſola Veritate fretus, eique aperte & candide proferendæ adſuetus. Solius erroris eſt inimicus, hominum vero omnium, licet errantium, peramicus. His nolit quidquam facere, quod ſibi ipſe fieri, ſi eorum loco eſſet, non cuperet. Itaque dum inſectatur errorem ſumma cura errantibus parcit, omniaque eorum dicta & facta, quoad ejus fieri poteſt, benigne interpretatur. Illinc vero homo contentioſus, Veritatis cura abjecta, procedit armatus calumniis & conviciis omnis generis. Inimicus eſt multo magis hominis, quam ſententiæ; neque hanc oppugnat malis artibus, niſi ut homini invidiam conflet, apud imperitos, ut que Veritate everſa, ejus ruina Adverſarium opprimat. Eum potiſſimum petit, atque e me-

medio ſublatum cupit. Quod cum ita ſit, quis auctor fuerit bono viro pugnandi cum ejuſmodi homine? Quis non potius fugam tam iniqui certaminis ei ſuadeat?

Quid ſi ad eam diſſimilitudinem armorum accedant etiam pravi judices? *Neceſſe eſt malum virum ſuperiorem eſſe in tali ſtudio pugnantem, cujus mali quidem ſunt ſpectatores, injuſti vero judices. Hic enim vir bonus eſt rudis, indoctus, deſtitutusque incredulitate, fraude, fallacia, & omnibus luctandi artibus, quibus confirmatur, ac corroboratur improbitas. Itaque ridiculus fiat, dum adgredietur injuſto injuriam referre; cum ei rei nec natura, nec arte, nec conſuetudine ſit aptus.* Ἀνάγκη τὸν πανηρὸν κρατεῖν ἀγωνιζόμενον ἐν τοιούτῳ σαδίῳ, οὗ πονηροὶ μὲν θεαταὶ, ἄδικοι δὲ οἱ ἀθλοθέται. ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἐν τούτοις ἄτεχνος, καὶ ἀμαθὴς καὶ ἄπορος ἀπιςίας καὶ πανουργίας, καὶ ἀπάτης καὶ τῶν ἄλλων παλαισμάτων ὑφ᾽ ὧν μοχθηρία κρατύνεται καὶ ἰσχυρίζεται· ὥςε καὶ καταγέλαςον ἂν γίγνοιτο ἀντεπιχειρῶν ἀδικεῖν ὁ μὴ πεφυκὼς τὸ ἄδικον καὶ τῇ φύσει, καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τῷ ἔθει.

Magis impar erit certamen, ſi quinto loco ſtatuamus eo nequitiæ proceſſiſſe malum virum, eamque eſſe infelicitatem temporum; ut diris calumniandi artibus ſibi gloriam quærat, ac revera famam apud multos egregii ac memorabilis viri conſequatur. Quo melior eſt, quo modeſtior, atque eruditior Adverſarius; eo major fama interdum ſperatur, ex ejus

ejus inſectatione, ac re ipſa apud imperitos ac malos comparatur. Sic olim Judæi, qui hoſtiliter inſectati ſunt Chriſtum & Apoſtolos, fama atque exiſtimatione apud ſuos floruerunt. Sic in Pontificio regno, quicumque graviſſime calumniantur eos quos Hæreticos vocant, & maximo adfectu in eos invehuntur, quibuſcumque artibus utantur, ad cœlum, quaſi eximii defenſores Religionis Chriſtianæ, laudibus feruntur. Igitur ſemel Veritate conſtituta extra periculum, multo præſtat, ad haſce & ſimiles contumelias tacere, ac pergere Veritatem ita exponere, quaſi aliud nihil homines a nobis poſtularent; niſi ut eam in quam maxima luce collocemus, & quaſi ſola ejus ignoratio impediret quominus ab omnibus admitteretur.

Hanc in rem, egregium exſtat monitum Proverb. XXVI, 4. ubi duæ ſententiæ, ſpecie tenus, contrariæ confirmant ea quæ a nobis dicta ſunt. *Ne reſpondeas*, inquit Sapiens Hebræus, *ſtulto*, *ſecundum ſtultitiam ejus*, *ne etiam tu ei ſimilis habearis*. *Stultus* hic dicitur, more ſollemni Sacrorum Scriptorum, vir malus; qui non eſt ſimilibus armis oppugnandus iis quibus utitur, niſi ei pares nequitia haberi velimus, a bonis atque eruditis viris. At iis verbis contrarium, primo intuitu, monitum continuo ſubjicitur: *Reſponde ſtulto*, *ſecundum ſtultitiam ejus*, *ne ſibi ſapiens videatur*. Ergone licet *ſtulte* reſpondere *ſtulto?* Minime vero, ſed hoc vult Salomon ita eſſe homini reſpondendum, ut intelligat ſe eſſe malum virum, ſi modo quidquam

quam intelligere poſſit. Si ſtultitia ejus ea ſit, ut ſilentio melius arguatur, qualem antea deſcripſimus; ſilentio reſpondendum. Verſus eſt ſenarius Comici Græci, quo veriſſime *multis ſilentium reſponſionis loco eſſe* ſtatuitur:

Πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει.

Vel ſi quis malit Chriſtianum præcipientem audire, vacuas aures præbeat *Juſtino* (*) *Martyri*, dicenti oportere, *adverſus clamantem, ſilentium tenere, & eum ridere qui putat ſe* (clamore) *quempiam viciſſe; non vero actum ſtulto inanis gloriæ ſtudio, propter præſentes & audientes, mutuis verborum conflictationibus, æque ac illos, eorum inſultum confirmare. Secum quidem reputet*, inquit, *qui male loquutus eſt, me injuria eum adfeciſſe; nec voluiſſe reponere, vel auſum non eſſe. Adſint vero mihi, propter bonam conſcientiam, lætitia & tranquillitas.* Πρὸς δὲ τὸν κεκραγότα σιωπητέον, καὶ τὸν οἰόμενον περιγεγονέναι τινὸς καταγελαστέον, μὴ ὑπὸ κενοδοξίας ματαίας ἀγόμενον, ἀλλὰ τοὺς παρόντας καὶ ἀκούοντας, ταῖς τῶν λόγων ἀνθυποφοραῖς ἐπίσης καὶ αὐτῶν ἐπανάστασιν κρατύνειν. λογιζέσθω ὁ κακῶς ἀποφαινόμενος, ὅτι καὶ ἠδίκησα, καὶ ἀντειπεῖν οὐκ ἠθέλησα, ἢ οὐκ ἐτόλμησα. παρείη δέ μοι, διὰ τὴν ἀγαπὴν συνείδησιν, εὐφρασία καὶ ἀνάπαυσις.

Hæc

(*) *In Ep. ad Zenam & Serenum*, p. 504.

Hæc ſibi dicat quisquis ex circumſtantiis judicat ſatius eſſe tacere, quam diutius fruſtra diſceptare.

Sed & aliter *reſpondere* poſſumus *ſtulto ſecundum ſtultitiam;* ſi, nimirum, omiſſis omnibus quæ peculiariter pertinent ad hominem, cum quo nobis res eſt, non ſecus ac ſi numquam in rerum natura fuiſſet, Veritatem, quam oppugnat, ita proponamus atque illuſtremus, ut bonis omnibus ac eruditis ſatisfaciamus. Rationem enim habemus ejus *ſtultitiæ*, dum nihil proferimus, quo in furorem, ut fit, acriore altercatione poſſit converti. Eo modo reſpondemus, qui *ſtultitiæ* convenientiſſimus eſt, dum hominem manſuete docemus quod prorſus ignorat, aut non ſatis animadvertit. Ea ratione, revocabitur a *ſtultitia*, ſeu nequitia ſua, aut nullo modo poterit a nobis curari.

Ex hiſce omnibus poſſum jam, niſi fallor, confidenter colligere minus neceſſarias confutationes calumniarum, neque æqualibus, neque poſteris prodeſſe; neque Adverſarios, ad melius de nobis ſentiendum, adducere.

V. Superest ut oſtendam inutiles illas ſui purgationes, quæ non poſſunt inſtitui, niſi alii Calumniæ convincantur, Deo parum eſſe gratas; quamquam hoc ex iis, quæ jam a me dicta ſunt, facile colligi poteſt. Verum idem paullo apertius & copioſius oſtendendum.

Nemo quidem, qui Evangelia legerit, dubitare poteſt quin Deus ultionem vetuerit, a-

nimisque ultionis cupidi ſint ei parum grati; ideoque ſi calumnias confutare, præter neceſſitatem, genus ſit ultionis, dubium non erit an ſit a Deo vetitum. Sed erunt qui putent confutare Adverſarium, quotieſcumque ab eo calumniis adpetimur, inculpatæ eſſe tutelæ, ut loquuntur Juriſconſulti: quemadmodum licet, per Leges, toties nos tueri, quoties cum telo quiſpiam in nos irruit. At magnum eſt inter hæc diſcrimen, nam niſi telum illico repellam, aut declinem, aut aliqua ratione fugiam, corpore excipiendum eſt, & vulnus exſpectandum; cum malignæ Linguæ calumnias poſſim perſæpe negligere, ſine ullo exiſtimationis, aut fortunarum detrimento, quod quotidiana experientia intelligere licet. Tunc temporis, ſatis habere debeo calumniæ opponere mores ad ſanctiſſimam Evangelii normam exactos, & Scripta in quibus utilem quampiam Veritatem aut invenire, aut illuſtrare coner, abſque ulla Adverſariorum inſectatione. Semel aut iterum nos ac noſtra defendiſſe ſatis eſt, ut extra periculum verſemur. Diſceptatio omnis diuturnior in rixam tandem convertitur, in qua licet calumnias inimicorum veris repellamus reſponſis, ultionis cupiditas, perpetua fere iræ comes, transverſos nos agit.

Virtus non eſt ſilere cum nemo nos laceſſit, aut iis non detrahere, qui de nobis nihil dicunt, vel etiam honorifice loquuntur; virtus eſt Linguæ noſtræ moderari, quando alia peſtilente Lingua laceramur, eaque uti ad bene precandum, quando diris devovemur. Sic

præ-

præcipit Chriſtus : (*) *Benedicite maledicentibus vobis* — *Orate pro calumniantibus vos ;* ſic ipſe ſe geſſit, cum pro Judæis, quorum crudelibus maledictis laceſſebatur, divinam miſericordiam invocabat. (†) *Cum conviciis impeteretur, convicia non reddebat.* Hoc præcepto atque exemplo damnantur non tantum, qui in homines innocuos & recte ſentientes mendaciis debacchantur; quod eſt extremæ nequitiæ ; ſed illi etiam qui Innocentiam ac Veritatem nimis acriter tuentur, ita ut non tantum eas defendere, ſed etiam Adverſarios vice verſa lædere voluiſſe videantur ; ſicut fere contingit, in diuturniore diſceptatione.

Quod cum ita ſit, miror ſane Theologos fuiſſe & eſſe, qui (ut concedamus illis Veritatem atque Innocentiam ab eorum partibus ſtare) ceteros omnes homines acerbitate, in defendendis ſuis partibus, laceſſendisque alienis, longe ſuperant ; ita ut non modo dogmata, ſed etiam homines ipſos nominatim acerbiſſime traducant. Dictitant quidem ſe rectam ſententiam defendere, falſam adgredi, gloriam divinam agi in defenſione Veritatis, & confutatione Erroris. Concedamus, inquam, hæc eſſe vera. An minus Veritatem defendebat, Erroremque minus oppugnabat Jeſus Chriſtus? An minus agebatur gloria divina, in diſceptationibus, quæ ei erant cum Judæis? Attamen in neminem nominatim invectus eſt, nec ſi genera malorum hominum & errantium graviter notavit, ſingulos uſpiam nominibus adpellatos confutavit, quamvis ab

(*) *Matth. V, 45.* (†) *1 Petr. II.*

iis laceſſitus. Magiſtri inſtar, calumniis adpetiti Apoſtoli exemplum ejus & præcepta ſequuti ſunt; quos, ſi velimus ſerio Chriſtiani eſſe, nos imitari neceſſe eſt, prout ipſi Chriſtum ſunt imitati.

In eodem Sermone, in quo Chriſtus nos vetat ἀντιλοιδορεῖν, jubet, ut diximus, nos pro iis precari; hoc eſt, ad Deum precibus confugere, non ut de maledicis ſupplicium ſumat, ſed ut, remiſſa pœna, eos cum Veritate ac Virtute, a quibus cæco adfectu diſſident, reconciliet, quod ſi fiat non poſſunt non redire in gratiam & nobiſcum; quis enim Veritatis ac Virtutis amans, ullum mortalium odio habere poteſt; nedum ut ſit infenſus ſimilia ſecum ſentienti? Itaque dum pro ſolis Adverſariis Deum orare videmur, tranquilliorem etiam nobis vitam, nec maledictis perpetuis impetitam rogamus. Rem etiam bonis omnibus jucundiſſimam a Deo petimus; hoc eſt, ut minuatur quidem malorum numerus, ſine cujusquam pernicie, augeatur vero bonorum, quibuscum amice vivamus, atque in poſterum benefactis, non maledictis, decertemus.

Præterea cum Chriſtus nos ubique jubeat miſereri omnium, qui miſericordia noſtra indigent; quos dicemus eſſe ἐλεεινοτέρους iis, qui adfectu præpediti in manifeſtam perniciem ruunt? Quis autem dubitet quin exitium maneat, non modo eos, qui contumaciter factis nocent iis, quos ſibi eadem natura, idemque Servator commendarunt; ſed etiam eos, qui maledictis Innocentiam ac Veritatem inſectantur? Quid poteſt magis miſeri-

ri-

ricordiam noſtram commovere, quam ſi reputemus conviciatores, dum nobis nocere fruſtra conantur, ſibi longe maximas pœnas a divina juſtitia contrahere, ac re ipſa ſubire; ſi contingat eos dum adfectibus ita indulgent, ad reddendam rationem factorum ac dictorum a Deo vocari? An poſſumus de tanto eorum periculo cogitare, quin ſimul corpore & animo pro iis contremiſcamus? Exiſtimabant vulgo Judæi facta tantum, quale eſt homicidium, a Deo punienda; at Chriſtus eos docuit *eum qui indignatur fratri*, nec vult redire in gratiam; *eum qui dixerit levem eſſe* hominem, nec poteſt adduci ad loquendum honorificentius, ejus virtute aut reditu ad ſaniorem mentem; eum denique qui *ſtultitiæ*, hoc eſt, nequitiæ, inſimulato numquam ignoſcet, exſpectare oportere ſupplicia, in altera vita, quorum minimum eſt multo gravius pœna capitis, quæ de homicidis ab hominibus ſumitur. Igitur pro iis, qui conviciandi conſuetudine ſe in laqueos tantarum pœnarum induunt, orare Deum numquam deſinamus, ſi velimus miſericordium numero haberi; & contra eorum convicia, orationibus dumtaxat, apud Deum, certemus.

Claudam hanc Diſſertationem verbis Auguſtini, e Sermone (*) CCCLVII. de laude Pacis; quem virum non minus libenter laudo Chriſtum & Apoſtolos ſequentem, quam deſero a recta via aberrantem: *Nemo*, inquit, *ſuſcipiat cum aliquo litem, nemo velit nunc vel ipſam ſuam fidem altercando defendere, ne de li-*

(*) *In Editione Benedictinorum Pariſina.* T. V.

te ſcintilla naſcatur, ne quærentibus occaſionem occaſio præbeatur. Prorſus convicium audis, tolera, diſſimula, præteri. Memento curandum. Videte quam blandi ſint Medici eis, quos etiam mordaciter curant. Audiunt convicium, præbent medicamentum, nec reddunt convicium convicio. (*) *Verbum ſit verbo; ut unus ſit curandus, alter curet; non duo litigantes. Fertote obſecro, fratres mei. Sed non fero, inquit, quia blaſphemat Eccleſiam. Hoc te rogat Eccleſia ut feras, quia blaſphematur Eccleſia. Detrahit, inquit, Epiſcopo meo, crimen dicit in Epiſcopum meum & taceo? Crimen dicat, & tace, non agnoſcendo, ſed ferendo. Hoc præſtas Epiſcopo tuo, ſi pro illo, illo tempore, non miſcearis. Intellige tempus, habeto conſilium. Deum tuum quanti blaſphemant? Tu audis, & ille non audit? Tu noſti & ille non novit? Et tamen facit oriri ſolem ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Oſtendit patientiam, differt potentiam. Sic & tu agnoſce tempus; noli provocare tumentes oculos ad turbandos ſe ipſos. Amator pacis es? Sic tibi in corde bene cum dilecta tua. Et quid agam? Habes quid agas. Tolle jurgia, convertere ad preces. Noli conviciis repellere convicantem, ſed ora pro eo. Loqui vis illi, contra illum; loquere Deo, pro illo. Non tibi dico quod taceas; ſed elige magis ubi loquaris, apud quem tacitus loqueris, labiis clauſis, corde clamante. Ubi non te videt, ibi eſto bonus pro illo. Illi autem pacem non amanti & litigare volenti, reſponde pacificus: quidquid vis dicas, quantum libet oderis, ut placuerit deteſ-*

te-

(*) Forte, *Utendum ſic verbo.*

teris, frater meus es. Quid agis ut non ſis frater meus? Prorſus bonus malus, volens nolens, frater meus es? Et ille: unde ſum frater tuus, hoſtis, inimice? Sic quomodo iſta dicis frater meus es. Mirum videtur: odit, deteſtatur & frater eſt? Illi enim vis credam neſcienti quid loquatur? cujus opto ſanitatem, ut lucem videat & fratrem agnoſcat. Illi ergo vis credam, quia non ſum frater ipſius, quia deteſtatur, quid odit, & non potius ipſi luci? Audiamus quid dicat ipſa lux. Prophetam lege: (*) Audite, qui pavetis, verbum Domini. *Spiritus Sanctus loquitur per Iſaïam Prophetam:* Audite, qui pavetis, verbum Domini. Dicite: Fratres noſtri eſtis, eis qui vos oderunt, & qui vos deteſtantur. *Quid eſt? radiavit lux, oſtendit fraternitatem; & adhuc dicit lippus, claude feneſtram.*

HÆC aliaque ſimilia, quæ omnia Scriptis mandare viſum non eſt, meditatus eram, Vir Reverende, non tam ut alios commonefacerem officii; quam ut altius animo ipſe meo infigerem ſaluberrima Evangelii præcepta, & rectæ Rationis placita; quo melius ea obſervem, & ſi quid antea a me in manſuetudinem, nimia importunitate adverſariorum commoto, peccatum eſt, id in poſterum emendem. Eadem opera, intelligere poterunt boni atque æqui Lectores, cur tam ſæpe, & tam inhumane a nonnullis Theologis laceſſitus ad arma illico non cucurrerim, nec omnia confutare ſingillatim adgreſſus ſim; aut cur poſthac ſim, prout res poſtulare videbitur, ſilentio aut Scriptis minime Eriſticis famam meam defenſurus.

(*) *Iſai. LXVI, 5. ſecundum LXX.*

Non is equidem ſum, qui me numquam erraſſe putem, aut nolim, a quocumque monear, emendari; verum hoc ſcio, mihi hunc ſemper fuiſſe animum ut Veritatem illuſtrarem ac tuerer, & præſertim Veritatem Hiſtoriæ ac Doctrinæ Jeſu-Chriſti, ejusque Apoſtolorum; a qua numquam, niſi imprudens, receſſi, aut poſthac recedam. Hanc veriſſimam Hiſtoriam, hanc ſanctiſſimam doctrinam, unicum fundamentum fidei noſtræ, unicam normam dictorum & factorum noſtrorum, ut ſemper me habere profeſſus ſum, ita & in poſterum profitebor. Faxit vero Deus, propter cruentum unigeniti ſui Filii ſacrificium, ut non modo ore hæc profitear, ſed & moribus exprimam; præſertim in iis, quæ ad manſuetudinem & patientiam Chriſtianam pertinent! Omnes ſimul boni viri, Paciſque ac Veritatis amantes, mecum, toto animo,

Deum (*) *precentur, det gregi ſuo lucem,*
Hic quanta ſat eſt; hac det eſſe contentum;
Det non loquentes ſua reperta doctores;
Det conſonantes ſemper omnium linguas,
Aut corda ſaltem; præpotente vi flammæ,
Caliginoſas litium fuget ſordes,
Ut ſpiret unum tota Civitas Chriſti,
Vitamque terris adprobet, fidem cælo.

(*) *Ita claudit* Grotius *Epicedium* Jac. Arminii.

F I N I S.

I N-

INDEX I.

Scriptorum qui in ARTE CRITICA illuſtrantur, aut emendantur, aut quorum Scripta expenduntur.

Primus numerus Partem Criticæ, ſecundus Sectionem, tertius Caput, quartus Paragraphum. T. 3. Tomum tertium, Ep. Epiſtolam, p. paginam ſignificat.

A.

Acta Apoſtolorum VII, 16. compendiaria ſcriptione corrupta, P. III. S. 1. C. XI, 4

Act. XVI, 14. & XXVI, 18. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 11.

Act. XX. Examen variarum lectionum ejus Capitis, P. III. S. 1. C. VIII, 3

Act. XX, 10. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16

Æneas primus editor Oroſii Baſileæ, P. III. S. 1. C. XIV, 24.

Æſchinis dialogi Socratis fuiſſe dicebantur, P. III. S. 2. C. I, 8.

Ambroſii loca quibus Arianos inſimulat corrupti N. T. P. III. S. 1. C. XV, 15

Ambroſii locus de ætate Platonis notatur, P. I. c. I. §. II, 2.

Apoc. XIX, 10. male interpunctus in Sarraviano Codice, P. III. S. 1. C. XV, 15

Apoſtolis libri falſo tributi, P. III. S. 2. C. III, 13. & C. IV, 7.

Ariſtarchus audacior æquo Criticus Præf. 13. & P. III. S. 1. C. XIV, 2.

Digitized by Google

Ariſtobuli locus de *Platone* expenſus. T. 3. EP. VII. p. 189.

Ariſtophanes initio ἐκκλησιαζουσῶν emendatus, P. III. S. 1. C. XVII, 29, & *ſeqq.*

Ariſtotelis locus de mundo Lib. II. de cœlo c. 4. conſideratus, P. II. S. 2. C. II, 6

Ariſtotelis Nicomachorum titulus examinatus, P. II. S. 1. C. XII, 14.

Ariſtoteles Lib. I. Phyſ. ab initio examinatus, P. II. S. 1. C. VIII, 10. *Ibid.* Lib. II. c. 2. de voce *fortuna*, P. II. S. 1. C. IX, 5

Ariſtotelis locus Rhetoric. L. III. c. 9. de interpunctione illuſtratus, P. III. S. 1. C. X, 19

Arrianus Lib. VI. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 8.

Arnobii Lib. III. locus de *genio Joviali* explicatus, P. II. S. 2. C. V, 11.

Athanaſii Scripta nonnuila interpolata, P. III. S. 1. C. XV, P. III. S. 1. *Ibid.* 5.

Athenagoras a *Methodio* primum memoratus, P. IV. S. 2. C. III, 15.

Auguſtini locus de Platonica Philoſophia. T. 3. Ep. VIII. p. 222.

B.

B*Arnabæ* Cap. VI. locus illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 3.

Barnabæ Epiſtola interpolata, P. III. S. 1. C. XV, 6, 7.

Barthii (*Caſpari*) locus de Geniis Deorum confutatus, P. II. S. 2. C. V, 10

Bezæ (*Theodori*) Codex Græco-Latinus ſuſpectus, P. III. S. 1. C. XVII, 33.

C.

Digitized by Google

C.

CÆſari (*C. Julio*) orationes falſo tributæ, P. III. S. 2. C. I, 9.
Caſar de B. G. Lib. IV. c. 17. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 21.
Callimachus Hymno in Cererem de Ereſichthone illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 12
Callimachi locus in lavacris Palladis de meridianis horis illuſtratus, P. I. C. 1. §. III. 3.
Canonum Apoſtolicorum collector falſarius falſarios damnat, P. III. S. 2. C. I, 21
Cebetis locus initio Tabulæ emendatus, P. I. c. III. §. I, 6.
Ciceronis locus de hiſtoria, Orator. C. XXXIV, 2. tentatus, P. III. S. 1. C. XIII, 2
Ciceronis locus de numero oratorio in Orator. C. LXIII. conſideratus, P, II. S. 2. C. I, 10
Cicero de Oratore Lib. I. c. 59. & Lib. III. c. 13. male interpunctus, P. III. S. 1. C. X, 14, 16
Cicero de Oratore Lib. III. c. 12. emendatus, P. III. S. 1. C. VIII, 5. Item cap. 18. *Ibid.* 6.
Cicero illuſtratus in eo quod habet de interpunctione Lib. III. de Oratore cap. 44. & 46. P. III. S. 1. C. X, 7.
Ciceronis locus Offic. Lib. I. c. 1. emendatus & explicatus, P. III. S. 1. C. XVII, 22
Cicero Officior. Lib. I. c. 27. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI, 2.
Cicero in ſomnio Scipionis tentatus, P. III. S. 1. C. XVI, 9.
Cicero ab imperitis Grammaticis olim corruptus, P. III. S. 1. C. XIV, 4.
Cicero aliquoties emendatus. Oratione pro Quintio c. 15. P. III. S. 1. C. VIII, 8. Orat. pro S. Roſcio

S. Roſcio Amerino. c. 52. P. III. S. 1. C. VIII, 8 Act. I. in Verrem c. 6. P. III. S. 1. C. VIII, 7. *Ibid.* c. 50. *Ibid.* c. XI, 10. Verrina V. c. 67. P. III. S. 1. C. XVI. 8. Orat. pro Muræna C. XII. *Ibid.* 9. explicatus, P. III. S. 1. C. X, 7.

Cicero Lib. I. de Fin. c. 16. explicatus, P. III. S. 1. C. XVI, 10. *Ibid.* Lib. V c. 17. *Ibid.* c. XI, 21. Tuſcul. Quæſt. Lib. I. c. 2. illuſtratus. P. III. S. 1. C. XI, 11. de Legibus Lib. I. c. 25. *Ibid.* 12.

Ciceronis Conſolatio ficta a Sigonio, P. III. S. 2. C. II, 10.

Clementis Alexandrini varii errores, P. III. S. 2. C. IV, 4. & *ſeqq.* T. 3. Ep. I.

Clemens Alexandrinus Strom. Lib. VII. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 10.

Clementis Alexandrini liber male aliis tributus, P. III. S. 2. C. II, 5.

Clementis Alexandrini Scripta adulterata, ſi credimus Ruffino, P. III. S. 2. C. I, 14.

Clementis Romani Ep. I. ad Corinthios interpolata, P. III. S. 2. C. V, 12. initium ſuppletum, P. III. S. 1. C. XVI, 4, 5, 6. celebris locus de Danaidibus & Dirce, 1. Ep. ad Cor. tentatus, P. III. S. 2. C. V. 15.

Clementis recognitiones ſuppoſititiæ, P. III. S. 2. C. II, 4. & C. V, 7.

Clementis Romani ſcripta interpolata, P. III. S. 2. C. I, 14.

Conſtitutiones Apoſtolicæ Lib. II. c. 26. illuſtratæ, P. II. S. 1. C. III, 10.

Conſtitutiones Apoſtolicæ Lib. VIII. c. 46. male interpunctæ, P. III. S. 1. C. X, 18

Conſtitutionum Apoſtolicarum Scriptor falſarius falſarios damnat, P. III. S. 2. C. I, 22

1. *Cor.*

1. *Cor.* V, 12. tentatus, P. III. S. 1. C. XVII, 9
1. *Cor.* VIII, 10. lectio recepta defenſa contra *Tan. Fabrum*, P. II. S. 1. C. XVII, 10
1. *Cor.* XIII, 1. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VIII, 10
2. *Cor.* III, 5. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 10
Cornel. Nepos Miltiadis Cap. IX. gloſſemate laborat, P. III. S. 1. C. VII, 7.
Cornelius Nepos non vertit Daretem Phrygium, P. III. S. 2. C. VI, 3.
Cornelii Nepotis Opus male *Æmilio Probo* tributum, P. III. S. 2. C. II, 6.
Curtius (*Quintus*) ad Criticum examen revocatus, P. III. S. 3. *per totum.* tentatus aut emendatus, *Ibid.* C. X.
Curtius ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15.
Cypriani revera eſſe Epiſtolas, in quibus agit de iteratione Baptiſmi, P. III. S. 2. C. I, 10

D.

Danielis locus Cap. XII, 2. tentatus, P. III. S. 1. C. XI, 10. *& ſeqq.*
Daniel. XII, 2. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 9
Deuteronom. XXXIII, 23. emendatus, P. III. S. 1. C. III, 9
Diodorus Siculus librorum ſuorum numerum edidit, P. III. S. 2. C. III, 10
Diogenes Laërtius, Lib. I. §. 104. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XII, 9
Dionyſii Alexandrini Scripta adulterata, ſi credimus *Ruffino*, P. III. S. 2. C. I, 16
Dionyſii Alex. judicium de Scriptis Joannis Apoſtoli, P. III. S. 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*

Dionyſius Corinthius a falſariis queritur Scripta ſua fuiſſe corrupta, P. III. S. 1. C. XC, 5
Dionyſius Halicarnaſſeus, in vita Dinarchi, compendiaria ſcriptione corruptus, P. III. S. 1. C. XII, 6
Dionyſio Areopagitæ libri ſuppoſiti, P. III. S. 2. C. III, 14. & C. IV, 9
Donati Commentarius in *Terentium* interpolatus, P. III. S. 2. C. II, 9. & C. V, 2

E.

EMpedoclis ſe Deum vocantis verba illuſtrata, P. II. S. 1. C. III, 6
Epheſ. II, 3. in voce *natura*, P. II. S. 1. C. VII, 6
Epicteti locus Enchir. c. XXI. de Diogene & Hercule emendatus, P. II. S. 1. C. III, 6
Epimenidis verſus de Cretenſibus illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 10
Epiſtolæ Pontificiæ fictæ, P. III. S. 2. C. VI, 10
Eraſmi (*Deſiderii*) peccata Geographica, P. I. C. I. §. 1, 3

Cum in priore Editione *Criticæ*, æque ac in hacce altera, ſignificaſſem qua Editione Operum *Eraſmi* uſus eſſem; exortus tamen eſt neſcio quis Anonymus in Anglia, qui *Animadverſionum de Eruditione*, Cap. XVI. acerbe in me eſt invectus, quaſi mala fide ſummum virum carpſiſſem. At oportuit ab eo conſuli eam Editionem, quam laudavi; nam eſt intolerandæ audaciæ negare rem, quæ ſub oculos cadit, præſertim cum agitur exiſtimatio hominis honeſti, & qui malæ fidei jure numquam eſt accuſatus. Paullo poſt, poſtquam me iterum ridicule conatus eſt ſuſpectum malæ fidei facere, quod ex memoria aliquid de *Eraſmo* dixiſſem, fatetur tamen eſſe verum: nimi-

nimirum, eum *Mitylenen* cum *Melita* miſcuiſſe in notis ad *Hieronymi* Epiſt. ad *Oceanum*, quæ mihi memoria exciderat. Hæc inconſtantia, in duabus paginis, an ſit hominis candidi viderit ipſe. Quod mirabilius eſt, hic novus *Eraſmi* patronus, qui mihi conviciatur, quod auſus fuerim peccata ejus Geographica retegere, poſtea eum graviter accuſat corrupti *Hieronymi*, in cujus MSS. legitur *Melita*, pro quo *Eraſmus* non modo imperite, ſed & male fide, ſubſtituerit *Mitylenen.* Non poterat melius confirmari quod dixi de imperitia *Eraſmi* in Geographicis, ſi verum ſit. Sed quamvis in MSS. Anglicanis ita legeretur, non ſequeretur eamdem fuiſſe lectionem eorum, quos habuit *Eraſmus*. Triumphat Anonymus, quod inſpexerit MSS. quos non vidi, quaſi res ſit laude digna in Bibliotheca oculis ſuis aliquando eſſe uſum. Cetera quæ habet de *Hieronymo* nihil ad rem faciunt. Poſtea, pro ſolita audacia ſua, in dubium revocat an *Cotelerius* vocem κεφαλαιωδῶς *capitulatim* verterit, quod locum non indicarim, in Præfatione ad Patres Apoſtolicos. At non exſtat in primis illis Epiſtolis, ſed alibi, quod quærat; neque enim rationem dictorum meorum reddere volo homini, qui audet negare quod ipſe ſentit, ut vidimus in *Eraſmo*. Quæ habet in ſequentibus, de Græca Lingua Scriptorum Eccleſiaſticorum, perinde ſunt ἀπροσδιόνυσα, produntque hominem qui nihil penſi habet quid dicat. Malim me ad θηριομαχίαν damnatum, quam cum ejuſmodi hominibus certare. Triumphent, ſi libeat, de ſenſu communi, victo ac debellato; non invidebo.

Eraſmi (Deſid.) judicium de Libris falſo Hieronymo adſcriptis, P. III. S. 2. C. V, 3. *& ſeqq.*
Eſaïas c. XVIII, 2. illuſtratus. P. I. c. IV. §. III, 12

Eſaïas LII, 15. illuſtratus, P. I. C. IV. §. III, 11
Eſaïas C. LXIV, 6. explicatus. P. II. S. 2. C. IV, 15
Esdræ X, 16. emendatus ex tertio libro, P. III. S. 1. C. XVII, 41
Euripides in Hecuba illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 18
in Hippolyto, *Ibid.*
Euſebius Hiſt. E. Lib. II. c. 23. de loco Joſephi deceptus, P. III. S. 1. C. XV, 10. Lib. VI. c. 33. de Beryllo illuſtratus, P. 2. S. 1. C. XIV, 8. Ejusdem confeſſio fidei Ariana, T. 3. Ep. II. p. 32 *& ſeqq.* locus de *Platone.* Ep. VII. p. 202. locus de ſecundo Deo Ep. VIII. 235.
Euſtathii locus de Criticis. Præf. Sect. I, 1
Exodi VIII, 9. explicatus, P. III. S. 1. C. VI, 29

F.

F*Abra* (*Anna T. F.*) laudata & reprehenſa nonnullis in locis verſionis Gallicæ *Terentii*, P. I. C. I, §. 2. n. 5. P. II. S. 1. C. II, 41. *& ſeqq.* P. III. S. 1. C. IX, 13
Fabri (*Tanaquilli*) laudata obſervatio de Orthographia antiqua, P. III. S. 1. C. IX, 4. Si quis plura hanc in rem velit, perlegat Diſſertationem IV. viri non minus doctrina, quam dignitate eminentiſſimi, *Henrici Noriſii* ad Cenotaphia Piſana; qua Diſſertatione antiquiſſimum & pulcherrimum monumentum doctiſſime illuſtravit, antiquæ orthographiæ cognitione, non minus ac aliis ingenii & eruditionis luminibus.
Ejusdem laudata obſervatio de loco *Joſephi*, P. III. S. 1. C. XV, 13. *& ſeq.* reprehenſæ aliquot emendationes, P. III. S. 1. C. XVII, *& ſeqq.*

G.

G.

Galenus de libris ſuis ſcripſit, ne aliena ei tribuerentur, P. III. S. 2. C. III, 11
Gellii locus illuſtratus, Lib. XI, 16. de voce πολυπραγμοσύνη. P. II. S. 2. C. III, 23. Emendatus, P. III. S. 1. C. IX. 22
Geneſis II, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 3
Geneſis II, 2. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 15
Geneſis III, 5. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 26
Geneſis IV, 8. lacuna quæ ſit, P. III. S. 1. C. XIII, 12
Geneſis VI, 5. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 13
Geneſis XVII, 11. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 12
Geneſis XXI, 10. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 10
Geneſis XXXVI, 24. vera lectio eruta, P. III S. 1. C. VI, 7
Geneſis XLI, 16. illuſtratus, P. III. S. 1. C. XI, 15
Gloſſæ veteres illuſtratæ, P. III. S. 1. C. VIII, 8
& alibi paſſim, ſed ex alienis conjecturis; quamobrem loca ſunt a nobis in hoc Indice omiſſa.
Graccho (*Tiberio*) Oratio tributa, P. III. S. 2. C. I, 9
Gregorii M. nomine Scripta edita, P. III. S. 2. C. I, 14
Gregorii Nazianzeni varia loca de voce *Deus* illuſtrata, P. II. S. 1. C. III, 11

H.

Hebræor. IX, 15, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 14
Hegeſippus vana miſcuit veris, P. III. S. 2. C. V, 8
Hermagoræ libri dubii, P. III. S. 2. C. IV, 2
Herodianus Lib. I. c. 8. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 6
Herodotus de Diis Babyloniorum & Ægyptiorum Lib. I. & II. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 13, 14
Herodotus Lib. IV. C. 163. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 17
Heſiodus Oper. verſ. 246. & *ſeq.* illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI, 15. *Ibid.* verſ. 664. P. 2. S. 1. C. XIV, 5
Heſiodus Theogoniæ verſ. 120. P. II. S. 2. C. V, 3
Hieronymi Græca verba in Præfatione Pſalterii reſtituta, P. III. S. 1. C. XIV, 25

Hieronymi locus de *Baſilio* in Chronico mutilatus, Præf. Sect. I. 7.
Hieronymi locus in Præf. in Libb. V. T. luxatus, P. III. S. 1. C. XII, 5
Hieronymus in Catal. Script. Eccleſ. de loco *Joſephi* deceptus, P. III. S. 1. C. XV, 10
Hieronymo libri falſo adſcripti, P. III. S. 2. C. V, 3 *& ſeqq.*
Hieronymi Prologus in Epiſt. Canonicas ſuppoſititius, P. III. S. 1. C. XV, 15
Hippocrati libri falſo tributi, P. III. S. 2. C. III, 11
Homeri locus inſignis ab Ariſtarcho perperam ſublatus, P. III. S. 1. C. XIV, 2
Homerus a Solone corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 3
Homerus Iliad. B. verſ. 350. *& ſeqq.* P. II. S. 1. C. X, 10
Iliad. B. verſ. 788. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 2
Iliad. I. verſ. 255. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 17
Iliad. T. verſ. 303. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 8
Y. verſ. 371. P. II. S. 1. C. XVI, 9
Homerus Odyſſ. Y. 310. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 29
Odyſſ. O. 403. P. 2. S. 1. C. XIV, 5
Odyſſ. Ψ. verſ. 232. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 3
Homeri loca de colore vini & maris illuſtrata, P. II. S. 2. C. I, 7
Horatii locus de oculis irretortis, Lib. II. Od. 2. illuſtratus, P. I. C. I. §. I, 11

I.

I*Gnatii* Antiocheni variæ interpolationes, P. III. S. 2. C. II, 7
Ignatii Epiſtolæ quomodo oppugnatæ & defenſæ, P. III. S. 2. C. VI, 10, 11

Jere-

Digitized by Google

Jeremias XXXI, 33. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 8
Joannis Evangelium & Ep. I. genuina, P. III. S. 2. C. VI, 7. *& ſeq.* at Apocalypſis in dubium revocata a *Dionyſio Alexandrino*, *ibid.*
Joannes de Ratione Ev. I. 1. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XV, *& ſeq.* T. 3. Ep. IX. p. 247
Joannis III, 32. P. II. S. 2. C. VI, 16
Joannis IV, 24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16
Joan. VII, 8. addita aut detracta particula interpolatus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Joannis XVI, 13. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 8
1. *Joan* II, 20. P. II. S. 2. C. VI, 20
IV, 3. corruptus in nonnullis codicibus, P. III. S. 1. C. XV, 15
V, 7, 8. interpolatus, *ibid.* & C. XVII, 38
Joſepho tria loca inſerta. P. III. S. 1. C. XV, 8. *& ſeqq.*
Joſepho liber de Univerſo falſo tributus, P. III. S. 2. C. II, 3
Joſephi locus obſcurus ex Lib. 2. contra Apionem, P. II. S. 2. C. VII, 7
Joſephi locus de *Platone* expenſus T. 3. Ep. VII. p. 190
Joſuæ XXI, 36, 37. lacuna in antiquis exemplaribus, P. III. S. 1. C. V, 7
Judæ verſ. 4. interpolatus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Juliani Ep. XXV. emendata, P. III. S. 1. C. VI, 6
Juſtini M. locus in Apol. 2. de Herode notatus, P. I. C. I. §. II. 2
Ejusdem judicium de *Platonis* ſilentio. T. 3. Ep. VII. p. 208.
Juſtinus Lib. XIX, 1. & XXXII, 2. de Magiſtratibus Carthaginenſium illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 16

L.

Lactantius in Præfat. Lib. II. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 6
Lactantii locus Lib. III. c. 17. defenſus contra pravas emendationes, P. III. S. 1. C. XVII, 20
Lactantius Lib. V. C. 12. emendatus, P. III. S. 1. C. VIII, 9
Lactantius in Lib. de Opificio Dei emendatus, P. III. S. 1. C. VIII, 6
Leviticus XXVI, 26. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 12
Lipſius (*Juſtus*) Cent. 3 Miſcell. Ep. XXXIX, confutatus in nonnullis quæ de interpunctione dixit, P. III. S. 1. C. X, 7. *& ſeqq.*
Livius Lib. I. c. 27. examinatus, P. II. S. 1. C VIII, 9
Livius Lib. II. c. 58. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 2
Livius Lib. III. c. 11. male interpunctus, P. III. S. 1. C. X, 15
Livius Lib. IV. c. 42. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 2
Livius Lib. X. 25. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 3
Livius Lib. X. 14. emendatus, P. III. S. 1. C. V, 2
Livii locus de *Polybio* Lib. XXX, 45. expenſus, P. II. S. 1. C. XVI, 22
Livius Lib. XXXIV, 2 emendatus, P. III. S. 1. C. XII. 3. P. III. S. 1. C. XI, 8
Livius compendiaria ſcriptione corruptus, Lib. XXXVII. c. 24. P. III. S. 1. C. XII, 8
Lucanus Lib. III. verſ. 246. de umbris ſiniſtris, P. I. C. I. §. 1, 2
Lucani locus Lib. V. verſ. 611. *& ſeqq.* examinatus, P. II. S. 1. C. IX, 6
Lucas II, 33. detractione corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XIX, 14. detractione olim corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XXI. 6. illuſtratus, P. II, S. 1. C. X, 13

Luc.

Luc. XXII, 43, 44. detractione in nonnullis exemplaribus corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XXIV, 45. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 11
Lucretii locus Lib. VI. defenſus atque emendatus contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 18

M.

Marci IX, 49. lectio vulgata defenſa contra *Joſ. Scaligerum*, P. III. S. 1. C. XVII, 14
Marci X, 6. gloſſema, P. III. S. 1. C. VII, 6
Marci Caput XVI. reſectum perperam in multis Codicibus, P. III. S. 1. C. XV, 15. *Ibid.* 2. additamento corruptus in multis Codicibus, P. III. S. 1. C. XV 15. *Ibid.* 8. additamento vitiatus in nonnullis Codicibus, *Ibid.* *Ibid.* 14. Additamentum in quibusdam exemplaribus huic verſui ſubjunctum, *ibid.*
Marius Mercator ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15
Martialis Lib. III. Ep. 24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XVI, 10
Matthæus C. II, 1. a nonnullis Librariis corruptus, P. III. S. 1. C. XIII, 7
Matthæus III, 11. interpolatus a nonnullis falſariis, P. III. S. 1. C. XIV, 15
Matth. IV, 23. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 18
Matthæus VI, 10. de pane quotidiano illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 2
Matthæus VIII, 12. de tenebris externis illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 2
Matth. XIII, 35. a nonnullis Librariis corruptus, P. III. S. 1. C. XIII, 9, 10
Matth. XVII, 11. P. II. S. 2. C. VI, 19
Matthæus XXI, 7. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 6

Matth. XXIV, 36. interpolatus, ſi credimus *Ambroſio*, P. III. S. 1. C. XV, 15
Matthæus XXVI, 28. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 7
Megaſthenis locus de Hebræis expenſus. T. 3. Ep. VII. p. 191
Minucio Felici Libri falſo tributi. P. III. S. 2. C. VI, 6

N.

Nicænæ Synodi II. locus de *Euſebio* illuſtratus. T 3. Ep. II. p. 46. & *ſeqq.*
Nicomachus, Dexter Grammaticus, qui recenſuerat Livium, P. III. S. 1. C. XIII, 12
Interdum etiam viri eruditi, quamvis primariæ nobilitatis, in gratiam amicorum moleſtum hoc munus ſuſcipiebant. Exemplum ejus rei habemus in antiquiſſimo Codice Virgilii Medicæo, qui olim *Rudolphi Pii* Cardinalis Carpenſis fuit, ubi ad Bucolicorum calcem hæc leguntur majuſculis litteris: *Turcius Rufius Apronianus Aſterius V. C. & inl. ex Comite Domeſt. Protect. ex Com. priv. largit. ex præf. Urbi, Patricius & Conſul Ordin. legi & diſtincxi codicem fratris Macharii V. C. non mei fiducia, ſed ejus cui ſit ad omnia ſum devotus arbitrio XI. Kal. Maji Romæ. P. Vergilii Maronis. Diſtincxi emendans gratum mibi munus amici ** operi ſedulus incubui.* Qua de re vide Eminentiſſ. *Henr. Noriſium*, initio Diſſert. IV. in Cenotaphia Piſana.
Novi Teſtamenti variæ lectiones ex gloſſematibus ortæ, P. III. S. 1. C. VII, 4
Num. V, 21, illuſtratus, P. III. S. 1. C. XI, 13
Numenii locus de Moſe, T. 3. Ep. VIII. p. 191

O.

O.

Origenis errores non faciunt libros ejus νοθείας ſuſpectos, P. III. S. 2. C. IV, 3 & 5. an ſint adulterati, *Ibid.*
Origenes deceptus interpolato exemplari Joſephi, P. III. S. 1. C. XIV, 8
Origenis locus de voce *Deus* T. 2. in Joann. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 10
Origenis Scripta adulterata, P. III. S. 2. C. I, 13. 17
Origeni Commenſ. in Jobum fruſtra tributus, P. III. S. 2. C. V, 10. & C. III, 16
P. Oroſii initium cum vetuſta Baſileenſi Ed. & MS. Codice collatum, P. III. S. 1 C. XIV, 14. *& ſeqq.*
Ovidii locus Metam. VIII. de Eriſichthone explicatus, P. II. S. 1. C. IV, 12
Ejusdem de arte amandi loci duo explicati contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 26
Ovidius Triſtium Lib. III. perperam emendatus a *Tan. Fabro*, P. III. S. 1. C. XVII, 5
Ovidii locus Lib. III. Triſt. Eleg. 4. defenſus contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 25

P.

Paulus Rom. I, 1. illuſtratus, P. III. S. 1. C. XI, 15. Rom. II, 15, illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 8. illuſtratus.
Paulus illuſtratus, Rom. IV, 5, 9, 13. & V, 1. de voce *fides*, P. II. S. 1. C. VI, 13
Pauli locus Rom. X, 8. illuſtratus, P. I. C. III. §. I, 6
Paulus Gal. IV, 8. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 4
Paulus 1. Cor. VIII, 5, 6. illuſtratus, P. II. S 1. C. III, 8
Paulus 1. Cor. XII, 12. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XI, 11
Paulus Coloſſ. I, 24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XII, 24

Digitized by Google

Vide alia loca Pauli, in litteris initialibus nominum eorum ad quos ſcripſit Epiſtolas.
Pauli & Theclæ itinera ſuppoſititium opus, P. III. S. 2. C. V, 8
Pelagii Adnotationes in Epp. Pauli aliis tributæ, P. III. S. 2. C. I, 4
Pericli Scripta ſuppoſita, P. III. S. 2. C. V, 1
Petro Apoſtolo libri falſo olim tributi, P. III. S. 2. C. III, 12. C. IV, 2. C. VI, 5
Petrus 2. Ep. I, 4. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 6
Phædrus ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15
Philemonis verſus, in *Comparatione* cum *Menandro*, perperam tributi *Philiſtioni*, P. III. S. 1. C. XII, 2
Philipp. II, 3. corruptus, ſi Ambroſio credimus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Philipp. II, 21. P. II. S. 2. C. VI, 16
Philonis Judæi ſententia de Ratione illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 11. Platonica loca, T. 3. Ep. VIII. p. 212. & *ſeqq.*
Philo ſuppoſititius, T. 3. Ep. IX. p. 248
Photii judicium de *Clemente Alexandrino* illuſtratum, P. III. S. 2. C. IV, 4. & *ſeqq.*
Pierii locus apud *Photium* illuſtratus. P. II. S. 1. C. XIV, 16
Pindarus initio Od. I. Olympionic. examinatus, P. II. S. 1. C. XI, 6
Platonis Apologia pro Socrate multis in locis illuſtrata, P. II. S. 1. C. II, 5. & *ſeqq.*
Platonis locus, initio Phædri, emendatus, P. III. S. 1. C. III, 6
Platonis de Ideis ſententia examinata, P. II. S. 2. C. V, 4. & *ſeqq.*
Platonis ſententia de tribus principiis in Timæo & alibi illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 10

Pla-

Platonis loca examinata, T. 3. Ep. VII. p. 180.
de tribus Principiis. *Ibid.* p. 197. & *ſeqq.*
Plauti & *Plautii* Comœdiæ confuſæ, P. III. S. 1. C. X, 7
Plauti Comœdiæ veræ a ſuppoſititiis quomodo diſtinctæ, P. III. S. 2. C. VI, 2
Amphitruonis Act. 2. S. 2. verſ. 137. *Ibid.*
Plauti locus gloſſemate laborans Aulular. Act. IV. S. 7. verſ. 14. P. III. S. 1. C. VII, 5
Plautus Caſinæ A. 3. S. 3. emendatus, P. III. S. 1. C. XVII, 28
Plautus Moſtellariæ Act. 2. S. 1. verſ. 42. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 14
Plautus emendatus Truculent. Act. I. S. 1. verſ. 10. P. III. S. 1. C. IX, 12
Plautus Mercatoris Act. IV. S. 4. verſ. 15. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 7
Plinii loca in Præf. H. N. emendata, P. III. S. 1. C. III, 2. & *ſeqq.*
Plinius H. N. Lib. XXII. C. 9. male lecto Dioſcoridis loco, erravit, P. III. S. 1. C. IX, 18
Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXII. c. 21. illuſtratus, P. II. S. 2. C. I, 6
Plinii loci H. N. Lib. XXXV. c. 1. lectio recepta defenſa contra Joan. Harduinum, P. III. S. 1. C. XVII, 15. & *ſeqq.*
Plotini ſententia de tribus principiis illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 14. & *ſeqq.*
Polyænus Stratag. Lib. I. c. 5. & 15. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 11
Proverbia III, 3. illuſtrata, P. II. S. 1. C. IV, 9
Pſalmus XIV, 2 explicatus. P. II. S. 2. C. IV, 14
Pſalmi LIII. & LIV. collati inter ſe, P. III. S. 1. C. XVI, 12

Pſalmus XCI, 6. de Dæmone meridiano illuſtratus, P. I. C. 1. §. III, 3
Pſalm. CX, 3. T. 3. Ep. IV. p. 118.
Pythagoræ aureorum verſuum ultimus explicatus, P. II. S. 1. C. III, 6

Q.

QUintiliani Lib. I. c. 4. locus de Grammaticis Præf. Sect. I, 1.

R.

2. REgum XIV, 8. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 10.
Rom. I, 17. quam varie explicatus, P. II. S. 1. C XII, 25
Rom. V, 14. additione aut detractione particulæ corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Rom. V, 18. P. II. S. 2. C. VI, 8
Rom. IX, 5. additione an detractione corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Rom. IX, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIV, 3
Rom. X, 17. lectio recepta defenſa contra *Tan. Fabrum.* P. III. S. 1. C XVII, 8
Rom. XI, 36. P. II. S. 2. C. VI, 21
Rufinus Aquileienſis corrupit, adulteravit, ſuppoſuit multa, P. III. S. 2. C. I, 18. & *ſeqq.* C. IV, 3
Rutilius Numatianus emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 25

S.

SAlluſtius in Bello Catilinario emendatus & illuſtratus, P III. S 1. C. IV, 4
Salluſtii locus, initio belli Catilinarii, de juſtitia Vett. Romanorum illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI, 4
Schedæ adſcripſeram hic inſignem locum *Plutarchi* de Ariſtide, cui *juſto* cognomen fuit, infe-

rendum

rendum huic paragrapho; quæ Scheda, cum inter edendum hoc opus exciderit, & poſtea a me ſit inventa, hic reponetur. Sic ergo loquitur, non procul a fine vitæ Ariſtidis. Ὁ δὲ Ἀριστείδης ὥρκισε μὲν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλὼν ἐπὶ ταῖς ἀραῖς, εἰς τὴν θάλατταν· ὕστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἄρχειν ἐγκρατέστερον, ὡς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιορκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν, ᾗ συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. καθόλου δὲ ὁ Θεόφραστός φησι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην· καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι, παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν συμφέρον δὲ τοῦτ' ἐστί: *Ariſtides adegit Græcos jurejurando & ipſe pro Athenienſibus juravit; ac poſt imprecationes projecit in mare candentes maſſas ferreas. Poſt cum res eos cogeret, ut videtur, intendere vim imperii, hortatus eſt Athenienſes ut perjurium In ipſum verterent, & rebus uterentur, prout conduceret. Paucis ut dicam, ait Theophraſtus hunc virum in rebus privatis & erga cives ſumme juſtum, in Republica tamen, multa feciſſe prout poſtulabat patria, quaſi multa injuſtitia indigens. Etenim cum deliberaret an pecunias ex Delo contra fœdus Athenas deportaret, & rei auctores eſſent Samii, illum dixiſſe hoc quidem juſtum non eſſe, ſed tamen utile.*

Salomonis Proverb. XXVI, 4, 5. illuſtratur. Differt. Eth. p. 335.

Salomonis Sapientia perperam ei adſcripta, P. III. S. 2. C. VI, 14. ſunt in ea imitationes Ethnicorum Scriptorum, *Ibid.* T. 3. Ep. IX, 251. alii libri Salomoni adſcripti, P. III. S. 2. C. III, 16

Sama-

Digitized by Google

Samaritici Codicis Pentateuchi gloſſemata, P. III. S. 1. C. VII, 3
1. *Samuel* XIII, 14. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 9
Item XX, 2. *Ibid.* S. 1. C. II, 25
Scipioni (*Africano*) tributa oratio, P. III. S. 2. C. I, 9
Seneca in eo quod habet de interpunctione Ep. XL. illuſtratus, P. III. S. 1. C. X, 8
Seneca Ep. XLI. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XV, 3
Senecæ Epiſt. ad Paulum ſuppoſititiæ, P. III. S. 2. C. VI, 4
Septuaginta Intt. Gen. XXXIV, 15. emendati, P. III. S. 1. C. VII, 2
Septuaginta Intt. Verſio incuria Librariorum perturbata, P. III. S. 1. C. XIII, 4
Septuaginta Intt. omiſſio in eorum verſione, P. III. S. 1. C. V, 7. 8
Servii Commentarii in Virgilium interpolati, P. III. S. 2. C. II, 9. & C. V, 2
Servii locus ad Æn. IV. 367. de Hyrcania notatus, P. I. C. I. §. I, 3
Socrati Epiſtolæ falſo tributæ, P. III. S. 2. C. II, 3
Suſannæ Hiſtoria Græce ab Auctore ſcripta, P. III. S. 2. C. VI, 15

T.

Tacitus An. XV, 23. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 2
Tacitus Hiſt. IV, c. 81. de Deo Serapide, illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 9. Item Lib. V. c. 9. de Deo Judæorum, *Ibid.*
Tacitus Germaniæ Cap. VIII. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 9. Cap. IX. & XXXIV. de Diis Germanorum, P. II. S. 1. C. XIV, 11
Terentius Andriæ Act. 2. S. 2. verſ. 33. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 27

Terentius emendatus Adelph. Act. V. S. 7. verſ. 19. P. III. S. 1. C. IX, 10
Terentius in Adelphis Act. V. Sc. 4. multis illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 41. *& ſeqq.*
Terentius Adelph. Act. 4. S. 2. verſ. 46. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 23. Item Act. 5. S. 7. verſ. 16. *Ibid.* 24.
Terentius emendatus Eunuchi Act. IV. S. 7. verſ. 24. P. III. S. 1. C. IX, 13
Terentius in Phormione Act. 2. S. 1. verſ. 75. tentatus, P. III. S. 1. C. IV, 7
Tertulliani locus Apol. C. XVII. de voce *Deus* in ſingulari illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 10
Theocriti locus Idyll. I. de meridianis horis illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 3
Theodoretus Hiſt. Eccleſ. Lib. I, 4. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIV, 11. *& ſeqq.*
Theophili locus ex Lib. I. ad Autolycum conſideratus, P. II. S. 1. C. XVI, 14
Theophilus Lib. II. de voce *Spiritus* illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16
Theophraſtus illuſtratus in Characteribus ἀρεσκείας, ἀδολεσχίας, βδελυρίας & ἀναισθησίας, P. II. S. 2. C. III, 21. *& ſeqq.*
Theophraſti loca ex Charact. III. & VI. emendata, P. III. S. 1. C. III, 7, 8
Theophraſti Char. XV. lacuna ſuppleta, P. III. S. 1. C. V, 3. altera Char. XXVIII. *Ib.* 5
Theophraſtus Charact. XV. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 22
Theophraſtus bis emendatus Charact. XXVIII. P. III. S. 1. C. VIII, 10, 11
1. *Tim.* II, 4. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 14
1. *Tim.* III, 15. prava interpunctione laborat, P. III. S. 1. C. X, 17

1.

Digitized by Google

INDEX I.

Samaritici Codicis Pentateuchi gloſſemata, P. III. S. 1. C. VII, 3

1. *Samuel* XIII, 14. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 9
Item XX, 2. *Ibid.* S. 1. C. II, 25

Scipioni (*Africano*) tributa oratio, P. III. S. 2. C. I, 9

Seneca in eo quod habet de interpunctione Ep. XL. illuſtratus, P. III. S. 1. C. X, 8

Seneca Ep. XLI. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XV, 3

Senecæ Epiſt. ad Paulum ſuppoſititiæ, P. III. S. 2. C. VI, 4

Septuaginta Intt. Gen. XXXIV, 15. emendati, P. III. S. 1. C. VII, 2

Septuaginta Intt. Verſio incuria Librariorum perturbata, P. III. S. 1. C. XIII, 4

Septuaginta Intt. omiſſio in eorum verſione, P. III. S. 1. C. V, 7, 8

Servii Commentarii in Virgilium interpolati, P. III. S. 2. C. II, 9. & C. V, 2

Servii locus ad Æn. IV. 367. de Hyrcania notatus, P. I. C. I. §. I, 3

Socrati Epiſtolæ falſo tributæ, P. III. S. 2. C. II, 3

Suſannæ Hiſtoria Græce ab Auctore ſcripta, P. III. S. 2. C. VI, 15

T.

Tacitus An. XV, 23. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 2

Tacitus Hiſt. IV, c. 81. de Deo Serapide, illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 9. Item Lib. V. c. 9. de Deo Judæorum, *Ibid.*

Tacitus Germaniæ Cap. VIII. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 9. Cap. IX. & XXXIV. de Diis Germanorum, P. II. S. 1. C. XIV, 11

Terentius Andriæ Act. 2. S. 2. verſ. 33. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 27

Teren-

Terentius emendatus Adelph. Act. V. S. 7. verſ. 19. P. III. S. 1. C. IX, 10

Terentius in Adelphis Act. V. Sc. 4. multis illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 41. *& ſeqq.*

Terentius Adelph. Act. 4. S. 2. verſ. 46. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 23. Item Act. 5. S. 7. verſ. 16. *Ibid.* 24.

Terentius emendatus Eunuchi Act. IV. S. 7. verſ. 24. P. III. S. 1. C. IX, 13

Terentius in Phormione Act. 2. S. 1. verſ. 75. tentatus, P. III. S. 1. C. IV, 7

Tertulliani locus Apol. C. XVII. de voce *Deus* in ſingulari illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 10

Theocriti locus Idyll. I. de meridianis horis illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 3

Theodoretus Hiſt. Eccleſ. Lib. I, 4. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIV, 11. *& ſeqq.*

Theophili locus ex Lib. I. ad Autolycum conſideratus, P. II. S 1. C. XVI, 14

Theophilus Lib. II. de voce *Spiritus* illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16

Theophraſtus illuſtratus in Characteribus ἀρεσκείας, ἀδολεσχίας, βδελυρίας & ἀναισθησίας, P. II. S. 2. C. III, 21. *& ſeqq.*

Theophraſti loca ex Charact. III. & VI. emendata, P. III. S. 1. C. III, 7, 8

Theophraſti Char. XV. lacuna ſuppleta, P. III. S. 1. C. V, 3. altera Char. XXVIII. *Ib.* 5

Theophraſtus Charact. XV. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 22

Theophraſtus bis emendatus Charact. XXVIII. P. III. S. 1. C. VIII, 10, 11

1. *Tim.* II, 4. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 14

1. *Tim.* III, 15. prava interpunctione laborat, P. III. S. 1. C. X, 17

1.

Digitized by Google

1. ad *Timoth.* C. III, 16. corruptus in nonnullis exemplaribus, P. III. S. 1. C. XV, 15

Thucydidis loca parentheſibus obſcura, P. III. S. 1. C. XI, 4. *& ſeqq.*

V.

VElesius (*Pet. Fagiardus*) MSS. ficta N. T. laudavit, P. III. S. 1. C. XVII, 34

Virgilius ab imperitis Criticis olim corruptus, P. III. S. 1. C. XIV, 5, 6

Virgilius Eclog. IV, 62. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 12

Virgilius Georg. IX. 290. inſigni loco emendatus, P. III. S. 1. C, XVII, 6

Virgilii locus Æneid. I, 41. *& ſeqq.* expenſus, P. II. S. 1. C. XVI, 24. *Ibid.* 43. *& ſeqq.* illuſtrati, *Ibid.* C. XI, 19

Virgilii locus Æn. III. verſ. 63. illuſtratus, P. II. S. 2. C. I, 6. *Ibid.* V. verſ. 122. *Ibid.*

Virgilii locus Æneid. VIII, 643. explicatus, P. III. S. 1. C. XI, 18

Virgilii locus Æneid. X. verſ. 707. *& ſeqq.* luxatus, P. III. S. 1. C. XIII, 8

X.

XYſto Epiſcopo Romano tributus liber *Sexti* Pythagorei, P. III. S. 2. C. I, 19

IN-

INDEX II.

Vocum & Loquutionum Hebraïcarum.

א.

א & ה confuſa in fine vocabulorum. P. 3. S. 1. C. VI, 7

א & ח confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 7

אות ברית *Signum fœderis* quid. P. 2. S. 1. C. V, 12

אלהים *Deus*, natura ſupra humanam evecta, P. 2. S. 1. C. III, 7

ב.

ב & ו miſta a Samaritis, P. 3. S. 1. C. VI, 8

ברות, *fœdus* in ſcriptura quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. V, 9, 10. & *ſeqq.*

ד.

ד & ר confuſa, P. 3. S. 1. C. IV, 10

ה.

הימים iidem ac אימים *emim* P. 3. S. 1. C. VI, 7

ח.

ח & ע miſta a Samaritis, P. 3. S. 1. C. VI, 8

חכם Samaritis idem ac אכם Chaldæis, *niger fuit*, P. 3. S. 1. C. VI, 8

י.

ים ודרום *mare & meridies* pro ים מרום *mari Merom*, P. 3. S. 1. C. III, 9

כ.

כחוב בלב *in corde ſcribere*, pro eo quod eſt memoriæ alte infigere, P. 2. S. 1. C. IV, 9

ל.

ל.

לון *αὐλίζιος*, P. 3. S. 1. C. XVII, 42

מ.

מות תמות *morte morieris*, idem ac morieris ſimpliciter, P. 2. S. 1. C. IV, 3, 4
מימר דיהוה *verbum Jehovæ*, quid apud Chaldæos Paraphraſtas, T. 3. Ep. VIII, p. 228

נ.

נזה *admiratus eſt*, P. I. C. IV. §. III, 11
נער male ſcriptum in Lege, pro נערה *naharah*, P. 3. S. 1. C. VI, 29

ע.

עבר *luteus fuit*, apud Samaritas, P. 3. S. 1. C. VI, 8

פ.

פ pro ב. P. 3. S. 1. C. VI, 29

ק.

קו קו apud Eſaiam XVIII, 2. idem ac Ægyptiorum *kiki*, P. 1. C. IV. §. III, 12

ר.

רוח *Spiritus*, quam ambigua vox, P. 1. S. 1. C. V, 16. & *ſeqq.*

INDEX III.

Vocum & Loquutionum Græcarum.

A.

A, Λ & Δ confuſa a Librariis, P. 3. S. 1. C. IX, 17

Ἀγρευτικὸς σοφία, *venatoria peritia* quid apud *Platonem*, P. 3. S. 1. C. III, 6

Ἀδολεσχία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22

Ἀΐδιος, *æternus*, quam ambigua vox ſit, P. 2. S. 1. C. XV, 18

Αἴθοψ οἶνος cur dictus, P. 2. S. 2, C. I, 7

Αἴθριος Ζεὺς, *Jupiter Serenans*, P. 2. S. 1. C. V, 4

Αἴθωνι σιδήρῳ μένος ἐοικέναι, P. 2. S. 1. C. XVI, 8

Ἀκέοντα ἐπαινέσαι *laudare tacentem*, P. 3. S. 1. C. III, 7

Ἀκονιτὶ Græce quidem dici, pro eo quod eſt *ſine pulvere*, ſed pro non κονιτὶ, P. 3 S. 1. C. XVII, 17

Ἀκυρολογίαν non eſſe cum tropicis vocibus, aut figurata oratione confundendam, P. 2. S. 1. C. XI, *per totum*.

Ἀκυρολογία quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 3

Ἀκυρολογία non eſt facile mutanda, P. 3. S. 1. C. XVII, 28

Ἄκυρον figuræ oppoſitum, P. 2. S. 1. C. XI, 5. frequens in Pauli ſcriptis, *Ibid.* 11

Ἀλήθεια, πᾶσα ἀλήθεια, *omnis veritas* quid, P. 2. S. 1. C. II, 8

Ἀλλὰ *præterea*, P. I. C. III. §. I, 6

Ἀμεταστρεπτὶ, *oculis irretortis*, P. I. C. II. §. I, 11

Ἀναισθησία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22

Ἀνακολούθων exempla, P. 2. S. 1. C. X, 14

Ἀνέχεται, ἀνέρχεται & ἀνέλκεται confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Ἀντανάκλασις quid, P. 2. S. 1. C. VI, 13
Ἀνταναπληροῦν *viciſſim implere*, P. 2. S. 1. C. XII, 24
Ἀπολυτροῦν, P. 2. S. 1. C. V, 5. & *ſeqq.*
Ἄρα, *certe*, P. 3. S. 1. C. XVII, 8
Ἀρέσκεια quodnam vitium apud *Theophraſtum*, P. 2. S. 2. C. III, 21. ἄρεσκος, *Ibid.*
Ἄρτος ἐπιούσιος, *panis quotidianus*, P. I. C. I. §. III, 2
Ἀσπάζειν ἀμφοτέραις χερσί, *ambabus manibus amplecti*, P. 3. S. 1. C. III, 8
Αὐτόματον, *caſus* vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 4. & *ſeqq.*

B.

Βάλλειν εἰς σκοπούς, *in ſcopos jacere*, P. 3. S. 1. C. VI, 22
Βδελυρία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22
Βίλιππος ἀντὶ τοῦ Φιλίππου, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Βραχυπόται & Βραχυπόται confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 9

Γ.

Γλαυκός quis color, P. 2. S. 2. C. I, 6
Γνώριμος vox relativa, P. 2. S. 1. C. VIII, 10
Γράφειν ἐν φρεσὶ, *ſcribere in animo*, pro eo quod eſt memoriæ inſigere, P. 1. S. 2. C. IV, 10

Δ.

Δαιμόνιος, in ὦ δαιμόνιε, quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. II, 30

Δαι-

Δαιμόνιον μεσημβρινὸν, quid in LXX. Intt. P. I. C. I. §. III, 3

Δεινὸς λέγειν & cum aliis infinitivis junctum quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. II, 5. & in aliis loquutionibus adhibitum, *Ibid.*

Διαθήκη in N. T. quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. V, 14

Διαπρέπειν improprie dictum de igne noctu fulgente, P. 2. S. 1. C. X, 7

Δίκαιοι ἐσμὲν τοῦτο πράττειν, hoſt eſt, *Juſtum eſt nos hoc facere*, P. 2. S. 1. C. X, 9

Δίκη quatuor ſignificatus obtinet in octo *Heſiodi* verſibus, P. 2. S. 1. C. VI, 15

E.

Ε & Η confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 22

Ε & Σ confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 20

Ἐᾶν *miſſum facere*, cum ſignificatione contemtus, P. 3. S. 1. C. II, 18

Ἔκτρεψις, ἔκτελψις & ἔκστρεψις confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ἔμφασις quid proprie, apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. IV, 2

Ενεδὸν vox ambigua, apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. X, 13

Ἔντερον & ἔτερον confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ἐξηρτημένον ἅμμα λαμπρὸν de *lucerna ſuſpenſa*, P. 3. S. 1. C. XVII, 30

Ἐπιδεσμεῖν *vincire vulnera*, P. 3. S. 1. C. IV, 9

Ἐπίπονα & πέπονα confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ἔπος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ſi quid audacius dicatur adhiberi ſolet, P. 2. S. 1. C. II, 5

Ἐρήμην κατηγορεῖν, accuſare abſentem rem, nemine defendente, P. 2. S. 1. C. II, 21

INDEX III.

Εὔσκοποι τόποι, *loci conſpicui*, P. 3. S. 1. C. XVII, 30
Ἐχῖνος & σχῖνος confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 20

H.

H & ι. confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 5. & T. *Ibid.*

Θ.

Θ & O confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 18
Θαλερὸν & θολερὸν confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Θαλπνὰ ἄστρα non poſſe dici Lunam & Luciferum, niſi καταχρηστικῶς, P. 2. S. 1. C XI, 7, 9
Θεῖα φύσις virorum virtute præditorum, P. 2. S. 1. C. III, 6
Θεῖον vocabant Græci quidquid erat, in ſuo genere, eximium, P. 2. S. 1. C. III, 5
Θεοποιὸς dicitur ſolitudo, P. 2. S. 1. C. III, 10
Θεὸς, *Deus*, quid proprie, apud Veteres Ethnicos, ſignificarit, P. 2. S. 1. C. III, 3. *& ſeqq.* vir eximius, *Ibid.* 6, 10
Θεὸς, Angelus, *Ibid.* 10
Θεὸς & ὁ Θεὸς quomodo differant, ex ſententia *Philonis*, P. 2. S. 1. C. III, 9. item *Origenis*, *Ibid.* 10
Θεὸς & Κύριος miſta in N. T. P. 3. S. 1. C. VIII, 3
Θέωσις apud *Gregorium Nazianzenum*, P. 2. S. 1. C. III, 10
Θυρεὶ & Οὐρεὶ confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 18

I.

Ἴτω τοῦτο, Gallice, *qui cela aille*, P. 2. S. 1. C. II, 11

K.

K.

οὐδὲ Καινὸν οὐδὲ ἀγαθὸν εἰδέναι, pro eo quod eſt, nihil ſcire, P. 2. S. 1. C. II, 25

Καλλιεπημένοι λόγοι, *elegantes orationes*, P. 2. S. 1. C. II, 12

Καματώδεις & καυματώδεις confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Κατάκλεισις & κατάκλασις confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Κατάχρησις quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 3

Κατεαγέναι κεφαλῆς, *frangere ſibi caput*, P. 3. S. 1. C. VIII, 11

Κινδυνεύειν εἶναι, Gallice *courir risque d'être*, P. 2. S. 1. C. II, 27

Κυάνεος *blavus* & *niger*, P. 2. S. 1. C. I, 6

Λ.

Λ & Κ confuſa, P. 3. S. 1. C IV, 8

Λιτότης obſcuritatem creat, P. 2. S. 1. C. XVI, 22

Λόγος, quo ſenſu Joannes uſus ſit hac voce, P. 2. S. 1. C. XV, 12. *& ſeqq.*

Λόγος non ſignificatu *Verbi*, ſed *Rationis*, dictus a *Philone*, T. 3. Ep. VIII. p. 249. *& ſeqq.*

Λόγος & Λογισμὸς omnium creator apud *Platonem*, T. 3. Ep. VII. p. 198. quid de eo ſenſerit *Philo*, T. 3. Ep. VIII. p. 223, 231. *& ſeqq.*

Λύτρον, quo ſenſu Chriſtus invocetur, P. 2. S. 1. C. V, 5. *& ſeqq.*

M.

Μελετᾶν ἱππάζεσθαι *exercere ſe equitando*, P. 3. S. 1. C. VIII, 3
Μεμψιμοιρία quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. II, 22
Μενῶν γε, particula adverſativa, P. 3. S. 1. C. XVII, 9
Μετακέρασμα an μετὰ κέρασμα legendum dubium, apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. X, 13
Μεταξυλογία idem ac Parentheſis, P. 3. S. 1. C. XI, 2, 3
Μυκτῆρα an vocarint Græci prominentiam lucernæ, cui ellychnium imponitur, P. 3. S. 1. C XVII, 31
Μυχοὶ loca interiora domus, in quibus erat thalamus, P. 2. S. 1. C. XVII, 31

N.

Νικᾶν πόλεμον, ἤτοι ἀγῶνα, *victorem eſſe belli aut certaminis*, P. 2. S. 1. C. X, 2
Νὺξ μελαντέρα πίσσης, *nox pice nigrior*, P. 3. S. 1. C. V, 5

Ξ.

Ξένως ἔχειν πρός τι, *peregrinum eſſe in aliqua re*, P. 3. S. 1. C. II, 16

O.

O & Ω uno charactere olim expreſſa, P. 3. S. 1. C. IX, 22
Oʼ articulus, ſignificatio ejus, apud Græcos, P. 2. S. 1. C. II, 8, 9

Ὀ' Θεὸς, ambiguum, P. 2. S. 1. C. II, 11
Οἱ ἀμφί τινα, ambigua loquutio, P. 2. S. 1. C. II, 20
Οἱ τούτων, Gallici *ceux de ces gens-ci*, P. 3. S. 1. C. II, 3
Οἰκοδομεῖν φιλικὰ ἔργα, *ædificare amicas actiones*, P. 3. S. 1. C. XVII, 11
Οἰκοδομεῖσθαι, *confirmari* in malam partem, P. 3. S. 1. C. XVII, 10
Οἴνοψ πόντος cur dictus, P. 2. S. 2. C. I, 7
Ὁλκὴ, pro *pondere*, quo animus trahitur, P. 3. S. 1. C. IV, 8
Ὁμοούσιος, *ejusdem ſpecie naturæ particeps*, P. 2. S. 1. C. XV, 21
Ὁμοούσιος, *ſubſtantiæ ejusdem ſpeciei*, T. 3. Ep. II. p. 34. & *ſeqq.*
Οὖν, particula tranſitionis, P. 2. S. 1. C. II, 7
Οὐσία *ſubſtantiam* ſignificat non *perſonalitatem*, P. 2. S. 1. C. XIV, 8, 9
Οὐρήματα, *urinæ*, vox *Hippocrati* ignota, P. 3. S. 2. C. VI, 1

Π.

Π, Γ & Τ confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 19
Παρένθεσις quid ſit, P. 3. S. 1. C. X, 2
Πάσχειν τί, Græce dicitur is cui quidpiam contingit, P. 2. S. 1. C. II, 5
Περιγραφὴ οὐσίας *eſſentiæ definitio*, P. 2. S. 1. C. XIV, 1
Πηλοβατίδες, aut πηλοπατίδες, calcei quibus in luto ambulabant, P. 3. S. 1. C. VI, 12
Πίστις *fides*, quam multa apud Paulum ſignificet, P. 2. S. 1. C. VI, 12, 13
Πλάττειν λόγους, *ſtudioſe orationem formare*, P. 2. S. 1. C. II, 11
Πνεῦμα quam ambigua vox, P. 2. S. 1. C. V, 16. & *ſeqq.*
Πολυπραγμοσύνη, quodnam vitium, P. 2 S. 2. C. III, 23

INDEX III.

Ποτὲ, particula expletiva, in hac locutione πῶς ποτε, P. I. C. III. §. I, 6

Πρᾶγμα, ſenſu forenſi, pro *lite*, P. 2. S. 1. C. II, 26

Προβολὴ, *generatio*, *productio*, P. 2. S. 1. C. XIV, 13

Προσανοίγειν ψυχὴν, *aperire animum*, Gallice *ouvrir l'eſprit*, P. 2. S. 1. C. IV, 12

Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, loquutio ambigua ſæculo quarto, P. 2. S. 1. C. XV, 7

Πυρὰ an ſit vox Græca, P. 3. S. 1. C. XVII, 15

Πυρὶ χεῖρας ἐοικέναι quid, P. 2. S. 1. C. XVI, 8

Σ.

Σαφὴς, *clarus*, vox relativa, P. 2. S. 1. C. VIII, 10

Σκότος ἐξώτερον, *tenebræ externæ*, quid apud *Matthæum*, P. I. C. I. §. III, 2

Σ M confuſa cum N N, P. 3. S. 1. C. IV, 9

Σολοικοφανῆ eſſe apud *Homerum*, P. 2. S. 1. C. X, 10. & alios, *Ibid.* 11

Σοφία, *peritia*, in qualibet re, P. 2. S. 1. C. II, 28. σοφὸς *peritus*, *Ibid.*

Στέμματα, coronæ a pictoribus pictæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 16

Σύνοχος, febris continua, vox *Hippocrati* ignota, P. 3. S. 2. C. VI, 1

Σχῆμα quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 4

T.

Τρέχειν περὶ ἑαυτοῦ, περὶ ψυχῆς, vel κίνδυνον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς, *vitæ periculum adire*, P. 2. S. 1. C. XIII, 5

Τροπαὶ ἠελίοιο quid, apud *Homerum*, ſignificat, P. 2. S. 1. C. XIV, 4

Τρόπος quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 2

Τύχη, *fortuna*, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 4. & *ſeqq.*

T.

Υ.

Ὑδατόχολα, ὑδατόχλοα, & ὑδατόχροα confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ὑποκοριστικῶν difficilis in aliam Linguam tranſlatio, P. 2. S. 1. C. II, 30

Ὑπόστασις ἰδιότροπος, propria ſubſtantia, P. 2. S. 1. C. XIV, 11, 12

Ὑποστάσεις τρεῖς, quo ſenſu dixerit *Plotinus*, P. 2. S. 1. C. XV, 20

Ὑποφάσεις ὀφθαλμῶν quit ſit, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ὑποψάθυρα, *ſubarenoſa*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4

Ὑποψέφαρα, *ſubnigra*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4

Ὑστερήματα τῶν θλίψεων Χριστοῦ, Coloſ. I, 24. quid ſit, P. 2. S. 1. C. XII, 24

Φ.

Φαῦλος & φλαῦρος confuſa. P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Φεύγειν δίκην, φεύγειν δίκην ἀνδροφονίας & φεύγειν ἀνδροφονίας, loquutiones *anomalæ*, P. 2. S. 1. C. X, 3

Φύσις, quando de gente dicitur, *indolem* ſignificat, P. 2. S. 1. C. VII, 6. & *ſeqq.*

Φύσις, *naturam* non *perſonalitatem*, in Divinis, ſignificat, P. 2. S. 1. C. XIV, 15

δύο φύσεις Ὑποστάσει, quid, P. 2. S. 1. C. XIV, 14

οὐ φύσει θεὸς, *Deus inſtitutione humana*, P. 2. S. 1. C. VII, 4. & *ſeqq.*

Χ.

Χαίρειν non eſſe proprie, *ſalve*, P. 2. S. 1. C. II, 32

Ψ.

Ψυχῆς πρῶτατος φροντὶς ἀνθρώποισι quid apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. XVII, 12

Ω.

Ὡς ἐμοὶ δοκεῖν, pro δοκεῖ, P. 2. S. 1. C. X, 16
Ὦ μοι ἐγὼ κακῶν, exclamatio contra analogiam, P. 2. S. 1. C. X, 1

INDEX IV.

Rerum & Verborum Latinorum.

A.

AB aliquo numerare, P. 3. S. 1. C. VI, 24
Abſtractarum notionum nomina, quæ de iis obſervanda, P. 2. S. 2. C V, *per totum.*
Abſtractarum Idearum nomina, quam fallacia, P. 2. S. 2. C. V, 16
Accentus & Spiritus in Græcis omiſſos creare ambiguitatem, P. 3. S. 1. C. X, 22
Accentus in Latina Lingua utiles, P. 3. S. 1. C XI, 21
Adæquatas notiones ex Veteribus non poſſe comparari eorum quæ ſenſerunt, P. 2. S. 2. C. II, 16.
quid inde colligere debeamus, *Ibid.* 17
Adjectiva loco ſubſtantivorum genitivum regentia, P. 2. S. 1. C. XII, 22
Admirationis ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 17
Adſpiratio perperam omiſſa, P. 3. S. 1. C VI, 26. *& ſeqq.* perperam detracta, *Ibid.* 28
Ægyptiorum Dii nominibus Græcis vocati, P. 2. S. 1. C. XIII, 13
Ægyptiis multa debuiſſe Hebræos, T. 3. Ep. VII, p. 193. *& ſeqq.*
Æmilius Probus Librarius, non Auctor, P. 3. S. 2. C. II, 6
Æneas quidam præfectus Editioni *Oroſii* Baſileenſi, P. 3. S. 1. C XIV, 25
Agreſtis homo quis, P. 2. S. 1. C. II, 46
Alexandri Alexandrini de unitate Patris & Filii ſententia, P. 2. S. 1. C, XIV, 15, 16, 17
Alexander Cotyæenſis Libris a ſe emendatis nomen ſuum ſubjiciebat, P. 3. S. 1. C. XIII, 12
Alexandri M. expeditionis Chronologia, P. 3. S. 3. C. VI.

C. VI, *per totum.* ejus diaria, *Ibid.* 25. manſiones, *Ibid.* intoleranda ejus ambitio damnata, *Ibid.* C. IX, 3. & *ſeqq.*
Allegorici Scripturæ Intt. nocuerunt Religioni, P. 2. S. 1. C. XVII, 20
Amaror, apud *Virgilium*, P. 3. S. 1. C. XIV, 6
Ambiguitate vocum errorem creatum quî vitare liceat, P. 2. S. 1. C. V, 16
Ambiguitatem verborum in Linguis maximam eſſe, P. 2. S. 1. C. V, *per totum.*
Amazonum fabula, P. 3. S. 3. C. III, 7, 8
Amor, quî factus Deus, P. 2. S. 2. C. V, 3
Amor, compoſitionis modorum nomen obſcurum, P. 2. S. 2. C. III, 14. & *ſeqq.*
Anagnoſtæ munus difficile, P. 3. S. 1. C. I, 11
Analogia ex conſuetudine nata, P. 2. S. 1. C. X, 4
Anima pro aëre, P. 2. S. 1. C. V, 16. pro vita, *Ibid.*
Anima Mundi quid, ex ſententia *Platonis*, T. 3. Ep. VII. p. 199
Annibal, *Dictator*, ac *Conſul* Carthaginienſium a Romanis dictus, P. 2. S 1. C. XIII, 16
Anomalæ loquutiones, P. 2. S. 1. C. X. *per totum.*
Antipodes facile cognoſcendi, Veteribus tamen ignoti, P. 2. S. 2. C. II, 14
Antiqui, a quibus quædam habet *Plato*, quinam, T. 3. Ep. VIII, p. 185
Antiquitas fallax. T. 3. Ep. IV, p. 126
Antonini (*M.*) judicium de inani eloquentia, P. 2. S. 1. C. XVII, 12, 18
Aperire oculos alicui, facere ut quidpiam animadvertat, P. 2. S. 1. C. IV, 11, 12
Apocryphi libri, qui dicuntur, an inter Canonicos admittendi, P. 3 S. 2. C. III, 17
Apoſtolis falſo adtributa, P. 3. S. 2. C. V, 6, 8. VI, 5
Apoſtolicus Canon contra eos qui libros ſupponebant, P. 3. S. 2. C, I, 21

Apoſto-

Apoſtolorum ſtylum eſſe Idioticum, P. 2. S. 1. C. XI, 10.
Apta ſtellis fulgentibus quid, P. 3. S. 1. C. XVII, 19.
Arabiæ ſitus a *Curtio* ignoratus, P. 3. S. 3. C. II, 11.
Arabes ampbiſcii, P. I. C. I. §. I, 2
Arianorum dictum, *non erat Filius, antequam generaretur*, T. 3. Ep. II. p. 40. *& ſeqq.*
Araneoſi Dii, P. 3. S. 1. C. VIII, 9
Ariſtobulus Peripateticus Judæus, T. 3. Ep. IX, 250
Ariſtoteles Homerum emendavit, P. 3. S. 1. C. II, 12. an Criticam invenerit, *Ibid.* 13
Ariſtoteles vocibus multis obſcuris uſus, P. 2. S. 1. C. VIII, 10. nihil ſignificantibus, *Ibid.* C. IX, 7
Ariſtotelis ſcripta, quo modo corrupta, P. 3. S. 1. C. II, 10. C. XVI, 2, 3
Arnaldi (*Antonii*) infelicitas in ſcriptis Eriſticis, T. 3. Diſſ. p. 311.
Artemidorus Capito corruptor Hippocratis, P. 3. S. 1. C. XIV, 4
Articuli inopia in *Lingua Latina* incommoda, P. 2. S. 1. C. II, 9, 10
Aſtronomica quædam reſpiciunt interdum Poëtæ, quæ Grammaticis ignota, P. 2. S. 1. C. XIV. 4
Athanaſii Epiſtola quædam corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 5
Athenagoras Euſebio, Hieronymoque ignotus, P. 3. S. 2. C. III, 15
Athenodorus Stoicus, in Bibliotheca Pergamena, Librorum corruptor, P. 3. S. 1. C. XV, 4
Attici verbis nomina adfinia adjungunt, P. 2. S. 1. C. IV, 3
Atticas Leges Hebraïcis ſimiles multis in rebus fuiſſe, T. 3. Ep. VII. p. 193
Auctoritas Patrum qua in re ſita ſit, T. 3. Ep. IV. p. 117
Auguſtini calliditas, contra Pelagianos, T. 3. Ep. IV. p. 116
Auguſtini ſententia de gratia Rhetoricis pigmentis or-

Digitized by Google

ornata fallit. P. 2. S. 1. C. XVI, 12

Auguſtinum non recte de Prædeſtinatione ſenſiſſe, T. 3. Ep. X. p. 289. nec rectius de errantium tolerantia, *Ibid.* 290

Aura vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 16

B.

B & M confuſa. P. 3. S. 1. C. VI, 10, 11

B & P confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 12

B & V conſonans mista, P. 3. S. 1. C. VI; 13

Bactrianæ magnitudo male deſcripta a *Curtio*, P. 3. S. 3. C. II, 13

Balva pro *Balba*, P. 3, S. 1. C. VI, 13

Balux, auri ramentum, P. 3. S. 1. C. VI, 12

Barbari, a quibus quædam habet *Plato*, quinam, T. 3. Ep. VII. p. 179

Barnabæ Epiſtola genuina, P. 3. S. 2. C. II, 12

Barnabæ Epiſtola corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 6

Barthio (*Caſparo*) varietatem lectionis nocuiſſe, P. 1. C. V, 7

Benedicere alicui, Gallice, *dire du bien de quelcun*, P. 2. S. 1. C. II, 45

Beneficium, vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4

Berylli Boſtrenſis opinio de Divinitate Chriſti, P. 2. S. 1. C. XIV, 8 & *ſeqq.*

Bethlehem Judæ, non *Judææ*, P. 3. S. 1. C. XIV, 8

Bezæ (*Theod.*) Codex Græco-Latinus corruptus, P. 3. S. 1. C. XVII, 34

Boni cives qui dicti, P. 2. S. 2. C. IV, 8

Bruges, pro *Phryges*, P. 3. S. 1. C. IX, 2, 4

Burrus, pro *Pyrrho*, P. 3. S. 1. C. IX, 2, 4

C.

C & S etiam ante A confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 9. & alibi, *Ibid.* 10.

Cæ-

Cæruleus color qualis, P. 2. S. 2. C. I, 3, 5. *&* *ſeqq.* multis rebus adfigitur, *Ibid.*
Cajus Presbyter, ejus Opera, P. 3. S. 7. C. II, 2
Calumniæ interdum ſcriptis, interdum ſilentio retundendæ, T. 3. Diſſ. p. 302. *&* *ſeqq.* cum præſtat tacere, Eriſtica ſcripta nocere auctori. *Ib.* 307. *&* *ſeqq.* nec prodeſſe aliis. *Ibid.* 320. *&* *ſeqq.* nec Deo eſſe grata. *Ibid.* 337. *&* *ſeqq.*
Cana idem ac *Sana*, Panacea, P. 3. S. 1. C. IX, 9
Cani (*Melch.*) Locus de fallacibus Hiſtoriis Eccleſiaſticis, T. 3. Ep. V. p. 136
non Capere Pater Filium quomodo dicatur, P. 3. S. 1. C. XV, 26
Caritas non idem, apud omnes, ſignificat, P. 2. S. 1. C. VI, 10
Caritatem Chriſtianam nullam diſſimulationem in Hiſtoria exigere, T. 3. Ep. II. p. 58, 67
Caſpii maris ſitus *Curtio* non ſatis notus, P. 3. S. 3. C. III. 14. *&* *ſeqq.*
Caſus vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 3. *&* *ſeqq.*
Catalogi Veteres Scriptorum Veterum, P. 3. S. 2. C. II, 2. *&* *ſeqq.*
Caucaſus male in Indiam a *Curtio* tranſlatus, P. 3. S. 3. C. II, 14. *&* *ſeqq.*
Caveus, (*Guil.*) *Herm. Witſii* de eo judicium, P. 3. Ep. III. p. 75
Cauſa omnium rerum Deus dicitur, exceptis tamen peccatis, P. 2. S. 1. C. XVI, 18, 19
Cauſæ quæ dictæ, apud *Rhetoras*, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Characterum varietas, in una eademque Lingua, P. 3. S. 1. C. I, 7. *&* *ſeqq.*
Characterum MSS. utile eſſe ſpecimina edi, P. 3. S. 1, C. IX, 21
Chriſtianorum Martyrum ſermones, P. 2. S. 1. C. XVII, 18

in *Chriſto* non eſt tantum Humanitas, ſed etiam Divinitas, P. 2. S. 2. C. VI, 10
Chriſtus ſolus magiſter, & pater, T. 3. Ep. IV. p. 128
Chriſti & *Apoſtolorum* verba ad vivum reſecta errores peperiſſe, P. 2. S. 1. C. I, 19, *& ſeqq.*
Chronologia intelligendis Veteribus neceſſaria, P. 1. C. I, §. II.
Cicero quosdam libros ſuos damnavit, P. 3. S. 2. C. IV, 2.
Cicero in Officiis Stoicos & Peripateticos ſequitur, P. 3. S. 1. C. XVII, 23, 24
Cicero parenthesibus obſcurioribus interdum laborat, P. 3. S. 1. C. XI, 10. *& ſeqq.*
Citationes Veterum ex aliis Scriptoribus, qui expendendæ, P. 3. S. 1. C. XXII, 37
Clementis Alexandrini an libri corrupti, P. 3. S. 2. C. I, 15.
Clemens Alexandrinus, de eo *Photii* judicium, P. 3. S. 2. C. IV, 4. multis illuſtratum. T. III. Ep. I. p. 7. *& ſeqq.* errores *Clementis*, *Ibid.* p. 10. *& ſeqq.* ejus indoles, *Ibid.* p. 17. *& ſeqq.*
Clementis Romani Epiſtola I. antiquitate corrupta, P. 3. S. 1. C. XVI, 4. *& ſeqq.* interpolata, P. 3. S. 2. C. V, 12. emendata, *Ibid.* 15
Clementis Recognitiones, corruptæ a *Rufino*, P. 3. S. 2. C. I, 15. ſuppoſitæ, *Ibid.* C. II, 4. C. V, 7.
Cœnæ tempus, apud Hebræos, Græcos & Romanos, P. I. C. I, §. III, 2.
Collatio MSS. olim uſitata, P. 3. S. 1. C. II, 10, 21
Collectanea quomodo conſcribenda, P. 1. C. V. 10. *& ſeqq.*
Commentarios in Veteres non eſſe integros ſemper legendos, P. 1. C. V, 8
Communitas virtus, qua commune aliis quidpiam nobiſcum eſſe patimur, P. 3. S. 1. C. VII, 7

Compendia Scripturæ cauſam fuiſſe mendorum, P. 3 S. 1. C. XII, *per totum.*
Compendia Scripturæ a *Juſtiniano* vetita in deſcriptione Legum, P. 3. S. 1. C. XII, 1. exempla eorum in aliis libris, P. 3. S. 1. C. XII, 3
Compoſitarum Notionum nomina, quæ de iis obſervanda, P. 2. S. 2. C. II, *per totum.*
Conjecturas non eſſe facile in textum admittendas, P. 3. S. 1. C. XVII, 44. modeſte eſſe proponendas, P. 3. S. 1. C. XVII, 46
Conjectura interdum ſenſum vocum ignotum adſequi nos poſſe, P. I. C. IV. §. III, 11
Conluſtrare oculis, apud *Lactantium*, P. 3. S. 1. C. IX, 7
Conſenſus Antiquitatis, quanti faciendus, T. 3. Ep. IV, 120
Conſolatio Ciceroni ſuppoſita, P. 3. S. 2. C. II, 11
Conſtantinum Eccleſiaſticorum quorumdam inſtrumentum fuiſſe, T. 3. Ep. VI. p. 158. *& ſeqq.*
Conſtitutiones Apoſtolicæ damnant libros ſuppoſitos, P. 3. S. 2. C. I, 22. an corruptæ, *Ibid.* 23
Conſtructione multa ambigua fieri, P. 2. S. 1. C. XII, *per totum.*
Conſtructiones diverſæ miſtæ, P. 2. S. 1. C. X, 10. *& ſeqq.*
Conſuetudinum cognitio intelligendis Veteribus, P. I. C. I. §. III, 2. P. 2. S. 1. C. XIII. *per totum.*
Conſulere vates per exta, anomala loquutio, P. 2. S. 1. C. X, 2
Controverſiæ quæ dictæ apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Convivæ Deorum Heroës. P. 2. S. 1. C. X, 12
Cornelii Nepotis Vitas Excel. Impp. vindicat auctori ſuo ſtylus, P. 3. S. 2 C VI, 3
Criticæ definitio, *Præf.* S. I, 1. an ſit Grammaticæ pars. *Ibid.*

Critica Scriptores ad regulas artis exigit, P. 3. S. 3. C. I, 1. quid in ſingulis expendere poſſit. *Ibid.* 2.
Criticæ uſus communes & peculiares. *Præf.* S. III.
Critica Ars defenſa contra Anonymum, T. 3. Ep. X. p. 282. *& ſeqq.*
Critici latius patere munus, quam *Grammatici*, P. 2. S. 1. C. XIV, 2
Criticorum temeritas & imperitia in Sacris & profanis, P. 3. S. 1. C. XIV, *per totum.*
Currere, pro eo quod eſt niti, P. 2. S. 1. C. XIII, 3
Curtius Veterum nemini commemoratus, P. 3. S. 2. C. III, 45
Curtius ad examen revocatus, P. 3. S. 3. *per totum.* Ejus brevis tabella. *Ibid.* 4, 5. Aſtronomiæ eum imperitum fuiſſe. *Ibid.* C. II, 2, *& ſeqq.* Geographiæ. *Ibid.* 8. *& ſeqq.* fabulas narrat. C. III. *per totum.* minus recțas deſcriptiones habet. *Ibid.* C. IV, *per totum.* deſcriptionibus fluviorum nimis indulget. C. V, 2. *& ſeqq.* omittit circumſtantias neceſſarias. *Ibid.* 8. *& ſeqq.* fabulas & adpellationes Græcas apud Indos fruſtra quærit. C. VI, *per totum.* annos & tempeſtates omittit. C. VII, *per totum.* Declamat. C. VIII *per totum.*
Cyrillus increpitus ab *Iſidoro.* T. 3. Ep. VI. 167

D.

DAllæi (Joannis) liber de uſu Patrum, quanti faciendus, T. 3. Ep. IV, p. 97. *& ſeqq.*
Daretis Phrygii verſio perperam *Cornel. Nepoti* adtributa, P. 3. S. 2. C. VI, 3, 12
David ſecundum cor Dei fuiſſe, quo ſenſu dicatur, P. 2. S. 2. C. IV, 9
Deſiderii ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 17
Deus, quid ea vox apud Ethnicos ſignificarit, P. 2. S. 1. C. III, 3. *& ſeqq.*

Deus ſine articulo, ambiguum, P. 2. S. 1. C. II, 9. 10, 11
Deus, huic nomini quam obſcura idea ſubjecta, P. 2. S. 2. C. III, 3. quam varia apud diverſa ſentientes, *Ibid.* 4
Deus aliquando vir eximius, P. 2. S. 1. C. III, 5
Deus inadæquate nobis notus, P. 2. S. 2. C. VI, 7 *& ſeqq.*
Deus quo modo auctor mali ſtatui videatur, P. 2. S. 1. C. IV, 6. *& ſeqq.*
Deorum hiſtorias nimis adcurate expendi non oportere credebant Græci, P. 3. S. 3. C. VI, 2, 3
Deos alienos nominibus Deorum ſuorum adſiciebant Ethnici, P. 2. S. 1. C. XIII, 9. *& ſeqq.*
Deos dictas eſſe Deorum ſtatuas, S. 1. C. XVI, 10, 11
Deos facere quid ſit apud *Martialem*, P. 2. S. 1. C. XVI, 10
Dii Græci apud *Indos* fruſtra quæſiti, P. 3. S. 3. C. VI, 2
Dii pro *Dei* apud Virgilium, P. 3. S. 1. C. XIV, 7
Diabolum a Chriſtianis dici malefica Numina ab Ethnicis culta, P. 2. S. 1. C. XIII, 15
Dies pro diei, apud *Virgilium*, P. 3. S. 1. C. XIV, 7
Die certo *abſolvere* quid ſit, P. 2. S. 1. C. X, 5.
Diodorus Siculus Geographiæ peritus, P. 3. S. 3. C. II, 8
Diodorus Siculus numerum librorum ſuorum edidit, P. 3. S. 2. C. III, 3
Dionyſii Alexandrini an ſcripta corrupta, P. 3. S. 2. C. I, 15
Dionyſii Corinthii opera corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 4
Dionyſius Halicarnaſſeus, multa habet quæ Latini Scriptores non habent, P. I. C. I. §. III, 5
Dioſcorides corruptor *Hippocratis*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4

Diphthongi Græcæ inter ſe confuſæ, P. 3. S. 1. C. VI, 4
Diſceptantium bonorum cum malis infelicitas, T. 3. Diff. p. 332. & ſeqq.
Diſciplinas eſſe tenendas, ut intelligantur Veteres, qui de iis agunt, P. 2. S. 1. C. XIV. *per totum.* *Ibid.* 6
Diſſimulatio, in Hiſtoria Eccleſiaſtica periculoſa, T. 3. Ep. III. p. 79
Diſſimulationem illicitam eſſe & periculoſam in Hiſt. Eccleſiaſtica, T. 3. Ep. V. *per totam.*
Diſtinctiones olim commatum, punctorum, &c. omitti vulgo ſolitas, P. 3. S. 1. C. X. *per totum.* notas fuiſſe, *Ibid.* 7, 19
Donatus in Terentium integer ad nos non pervenit, P. 3. S. 2. C. II, 9

E.

Eccleſia repræſentativa quid ex ſententia *Scaligeri*, *Scioppii* & aliorum, P. 2. S. 2. C. V, 19
Eccleſiaſtici judices & actores. T. 3. Ep. VI, 156
Eccleſiaſtici libri ſuppoſiti, P. 3. S. 2. C. I, 11 & ſeqq.
Eloquentia cur, apud Græcos, tantopere culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 4. & ſeqq.
Eloquentia inanis quantopere Romæ, a tempore *Neronis*, culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 11
Eloquentia quomodo in ſacris orationibus adhibenda, P. 2. S. 1. C. XVII, 21
Emendationis Leges, P. 3. S. 1 C. XVII. *per totum.*
Emphaſis Linguarum hodiernarum non eſt ad veteres transferenda. P. 2. S. 1. C. IV, 14
Emphatica ſæpe videri, quæ non ſunt, P. 2. S. 1. C. IV.
Epicurus vocibus, quæ nihil ſignificant, interdum uſus. P. 2. S. 1. C. IX, 9

Epiſ-

Epiſcopius (Simon) cur tot Eriſtica ſcripta ediderit, T. 3. Diff. p. 305. *& ſeqq.*
Epiſtolæ adjudicatæ primis Romæ Epiſcopis, cur, P 3. S. 2. C VI, 10
Eraſmi (Deſiderii) laus & infelicitas, T. 3. Diff. p. 297. *& ſeqq.* 317
Eſſenos ab Ethnicis quædam deſumſiſſe, T. 3. Ep. IX, 252. *& ſeqq.*
Eucbariſtica verba male intellecta magnos errores pepererunt, P. 2. S. 1. C. IV, 19
Eunuchi in deliciis, apud *Perſarum* Reges, P. 3. S. 3. C. VIII, 18
Euſebium cum Ario ſenſiſſe, T. 3. Ep. II *per totum* Ep. VIII. p. 235
Euſebium Arianum a doctiſſimis viris creditum, T. 3. Ep. II. p. 58, 62
Exædificare ignaviam, P. 3. S. 1. C. XVII, 11
Exclamationis ſignum, P. 3 S. 1. C. XI, 17
Exemplaria antiqua diligenter conſulta, P 3 S 1. C. XIV, 5
Exercitus, quam compoſitæ notionis ſit nomen, P. 2. S. 2. C. III, 8
Expletivæ particulæ Linguæ Græcæ, P. 2. S. 1. C. II, 5

F.

F. pro PH. P. 3. S. 1. C. VI, 14
Facies, priſca vocis illius ſignificatio mutata, P. I. C. IV. 6, III, 10
Facilitas morum quid ſit. P. 2. S. 1. C. II, 44
Fatum, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 6
Felli (Joannis) judicium de ſuppoſitis Vett. Libris. P. 3. S. 2. C. I, 20
Fides, quam varia ſignificet apud Paulum, P. 2 S. 1. C. VI, 12, 13
Fides in quibusdam loquendi generibus vix in aliam

Linguam transferri poteſt. P. 2. S. 1. C. II, 34
Figuris cur adficiamur, P. 2. S. 1. C. XVI, 6, 9, 12, 26. non ſunt e rebus exiguis, aut turpibus deducendæ, *ibid.* 7. 8, 16
Filum mulieris quid, P. 3. S. 1. C. VI, 27
Finis vocum mendoſus, P. 1. S. 1. C. VI, 20, 21 *& ſeqq.*
Fœdus quid ſignificet in Scriptura, P. 2. S. 1. C. V, 9. 10. *& ſeqq.*
Fortitudo vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4
Fortuna, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 3. *& ſeqq.*
Frangere ſcipionem panis, quid ſit, P. 2. S. 1. C. IV, 13
Fratres habendos etiam inimicos. T. 3. Diſſ. p. 341 *& ſeqq.*
Frigoris tumida deſcriptio, P. 3. S. 3. C. VIII, 8

G.

Galenus de propriis libris ſcripſit, P. 3. S. 2. C. III, 3
Galeno falſo adtributi libri, P. 3. S. 2. C. V, 1
Genitivi ambiguitas, quam varia ſit, P. 2. S. 1. C. XII, 3. *& ſeqq.*
Genius Jovialis & *Plutonis* quid, P. 2. S. 2. C. V, 12
Geographiæ peritum Hiſtoricum eſſe oportere, P. 3. S. 3. C. II, 8, 9
Geographiæ cognitionem intelligendis Veteribus eſſe neceſſariam, P. 1. C. I. §. I.
Gladiatorum ſpectaculum crudeliſſimum, P. 2. S. 1. C. VI, 5
Gloſſæ Veteres Græco-Latinæ omnis generis mendorum exempla ſuppeditant, P. 3. S. 1. C. IV, 1. *& ſeqq.*
Gloſſema quomodo a priſca lectione diſtinguatur, P. 3. S. 1. C. VII, 5. *& ſeqq.*

Gloſ-

Gloſſemata e margine in textum immiſſa, P. 3. S. 1. C. VII, *per totum*.

Gloſſemata in libris V. T. Hebraïcis, P. 3. S. 1. C. VII, 3. in Græcis, *Ibid.* 3. in N. T. *Ibid.* 4

Græca Lingua cum *Latina* collata, P. 2. S. 1. C. II, 5 *& ſeqq.*

Græcæ Linguæ ſtudia qui inſtituenda, P. 1. C. III. §. I, 1. *& ſeqq.* cum Latinæ ſtudiis ab initio eſſe conjungenda, *Ibid.* 2

Græcis Poëtis legendis, quis ordo obſervandus, P. 1. C. III. §. 2

Græci Proſæ Scriptores quo ordine legendi; P. 1. C. III. §. 1

Græcorum Dii *Mercurius*, *Hercules*, &c. an a Veteribus Germanis culti, P. 2. S. 1. C. XIII, 11, 12

Grammaticæ latius ſumtæ partes, *Præf.* S. 1. 1

Grammatici libros emendabant, P. 3. S. 1. C. II, 21

Grammatici exemplaribus a ſe emendatis nomen ſubjiciebant, P. 3. S. 1. C. XIII, 11 & 12

Gratia, vox a tempore *Auguſtini* obſcura, ad ſignificandum divinum adflatum, cujus effectus vitari nequit, P. 2. S. 1. C. VIII, 12. nuſquam eo ſenſu occurrit in Scriptura, *Ibid.*

Gratus & *jucundus* quomodo differant, P. 2. S. 1. C. II, 33

Gregorii Nazianzeni teſtimonium de Eccleſiaſticis ſui ævi, T. 3. Ep. VI, 163. *& ſeqq.*

Gregorio M. ſuppoſiti ſermones, P. 3. S. 2. C. I, 15

Grotii (*Hugonis*) judicium de ſilentio ſervando ac defendenda veritate, T. 3. Diſſ. p. 305. Scripta ejus eriſtica, *Ibid.* 324

Grammatici virtus aliquid ignorare, P. 2. S. 1. C. XIV, 3

Gutturales miſtæ apud *Hebræos*, P. 3. S. 1. C. VI, 7

H.

HAmare pro *bamo capere*, P. 3. S. 1. C. VI, 217
Hammondi (*Henrici*) laudes, T, 3. Ep. X. p. 269. *& ſeqq.* nec eas vetare quominus ab eo recedamus, *Ibid.* 272. *& ſeqq.*
Hammoniorum ſitus male a *Curtio* deſcriptus, P. 3. S, 3. C. II. 9, 10
Hebræorum libros vicinorum populorum hiſtoria illuſtrari, P. 1. C. IV. §. III. 12
ad *Hebræos* Epiſtola negabatur eſſe Pauli, P. 3 S. 2. C. VI, 5
Hebraïcæ linguæ ſtudia, qui inſtituenda, P. 1. C. IV. lectio qui diſcenda, *Ibid.* §. 1. ceteræ item Grammaticæ Regulæ. *Ibid.* §. 2. ulterius ejus Linguæ ſtudium, *Ibid.* §. 3. difficultates & auxilia, *Ibid.*
Hebraïcam Linguam collatione adfinium illuſtrari, P. 1. C. IV. §. III, 9. ſed caute hoc fieri oportere, *Ibid.* 10
Hebraïcæ Linguæ Veteres imperitos fuiſſe, T, 3. Ep. IV. p. 110
Hebraïcæ litteræ ſimiles inter ſe confuſæ, P. 3 S. 1. C. IV, 10
in Hebraïco textu omiſſiones, ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 9, 10
Hermagoræ libri rhetorici, P. 3. S. 2. C. IV, 2
Herodem ad *Ptolemæum* Philad. libros ſacros mittere non potuiſſe, P. 1. C. I. §. II, 2
Herodotus anomalam ſæpe conſtructionem habet, P. 2. S. 1. C. X, 16
Heſiodus cur ſit cum *Homero*, ante alios, legendus, P. 1. C. III. §. II, 2
Hieronymi ævo quam inanis Eccleſiaſtarum eloquentia, P. 2. S. 1. C. XVII, 15, 16
Hieronymo libri adſcripti, P. 3. S. 2. C. V, 3
Hip-

Hippocrates erraſſe ſe faſſus eſt, P. 3. S. 2. C. IV, 2
Hippocratis opera a nonnullis priſcis ejus editoribus corrupta, P. 3. S. 1. C. XIV, 4
Hippocratis liber *de natura hominis* auctus alienis additamentis, P. 3. S. 2. C. I, 8. *Ibid.* C. II, 13. C. IV, 1. C. VI. 1
Hiſtoriæ leges, T. 3. Ep. II. p. 66
Hiſtoriæ cognitio quam ſit neceſſaria, P. 3. S. 1. C. XIII, 2
Hiſtoricum oportere verum ante omnia quærere, P. 3. S. 3. C. III, 2, 11. non apta eloquentiæ oſtentandæ, C IV, 6
Holſtenius (*Lucas*) in loco *Alexandri* erravit quod Theologiam illius ævi non intelligeret, P. 2. S. 1 C. XIV, 16
Homeri locus ab *Ariſtarcho* perperam deletus, P. 3. S. 1. C. XIV, 2. idem Poëta perperam emendatus, *Ibid.* 3
Homerus cur ſit omnium Poëtarum Græcorum primus legendus, P. 1. C. III, §. II, 2
Homero Solon & *Piſiſtratus* quisque verſiculum addiderunt, P. 3. S 1. C XV, 3, 4
Hominis pro *Ominis*, P. 3. S. 1. C. VI, 28
Honeſtum quid dicatur, P. 2. S. 1. C. IX, 9
Horas ſuas quas vocarent Romani, P. 3. S. 1. C. III, 4
Hyrcania abſurde, a *Pſeudo-Servio*, Silva *Arabiæ* credita, P. 1. C. I. §. I. 3
Hyrcanum mare a *Caſpio* male diſtinctum apud *Curtium*, P. 3. S. 3. C. II, 16

I.

IDea ex Sententia *Platonis*, T. 3. Ep. VII, p. 197
Ideæ Platonicæ quid ſint, P. 2. S. 2. C. V, 4. *& ſeqq.*
Ideæ, Doctrina de ideis nihil inſignius apud *Platonem*,

nem, T. 3. Ep. VIII. p. 212
Idiotiſmi cur miſceantur hodierno Latine loquentium ſtylo, P. 2. S. 1. C. II, 36
Idoneum ſe ad cogitandum quidquam velut ex ſe ipſo cur neget Paulus, P. 2. S. 2. C. IV, 16
Ignatii Antiocheni Epiſtolæ quam varie interpolatæ, P. 3. S. 2. C. II, 7. *& ſeqq.*
Ignatius, unde ejus Epiſtolarum ſtylus genuinus eſſe dignoſcatur, P. 3. S. 2. C. VI, 10, 11
Imago amici quis dicatur, P. 3. S. 1. C. XVII, 29
Improprietas ſermonis non eſt facile mutanda, P. 3. S. 1. C. XVII, 28
Impurus in ſacris quid, P. 2. S. 2. C. VII, 2. *& ſeqq.*
Inadæquatarum notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 4. *& ſeqq.*
Inadæquatæ in Theologia notiones, P. 2. S. 2. C. VI, 10. *& ſeqq.*
Indicis Expurgatorii Belgici locus inſignis, T. 3. Ep. V. p. 143
Indorum menſes, quales ex ſententia *Curtii*, P. 3. S. 3. C. II, 7
Ineptus Græce dici nequit, P. 2. S. 1. C. II, 31
Infinitivus antecedens ſequentia verba ſecum rapit, P. 2. S. 1. C. X, 16
Infinitivus loco Imperativi, P. 2. S. 1. C. X. 17
Intelligere Scriptores quid ſit proprie, *Præf. Sect.* III. 5
Interpolatio, vide *Suppoſitionem*, P. 3. S. 2. C. II, *& ſeqq. ad finem Sectionis.*
Interrogationis ſignum olim omiſſum, nec eo ſecius utiliſſimum, P. 3. S. 1. C. XI, 4. *& ſeqq.*
Interpellationem in ſtudiis vitandam, P. 1. C. IV, 3. quotidie aliquid legendum, aut ſcribendum, *Ib.* 4. varietas lectionis quæ vitanda, *Ib.* 5.
Interpunctio Grammaticorum opera, P. 3. S. 1. C. X, 11, *& ſeqq.* falſæ exempla, P. 3. S. 1. C. X. 14. *& ſeqq.*

 In-

Interpunctiones olim vulgo omiſſas, P. 3. S 1. C. X, *per totum*. nec tamen ignotas fuiſſe, *Ibid.* 7, 19

Joannes Apoſtolus, an ad Philonem reſpexerit Ev. I, 1. *& ſeqq.* T. 3. Ep. IX. 260

Joannis Evangelium & 1. Epiſtolam Apoſtoli eſſe credidit *Dionyſius Alexandrinus*, ſed ejusdem negabat eſſe Apocalypſin, P. 3. S. 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*

Joſephi exemplaria corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 8. *& ſeqq.*

Joſepho perperam tributus liber περὶ τοῦ παντὸς, P. 3. S. 2. C. II, 2.

Ironia interdum obſcurior, P. 2. S. 1. C. XVI, 23

Ironiæ ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 19

Iſidori Peluſiotæ teſtimonium de Eccleſiaſticis Ægyptiis ſui ævi, T. 3. Ep. VI, 167. *& ſeqq.*

Iſocrates Sophiſtas imitatus, P. 2. S. 1. C. XVIII, 4

Jucundus & *gratus* quomodo differant, P. 2. S. 1. C. II, 33

Judæorum Deus Jupiter ab Ethnicis dictus, P. 2. S. 1. C. XIII, 10

Judæos e Philoſophis Ethnicis multa deſumſiſſe, T. 3. Ep. IX, 250. *& ſeqq.*

Jumentis inſilire, idem eſſe ac uni jumentorum, P. 2. S. 1. C. X, 7, 8

Jupiter ſummus Perſarum Deus a Græcis dictus, P. 2. S. 1. C. XIII, 13

Juſtitia Dei quid 1 Rom. I, 17. P. 2. S. 1. C. XII, 25

Juſtitia quam obſcurum collectionis modorum nomen, P. 2. S. 2. C. III, 19

Juſtitiæ ſignificatio, apud omnes gentes, non eadem, P. 2. S. 1. C. VI, 2. *& ſeqq.*

Juſtum quid Romani cenſerent, P. 2. S. 1. C. VI, 2. *& ſeqq.* quid Græci, *Ibid.* 4

L.

LAcunæ in antiquis exemplaribus, P. 3. S. 1. C. XVI, 4 & ſeqq.
Lanfrancus Benedictinus corrigebat Patres ſecundum Orthodoxam fidem, P. 3. S. 1. C. I, 17
Latinæ Linguæ tempora, P. 1. C. II. §. I, 2
Latinis Scriptoribus legendis quis ordo adhibendus, P. 1. C. II. §. I, 3. & ſeqq.
Latine pure cur non ſcribamus hodie, P. 2. S. 1. C. II, 36. 37
Laudes qui intelligendæ ſint, pro modulo hominum, temporum & locorum, P. 2. S. 2. C. IV, 6. & ſeqq.
Lectiones veteres non eſſe facile mutandas, P. 3. S. 1. C. XVII, 25
Lectiones, quæ occurrunt in MSS. qui dijudicandæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 36
Linguæ recte addiſcendæ cauſa incipiendum eſſe a cognitione propriæ ſignificationis vocum & loquutionum, P. 1. C. II. §. I, 11
Linguas ſibi invicem non ſatis reſpondere, P. 2. S. 1. c. 2. *Linguam callere* quid ſit proprie. *Ibid.* 2
Linguam mortuam qui optime intelligere dici poſſint. P. 2. S. 1. C. II. 38, 39
Linguarum diverſarum voces, quæ ejusdem poteſtatis eſſe videntur, non ſunt tamen, P. 2. S. 1. C. III.
Litteris animus expolitur. *Præf Sect.* III, 3
Litteras ſimilis figuræ confuſas, P. 3. S. 1. C. IV, 2. & ſeqq.
Litterarum *ejusdem organi*, in omnibus Linguis, confuſio, P. 3. S. 1. C. VI. *per totum.*
Livius, quomodo ſit de *Polybio* loquutus, P. 2. S 1. C. XVI, 22.

Lo-

Loca inſerta Veterum Monumentis, *Præf.* S. III. 7
Loquutiones priſcæ ſenſim in alienam ſignificationem detortæ, P, 2. S. 1. C. XV, 7. *& ſeqq.*
Loquutiones diverſæ miſtæ, P. 2. S. 1. C X, 10. *& ſeqq.*
Lycus & *Marſyas* a *Curtio* confuſi, P. 3. S. 3. C. II, 9

M.

M. pro B. P. 3. S. 1. C. VI, 14
M. & IN confuſa, P. 3. S. 1. C. IV, 5
M. confuſum cum N. P. 3. S. 1. C. IV, 2
Machinæ pro artibus, quibus animos adgredimur, T. 3. Ep. X. p. 287
Magnum aut *parvum* quid vocetur incertum, P. 2. S. 2. C. IV, 2. *& ſeqq.*
Manuſcripta exemplaria quædam ſuſpecta, P. 3. S. 1. C. XVII, 32
Marcilio (*Theodoro*) varietatem lectionis nocuiſſe, P. 1. C. V, 7
Marius Mercator a nemine, quaſi Scriptor, commemoratus, P. 3. S. 2. C. III, 15
Meibomii (*Henr.*) judicium temerarium, quod agnovit ejus filius, T. 3. Ep. III, p. 73
Melite, ſitus ejus ab *Eraſmo* ignoratus, P. 1. C. I. §. I, 3
Mendorum antiquitas, P 3. S. 1. C. II, *per totum*, In Hebræorum libris, *Ibid.* 2. *& ſeqq.* In Græcorum libris, *Ibid.* 9. In Latinis. *Ibid.* 20
Mendorum origo, P. 3. S. 1. C. I, *per totum*, a Librariis, *Ibid* 3. a Criticis, *Ibid.* 16. a Falſariis *Ibid.* 17
Menda, ope Criticæ deprehenſa, *Præf.* S. III, 11, 12
Menda, ex Criticorum temeritate, aut imperitia orta, P. 3. S. 1. C. XIV, *per totum.*
Menda orta ex dictantis imperitia, litterarum ductus

ctus non adſequentis, P. 3. S. 1. C. III. *per totum*, adfines litteras miſcentis, *Ibid.* C. IV. *per totum.*
Menda nata e dictantis negligentia, quod verba omiſerit, P. 3. S. 1. C. IV. *per totum*, quod male pronunciarit, *Ibid.* C. VI. *per totum*, quod gloſſemata textui inſeruerit, *Ibid.* C. VII. *per totum.*
Menda a negligentia ſcribentis orta, quod quæ cogitaret ſcriberet, aut perperam audiret, P. 3. S. 1. C. VIII. *per totum*, quod non adſequeretur litteras antiquas, aut orthographiam, *Ibid.* C. IX. *per totum.*
Menda ex incuria Librariorum nata, P. 3. S. 1. C. XIII. *per totum.*
Menda ex diſtinctionibus omiſſis, P. 3. S. 1. C. X. *per totum.*
Menda ab impoſtorum manu, P. 3. S. 1. C. XV. *per totum.*
Menda e Vetuſtate orta, P. 3. S. 1. C. XVII. *per totum.*
Menecratis liber inſcriptus Hologrammata Imperatoria, P. 3. S. 1. C. XII, 10
Menſæ Deorum adhibiti Heroës, P. 2. S. 1. C. X, 12
Meridie Dii vagari crediti, P. 1. C. 1. §. III, 3
Metaphora non poſtulat perfectam ſimilitudinem, P. 2. S. 1. C. V, 9
Metaphoræ unde natæ, P. 2. S. 1. C. XVI, 1, 4. orationem obſcurant, *Ibid.* 2
Metaphoricæ loquutiones quatenus urgendæ difficile eſſe dictu, P. 2. S. 1. C. V, 5, 7. *& ſeqq.*
Minucii Felicis Scripta e ſtylo dignovit *Hieronymus*, P. 3. S. 2. C. VI, 6
Miſeria pro labore moleſto, P. 2. S. 1. C. II, 46
Mobilis exercitus, quis dicatur, P. 3. S. 1. C. IV, 3
Mobilitas, aut *Nobilitas animi* quid apud Salluſtium, P. 3. S. 1. C. IV, 4

Modorum adpellationes variæ & obſcuræ, P. 2. S. 2. C. III, 11. *& ſeqq.*
Morti aræ dicatæ, P. 2. S. 1. C. IX, 8
Multi & *omnes* promiſcue ſumuntur, P. 2. S. 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*
Mundities, atque *Immundities* in ſacris voces obſcuriſſimæ, P. 2. S. 2. C. VII, 2. *& ſeqq.*
Mundus, poteſtas huic voci ſubjecta apud Vett. & Recentiores varia, P. 2. S. 2. C. II, 6, 7

N.

N confuſum cum M. P. 3. S. 1. C. IV, 2
Natura rei a re ipſa, in ſermone, diſtincta licet eadem eſſe intelligatur, P. 2. S. 2. C. V, 8
Navigandi tempus *Heſiodo*, quale, P. 2. S. 1. C. XIV, 5
Nicomachus Dexter Grammaticus *Livii* emendator, P. 3. S. 1. C. XIII, 11
Nihil ſuave, *ut litum eſt*, proverbium, P. 3. S. 1. C. IV, 7
Nobilis Deus quis, P. 3. S. 1. C. VI, 25
Nomina aliena qui libris præfixa, P. 3. S. 2. C. I, *per totum.*
Nomina propria Hebraica ſæpe corrupta, P. 3. S. 1. C. III, 10. *& ſeqq.*
Nota induſtria apud *Livium*, non *mota*, P. 3. S. 1. C. IV, 2
Novi Teſtamenti exemplaria quædam olim vitiata, P. 3. S. 1. C. XV, 15. Nec tamen Religioni noceré poſſunt, *Ibid.* 16
Novi Teſtamenti variæ lectiones ortæ ſæpe ex eo quod ſcribens ſynonyma miſceret, P. 3. S. 1. C. VIII, 3
Numen Dei quid ſit, P. 2. S. 2. C. V, 10. *& ſeqq.*
Numerus oratorius intellectu difficilis, P. 2. S. 2. C. I, 10

Nu-

Numeri olim per notas, ſive litteras ſcripti ſæpe mendoſe ad nos pervenerunt, P. 3. S. 1. C. XII, 9, 10
Numeri Græci quam facile inter ſe mutati, P. 3. S. 1. C. XII, 10

O.

OBſcuræ poteſtates multis vocibus ſubjectæ, P. 2. S. 1. C. VIII. *per totum.* Non eſſe claras eis ſubjiciendas in interpretatione Veterum. *Ibid.* 5, 6. *& ſeqq.*
Obteſtationes additæ libris, ut emendate exſcriberentur, P. 3. S. 1. C. XIII, 15
Oculus irretortus quid apud *Horatium*, P. 1. C. II. §. I, 11
Omiſſionum a Librariis ortarum exempla, P. 3. S. 1. C. V. *per totum.*
Omnes & *multi* aliquando confunduntur, P. 2. S 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*
Omnes homines mali quo ſenſu dicantur, P. 2. S. 2. C. IV, 13. *& ſeqq.*
Omnis non uno ſenſu dicitur, P. 2. S. 2. C. VI, 11. *& ſeqq.*
Opiniones gentis tenendas, ut Scriptores ejus intelligantur, P. 2. S. 1. C. XIII. *per totum.*
Orationes Latinæ ante multa ſæcula ſuppoſitæ, P. 3. S. 2. C. I, 9
Orationes directas fingere an liceat Hiſtorico, P. 3. S. 3. C. VIII, 15. *& ſeqq.*
Ordo in ſtudiis Litterarum quanti momenti, *Præf.* S. II, 2
Ordo varius, pro varietate ſtudiorum, P. 1. C. V, 2
Ordo Eccleſiaſticus non traducitur narratione vitiorum & flagitiorum a viris Eccleſiaſticis commiſſorum, T. 3. Ep. VI, p. 154. *& ſeqq.* 162. *& ſeqq.*
Ori-

Origenes Platonicus, T. 3. Ep. IX. p. 259
Origenis de principiis libri. De iis *Photii* & *Hieronymi* judicia. P. 3. S. 2. C. IV, 5, 6
Origenis Opinio de Divinitate Chriſti, P. 2. S. 1. C. XIV, 8, 9
Origenis Scripta adulterata, P. 3. S. 2. C. I, 13. *& ſeqq.*
Ei ſuppoſita, *Ibid.*
Origeni commentarius in Jobum perperam tributus, P. 3. S. 2. C. V, 10. VI, 16
Orthographia, apud Latinos, non eadem ſemper fuit, P. 3. S. 1. C. IX. 2. *& ſeqq.*
Orthographiam antiquam Critico notam eſſe oportere, P. 3. S. 1. C. IX, 4, 5

P.

P pro B. P 3. S. 1. C. VI, 16
P pro F. P. 3. S. 1. C. VI, 14
Papias homo exigui judicii alios fefellit, T. 3. Ep. IV. p. 124
Parapamiſadarum ſitus, P. 3. S. 3. C. II, 3. *& ſeqq.* 14. *& ſeqq.*
Parcimonia vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4
Parentheſis quid ſit, P. 3. S. 1. C. X, 2. Ejus ſigna, licet olim omiſſa, longe utiliſſima, P. 3. S. 1. C. XI, 3. *& ſeqq.*
Particularium notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 4. *& ſeqq.*
Particularum indeclinabilium, in Græca Lingua, cognitio quam neceſſaria, P. 1. C. III. § I. 6
Pathyris pro ſuperiore Ægypto, P. 3. S. 1. C. XVII, 6
Patrum, in negotio de Divinitate Filii, diſſentientes voces, T. 3. Ep. III. p. 81. *& ſeqq.* 90
Patres quanti ſint faciendi, ſi cum recentioribus conferantur, & quis ſit eorum uſus, T. 3. Ep. IV. *per totum.*
Patres antiquiſſimos adfectuum minime expertes fuiſ-

ſe, T. 3. Ep. IV. p. 112

Patres inter ſe non committi, ſi vera de iis dicantur, T 3. Ep. III. p. 76

Patres ſtylo Rhetorico nimium dediti, P. 2. S. 1. C. XVII, 13. & *ſeqq.* 15

Patria, mors pro patria quid, P. 2. S 2. C. V, 16

Pauli Acta ſuppoſititia, T. 3. Ep. I. p. 25

Paulo & *Senecæ* adtributæ Epiſtolæ mutuæ, P. 3 S. 2. C. VI, 3

Paulus Apoſtolus parentheſibus ſcatet, P. 3. S. 1. C. XI, 6, 7

Pauli ſtylum eſſe plenum *ἀκυρολογίαις*, P 2. S. 1. C. XI, 11

Pavor & *Pallor* an Dii crediti, P. 2. S. 1. C. VIII, 7

Pavor de timore in ſomnis concepto, P. 3. S. 1. C. XVI, 9

Pericli ſuppoſitæ orationes, P. 3. S. 2. C. V, 1

Perlitare ſanguine crudelitati, P. 3. S. 1. C. VIII, 8

Perſarum Reges poſt Darium qui fuerint, P. 3. S. 1. C. XII, 11. & *ſeqq.*

Perſepolis qui Perſica Lingua dicta, P. 3. S. 3. C. VI, 9

Perſona, quid olim, apud Theologos, ſignificaret, P. 2. S. 1. C. XIV, 15

Petri 2. Epiſtola, de ea dubitatum olim, P. 3. S. 2. C VI, 5

Pes vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4

Phædri opus ab Avieno primum memoratus, P. 3. S. 2. C. III, 14

Phariſæos ab Ethnicis quædam deſumſiſſe, T. 3. Ep. IX, 251

Philippi Phthiotidis confuſi cum *Macedoniæ Philippis.* P. 1. C. I. § I, 2

Philonem maximi feciſſe Philoſophiam. T. 3. Ep. VIII. p. 226. an a Chaldæis Paraphraſtis hauſerit, *Ibid.* 228

Philonem Platonicum fuiſſe multis probatur, T 3. Ep. VIII. p. 211. & *ſeqq.*

Phi-

Philo de ſecundo Principio quomodo loquatur. T. 3. Ep. VIII. p. 223
Philonis ſententia de ſecundo Principio, P. 2. S. 1. C. XV, 11
Philo ſuppoſititius cum Alexandrino perperam confuſus, T. 3. Ep. IX. p. 248
Philoſophicis dogmatibus corruptam eſſe Theologiam, T. 3. Ep. VIII. p. 212. *& ſeqq.* Ep. IX. 255
Philoſophia, ex ea Scriptura perperam intellecta, P. 2. S. 2. C. II. 11, 12
Phœnicium mendacium, proverbium, T. 3. Ep. VII. p. 183
Pierii ſententia de unitate Patris & Filii, P. 2. S. 1. C. XIV, 16
Platonem non potuiſſe Jeremiam videre, P. 1. C. I. §. II, 2
Plato, an Hebræis quidquam debuerit, T. 3. Ep. VII. p. 177. *& ſeqq.* fabula ejus de creatione populorum, T. 3. Ep. VII. p. 181. *& ſeqq.*
Platonis dogmata non ſatis tuto e *Plotino* hauriri poſſe, T. 3. Ep. VII. p. 203
Platonis ſententia de tribus Principiis, P. 2. S. 1. C. XV, 10
Platonis dogma de tribus Principiis ab Hebræis derivatum non fuiſſe, T. 3. Ep. VII. p. 194
Plato Hæreticorum omnium condimentum, ex *Tertulliani* ſententia, T. 3. Ep. IX. p. 257. *& ſeqq.*
Plato Sophiſtas oppugnavit, P. 2. S. 1. C. XVII, 4
Plauti ſtylus comœdias ejus Scriptori vindicabat, P. 3. S. 2. C. VI, 2
Plotini ſententia de tribus Principiis, P. 2. S. 1. C. XV, 11, 15
L. Plotius primus Romæ Rhetoricam Latine docuit, P. 2. S. 1. C. XVII, 8
Pluralis numerus ſæpe ſignificat unam earum rerum, de quibus ſermo eſt, P. 2. S. 1. C. X, 7, 8.

Plutarcho multa ad Romanorum mores pertinentia debemus, P. 1. C. I. §. III, 5
Pœna, apud *Ovidium*, pro labore, P. 3. S. 1. C. XVII, 5
Poëtæ grandia dicunt, quæ non intelligunt, P. 2. S. 1. C. XVI, 21
Poëtis Latinis legendis quis ordo obſervandus, P. 1. C. II. §. I. 1. & ſeqq.
Poëticæ Artis magiſtri legendi, P. 1. C. III. §. II, 5
Pollui quid ſignificet in ſacris, P. 2. S. 2. C. VII, 2 & ſeqq.
Polybius Hippocratis diſcipulus, P. 3. S. 2. C. I, 8. C. II, 13.
Polybius multa habet, quæ apud Romanos Scriptores invenire non licet, P. 1. C. I. § III, 5
Polybius Geographiæ peritus, P. 3. S. 3. C. II, 8
Poſt & ante certum diem, unum idemque eſſe, P. 2. S. 1. C. X, 6
Ponti Euxini ſitus non ſatis intellectus a *Curtio*, P. 3. S. 3. C. II, 14. & ſeqq.
In Poteſtatem eſſe, apud *Ciceronem*, P. 3. S. 1. C XIV, 5
Prædicatio Petri liber falſo Apoſtolo adſcriptus. P. 3. S. 2. C. IV, 7. T, 3. Ep. I. p, 23
Præpoſitiones ſine mutatione in vocibus, compoſitis, P. 3. S. 1. C. IX, 7
Premi Sole, an Luna deficiens dici queat, P. 3. S. 3. C. II, 2
Pro dactylis, ramos trahere, P. 3. S. 1. C. XIV, 26
Pronomina demonſtrativa non ſemper ad proxime antecedens nomen referuntur, P. 2. S. 1. C. X, 9
Prophetarum verba non eſſe nimis urgenda, P. 2. S. 1. C. IV, 15. & ſeqq.
Propriam ſignificationem non eſſe cum tralatitia confundendam, P. 2. S. 1. C. VII, *per totum.*
Pulcher & Pulchritudo voces ambiguæ, P. 2. S. 2. C. I.

Pur-

Purgare quid in Sacris, P. 2. S. 2. C. VI, 9
Putare in ſignificatu numerandi, P. 2. S. 1. C. II, 43
Pythagoram nihil ab Hebræis mutuatum, T. 3. Ep. VII. p. 206

Q.

QUadrigæ falcatæ male a *Curtio* deſcriptæ, P. 3. S. 3. C. IV, 1, *& ſeqq.*
Quærenda, libellus inſcribendus, P. 1. C. II. §. I, 9
Quid & *quin* confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 14
Quoad vivet & *quoad morietur*, unum idemque eſſe, P. 2. S. 1. C. X, 6

R.

R*Abbinicorum* librorum lectio quanti facienda, P. 1. C. IV. §. III, 13
Rapere lumen radiatum quid ſit, P. 2. S. 1. C. XVI, 27
Relativarum notionum nomina, quam obſcura, P. 2. S. 2. C. IV, *per totum*,
Rhetores qui primi, apud Græcos, P. 2. S. 1. C. XVII, 2. tempore Peloponneſiaci Belli qui & quam adrogantes fuerint. *Ibid.* 3. diſtincti a viris bonis, *Ibid.* 7
Rhetorica quam antiqua apud Græcos, & quomode deinde culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 2. *& ſeqq.*
Rhetoricam quis primus Romæ Latine docuerit, P. 2. S. 1. C. XVII, 8
Rhetoricæ exercitationes Romæ quam variæ, P. 2. S. 1. C. XVII, 8. *& ſeqq.*
Rhetorico ſtylo res obſcurari, P. 2. S. 1. C XVI, *per totum.*
Rhetoricorum ſtudiorum brevis Hiſtoria, P. 2. S. 1. C. XVII, *per totum.*

Digitized by Google

Ridere initio vitæ præſagium ingenii, aut dignitatis, P. 2. S. 1. C. X, 12
Romanarum Ant. Scriptores, P. 1. C. I. §. III, 6
Rufinus librorum adulterator, P. 3. S. 2. C. I, 15, 17. & *ſeqq.*
Rufinus falſarius adjûrat Librarios ut fideliter falſatos a ſe libros exſcribant, P. 3. S. 2. C. I, 19
Ruſtemus Indus Heros, quî cum Hercule conferri queat, P. 3. S. 3. C. VI, 2
Ruſticus Diaconus librorum emendator, P. 3. S. 1. C. XIII, 12

S.

SAligni pedes lectulorum, in vili ſuppellectile, P. 3. S. 1. C. VI, 23
Salmaſius (Claudius) an in adverſariis confutandis tempus terere debuerit, T. 3. Diſſ. p. 318
Salmaſii (Claudii) ordo in legendo, P. 1. C. V, 13, 14
Salomoni libri ſuppoſiti, P. 3. S. 2. C. I, 10
Sana Dea quæ, P. 3. S. 1. C. IX, 9
Sanctus, reverendus, colendus, religioſus, P. 2. S. 1. C. VII, 9
Sanguinis motus in orbem, facile deducendus ex natura ſanguinis, Veteribus ignotus, P. 2. S. 2. C. II, 14
Sapientiæ liber perperam *Salomoni* adtributus, P. 3. S 2. C. III, 16. VI, 14
Sarcire opus quid, P. 3. S. 1. C. III, 5
Scholaſtici Rhetores dicti, P. 2. S. 1. C. XVII, 10
Scribere in animo, pro eo quod eſt alte memoriæ infigere, P. 2. S. 1. C. IV, 9, 10
apud Hebræos, Græcos, & Latinos, *Ibid.*
Scriptura vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 2, 3
Sectarum ſermo diverſus ambiguitatem creat, P. 2. S. 1. C. XV, *per totum.*

Sel-

Seldeni (Joannis) varietate ſtudiorum ingenium confuſum, P. 1. c. V, 5
Senatus Romani laudes, quam fallaces, P. 2. S, 2. C. V, 17
Senecæ ſententia de *Sacro Spiritu* nobis inſidente, a Chriſtiana plane diverſa, P. 2. S. 1. C. XV, 3
Senſilium qualitatum nomina obſcura, P. 2. S. 2. C. I, 8, 9, 14, *&* *ſeqq.*
Senſum dilutum, ſæpe ſatis eſſe, ut ex eo Veteres intelligantur, P. 2. S. 1. C. IV, 15, 16
Sententia vera Scriptoris quomodo intelligi poſſit, T 3 Ep. II. p. 56
in *Septuaginta Intt.* Verſione omiſſa, ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 7, 8
Serapidis ab Ægyptiis peregrino Deo nomen impoſitum, P. 2. S. 1. C. XIII, 9
Servius in *Virgilium*, mutilus & interpolatus ad nos pervenit, P. 3. S. 2. C. II, 9
Sexti Pythagorei liber perperam Epiſcopo Romano tributus, P. 3. S. 2. C. I, 19
Sibyllina Oracula ſuppoſititia, P. 3. S. 2. C III, 19
Significationem vocum earumdem nunc ampliorem eſſe, nunc arctiorem, P. 2. S. 1. C. VI, *per totum*, & 15
Signum fœderis, quid ſit in V. T. P. 2. S. 1. C. V, 12
Simplicium notionum vocabula, quænam in iis obſervanda, P 2. S. 2 C. I, *per totum.*
Singularium notionum nomina, P. 2. S. 2. C VI, 2. *&* *ſeqq.*
Socinus & *Sociniani*, de iis judicium, T. 3 Ep. X. p. 277. *&* *ſeqq.*
Socratem nihil ſcripſiſſe, P. 3. S. 2. C. III, 3
Sogdianæ æſtus, P. 3. S. 3. C. II, 4
Sophiſta & *Sophiſtice* quid ſint, P. 2. S. 1. C. XVII, 3. iis ſeſe oppoſuit Socrates, *Ibid.* 4
Spiritus quam ambigua vox, P. 2. S, 1. C. V, 16 *&* *ſeqq.*

Spiritus Sanctus & *Spiritus Dei*, voces ambiguæ, P. 2. S. 1. C. V, 16
Studia in unum potiſſimum ſcopum dirigenda, P. 1. C. V, 6, 7
Stylus Scriptoris, qui nihil ſcripſit præter opus dubium, quid de eo judicandum, P. 3. S. 2. C. VI, 9. *& ſeqq.*
Subducere rationem ad vitam, quid ſit, P. 2. S. 1. C. II, 42
Subſtantiarum adpellationes & natura quam obſcura, P. 2. S. 2. C. III. *per totum.*
Suffetes Carthaginienſium qui, P. 2. S. 1. C. XIII, 16
Supponi cum potiſſimum cœperint libri, P. 3. S. 2. C. I, 8
Suppoſita olim opera integra, & in veris loca, P. 3. S. 2. C. I. *per totum.*
Suppoſitionis ac Interpolationis indicia, P. 3. S. 2. C. II. *& ſeqq. ad finem ſectionis.*
Suppoſitiones librorum, quam frequentes, *Præf.* S. III, 6. 9
Suſannæ liber Græce, non Hebraïce, ſcriptus, P. 3. S. 2. C. VI, 15
Synodorum laudes, quam fallaces, P. 2. S. 2. C. V, 17
Symbolum Nicænum in Arianum ſenſum ab *Euſebio* detortum, T. 3. Ep. II. p. 37. *& ſeqq.*
Synodus Nicæna diſſenſiones non exſtinxit, T. 3. Ep. III. p. 88
Synodi Nicænæ II. judicium de *Euſebio* defenſum, T. 3. Ep. II. p. 45. *& ſeqq.*
Syriæ inſulæ ſitus, P. 2. S. 1. C. XIV, 4

T.

TAcentem laudare quaſi diſertum, P. 3. S. 1. C. III, 7
Tanaïs fluvii ſitus *Curtio* ignotus, P. 3. S. 3. C. II, 17

Timæum Platonicum conjectuſras Philoſophicas continere, T. 3. Ep. VII. p. 206. & *ſeqq.*
Theriomachiæ ſpectaculum in arena crudeliſſimum, P. 2. S. 1. C. VI, 5
Theodorus Mopſueſtenus *Neſtorii* inſtar loquutus, P. 3. S. 2. C. V, 11
Theologi vocibus nihil ſignificantibus uſi, P. 2. S. 1. C. IX, 10. & *ſeqq.*
Theologi Veteres cur ita loquuti ſint de Trinitate, uti fecerunt, P. 2. S. 1. C. XV, 22. cur recentiores diſſentientes eodem tamen modo loquantur, *Ibid.* 23
Theophilus Alexandrinus, *Iſidori* de eo judicium. T. 3. Ep. VI. 167. & *ſeqq.*
Theophili Antiocheni oratio nimis figurata, P. 2. S. 1. C. XVII, 14
Theophraſti ſcripta quomodo corrupta, P. 3. S. 1. C. II, 10. C. XVI, 2, 3
Theſes Rhetorum quæ, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Thucydides parentheſibus ſcatet, P. 3. S. 1. C. XI, 4. 5
Tigris & Euphratis decurſus male a *Curtio* deſcriptus, P. 3. S. 3. C. II, 12
Traditio an ſatis firmum fidei fundamentum, T. 3. Ep. IV. p. 121
Translationum Veterum variæ lectiones, quî expendendæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 41
Tranſpoſitiones ex incuria Librariorum natæ, P. 3. S. 1. C XIII, 3. & *ſeqq.*
Tranſſubſtantiatio vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 17
Trinitas loquutionibus iisdem de hoc dogmate uſi ſunt diverſa de eo ſentientes, P. 2. S. 1. C. XV, 9 & *ſeqq.* 22
Triſtis, Gallice, *chagrin*, P. 2. S. 1. C. II, 46
Triumpus, aut *Triumfus* pro *Triumpho*, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Tropæum, aut *Trofæum* pro *Trophæo*, P. 3. S. 1. C. VI, 13

V.

V conſonans & B miſta, P. 3. S. 1. C. VI, 13, 17
Valbæ pro *Valvis*, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Valeſius (Henr.) confutatus in eo quod pro *Euſebio* habet contra Synodum Nicænam II. T. 3. Ep. II. p. 54 *& ſeqq.*
Valeſius (Henricus) ſæpius erravit in vertendo *Euſebio*, quod antiquiorum temporum Theologiam ignoraret, P. 2. S. 1. C. XIV, 8. *& ſeqq.*
Veleſii (*Pet. Fagiardi*) Codd. MSS. N. T. ſuſpecti, P. 3. S. 1. C. XVII, 25
Verba ſunt nihil prorſus ſignificantia, *Præf.*. S. III, 5
Verbis ſuæ gentis, ſuique ævi, ſolere Scriptores res alienas & antiquas deſcribere, P. 2. S. 1. C. XIII, 6. *& ſeqq.*
Verbum Dei quid in Paraphraſibus Chaldaïcis, T. 3. Ep VIII, 228. *& ſeqq.*
Vergiliarum ortus, P. 3. S. 3. C. VII, 9
Veriſimilia pro veris, ſectabantur Oratores Græci, P. 2. S. 1. C. XVII, 6. *& ſeqq.*
Veritas amatur & odio habetur, T. 3. Ep. II. p. 78. 87. omnibus patefacienda eſt. *Ibid.* p. 80
Veritas quando diſſimulanda, T. 3. Ep. V. p. 146
Veritas quando diſſimulanda, T. 3. Diſſ. p. 300
Vero pro *imo vero* initio orationis, P. 3. S. 1. C. XVII, 20
Verſionis LXX. Intt. exemplaria corrupta, P. 3. S. 1. C. II, 14. *& ſeqq.*
Verſus Græci & Latini ad rationem accentuum male lecti, P. 2. S. 2. C. I.
Veterum libros unde genuinos eſſe conſtet, P. 3. S. 2. C. II, 14
Veterum & Recentiorum collatio, T. 3. Ep. IV. p. 104. *& ſeqq.*

Ve-

Veterum cognitio, ad compoſitas ideas quod adtinet, non eadem ac noſtra, P. 2. S. 2. C. II, 8. *& ſeqq.*
Veterum opiniones quomodo inveſtigandæ, P. 3. S. 2. C. IV, 3
Vetus Teſtamentum an verſum fuerit ante *Alexandrum*, T. 3. Ep. VII. p. 189
Virtus virium an Latine dicatur, P. 3. S. 3. C. VIII, 12
Virtutes an Deæ creditæ, P. 2. S. 1. C. VIII, 8
Vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit, P. 3. S. 1. C. VIII, 8
Vitia an Numina ſint habita, P. 2. S. 1. C. VIII, 3
Underſtanding Anglice & *onderſtandig* Belgice quam differant, P. 1. C. IV. §. III, 10
Univerſalium notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 11. *& ſeqq.*
Unus, vox ambigua, P. 2. S. 1. C. XV, 19
Vocales & Diphthongi confuſæ inter ſe, P. 3. S. 1. C. VI, 3
Vocum diviſio in earum genera, P. 2. S. I. C. I.
Vocum in una eademque lingua ſignificationes mutantur, P. 1. C. IV. §. III, 10
Voces eſſe, quibus nulla ſubjecta eſt poteſtas, P. 2. S. 1. C. IX. *per totum.*
Urbs quid ſit, vox ambigua, P. 2. S. 2. C. III, 9
Urgere, pro eo quod eſt arctare, P. 3. S. 1. C. XVII, 7
Uſus in linguis quædam conſecrat, quæ aliter, etiam analogice, dicere non licet, P. 2. S. 1. C. X, 15
Utica nequaquam *Sidoni* vicina, P. 1. C. I. §. I, 4
in *Vulgata Verſione* omiſſa verba ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 6
Vultus, quodam ſenſu Græce dici nequit, P. 2. S. 1. C. II, 31

F I N I S.

JOAN.

JOANNIS CLERICI
OPERA
AD ANNUM MDCCXI.

MDCLXXXIV.

Davidis Clerici, in Genevenſi Academia olim Linguarum Orientalium Profeſſoris, *Quæſtiones Sacræ*, in quibus multa Scripturæ loca, variaque Linguæ Sanctæ Idiomata explicantur. Acceſſerunt ſimilis argumenti Diatribæ *Stephani Clerici*. Edidit & Adnotationes adjecit *Joannes Clericus St. F.* Amſtelodami apud *Henr. Wetſtenium*, in 8.

Entretiens ſur diverſes matieres de Théologie, *Part.* II. *où l'on voit quelle eſt l'étenduë de nos connoiſſances Metaphyſiques & de leur Uſage dans la Religion, avec une explication des Chapitres IX, X. & XI. de l'Epître de S. Paul aux Romains.* Chez le même, in 12.

MDCLXXXV.

Sentimens de quelques Théologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament, compoſée par Mr. *Richard Simon* Prêtre ; où, en remarquant les fautes de cet Auteur, on donne divers principes utiles pour l'intelligence de l'Ecriture Sainte. Chez *Henri Desbordes*, & publiez de nouveau chez *P. Mortier* en 1711. in 8. Cette derniere Edition ſe vend préſentement (en 1712) chez *H. Schelte.*

MDCLXXXVI.

MDCLXXXVI.

Défenſe des Sentimens de quelques Théologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament, *contre la Réponſe du Prieur de Bolleville*, ou de Mr. Simon. A. Amſterdam chez *H. Desbordes*, in 8.

Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique, *dont la plus grande partie depuis l'année 1686. jusqu'à l'année 1690. ou des XIX. premiers Tomes*, eſt de Mr. *Le Clerc*, in 12.

MDCLXXXVII.

Davidis Clerici Orationes, Computus Eccleſiaſticus & Poëmata. Accedunt *Stephani Clerici* Diſſertationes Philologicæ. Quibus Præfationem præfixit *Joan. Clericus*. Amſtelodami, apud *Henr. Wetſtenium*, in 8.

Critique du IX. Livre de l'Hiſtoire de Mr. *Varillas*, où il parle des révolutions arrivées en Angleterre, en matiere de Religion, par Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, traduite de l'Anglois, avec une Préface de Mr. *Le Clerc*. Chez *Pierre Savouret*, in 8. rimprimé en 1688.

MDCLXXXVIII.

Défenſe de la Critique du IX. Livre de l'Hiſtoire de Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, traduit de l'Anglois. Chez le même, in 8.

MDCLXXXIX.

MDCLXXXIX.

Trois *Sermons* de Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, in 12. chez le même.

M D C X C.

Lettre à M. *Jurieu*, ſur la maniere, dont il a traité *Epiſcopius*, dans ſon Tableau du Socinianiſme, in 8.

Thomæ Stanleji Hiſtoria Philoſophiæ Orientalis. Recenſuit, ex Anglica Lingua in Latinam tranſtulit, notisque in Oracula Chaldaica & Indice Philologico auxit *Joannes Clericus*. Amſtelodami apud *Viduam Swart*, in 8. Subjecta eſt hæc Hiſtoria ſecundo Tomo Philoſophiæ, ſimúlque ter recuſa.

Le *Dictionaire Hiſtorique* &c. de *Louïs Moreri*, revû & corrigé, ſixiéme Edition, qui a été ſuivie d'une huitiéme & neuviéme, qui parut en 1702, en 4. Tomes *in folio*.

M D C X C I I.

Logica, ſive Ars ratiocinandi, auctore *Joanne Clerico*. Amſtelodami, apud *J. Wolters*, in 8.

Ontologia & *Pneumatologia*, auctore eodem, apud eumdem, in 8.

M D C X C I I I.

Geneſis, ſeu *Moſis* Prophetæ Liber Primus, ex translatione *Joannis Clerici*, cum ejusdem Paraphraſi

phraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis quinque & tabulis Chronologicis, in folio. Iterum recuſa eſt auctior & emendatior, anno 1710. apud *Henr. Schelte*, Amſtelodami.

MDCXCV.

Moſis Prophetæ Libri quatuor, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri & Deuteronomium*, ex Translatione *Joannis Clerici*, cum ejusdem Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis ac Chronologicis Tabulis, in folio, apud eumdem, *opus recuſum anno* 1710.

Phyſica, ſive de rebus corporeis Libri V. in quibus, præmiſſis potiſſimis Corporearum Naturarum Phænomenis ac proprietatibus, Veterum & Recentiorum de eorum cauſis celeberrimæ conjecturæ traduntur, *in* 8. *apud Huguetanos*.

MDCXCVI.

Ars Critica, in qua ad ſtudia Linguarum Latinæ, Græcæ & Hebraïcæ, via munitur, Veterumque emendandorum, ſpuriorum Scriptorum a genuinis dignoſcendorum & judicandi de eorum Libris ratio traditur. Amſtelodami apud *Huguetanos*, 2. voluminibus in 8. apud quos iterum auctiora & emendatiora edita ſunt anno 1699. & rurſus apud *H. Schelte* & *Waesbergios*, anno 1712.

Vie d'*Armand Jean Cardinal de Richelieu*, principal Miniſtre d'Etat ſous Louïs XIII. Roi de France & de Navarre. Seconde Edition en deux Tomes in 12. chez les *Huguetans*. *On attribuë ce Livre à Mr. le Clerc*.

Du

Du Bonheur & du Malheur, en matiere de *Loteries*, chez les mêmes, in 8.

De *l'Incredulité*, où l'on examine les motifs & les raiſons générales, qui portent les *Incredules* à rejetter *la Religion Chretienne;* avec deux Lettres, où l'on en prouve directement la verité. A Amſterdam chez *Henri Wetſtein*, in 8.

MDCXCVII.

Compendium Hiſtoriæ Univerſalis ab initio mundi ad tempora Caroli Magni Imp. conſcriptum à *Joanne Clerico.* Apud *Huguetan.* Recuſum eſt Lipſiæ anno 1707. & mox tertiùm edetur.

Opera Philoſophica in quatuor volumina digeſta, Editio ſecunda auctior & emendatior, in 12. *apud Huguetanos.* Hanc ſequutæ ſunt tertia & quarta anno 1710. *apud J. Lud. de Lorme.*

MDCXCVIII.

Novum Teſtamentum Domini Noſtri Jeſu-Chriſti, ex Editione Vulgata, cum Paraphraſi & Adnotationibus *Henrici Hammondi.* Ex Anglica Lingua in Latinam transtulit, ſuisque animadverſionibus illuſtravit, caſtigavit, auxit *J. Clericus.* 2. voluminibus in folio, apud *Huguetanos.*

S. S. Patrum, qui temporibus Apoſtolicis floruerunt, *Barnabæ*, *Clementis*, *Hermæ*, *Ignatii*, *Polycarpi* Opera edita & inedita, vera & ſuppoſititia, una cum *Clementis*, *Ignatii & Polycarpi* actis atque martyriis, *J. Bapt. Cotelerius*, Societatis Sorbonicæ Theologus, ex MSS. Codd. eruit ac correxit, verſionibusque & notis illuſtravit.

ſtravit. Acceſſerunt in hac nova Editione Notæ integræ aliorum virorum doctorum, qui in ſingulos Patres memoratos ſcripſerunt & quorum nomina in Præfatione habentur; item *Gulielmi Beveregii* Codex Canonum Primitivæ Eccleſiæ vindicatus, *Jacobi Uſſerii* Diſſertationes Ignatianæ & *Joannis Pearſonii* vindiciæ Epiſtolarum *S. Ignatii.* Recenſuit & notulas aliquot adſperſit *Joannes Clericus*, apud eosdem 2. vol. in folio.

MDCXCIX.

Parrhaſiana, ou Penſées diverſes, ſur des matieres de Critique, d'Hiſtoire, de Morale & de Politique, avec la défenſe des Ouvrages de Mr. L. C. par *Theodore Parrhaſe.* Tom. I. in 8. chez *H. Schelte*, avec un ſecond Tome en 1701.

Harmonia Evangelica, cui ſubjecta eſt Hiſtoria Chriſti, ex quatuor Evangeliis concinnata. Acceſſerunt tres Diſſertationes, de annis Chriſti, deque concordia & auctoritate Evangeliorum, auctore *Joanne Clerico.*

Joan. Clerici Epiſtolæ Criticæ & Eccleſiaſticæ, in quibus oſtenditur uſus *Artis Criticæ*, cujus poſſunt haberi volumen tertium. Acceſſere Epiſtola de *Hammondo* & *Critica*, ac Diſſertatio, in qua quæritur, *an ſit ſemper reſpondendum calumniis Theologorum.* Amſtelodami apud *Huguetan.* in 8. Iterum recuſæ ſunt anno 1712. apud *Waesbergios & H. Schelte*, Amſtelod.

M D C C.

Dionyſii Petavii Aurelianenſis, e Societate Jeſu, Opus de *Theologicis Dogmatibus*, auctius in hac nova Editione Libro de Tridentini &c. & notulis *Theophili Alethini* S. J. A. E. quas una cum ejusdem Præfatione curavit Bibliopolas nanciſci *J. Clericus*. Amſtelodami, apud *Huguetanos*, 6. voluminibus in folio.

Joannis Clerici Quæſtiones Hieronymianæ, in quibus expenditur *Hieronymi* nupera Editio Pariſina, multaque ad Criticam Sacram & Profanam pertinentia agitantur. *Amſtelodami apud J. Lud. de Lorme* in 12.

M D C C I.

Heſiodi Aſcræi quæcumque exſtant, Græce & Latine, ex recenſione *Joan. Clerici*, cum ejusdem animadverſionibus. Acceſſere notæ *Joſ. Scaligeri*, *Danielis Heinſii*, *Franciſci Guieti* & *Stephani Clerici*, nec non, in altero volumine, *Joan. Georgii Grævii* Lectiones Heſiodeæ nunc auctiores & *Dan. Heinſii* introductio in doctrinam Operum & Dierum. Cum indice *Georgii Paſoris*. Amſtelodami apud *Huguetanos*.

Matthiæ Martinii Lexico Philologico præfixa Diſſertatio Etymologica, in Edit. Amſtelodamenſi apud *J. L. de Lorme* 2. volum. in folio.

M D C C I I.

P. Cornelii Severi Ætna & quæ ſuperſunt Fragmenta, cum notis & interpretatione *Joſ. Sca-*

Scaligeri, Frid. Lindenbruchii & *Theodori Goralli.* Acceſſit *P. Bembi* Ætna Amſtelodami in 8. apud *Henr. Schelte.*

C. Pedonis Albinovani Elegiæ tres & Fragmenta, cum interpretatione & notis *J. Scaligeri*, *Frid. Lindenbruchii*, *Nic. Heinſii*, *Theod. Goralli* & aliorum. Apud eumdem in 8.

MDCCIII.

Appendici Auguſtinianæ præfixa Præfatio, & ſubjectæ Animadverſiones *Joannis Phereponi* in *Auguſtini* Opera, Amſt. apud *P. Mortier*, in fol.

Præfatio in *Operis Petaviani* de Doctrina Temporum iteratam Editionem, ubi de ratione totius operis agitur, proferunturque animadverſiones *Davidis Blondelli* & aliorum in *Petavium.* Amſt. apud *Huguetanos*, 3. vol. in folio.

Le Nouveau Teſtament de Nôtre Seigneur Jeſus-Chriſt, traduit ſur l'Original Grec, avec des remarques, où l'on explique le Texte, & où l'on rend raiſon de la Verſion. En 2. Volumes in 4. Chez *J. L. de Lorme.* à Amſterdam.

Bibliotheque Choiſie, pour ſervir de ſuite à la *Bibliotheque Univerſelle*, qui continuée juſq'à préſent (Decembre 1711.) contient vingt trois volumes, in 12. chez *H. Schelte*, à Amſterdam.

MDCCIV.

In Indicem Geographicum, Geographiæ Sacræ *Nic. Samſonis* notæ. Amſtelodami apud *Franciſc. Halmam*, in folio.

Onomaſticon Urbium & locorum Sacræ Scripturæ, ſeu liber de locis Hebraïcis, Græce

primum ab *Euſebio Cæſarienſi*, deinde Latine ſcriptus ab *Hieronymo*; in commodiorem vero ordinem redactus, variis additamentis auctus, notisque & Tabula Geographica Judææ illuſtratus, opera *Jacobi Bonfrerii* S. J. Recenſuit & animadverſionibus ſuis auxit *Joannes Clericus*. Acceſſit huic editioni *Brocardi* Monachi, ex ordine Prædicatorum deſcriptio Terræ Sanctæ. Apud eumdem, in folio. *Perfectum a Clerico eodem anno, & Bibliopolæ traditum, quamvis ſerius editum.*

MDCCV.

Atlas Antiquus, Sacer, Eccleſiaſticus & Profanus, in quo Terræ Sanctæ variæ diviſiones, Diœceſium Patriarchalium & Epiſcopalium limites, orbisque univerſus antiquus excultus & diviſus, oculis ſubjiciuntur; collectus ex Tabulis Geographicis *Nicolai Samſonis*, ejusque filiorum & aliorum celeberrimorum Geographorum. Tabulas ordine collocavit & emendavit *Joan. Clericus*. Amſt. apud *P. Mortier*, in folio.

MDCCVII.

Deſiderii Eraſmi Roterodami Opera omnia, emendatiora & auctiora, ad optimas editiones, præcipue quas ipſe *Eraſmus* poſtremo curavit, ſumma fide exacta, ſtudio & opera *Joannis Clerici*, cum ejusdem & aliorum notis; in decem Tomos diſtincta. Cum Indicibus totius Operis copioſiſſimis. Quid porro huic editioni præ ceteris acceſſerit, Præfationes ſingulorum voluminum docebunt. Lugd. Batavorum cura & impenſis

penſis *Petri vander Aa*, in folio. *Primum volumen proſtitit ab anno* 1703. *ſed anno demum* 1706. *vendi cœpere decem volumina.*

MDCCVIII.

Veteris Teſtamenti Libri Hiſtorici, Joſua, Judices, Rutha, Samuel, Reges, Paralipomena, Esdras, Nehemias, & Eſthera. Ex translatione *Joannis Clerici*, cum ejusdem commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis, & Tabulis Chronologicis. Amſtelodami, apud *Henr. Schelte*, in folio.

MDCCIX.

Sulpicii Severi Opera omnia, in duos Tomos diſtributa, quorum prior continet ante hac edita, cum notis *Joan. Vorſtii*, alter Epiſtolas antea cum reliquis operibus nondum editas, ex recenſione & cum notis *Joan. Clerici.* Lipſiæ apud *Thom. Fritſch.* 1709. in 8.

Hugo Grotius de Veritate Religionis Christianæ Editio adcuratior, quam recenſuit notulisque adjectis illuſtravit *Joan. Clericus ;* cujus acceſſit de eligenda inter diſſentientes Chriſtianos ſententia Liber Unicus. Amſtelodami, apud *Franciscum vander Plaats*, in 8.

Præfatio in Opera *Francisci Vavaſſoris*, in folio, apud *Petrum Humbert*, Amſtelodami.

Menandri & *Philemonis* Reliquiæ quotquot reperiri potuerunt, Græce & Latine, cum notis *Hug. Grotii* & *Joannis Clerici*, qui etiam novam verſionem omnium adornavit, indicesque adjecit. Amſtelodami apud *Thom. Lombrail*, in 8.

 Titi

JOANNIS CLERICI OPERA AMST.

Titi Livii Hiſtoriarum quod exſtat, cum integris *Joan. Freinshemii* Supplementis emendatioribus & ſuis locis collocatis, Tabulis Geographicis & copioſo indice. Recenſuit & notulis auxit *Joan. Clericus*, 10. vol. in 8. Amſtelod. apud *H. Wetſtenium* & Trajecti apud *Gulielm. van de Water*.

M D C C X I.

C. Salluſtii Criſpi Vita præfixa Editioni Cantabrigienſi *Joſ. Waſſai*, in 4.

Æſchinis Socratici Dialogi tres, Græce & Latine, ad quos acceſſit quarti Latinum fragmentum. Vertit & notis illuſtravit *Joan. Clericus*; cujus & ad calcem additæ ſunt Silvæ Philologicæ, cum omnium Indicibus neceſſariis. Amſtelodami apud *Pet. de Coup*. in 8.

Præfatio Emendationum in fragmenta *Menandri* & *Philemonis* a *Philargyrio Cantabr.* Apud *H. Schelte* in 8.

A *Clerico* exſpectantur nunc duo volumina in folio, *Hagiographa* & *Prophetæ*, cum Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus quibusdam Criticis & Tab. Chronolog. quibus ſcribendis incumbit.

F I N I S.

A Ø 1 1453725

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google